

**Maria Curie-Skłodowska
University**

**Lublin Science
and Technology Park S.A.**

International research and practice conference

**MODERN PHILOLOGY: RELEVANT ISSUES
AND PROSPECTS OF RESEARCH**

October 20-21, 2017

**Lublin, Republic of Poland
2017**

International research and practice conference «Modern philology: relevant issues and prospects of research» : Conference proceedings, October 20-21, 2017. Lublin: Izdawnictwo «Baltija Publishing». 204 pages.

Organising Committee

- dr inż. Arkadiusz Małek, Dyrektor Działu Rozwoju, Lubelski Park Naukowo Technologiczny S.A.
- dr hab. Arkadiusz Bereza, prof. nadzwyczajny, Prorektor ds. Ogólnych UMCS
- prof., dr hab. Jan Adamowski, profesor nadzwyczajny Kierownik Zakładu Kultury Polskiej UMCS
- prof., dr hab. Maria Cymborska-Leboda, profesor zwyczajny Kierownik Zakładu literatury i kultury Rosyjskiej XX-XXI w. UMCS
- prof., dr hab. Henryk Gmiterek, profesor zwyczajny Zakład historii XVI – XVIII w. UMCS
- dr hab. Mariusz Korzeniowski, profesor nadzwyczajny UMCS Kierownik Zakładu Historii krajów Europy Wschodniej UMCS

Each author is responsible for content and formation of his/her materials.
The reference is mandatory in case of republishing or citation.

CONTENTS

SLAVIC LANGUAGES

Мовна гра в староукраїнській драматургії другої половини XVII ст	8
Видайчук Т. Л.	8
Діалектна природа конструкцій мовленнєвого етикету в текстах західнополіського фольклору	11
Грицевич Ю. В.	11
Батуринсько-глухівський період в історії української мови XVII – XVIII ст.	15
Медвідь Н. С.	15
Особливості словотвору українських суспільно-політичних термінів-іменників кінця XIX ст.	18
Паночко М. М.	18
З історії іменникової суфіксації (субстантиви на –тв / а / староукраїнської доби)	22
Сабліна С. В.	22
Семантичні аспекти міжгалузевої інтерференції економічної та юридичної термінології української мови	25
Сергєєва Г. А.	25
Особливості фразеологізації категорій Добра і Зла в українській та польській мовах	28
Сушко О. І., Ковальова Г. М.	28

LITERATURE

Інтермедіальні аспекти сучасної української масової літератури	32
Волошук Л. В.	32
Ідейна та художня специфіка мемуарної прози письменників української діаспори	35
Джигун Л. М.	35
Мотив свободи в романах Мирослава Дочинця	39
Іщенко О. А.	39
Графічні способи представлення іншомовних включень у художніх текстах	42
Ладиненко А. П.	42
Екзистенційні мотиви як віддзеркалення філософського бачення світу у творчості Івана Низового	45
Манько А. М.	45
Народнопісенна основа циклу Яра Славутича «Дажбожі внуки»	49
Накашидзе І. С.	49

Естетико-художній спосіб відображення дійсності в прозі Nonfiction засобами комічного	
Онищенко О. І.	51
Жанр емблематичної поезії у творчості Івана Величковського	
Пухова І. О.	55
The function of symbol's in Herman Melville's short story «Bartleby the scrivener»	
Stetsenko D. V.	58
Неосентименталізм в українській літературі (на матеріалі збірки «Звірослов» Т. Малярчук)	
Чернишова Т. О.	60
Інтелектуальна гра з читачем у п'єсах Неди Нежданої	
Чопик Ю. С.	64
Гендерний дискурс у творах Бориса та Марії Грінченків як феномен соціокультурної ситуації кінця XIX – початку XX ст	
Яковлева І. В.	66
 ROMANIC, GERMANIC AND OTHER LANGUAGES	
Спільне та відмінне в інтонуванні публічного політичного мовлення акцентуєтованими особистостями	
Андрущенко І. О.	69
Евфемія і натякання: прагмадискурсивний підхід	
Бєлозьорова О. М.	73
IMO standard marine communication phrases as a part of maritime education and training	
Bialyk O. Ye.	76
Префікс des- як заперечна морфема в сучасній іспанській мові	
Глуцук-Олея Г. І.	79
Тематична класифікація концепту «Гроші» в іспанській мовній картині світу	
Добровольська-Піпич І. Є.	82
Semantic field of English culinary phraseological units	
Kryknitska I. O.	86
Ідентифікаційні ознаки англійського заповіту як жанру заповідального дискурсу	
Кулина О. В.	89
Gender identity in postmodernist scholarly discourse	
Marchyshyna A. A.	94

Англомовний політичний дискурс ЗМІ як контекст дослідження концепту <i>Перша Леді</i> Набокова І. Ю.	97
Варіативність типізації абревіатур як підкласу безафіксальних дериватів у психологічному дискусі Орлова Н. В.	100
Гендерно зумовлені лексичні засоби номінації ознаковості лінгвокультурного типу «авантюристка» в художньому втіленні Петрова А. В.	103
Прагматика номінації суб'єктів-джерел страху при текстотворенні в дискурсі жахів (на матеріалі англомовних текстів із джерелом страху гулем) Сазонова Я. Ю.	107
Семантичні неологізми в англомовному дитячому фентезі (на прикладі творів Кетрінн Валенте) Сеньків О. М.	110
Lexical means of representation of the concept <i>Genius</i> in the English language Strochenko L. V.	113
Phraseological expressions relating to luck Filatova O. O.	116
Frenglish idiomatic expressions in modern English Chumak N. A.	119
Pragmatic features of educational text Shevchik K. Yu.	121
Linguistics and law – paradigms integration Yulinetska Yu. V., Balabukha K. V.	124
Темпоральні характеристики висловлювань впевненої / невпевненої згоди в англійськомовному бізнес-дискурсі Юмрукуз А. А.	127
GENERAL LINGUISTICS	
Експресивний синтаксис у «Щоденниках» Олеся Гончара: питальні конструкції Вовк А. В.	132

Емоційно-експресивне інтонування як риса ідіостилю Юрія Шевельова (на матеріалі праць «Внесок Галичини у формування сучасної української мови», «Чому общерусский язык, а не вібчоруська мова?», «Пуризм в українській мові»)	
Гарюнова Ю. О., Живолуп С. В.	135
Набуття назвами артефактів символічного значення за метафоричною моделлю «артефакт – людина» в українській, німецькій та англійській мовах	
Микитенко А. В.	139
Власні імена в культурі побутового та сакрального мовлення	
Слабоуз В. В.	142
Ідентифікація політичного інтерв'ю як особливої форми дискурсу: аналіз напрямів і методів вітчизняних та закордонних досліджень	
Стрюк Т. В.	146

TRANSLATION STUDIES

Грамація ідеограм у процесі адаптації китайської писемності до реалій корейської мови (V – XV ст.)	
Аліменко О. С.	150
Міждисциплінарність категорії «ефект»	
Вайноренє І. П.	152
Ойконімні типи як система	
Купчинська З. О.	156
«Зоофразеологія: паралелі та контрасти»	
Ланіна Г. М.	159
Семантична структура антропонімів у романах П. Загребельного	
Сібрук А. В., Чухліб Т. М.	163
Словотвірний суфікс іє. *ak ^w ā в українських гідронімах	
Якімова І. В.	167

INTERCULTURAL COMMUNICATION

Засади підготовки майбутнього викладача іноземної філології до формування англійської комунікативної компетентності у студентів – іноземних філологів	
Бегека Д. А.	170
Стереотип в англо-німецькому мовно-культурному просторі	
Білецька І. О., Кирилюк М. А.	174

Realization of politeness strategies in cross-gender communication Bohachova M. V.	178
Дослідження лінгвостилістичних ознак художнього твору з позицій гендеру Гоца Н. М.	181
Роль невербального спілкування в педагогічній взаємодії зі студентами-іноземцями Ільків А. В.	185
Етнолінгвістичні студії: традиції та сучасність Кротенко Л. Б.	189
Етнокультура та особливості міжкультурного спілкування в процесі науково-дослідної роботи з чужоземними студентами у вищих навчальних закладах України Набок М. М.	192
Діяльність українських навчальних закладів за кордоном (1945–1995 рр.) Рибак Т. М.	196
Етикетні формули прощання (на матеріалі української та болгарської мов) Циганок І. Б.	200

SLAVIC LANGUAGES

МОВНА ГРА В СТАРОУКРАЇНСЬКІЙ ДРАМАТУРГІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVII СТ.

Видайчук Т. Л.

доцент кафедри української мови

Київський університет імені Бориса Грінченка

м. Київ, Україна

Давня українська шкільна драматургія вивчена здебільшого в текстологічному та історико-культурному аспектах (М. Петров, П. Морозов, І. Франко, В. Резанов, М. Гузій та ін.), натомість поетика драматургії, її жанрова специфіка, мовностилістичні особливості залишилися і досі маловивченими, хоча вони свідчать про самобутність українського театру на тлі загальноєвропейського бароко. Староукраїнська мова епохи бароко є явищем дослідженим [1; 2; 3], як і специфіка літературного процесу того часу [4; 5; 6].

Система мовних засобів української драматургії другої половини XVII ст., а саме драм «Драма про Олексія чоловіка божого» [7], «Царство натури людської» [9] та «Слово о збуренню пекла» [8] демонструють нову якість драматичного стилю цього часу – динамізм бароко. Причому «високе», «середнє» і «низове» бароко співіснують у цих текстах. Що, на нашу думку, стало основним виявом мовної гри.

Явище мовної гри включає ряд вужчих за функціональним діапазоном уже не виключно стилістичних, а мовностилістичних засобів. Враховуючи динамізм стилю бароко, виокремлюємо, окрім змішування старих стилів («слогів»), такі основні прийоми мовної гри на рівні слова: гра фонетичним малюнком, гра структурою слова, гра значенням слова.

У донаціональній період існування літературної мови визначальним був поділ на традиційні «високий», «середній» і «низький» стилі («слоги»), якому підпорядковувався жанровий поділ. Тому з традиційного «слогового» погляду було небажаним змішування різних структурних типів мови в певному жанрі [3, с. 81].

В аналізованих творах таке змішування використовується авторами як стилістичний прийом. Живе народне мовлення поєднано з книжно-традиційним, зі структурного погляду – церковнослов'янським: *«Мужик 1-й (до Евфиміяна говорить): Челом, добродію наш, сенатору пане! // Нехай в твоєй домовце все доброе стане! // На прозбу твою отмовны быти не хтіли, // На веселе смо к твоєй милости поспіли, // Осе ж прийми и*

сию курачку, котрую // На господарство твоему сыну охвірую» («Драма про Олексія чоловіка божого»).

Народною мовою у драмах розмовляють нижчі верстви тогочасного суспільства. Народна мовна стихія відтворюється за допомогою просторіч, народних афористичних висловів, порівнянь: «Уж ему очі посоловіли, // Власне як у поторочі», «Як собаки усе похватили» («Драма про Олексія чоловіка божого»).

Це поєднання не має хаотичного, макаронічного характеру, а підпорядковане критеріям краси, гармонії, що впливає з відповідних уявлень доби бароко. Живе мовлення звучало під час прийому контрастного зіставлення понять звичайного, буденного життя з поняттями «високими».

Прийом мовної гри на фонетичному рівні реалізується власне фонетичним малюнком тексту та його темпом. Барокові автори любляли змінювати темп мовлення через зміну порядку слів у реченні, через пересування логічно чи емоційно наголошеного слова у межах синтагми, через насичення тексту однорідними елементами чи навпаки – через створення еліпсисів.

На особливу увагу заслуговує техніка віршування, римування. Найчастіше у аналізованих текстах вжито прийом, відомий під назвою «луна» – римування на основі паронімів: «Не бойся Марііна сина! Кгда он чоловік, // не вчинить нам нічого вовік. // А я завше з тобою // готов хоч і на пляц до бою. // А пекло – то моя столиця, // где рачить його моя правиця. // Кгда он божий син, не терпів би он муки // і не видан би бив жидом на смертельній руки» («Слово о збуренню пекла»).

Серед фоностилістичних засобів аналізованих текстів частими є прийоми анафори та епіфори; вони використовуються і як засіб композиційний (здійснює організацію художнього тексту), і як засіб смисловий (привертає увагу слухачів, глядачів до вагомого): «Аз есм всіх звізд небесних світлійша Денница, // Всевидящего бога едина зінца, // Аз есм чинов безплотних кріпкий воевода, // Избраннійши от всего аггелского рода; // Аз аггелску воинству есм архистратигом, // Которое под моим воинствуеет игом»; «Началствію моему и что ж сут начала? // Началствую паче всіх первійши з начала» («Царство людської природи»).

Окрім віршування, староукраїнська літературно-писемна барокова доба залишила блискучі стилістичні прийоми словесної гри, побудовані на паронімах та спільнокореневих словах: «Бо з дому естем парена урожона, – // тепер згоржона» («Драма про Олексія чоловіка божого») і подібні. Свідоме смислове зближення подібних за звучанням слів створює оригінальні смислові відтінки між близькозвучними словами: «Бог, прежде вік царствующ и во віки віка, // На образ свой створи в час з чоловіка чоловіка» («Царство людської природи»).

Словотвірна гра реалізується у використанні тавтологічних сполук: мертвим трупом («Драма про Олексія чоловіка божого»), будьте веселі в веселой святому («Царство людської природи»), улюбленец укоханий («Царство

людської натури»). Яскравим прикладом словотвірної гри є й ампліфікація спільнокореневих слів із різними префіксами: «*Бо уже Христос прийде // У нас вийде*» («Драма про Олексія чоловіка божого»).

Морфологічне перетворення слів у межах іменникових словосполучень із залежними словами. Іменник першого словосполучення ставав відповідним прикметником другого. Така пара слів утворювала діалектичну смислову єдність, де кожне слово набувало нових смислових відтінків: *улюбленець укоханий – коханець улюблений* («Царство людської натури»); *внешняя плоть – плотская внешность* («Драма про Олексія чоловіка божого»).

Загалом же можна стверджувати, що доба бароко визначала особливості тогочасної мовної свідомості авторів драматичних текстів другої половини XVII ст., визначала і характер осмислення свого часу і засіб «омовлення дійсності». Так зване мовне і поетичне «штукарство» було наслідком здобування освіти у Києво-Могилянській колегії, де теорія драми і мистецтво поезики та риторики посідали значне місце у підготовці, а відтак теоретичні настанови реалізувалися у літературній практиці спудеїв.

Мовна гра стала визначальною характеристикою епохи бароко. Вона була мірилом мовної майстерності автора, загострювала увагу слухача, пробуджувала його почуття, емоції, асоціації.

Література:

1. Гнатюк Л.П. Мовна гра як спосіб осягнення світу : на матеріалі староукраїнських текстів кінця XVI – XVIII ст. / Лідія Гнатюк // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. пр. – 2004. – Вип. 12, кн. 1. – С. 111 – 116.

2. Гнатюк Л.П. Мовний феномен Григорія Сковороди в контексті староукраїнської книжної традиції : монографія / Лідія Гнатюк. – ВПЦ «Київський університет», 2010. – 446 с.

3. Передрієнко В.А. Бароко в контексті стильового розвитку староукраїнської літературної мови другої половини XVI – XVIII ст. / Віталій Передрієнко // Магістеріум : Мовознавчі судії : зб. наук. пр. – 2013. Вип. 57. – С. 79-84.

4. Пехник Г.Г. Українське низове бароко: поезика стилю і жанру : автореф. дис. канд. філол. наук : 10.01.01 / ЛНУ ім. І. Франка. – Львів. – 2001. – 19 с.

5. Рудковська М. Багатотомні інтермедії XVII – XVIII століть / Маргарита Рудковська // Українсько-польські літературні контексти доби Бароко : зб. наук. пр. – К., 2004. – (Київські полоністичні студії; Т. 6). – С. 103-118.

6. Ушкалов Л. В. Світ українського бароко : філологічні етюди / Леонід Ушкалов. – Х. : Око, 1994. – 112 с.

7. Драма про Олексія чоловіка божого [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/biletso/bilo17.htm>.

8. Слово о збуренню пекла [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://litopys.org.ua/old17/old17_25.htm.

9. Царство натури людської [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/biletso/bilo16.htm>.

ДІАЛЕКТНА ПРИРОДА КОНСТРУКЦІЙ МОВЛЕННЄВОГО ЕТИКЕТУ В ТЕКСТАХ ЗАХІДНОПОЛІСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ

Грицевич Ю. В.

аспірант кафедри історії та культури української мови

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

Суспільна діяльність людини неможлива без засвоєння набору правил мовноетикетної поведінки в різних комунікативних ситуаціях. Як відомо, мовний етикет – це «національно специфічні правила мовної поведінки, які реалізуються в системі стійких формул і виразів, рекомендованих для використання в різних ситуаціях ввічливого контакту зі співбесідником, зокрема під час привітання, знайомства, звернення до співбесідника, висловлення подяки, прощання тощо» [5, с. 133]. Вибір мовноетикетних структур і засобів почасти детермінований не лише літературною нормою. Етикетна лексика увібрала визначальні для мовців якогось певного регіону діалектні риси. Комунікативний простір мовноетикетного стандарту західних поліщуків яскраво відтворено в текстах місцевого фольклору, який супроводжував селян в побутових та особливо важливих життєвих ситуаціях.

У традиційній побажально-прощальній формулі «на добраніч» передано неоднорідність західнополіської рефлексії *o в новоутвореному закритому складі: *o > [o]: «*На добраноч усим на ноч, бо уже ж бо я да й пойду спати за новими воротами, там я буду да й тебе ждати*» [3, с. 106]; *o > [yo]: «*Ой і добрануоч, добрії люде, добрануоч, кидаето вам своє дієтитко на нуоч*» [8, с. 44]; *o > [y]: «*Ой князь княгеню ду ложа виде, свуйй матюнци дубрануч дає. – Ой на дубрануч, муя матюнко*» [4, с. 48], «*Зоря зыходыть, на світ займає. Колічка Маніцы добрануч дає: – Добрануч, Манічка, мое сырдынько, ны тужы по мні барздо тяжэнько – взавтра найіду до тыбэ ранэнько*» [12]. Факультативно виявлено гіперичну реалізацію *o > [i] в конструкції *хай Біг криє* [2, с. 10].

На місці ненаголошеного етимологічного *e в етикетному висловленні «добрий вечір» спостережено альтернанти [o]: «*Добри вечор, міла, ой що ж ти зваріла? Зарезала гуся, да й не обийдуся*» [3, с. 106]; [y]: «*Добрий вечур, щодрий вечур ластуовонька прилітіла*» [10, с. 9]; [и]: «*Добрий вечир, свату, ведемo тура в хату*» [1, с. 43].

У зареєстрованих в аналізованому мовному матеріалі етикетних одиницях вибачення та подяки засвідчено визначальні для аналізованої групи говірок позиційні звукові зміни наголошеного [‘а] після передньоязикових (зокрема й шиплячих): [‘а] > [’е]: *декуєм* [7, с. 134], *декую, декує* [4, с. 36], пор.: «*Декуєм, закісниці, за вашу покоройку, за вашу покоройку, за хорошу просьбойку*» [7, с. 134]; [‘а] > [і]: *вибачійте* [9, с. 5], *дікую* [8, с. 31], пор.: «*Дікую вам, хлопци, за ваші гостинці, я вас тут любила і вже йду за гіншим*» [8, с. 31], «*Як заїхав козаченько низенько вклонився: Вибачійте, старші й менші, може, з ким сварився*» [9, с. 5]. У текстах, співвідносних із говіркою с. Нобель Зарічненського району Рівненської області, в цій позиції фіксують звук із нижчою артикуляцією – [и]: *подькуймо*, пор.: «*Да подькуймо попови, гой, ще й поповому дякови – дєтки звинчав, гой, нимного взяв*» [15, с. 20]. Звуження і підвищення артикуляції ненаголошеного [е] > [і] в позиції після [й] простежено в дієслові 1 особи множини *дякуймо* [17, с. 188], пор.: «*Дякуймо вам за тоє, за слово доброє. Шо буде Бог давати, те будим годовати*» [17, с. 188]. Словоформа *выбачайтэ* [11, с. 497] сигналізує про ареально релевантну для говірок околиць Дрогичина м’якість вимови шиплячого перед наголошеним [а]: «*Йїжтэ, хлопці, умачайтэ, а на рэшты выбачайтэ*» [11, с. 497].

Звукова структура аналізованих виразів може засвідчувати результати зрощення та різноманітного усічення компонентів структури слова: *помагай-бу* [1, с. 50] < *помагай Бог* «привітання з побажанням успіху в праці», пор.: «*Помагай-бу, найстарший братик, чи був у моїй стороні, чи не плаче батькомати по мені?*» [1, с. 50]; *дяку Богу* < *Богу дякувати, дяка Богу* «вживаються як вставні слова у значенні *на щастя*», пор.: «*Дяку Богу, дяку Богу, шо свєкрівка вмырла – покынула, покынула половынку добра*» [11, с. 497], «*Дяку Богу, хліб удався – пуд скорынку кыт схавався*» [13, с. 159]. Розвиток інтервокального секундарного приголосного представлено у виразах «*Войістину воскрес*», «*Богойістільни воскрес*» [2, с. 9].

Вокативні вияви із флексією *-ове* вказують на індуктивний вплив називного відмінка множини субстантивів колишніх **-й-основ*: «*Йїдътэ, сватовэ, до Чырышова, бо в Чырышovy дывкы дышovy*» [12], «*Ой сватовэ-пановэ, потыхэньку ходітэ, столькув ны тынітэ*» [12], «*Віте, сватове, дари беріте, на таролочку гроші кладіте*» [14, с. 44], «*Скачіте, коники, од говса жовтенького, співайте, сваткове, од вина зельоненького*» [8, с. 18], «*Сватове, живітися, на нас ни дивітися*» [4, с. 29]. Діалектне оформлення іменників кличного відмінка множини чоловічого роду за допомогою закінчення *-е* демонструє наслідки уніфікації за зразком колишніх основ на приголосний, пор.: «*Ой дын добрый, добры людэ, мы до вас – дэсь завызёна наша дівонька тут до вас*» [12], «*Wy, суhane, dobry lude, szto mnie teper za to bude*» [18, с. 140]. Натомість флексія *-е* історично виправдана в іменниках із сингулятивним суфіксом *-ин-*: *перезвіне, перезвіни* [8, с. 40], пор.: «*В нашого*

свата надворі вироста верба в колії, пустила вітте додолу, їдьмо, перезвіни, додому» [8, с. 40].

Численними прикладами в уснопоетичних текстах представлено типово західнополіську форму займенника називного відмінка 2 особи множини з компонентом *-те*: *віте думали* [8, с. 27], *віете поділі* [9, с. 4], *вытэ ны просітэ* [12], *віте справили* [7, с. 138], *w'iete wyszli* [19, с. 38], *віте знали* [14, с. 60], пор.: «Бігла свинка рогом, віте за єю ройом, думали, що ваша мати, хтіли її ссати» [8, с. 27], «Ой віете хлопци, хлопци-молодці, а де ж поділі брата Василя?» [9, с. 4], «Вытэ нас ны просітэ, оно нам пуднысітэ гусятко, поросятко, сывое голубятко» [12], «Hoży družeczki, hoży, jak w sadu roży, jak u sadu wyszni – kob w'iete zamuż wyszli» [19, с. 38], «Віте тее знали, віте тее знали, нам сира забрали» [14, с. 60], «Ми в Ратень не ходили, ми труб не купили. Віте справили труби – ревіте на всі губи» [7, с. 138]. За П. Ю. Гриценком, словоформа *віте* постала внаслідок «злиття займенника *ви* з формантом *те*, де *те* – континуант допоміжного дієслова **быти* у 2 особі множини (*те* < *сте* < *їесте* (*їесте*))» [6, с. 20]. На думку мовознавця, форма *віте* «чітко відділяє західнополіський діалект від інших українських, білоруських і польських, об'єднуючи його з українськими берестейсько-пінськими та підляськими говірками, окреслюючи ареал західнополіського діалекту до його розділення державними кордонами. Значний за територією ареал поширення словоформи *віте*, наявність фонетичних і акцентних варіантів свідчать про відносну часову глибину виникнення, а значить функціональну навантаженість в даному діалекті в минулому» [6, с. 21].

Наслідки польсько-української мовної інтерференції, зумовленої типово прикордонним характером розташування Західного Полісся, відображають структури *ны дзіньюку* [12] < пол. *dziękuję*, *дзінь добрий* [16, с. 78] < пол. *dzień dobry*, *далібук* [2, с. 66] < пол. *da li bóg* «якщо дасть Бог», *dalibóg* «справді», пор.: «Вона «дзінь добрий» дала, з ним до шлюбойку стала» [16, с. 78], «Дарую, зятько, дарую, тобі корівку готую. – Ой тэшчо, тэшчо, нырідна маты, за гэтэ ны дзіньюку» [12], «За помайбу ни піду, а далібук ни приходить» [2, с. 66].

Отже, зафіксовані у фольклорних текстах елементи етикету західних поліщуків репрезентують значну кількість типологічних говіркових рис.

Література:

1. Аркушин Г. Л. «Всього на світі хватает...» (фольклор, звичаї та обряди Західного Полісся у діалектологічних записах): [вибране] / Григорій Львович Аркушин. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – 212 с.

2. Аркушин Г. Сказав, як два зв'язав : Народні вислови та загадки із Західного Полісся і західної частини Волині / Григорій Аркушин. – Люблін; Луцьк : Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, 2003. – 177 с.

3. Весільні обряди Рівненщини. Фольклорно-етнографічні записи XI – поч. XX ст. – Рівне : Волинські обереги, 2004. – 140 с.
4. Ворокомлівське весілля у запису Лукаша Назарчука. – Луцьк, 2006. – 68 с.
5. Ганич Д.І. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С.Олійник. – К.: Вища школа, 1985. – 360 с.
6. Гриценко П.Е. Грамматический портрет диалекта / П.Е. Гриценко // Исследования по славянской диалектологии. – 2013. – Вып. 16. – С. 9-36.
7. Денисюк І.О. Пісні з-над берегів Турського озера : пісні і коментарі / І.О. Денисюк. – Луцьк : Надстир'я, 2004. – 256 с.
8. Ігнатюк І. Обрядові письні з Подляшшя. Весільні письні / Іван Ігнатюк. – Люблін, 1982. – 170 с.
9. Ігнатюк І. Народні письні з Подляшшя. Кавалірські письні / Іван Ігнатюк. – Лаймен, 1984. – 54 с.
10. Ігнатюк І. Фольклорні записи з Підляшшя / Іван Ігнатюк. – Люблін, 2003. – 77 с.
11. Клімчук Ф. «А в нашого свата... (прыпывки з вёскі Сіманавічы Брэсцкай вобласці)» / Фёдар Клімчук // Діалектологічні студії. 3 : Збірник пам'яті Я. Закревської. – Львів : Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, 2003. – С. 494-516.
12. Клімчук Ф. Традыцыйнае вяселле вёскі Сіманавічы [Електронний ресурс] / Фёдар Клімчук. – Режим доступу : <http://zagorodde.na.by/folk.html> (06.06.2017).
13. Клімчук Ф. Прыказкі і прымаўкі з вёскі Сіманавічы Драгічынскага раёна / Фёдар Клімчук // Беларуская дыялекталогія. Матэрыялы і даследаванні. – Мінск : Беларуская навука, 2014. – Вып. 3. – С. 157-168.
14. Кондратович О.П. Весілля на Поліссі. Народні звичаї та обряди / О. П. Кондратович. – Луцьк : Надстир'я, 1996. – 111 с.
15. Мелодії древнього Нобеля / Записи, транскрипція і впорядкування Р. В. Цапун. – Рівне : Перспектива, 2003. – 128 с.
16. Поліська дома: Вип. 2: Весна / Зібрав, упорядкував та прокоментував Віктор Давидюк. – Рівне : Волинські обереги, 2003. – 176 с.
17. Семенюк Л. Народна обрядова творчість Шацького поозер'я: [монографія] / Лариса Степанівна Семенюк. – Луцьк : ВНУ імені Лесі Українки, 2012. – 200 с.
18. Repertuar zespołów folklorystycznych Białostoczczyzny. Folklorystyczny Zespół Śpiewaczy Tyniewiczanki z Tyniewicz. – Białystok : Wojewódzki Ośrodek Animacji Kultury w Białymstoku, 1995. – Zesz. 3. – 128 s.
19. Repertuar zespołów folklorystycznych Białostoczczyzny. Folklorystyczny Zespół Śpiewaczy Orzeszki. – Białystok : Wojewódzki Ośrodek Animacji Kultury w Białymstoku, 2003. – Zesz. 4. – 161 s.

БАТУРИНСЬКО-ГЛУХІВСЬКИЙ ПЕРІОД В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ XVII – XVIII СТ.

Медвідь Н. С.

кандидат філологічних наук, доцент,

докторант кафедри стилістики української мови

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

м. Київ, Україна

Вплив батуринсько-глухівського періоду на розвиток літературної основи української мови визначається історичною значущістю Гетьманщини у XVII – XVIII ст. За час гетьманування Д. Многогрішного (1669–1672), І. Мазепи (1687–1708), П. Полуботка (1722–1724), К. Розумовського (1750–1764) північне Лівобережжя з гетьманськими резиденціями у Батурині та Глухові стало центром політичного та культурного життя.

Досліджуючи мову у взаємозв'язку з політичною історією, М. Мозер відзначає, що екстралінгвістична історія батуринсько-глухівського періоду «глибоко відбивається на мові ділових документів Лівобережної України», які слід розглядати «крізь призму соціуму, в якому вони постали» [5, с. 283, 301].

Зважаючи на це, у дослідженні історії розвитку української мови важливе значення мають писемні пам'ятки аналізованого періоду й території.

Пам'ятки Лівобережної Гетьманщини, представлені переважно діловою документацією, репрезентують мовні особливості української літературно-писемної практики та діалектного мовлення XVII – XVIII ст. На думку Ю. Шевельова, «мова літератури в Гетьманщині 17-18 ст., постільки вона спиралась на усну мову, відбивала насамперед українські північно-східні говірки. Причини цього ясні з першого погляду: культурні центри Гетьманщини – Батурин, Глухів, Новгород-Сіверський, Стародуб, ба й Київ лежали на терені цих говірок. Зрештою й суто кількісно ці говірки були мовою більшості населення» [11, с. 3].

Урядово-канцелярські документи фіксують живе мовлення численних представників різних територіальних говірок та різних соціальних верств і груп (селян, козаків, міщан, старшини), дають матеріал для хронологічно послідовного дослідження мовної системи, її розвитку та еволюції офіційно-ділового стилю.

Видатна роль у шліфуванні ділового стилю української літературної мови XVII – XVIII ст. і виробленні її узусу, своєрідного койне, що поширювалися через універсали та листи гетьманів на більшій частині української етнічної території, належить гетьманським державним органам.

Серед законодавчих актів XVII – XVIII ст. на особливу увагу заслуговують такі пам'ятки, як «Договори і постанови прав і вольностей військових...», підписані між П. С. Орликом і запорозькою старшиною

1710 року, універсали, накази й інші документи українських гетьманів, полковників і козацької старшини, Генеральної військової канцелярії, Генерального військового суду тощо. Вони «відбивають мовлення української політичної еліти» цього часу [6, с. 27]. Писарями та канцеляристами зазвичай були місцеві жителі, що мали вищу освіту.

Живомовне середовище мало значний вплив на осіб з гетьманського оточення. За мапами українських діалектологів, Батурин та Глухів розташовані на теренах поширення північного наріччя української мови. Іноді на цій території відзначають нашарування говорів південно-східного наріччя української мови.

Законодавчі документи державно-правових установ ілюструють розвиток офіційно-ділового спілкування, діловодства, юриспруденції XVII – XVIII ст.

Основу офіційно-ділового стилю староукраїнської мови становлять універсали та накази. Тексти цих пам'яток характеризуються великою кількістю притаманним офіційно-діловому стилю мовних формул і спеціалізованих лексем, часто іншомовного походження, що пояснюється прагненням до дотримання європейських норм ведення документів, а також потребою компенсації необхідних стилетвірних засобів, відсутніх у тогочасному діловому спілкуванні [3, с. 70].

Документалістика, пов'язана зі сферою діяльності місцевих адміністративно-судових та виконавчих органів, репрезентована актовими книгами сотенних канцелярій і міських ратуш Лівобережної України («Акты Бориспольскаго мѣйскаго уряда, 1612–1699 гг.», «Актовая книга Стародубского городского уряда 1693 года») та розрізненими документами («Ділова народно-розмовна мова XVIII ст. (матеріали сотенних канцелярій і ратуш Лівобережної України)»).

Значні за обсягом, різноманітні за змістом та своєрідні за жанром актові книги є важливими пам'ятками ділового письма. Записи у них велися українською мовою. Значна частина документів актових книг має виражений народнорозмовний характер, тобто містить елементи розмовного стилю мови, оскільки канцеляристи й писарі повинні були якомога точніше протоколювати свідчення старшини, міщан, селян.

Актову книгу кожного міста писали писарі, які були корінними жителями. Це дає можливість простежити діалектні особливості мови населення північного Лівобережжя, тобто сучасної території східнополіського говору північного наріччя української мови.

Відомостей про міських писарів зафіксовано мало, оскільки їх прізвища та підписи містяться в поодиноких справах, окремих вихідних документах – купчих записах, виписах із міських актових книг.

Окрім пам'яток офіційно-ділового стилю, цінними для лінгвістичних досліджень є й епістолярні твори, зокрема офіційні та іменні листи сотників, полковників, гетьманів. Вони є зразками не лише епістолярного, а

й офіційно-ділового стилю, оскільки основне їх призначення – регулювання ділових відносин мовців державно-правової сфери.

Збірник матеріалів сотенних канцелярій і ратуш Лівобережної України «Ділова народно-розмовна мова XVIII ст.» містить офіційні листи сотників канцелярій Ніжинського, Стародубського, Чернігівського полків до генерального військового судді або гетьмана у справах сотенного уряду [4]. На особливу увагу заслуговують також офіційні листи Д. Многогрішного, П. Полуботка, листи генеральної старшини і полковників [9; 10].

Характерною особливістю пам'яток досліджуваного періоду є те, що у текстах одночасно зафіксовано літературно-писемну норму та східнополіські діалектні особливості, що є надзвичайно цінним для подальших лінгвістичних досліджень.

Література:

1. Актовая книга Стародубского городского уряда 1693 года / под ред. В. Л. Модзалевского. – Чернигов : Черниговская губернская ученая архивная комиссия, 1914. – 136 с.

2. Акты Бориспольскаго мѣйскаго уряда, 1612–1699 гг. / предисл. А. В. Стороженка. – К. : Киевская старина ; Типографія Г. Т. Корчак-Новицкого, Михайловская ул. № 4, 1892. – 112 с.

3. Гриценко П. Из текстологічних спостережень над «Договорами і постановами прав і вольностей військових...» / П. Гриценко // «Пакти і конституції» Української козацької держави (до 300-річчя укладення) / відп. ред. В. А. Смолій ; упорядники М. С. Трофимук, Т. В. Чухліб. – Львів: Світ, 2011. – С. 61-73.

4. Ділова народно-розмовна мова XVIII ст. : (матеріали сотенних канцелярій і ратуш Лівобережної України) / підг. до вид. В. А. Передрієнко. – К. : Наукова думка, 1976. – 416 с.

5. Мозер Міхаель. Мова східноукраїнських грамот і ділових паперів у XVIII ст. / Міхаель Мозер // Причинки до історії української мови / [за заг. ред. Сергія Вакулєнка]. – Харків : Харк. істор.-філолог. тов.-во, 2008. – С. 280-302.

6. Німчук В. «Договори і постанови прав і вольностей військових...» 1710 року з погляду історії української мови / В. Німчук // «Пакти і конституції» Української козацької держави (до 300-річчя укладення) / відп. ред. В. А. Смолій ; упорядники М. С. Трофимук, Т. В. Чухліб. – Львів: Світ, 2011. – С. 27-60.

7. «Пакти і конституції» Української козацької держави (до 300-річчя укладення) / відп. ред. В. А. Смолій, упорядники М. С. Трофимук, Т. В. Чухліб. – Львів : Світ, 2011. – 440 с. : факсиміле.

8. Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657–1687) : матеріали до українського дипломатарію / упоряд. І. Бутич, В. Ринсевич, І. Тесленко. – К. – Львів : НТШ, 2004. – 1087 с.

9. Універсали українських гетьманів : матеріали до українського дипломатарію. Універсали Івана Мазепи (1687–1709) / упоряд. І. Бутич, В. Ринсевич. – К. – Львів: НТШ, 2006. – Ч. II. – 799 с.

10. Універсали українських гетьманів : матеріали до українського дипломатарію. Універсали Павла Полуботка (1722–1723) / упоряд. В. Ринсевич. – К. : НТШ, 2008. – 721 с.

11. Шевельов Юрій. Чернігівщина у формуванні нової української літературної мови : Відбитка із Збірника, присвяченого пам'яті Зенона Кузеля / Юрій Шевельов. – Париж – Нью-Йорк, 1961. – 15 с.

ОСОБЛИВОСТІ СЛОВОТВОРУ УКРАЇНСЬКИХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТЕРМІНІВ-ІМЕННИКІВ КІНЦЯ ХІХ СТ.

Паночко М. М.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови*

*Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
м. Дрогобич, Львівська область, Україна*

У області вивчення словотвору велике значення має методика дериваційного аналізу лексичного матеріалу. У науці про словотвір (дериватології) мовознавці повинні в першу чергу вивчати масові явища, а не поодинокі слова. У межах окремих частин мови (наприклад, іменника) при більш уважному спостереженні вдається встановити ряди однотипно утворених слів. Ці ряди перебувають між собою у лексико-семантичних, граматичних та словотвірних взаємозв'язках.

Більшість термінів-іменників у складі української суспільно-політичної лексики утворена шляхом морфологічного способу словотвору, який полягає у з'єднанні афіксальних морфем з кореневою або похідною частиною слова в одне слово «за певними словотвірними моделями, правилами, тенденціями, що існують в даній мові на різних етапах її розвитку» [3, с. 19].

Продуктивність морфологічного способу словотвору в галузі українського суспільно-політичного термінотворення пояснюється тим, що цей спосіб найширше використовується у словотворенні загально-національної мови. У словотвірній структурі дериватів, утворених за допомогою морфологічного способу словотвору, органічно закладені основи структурної систематизації, що має першочергове значення для термінології.

Для творення українських суспільно-політичних термінів кінця ХІХ століття використано всі різновиди морфологічного способу творення, крім абрєвіації. Найпродуктивнішим різновидом цього способу творення була суфіксація.

У суфіксальному словотворі термінів-іменників здебільшого суттєвих відхилень від сучасних норм не спостерігалось. Для творення нових слів використовувались звичайні для української літературної мови суфікси. Але іноді, і в непоодиноких випадках, від тих самих твірних основ з допомогою різних суфіксів творилися слова без будь-якої диференціації їх лексичного значення. Таким чином виникали іменники з одним лексичним значенням і різною морфологічною структурою. Особливо багато фіксують таких іменників перекладні словники Західної України ХІХ ст.: «Juridisch-politische Terminologie», словники Желехівського, Левицького, Партицького: *обвинений і обвиненець, підсудний і підсудимець, судодержець і судодержитель, сліджене і слідство* та ін.

Зрозуміло, що «лексично тотожні структурні варіанти в літературному вжитку могли співіснувати лише якийсь певний, обмежений час, а потім внаслідок внутрішнього розвитку вони повинні семантично чи стилістично диференціюватись. Коли ж така диференціація не відбувалася, то в літературному вжитку залишався з усіх цих варіантів тільки один, а решта переходила в пасивний лексичний запас мови і згодом зовсім забувалася» [2, с. 161]. Так, в українській суспільно-політичній мові Галичини кінця ХІХ ст. зустрічаємо форму *прокуратор* із суфіксом -атор, а мова Східної України цього ж періоду фіксує форму *прокурор* із суфіксом -ор, яка тільки у такій морфемній будові вживалася у російській мові. І лише в середині 30-х років ХХ ст. форма *прокуратор* остаточно витісняється з літературного вжитку.

Це ж стосується і правничого терміна *нотаріус*. До 30-х років ХХ ст. спостерігаємо паралельне вживання форм із суфіксом -ус і без нього. Так, термін *нотар* присутній у всіх західноукраїнських словниках, але у сучасній українській термінології під очевидним впливом закріпленої у російській мові суфіксальної форми узаконився термін *нотаріус*.

Розглядаючи суспільно-політичні терміни, сформовані морфологічним способом, ми виявили, що для творення нових іменників на означення назв осіб найбільш активно використовувався суфікс -ник(ик). З цим суфіксом творилися іменники й від тих основ, які не збереглися в сучасній українській літературній мові або ж від яких тепер нові слова з його допомогою не творяться. Наприклад, лише словник Костя Левицького фіксує такі слова: *вдійник, викупник, виновник, ворохобник, доказник, забійник, заступник, зашитник, осудженник, правник, справник, убійник, фальшивник* та ін [4].

Більшість сучасних мовознавців (П. Білоусенко, З. Каспришин та ін.) вважають, що такі іменники можуть бути утворені від будь-якої частини

мови: іменника, прикметника, дієслова, якщо останні фіксуються в пам'ятках досліджуваного періоду [1, с. 69].

Суспільно-політична термінологія Західної України фіксує ряд іменників чоловічого роду на позначення осіб з суфіксом -ник, що можна віднести до 1) відприкметникових похідних: *вірник, підсудник, повірник, посередник, службовник, судебник, судовик*; 2) віддієслівних: *вартівник, вартовик, напасник, насильник, осудженник, убійник*; 3) відсубстантивних: *жалобник, законник, коморник, напасник, шкідник* та ін.

Зустрічається в галицьких джерелах також і жіночий відповідник цього суфікса -ниц-я: *виновниця, забійниця, клеветниця, позовниця, справниця, убійниця*.

Суфікс -ач в українській мові належить до тих, які складають національну специфіку іменникового словотвору. В українській мові цей формант набув особливої продуктивності в ХХ столітті, а галицькі джерела кінця ХІХ ст. вже фіксують тенденції дальшого розвитку цього суфікса. Зокрема, у словнику Костя Левицького знаходимо такі суспільно-політичні терміни – назви осіб з суфіксом -ач: *визивач, відбирач, втікач, затрувач, прислухач, псувач, слухач, толмач, укривач, утікач*. Переважно це віддієслівні деривати. Важливо відзначити, що західноукраїнські мовні джерела не згадують таких поширених сьогодні термінів з суфіксом -ач, як *відповідач, обвинувач, позивач*.

Для позначення назв осіб використовують також суфікс -ець. Перший український перекладний юридично-політичний словник містить такі віддієслівні та відприкметникові іменники з даним суфіксом: *вивідець, визиватець, виконавець, виноватець, дозорець, засудженець, звідець, зізнавець, злочинець, каранець, надзорець, оборонець, подавець, справець, судець* [5].

В українській суспільно-політичній термінології присутні також іменники з суфіксом -тель, який приєднувався до дієслівних основ: *віритель, доноситель, засідатель, зложитель, обвинитель, проситель, ручитель, слідователь, таїтель*. Особливо багато таких форм знаходимо в галицьких правничих часописах (вісниках) кінця ХІХ ст.

З суфіксом -ень в усіх західноукраїнських словниках виступає віддієслівний іменник *в'язень*.

У кінці ХІХ ст. все більш продуктивними ставали запозичені іменникові суфікси на означення осіб, які пов'язані із суспільно-політичною сферою. Так, більшого використання набувають слова з суфіксом -ист, зокрема слово *юрист*, яке з початку ХХ ст. паралельно вживається з терміном *правник*. Мова ж Західної України ХІХ ст. однозначно надає перевагу саме терміну *правник*.

Серед інших запозичених суфіксів, слід виокремити суфікси -ар (*арендар, кредитар, митар, нотар, правотар, секретар*), -ят(ат)

(*нотаріят, секретаріят*) та -атор(ор) (*адміністратор, провокатор, прокуратор* і навіть *судатор*).

Словники та періодика Західної України кінця XIX – початку XX ст. засвідчують велику продуктивність творення іменників шляхом слово- і основоскладання: *законодавчість, одноцільність, правоважність, правостійність, самовладність, самоврядування, справоведенє, справозаступник* та ін.

Усі способи словотвору в межах суспільно-політичної термінолексики неоднаково продуктивні при утворенні окремих лексичних груп слів-термінів і утворюють по відношенню до дериваційної системи української мови окрему термінологічну словотвірну підсистему.

Певна уніфікація словотворчих засобів в українській суспільно-політичній термінології здійснювалася шляхом зменшення, порівняно з літературною мовою загалом, кількості словотвірних моделей і шляхом спеціалізації словотворчих формантів.

Терміни-іменники, які використовувалися в українській мові кінця XIX століття, творилися переважно морфологічним способом, а також постали внаслідок осново– та словоскладання.

Література:

1. Білоусенко П. І. Історія суфіксальної системи українського іменника (назви осіб чоловічого роду) / П. Білоусенко. – К., 1993. – 215 с.
2. Жовтобрюх М. А. Мова української періодичної преси (кінець XIX – початок XX ст.) / М. Жовтобрюх. – К. : Наук. думка, 1970. – 302 с.
3. Ковалик І. І. Вчення про словотвір. Вибрані праці / І. Ковалик. – Івано-Франківськ– Львів: Місто НВ, 2007. – 404 с.
4. Левицький К. Німецько-український правничий словар / К. Левицький. – Відень, 1920. – 494 с.
5. Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs. Von der Commissiion für slavische juridisch-politische Terminologie. Deutsch-ruthenische Separat-Ausgabe. – Wien. Aus der kaiserlich-königlichen Hof– und Staatsdruckerei 1851. – 296 s.

З ІСТОРІЇ ІМЕННИКОВОЇ СУФІКСАЦІЇ (СУБСТАНТИВИ НА –ТВ / А / СТАРОУКРАЇНСЬКОЇ ДОБИ)

Сабліна С. В.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

Іменники жіночого роду з суфіксом -тв(а) вивчені недостатньо: встановлений їх склад у праслов'янській [2], але в українській літературній та діалектній мові різних періодів це зроблено частково; фрагментарно описані особливості словотвірної семантики таких іменників, а тому не конкретизовані лексико-словотвірні типи. Тим часом «Узагальнений опис динаміки афіксальної дериваційної системи українського іменника можливий лише за умови попереднього опрацювання історії окремих формантів...» [1, с. 5], навіть тих, які з часом втратили свою продуктивність, або й не розвинули її.

Тому мета цієї розвідки – деталізувати таксономію іменників із суфіксом -тв(а) на тих етапах історії української мови, які стосуються староукраїнської доби, що сприятиме точнішому встановленню часу й умов, коли цей суфікс остаточно став класифікаційним (розпізнавальним) в іменниках жіночого роду.

У зв'язку з цим нас також цікавила морфемна й словотвірна кваліфікація цього суфікса сучасними лінгвістами. У лексикографічному довіднику Левка Полюги формант *-тв(а)* подається як «суфікс в основах іменників жіночого роду, вказує на об'єкт дії тощо, непоширений: *би-тв-а, гон-и-тв-а*» [4, с. 387]. У частотно-валентному словнику афіксальних морфем української мови суфікс *-тв-* взагалі не виділяється у віддієслівних іменниках, а в словах типу *моли-т-в-а, дра-т-в-а* автори подають два суфікси [5, с. 371].

Субстантиви жіночого роду з суфіксом *-тв(а)* трапляються ще в праслов'янській мові: **bъrtva* «дупло» [ЭССЯ, III, с. 132]; **gonitva* «гонитва, погоня, переслідування» [ЭССЯ, VII, с. 23]; **kolitva* «забий тварин, вбивання кілків у винограднику» [ЭССЯ X, с. 137]; **kositva* «косовиця, процес скошування» [ЭССЯ, XI, с. 143]. У цей період суфікс *-тв(а)* демонструє здатність сполучатися винятково з дієслівними основами й має помітний словотвірний потенціал при творенні праслов'янських абстрактних девербативів *nomina actionis*: **litva* «виливання, злива, кількадечний сильний дощ» <**liti + tva*, де **liti* «лити, текти, іти (про дощ)» [ЭССЯ, XV, с. 159]; **oratva* «процес орання», у старочеській й старословенській – «оброблена земля» <**orati(I)* «орать, оброблювати землю» [ЭССЯ, XXXII, с. 111].

Зафіксовано незначну кількість конкретних віддієслівних *nomina instrumenti* й *nomina loci*: **bьrtva* «дупло» < **bьrti+tva*, де **bьrti* < *bьrtь* «просвердлений, видовбаний отвір, заглибина» [ЭССЯ, III, с. 132]; **lěstva* (драбина, у чеській-вішалка) < **lěz+tva* < **lězti* «повзти, лізти» [ЭССЯ, XIV, с. 246]. А. Мейє кваліфікує *-tva* як складний слов'янський суфікс, який давав певну кількість абстрактних віддієслівних іменників. Вчений виділяв разом із *-tva* ще кілька праслов'янських суфіксів (**-itje*, *-ostь*, *-ьstvo*), де *-t* – був головним компонентом [3, с. 296].

У давній руськоукраїнській мові суфікс *-тв(а)* продовжував маркувати віддієслівні іменники: *молитва* [СДЯ, V, с. 14]; *паства* [СДЯ, VI, с. 352]; *питва* [СДЯ, VI, с. 272]. Неважко помітити, що більшість цих слів уживалися й у праслов'янській мові. До новотворів цього періоду можна віднести девербативи *оратва* [СДЯ, VI, с. 151]; *женитва* / *не женитва* [СДЯ, V, с. 272]. Російська дослідниця Войтенко А. В. стверджує, що «серед запозичень зі старослов'янської мови, які не ввійшли в сучасний лексичний склад (російської мови), лексеми *въдатва*, *желътва*, *колитва*, *оратва*, *питва*, *чудитва*» [2]. Усі ці деривати утворені від семантично прозорих дієслівних основ. Дослідниця також зазначає, що такі слова як *губитва* й *хранитва* можуть бути старослов'янськими оказіоналізмами, оскільки трапляються у перекладних пам'ятках і могли бути створені у процесі перекладу за зразком уже існуючих слів, утворених за допомогою суфікса *-тв(а)* [2].

У староукраїнській мові формант *-тв(а)* демонструє незначну кількісну динаміку при творенні віддієслівних іменників за рахунок появи кількох нових дериватів: *сіатва*, *жатва* (поля же равни на *сіатву* и *жатву*, на діло чоловічеськое [КС]); *яства* (Яства я/д/ яденіє [Син, с. 171]); *дратва* (шевське начиння) [Тим, I, с. 232]; *лиштва* (з німецького *Leiste*, обшивка, кайма) [Тим, I, с. 406]. Отже, говорити про значне збільшення продуктивності цього форманта не доводиться.

Ті ж девербативи з суфіксом *-тв(а)*, які вже функціонували в попередні періоди, у староукраїнській часто втрачали семантичну ємність і контекстуальну вживаність. Наприклад, похідне *паства*: якщо в давньоруськоукраїнській мові цей девербатив уживався в церковних і світських текстах у чотирьох значеннях: пасовище, назва процесу виховання, римське свято й отара, в межах останнього і в значенні «христова паства» [СДЯ, VI, с. 352], то у пам'ятках староукраїнської мови ХІУ-ХУ століть фіксується єдине значення слова «пасовисько, пасовище» [ССУМ, II, с. 129]. Часто вживаний у попередній період розвитку мови деад'ектив *кл#тв(а)* також звузив семантику, втративши значення «заповіт» [ССУМ, I, с. 478]. Такі факти можуть опосередковано вказувати на звуження словотвірного потенціалу цього форманта в староукраїнській мові.

Іменники з суфіксом *-тв(а)* формують єдиний словотвірний тип віддієслівних похідних здебільшого з абстрактним значенням починаючи від праслов'янського періоду, але наповнення цього словотвірного типу неоднорідне в різні періоди розвитку української мови. На продуктивність аналізованого форманта у давній руськоукраїнській та староукраїнській

мові впливала синонімія абстрактних іменників *nomina actionis*, утворених різними формантами, тому суфікс –тв(а), очевидно, не був монопольним. Незначна кількість фіксацій (близько 30) іменників жіночого роду з –тв(а) у праслов'янській мові й подальші нечисленні інновації-девербативи з цим суфіксом вказують на його низьку продуктивність, яка, однак, могла розширитися в подальші періоди розвитку української мови.

Умовні скорочення джерел:

КС Кирило Транквіліон-Ставровецький. Зерцало богословія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://1576.ua/books/2900>.

СДЯ Словарь древнерусского языка (XI – XIV вв.): В 10 т. / С. 48 АН СССР. Ин-т рус. яз.; Гл. ред. Р. И. Аванесов. – М. : Рус. яз., тт.1-9.

Син Синоніма славеноросская // Лексис Лаврентія Зизанія. Синоніма славеноросская / Підг.текстів пам'яток і вступ. Статті Німчука В. В. – К. : Наукова думка, 1964. – 259 с.

ССУМ Словник староукраїнської мови XIV-XV ст.: У 2-х т. – К. : Наукова думка, 1977-1978.

Тим Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV-XVIII ст.: у 2 т. – К. – Нью-Йорк, 2003. Т. 1. – 510 с. ; Т. 2. – 512 с.

ЭССЯ Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд. – Вып. 1-38. – М. : Наука, 1974-2012.

Література:

1. Білоусенко П. І. Нариси з історії українського словотворення (суфікс -ина): [монографія] / П. І. Білоусенко, В. В. Німчук. – Запоріжжя – Ялта – Київ : ТОВ «ЛІПС», 2009. – 250 с.

2. Войтенко А. В. Отглагольные имена существительные на -ТВ(А) в русском языке: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Войтенко Анна Викторовна. – Москва, 2002. – 21 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dissercat.com/content/otglagolnye-imena-sushchestvitelnye-na-tva-v-russkom-yazyke>.

3. Мейе А. Общеславянский язык /А. Мейе / [под ред. проф. С. Б. Бернштейна]. – М. : Издательство иностранной литературы, 1951. – 492 с.

4. Полюга Л. М. Словник українських морфем / Л. М. Полюга. – Львів: Світ, 2001. – 448с.

5. Словник афіксальних морфем української мови / Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, В. С. Карпіловський, Т. І. Недозим / [за ред. Є. А. Карпіловської]. – К. : 1998. – 441с.

СЕМАНТИЧНІ АСПЕКТИ МІЖГАЛУЗЕВОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Сергєєва Г. А.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов № 1*

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

Правнича термінологія, що становить собою систему номінацій спеціальних юридичних понять, які функціонують у сфері законодавства, юридичної науки та практики, є важливим складником лексичної системи сучасної української літературної мови. Аналіз лінгвістичних праць, присвячених різноманітним мовним проблемам права, засвідчує, що у вітчизняній і зарубіжній науці «... чимало зроблено у напрямку розв'язання проблем, пов'язаних з лінгвістичним забезпеченням розвитку правничої науки» [4, с. 3]. Проте, незважаючи на значну кількість досліджень, сучасну українську правничу мову слід віднести до малодосліджених ділянок в українській науці, як мовознавчій, так і юридичній. Однією з важливих проблем цієї галузі, яка потребує, на нашу думку, уваги з боку мовознавців, є дослідження процесу та наслідків взаємодії терміносистем права та економіки.

Останнім часом відзначається тенденція до міжгалузевої інтерференції наукової термінології, зокрема правознавства та економіки, що зумовлена інтеграцією наук і спостерігається на матеріалі різних мов [1, с. 8]. При цьому галузеві терміносистеми, взаємодіючи одна з одною, нерідко мають частину спільного термінологічного фонду. У науковій літературі сьогодні навіть виділяють економічно-правову [2, с. 137] або юридично-економічну термінологію [1, с. 14], що сформувалася на межі економіки та права. Посилена увага до явища транстермінологізації з боку дослідників не тільки української, але й інших мов, зокрема англійської [1; 2, с. 137], свідчить про його універсальність та глобальність.

Проте аналіз наукової літератури засвідчує, що відсутні роботи, в яких аналізуються мовні аспекти функціонування економічної термінології в терміносистемі права сучасної української літературної мови. У даному напрямку актуальним вбачається аналіз функцій економічних термінів у терміносистемі права, дослідження впливу транстермінологізації на семантичні характеристики запозичених економічних термінів, визначення статусу термінозапозичень в терміносистемі-реципієнті та проблема їх лексикографічної репрезентації в юридичних словниках.

З юридичної точки зору соціально-економічна сфера – це насамперед сфера правовідносин між учасниками тих чи інших економічних ситуацій. З огляду на це, правничу термінологію, яка номінує різноманітні поняття, пов'язані зі

сферою економіки, можна об'єднати в тематичні групи, що відображають різні типи економічних відносин: договірні, торговельні, розрахунково-кредитні, митні, науково-технічні та інші послуги, авторське право тощо. Саме в межах цих лексико-тематичних груп нами були виявлені процеси активного входження в правничу мову англомовної спеціальної лексики, що відбуваються в межах української термінології шляхом переходу номінацій з однієї терміносистеми в іншу, та зафіксовано більшість англомовних терміноодиниць, що функціонують одночасно в економічній та правничій термінології сучасної української літературної мови.

У межах даної публікації неможливо охопити всі аспекти даного явища, тому розглянемо лише семантичні зміни, що супроводжують процес термінологічної міграції досліджуваних лексем у систему правничої термінології. Методика дослідження передбачає порівняння термінологічних дефініцій у правничих та економічних лексикографічних джерелах, визначення семантичних змін та ступеня збереження спеціального значення на основі компонентного аналізу.

Процес транстермінологізації пов'язаний із певними змінами на рівні семантики термінологічної одиниці. Перехід терміна з терміносистеми-джерела у терміносистему-реципієнт, тобто міграція в інше термінологічне поле, зумовлює його спеціалізацію; термін змінює своє місце в системі, а отже певних змін зазнає і значення, що відбивається на дефініції терміна-мігранта, оскільки точне значення терміна-поняття може бути визначене лише у системі певного термінологічного поля через дефініцію терміна-слова [3, с. 121]. Тому, безперечно, важливою умовою входження термінів інших наук у терміносистему права є наукове осмислення відповідних понять та надання їм адекватних дефініцій у системі української правничої термінології. Саме цим, вважаємо, пояснюється те, що визначення понять не завжди повністю відображають їх економічний зміст, оскільки юридична та економічна природа цих явищ різна, тому і значення відповідних економічних термінів в термінології права може змінюватися разом із розвитком поняття, набуваючи нового юридично-економічного змісту.

Метою лінгвістичного дослідження процесів транстермінологізації є аналіз семантичних змін, які відбуваються унаслідок міграції економічних терміноодиниць у систему правничої термінології, та визначення ступеня збереження спеціального значення методом порівняння та компонентного аналізу термінологічних дефініцій.

Проведене дослідження виявило, що процес переходу англомовних термінів з економічної терміносистеми до терміносистеми права характеризується, в основному, змінами в дефініціях при збереженні понятійного ядра значення, хоча частина проаналізованих англомовних термінів повністю зберігає свою семантику у правничій термінології та має тотожні дефініції в економічних та юридичних лексикографічних джерелах (*кліринг*, *овердрафт*, *демередж*). Факт фіксації в юридичних словниках економічних термінів, які не мають у своїх дефініціях компонентів, що розкривали б правову природу відповідного поняття, на нашу думку, свідчить про недостатнє наукове осмислення відповідних понять та явищ в

юридичній науці, а отже на цьому етапі вони функціонують в юридичному дискурсі як суто економічні терміни.

Дефінітивні визначення проаналізованих термінів, подані в лексикографічних джерелах порівнюваних термінологій, при загальній близькості змісту можуть мати розбіжності в кількості компонентів значення (більш розгорнуте або менш розгорнуте пояснення значення), порядку їх розташування, структурі дефініції, що, очевидно, не змінює основного значення терміна (*менеджмент, офшор*). Терміни-мігранти також можуть мати в аналізованих терміносистемах неоднакову кількість значень і збігатися лише одним або кількома з них (*франшиза, чартер, лістинг, абандон*).

Проаналізовані терміноодиниці характеризуються різним ступенем збереження або втрати економічного змісту. Частина досліджуваних термінів зазнала семантичних змін, що відбулися внаслідок пристосування економічних термінів до термінологічної системи правничої мови та відбилися на дефініціях термінів-мігрантів у вигляді появи універсальних компонентів термінологічного значення, додаткових сем, що позначають спеціальні ознаки реалії правничої сфери та відображають правовий зміст економічного поняття. Зокрема, надання юридичного характеру економічному поняттю відбувається шляхом визначення його правової природи і вираження її у відповідних юридично значущих компонентах семантичної структури слова – вказівок на «правову мету», «правові межі», «суб'єкти дії», «правовий статус», «законодавче закріплення» та ін. У таких термінів відбувається спеціалізація значення, пов'язана з їх пристосуванням до системи правничих понять.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що унаслідок переходу з однієї термінологічної сфери до іншої термін-мігрант зазнає семантичної трансформації, що поступово може привести до утворення нового терміна та розвитку міжнаукової омонімії. Загальною тенденцією семантичних змін під час вторинної ідеалізації є тенденція до втрати економічними термінами вказівок на економічну природу поняття та появи, натомість, додаткових сем, що відображають правовий зміст поняття. При цьому слід зазначити, що формування поняття в новій терміносистемі – це тривалий і складний процес. Результати аналізу дають підстави стверджувати, що семантичне освоєння англійських термінів, запозичених з мови економічних наук, перебуває на початковому етапі і дефініції термінів, зафіксовані у правничих словниках, не завжди відображають юридичний зміст відповідного поняття.

Подальшого дослідження в цьому напрямку потребують такі важливі питання, як структурно-функціональний аналіз термінів-мігрантів, вивчення їх дериваційного потенціалу в терміносистемі-реципієнті, визначення статусу термінологічних одиниць, що були запозичені з інших терміносистем і функціонують у правничій мові.

Література:

1. Гумовська І.М. Англійська юридична термінологія в економічних текстах: генезис, дериваційні та семантико-функціональні аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / І.М. Гумовська ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2000. – 18 с.
2. Пастернак Г. З історії становлення української економічно-правової термінології [Текст] / Г. Пастернак // Українська термінологія і сучасність: зб. наук. пр. – К.: КНЕУ, 2001. – Вип. IV. – С. 137-144.
3. Реформатский А. Термин как член лексической системы языка // Проблемы структурной лингвистики / А. Реформатский. – М.: Наука, 1968. – С. 103-125.
4. Юридична лінгвістика: Тематичний бібліографічний довідник / [уклад. Ю.Ф. Прадід]. – Сімферополь: ДОЛЯ, 2003. – 48 с.

ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЗАЦІ КАТЕГОРІЙ ДОБРА І ЗЛА В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ПОЛЬСЬКІЙ МОВАХ

Сушко О. І.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови та літератури
Донбаський державний педагогічний університет
м. Слов'янськ, Донецька область, Україна*

Ковальова Г. М.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри мовної підготовки
Донбаська державна машинобудівна академія
м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

Мова кожного народу містить у собі його духовне надбання, його особливий спосіб розуміння світу й особливий спосіб збереження своїх витоків мудрості в лаконічних словесних формулах. Саме мова виокремлює кожну націю, надає їй духовної автономності, зосереджує національну свідомість на власних духовних потребах. Людина у своїй мовленнєвій діяльності не тільки передає інформацію про навколишній світ, а й висловлює при цьому певним способом своє ставлення до нього.

Ознакою виразності думки людини є фразеологічні одиниці, які щоразу відтворюються в мові, виражаючи різні сентенції, викликані позамовними чинниками – потребою мислення та прагненням закріпити певні життєві цінності.

Фразеологічні засоби мови є квінтесенцією її національного обличчя. Саме фразеологія є вираженням національної ментальності й найбільш яскраво своє виявлення знаходить у живому мовленні. Тому сучасні дослідники (Я. Баран, М. Демський, А. Загнітко, М. Русанівський, О. Сушко та ін.) приділили увагу проблемам фразеології, яка містить у собі заряд експресії та емоційної наснаги.

Особливий інтерес дослідників викликає фразеологія побутового спілкування, що дозволяє краще зрозуміти особливості окремого народу-нації, способи його світосприйняття, які він передає через експресивність та оцінку, закладену в основу фразеологічної думки, що є для нас дуже важливим у контексті активного долучення України до європейських духовно-моральних орієнтирів. Важливе місце в цьому розумінні посідають описово-зіставні дослідження фразеологічних одиниць різних мов, які потребують ретельного вивчення, оскільки є одним із ключів розуміння ментальних особливостей окремого народу.

У наукових студіях є поширеним використання категорії «ментальність» для позначення будь-якого стійкого комплексу уявлень про світ. Так, наприклад, Сушко О. І. зазначає, що ментальність – це «сприйняття довкілля в понятійних категоріях і парадигмі рідної мови, яке поєднує в процесі пізнання інтелектуальні, морально-духовні та особистісно-вольові якості національного характеру в найрізноманітніших його проявах» [3, с. 198].

У слов'янських мовах широко представлені поняття *добро* і *зло*, адже на цій єдності протилежностей базується пізнання навколишньої дійсності. Найціннішими в цьому аспекті є ті фразеологічні одиниці, у значеннях яких зберігається оцінний елемент, що є властивим для духовно-ідеологічних настанов. Функціонування таких фразеологізмів в українській та польській мовах є яскравим свідченням певних особливостей світобачення.

Важливою складовою ціннісних стосунків у суспільстві є духовна спрямованість особистості. Одним із найважливіших компонентів змісту ціннісних переконань індивіда є його моральні переконання та принципи поведінки, зокрема й питання вибору між добром і злом.

Вибір морально-оцінних категорій для дослідження, представлених поняттями *добро* і *зло*, базується на тому, що їх можна зарахувати до невеликої кількості загальних понять, які притаманні всім людям, адже ці поняття присутні в усіх культурах. Категорії *добро* і *зло* належать до «персонально-ціннісних», вони існують у свідомості кожної людини, кожного народу, тобто ці поняття – загальнолюдські. Однак межі їх відносні та залежать від багатьох чинників: від особистого та культурного досвіду індивіда, від ступеня розвитку суспільства та науки тощо.

Добро і *зло* перебувають в опозиції та є філософською дилемою, що базується на світоглядних орієнтирах. Нас цікавить ставлення людини до

добра і зла, тому що ці поняття тісно пов'язані із системою поглядів окремого народу.

Сама наявність слів *добро* і *зло* в українській мові та *dobroć* і *zło* в польській вказує на наявність відповідних категорій у цих культурах.

Ми вважаємо важливим вивчення характеристик морально-оцінних категорій, залучених до аналізу, представлених сучасними носіями польської та української мов у контексті інтеграції нашої країни в європейську спільноту, оскільки таке дослідження сприятиме полегшенню спілкування між двома поки що малознайомими народами.

Спільним в усвідомленні добра носіями польської та української мов є, по-перше, апеляція до моральних цінностей і моральних якостей особистості. Добро в такому розумінні є добром моральним та етичним. По-друге, розуміння добра як допомоги, піклування про інших, учинків та дій, свідомо співвіднесених з моральним стандартом. По-третє, асоціювання добра з почуттям любові та щастя, які являють собою емоційно позитивні переживання.

Аналіз фразеологічних одиниць, які активно функціонують в українській та польській мовах, дозволяє стверджувати, що в їх семантиці містяться особливості психології двох народів, їх духовне багатство. В українській і польській фразеологічних системах учинки людини (як добрі, так і погані) пов'язуються з її внутрішнім світом, її духовністю.

Дослідження виявило, що в українській та польській мовах є фразеологічні одиниці на розкриття категорій *добро* і *зло*, однак значення їх часто розкривається по-різному. Це дало нам підстави виділити кілька семантичних груп фразеологізмів.

1. Еквівалентні фразеологічні одиниці з розгорнутим значенням в українській мові.

Серед фразеологічних одиниць, наведених у нашій праці, є такі, що функціонують в українській та польській мовах, будучи еквівалентними, проте з більш широким значенням українських відповідників, як-от: *грошам усе повинується* / *pieniądze wszędzie ruch mają*. Наведені фразеологізми мають значення: матеріальне забезпечення є важливим атрибутом життя. Але зміст української одиниці має ширше значення та більш конкретне розуміння думки: гроші – не лише ключ до вирішення проблем, але й можливість маніпулювати іншими людьми.

2. Еквівалентні фразеологічні одиниці з розгорнутим значенням в польській мові.

Окремої уваги заслуговує семантика фразеологізмів із розширеними асоціаціями в польській мові, як-от: *не залишай назавтра те, що можна зробити сьогодні* / *zostaw na jutro chleb, a nie pracę*. Подані фразеологізми взаємодоповнюють один одного, однак український еквівалент лише констатує факт: усе треба робити вчасно, а семантика польського – вносить додаткове розуміння того, що й про наступний день потрібно піклуватися.

Отже, еквівалентні фразеологічні одиниці представленої групи характеризуються більш розгорнутим значенням польського вислову, і це пояснюється тим, що процес фразеологізації ширше охопив життєві реалії, усвідомлені поляками.

3. Еквівалентні фразеологічні одиниці з однаковими асоціативними зв'язками в обох мовах.

Особливість фразеологізмів цієї групи полягає в тому, що вони різняться планом вираження, проте план змісту в них – однаковий, як-от: *панам – весілля, а курці – смерть / ktoś ma wesele, a dzik jest śmiercią*. Можна стверджувати, що кожна мова самобутньо відображає загальнолюдські моральні цінності, принципи, які є невід'ємними елементами матеріального та духовного розвитку людства.

Отже, фразеологізація морально-оцінних категорій, представлених поняттями *добро* і *зло*, базується на тому, що їх можна зарахувати до певної кількості загальних понять, які притаманні широкій аудиторії, адже ці поняття присутні в усіх культурах. Категорії *добро* і *зло* належать до персонально-ціннісних, існуючи у свідомості кожної людини, а відтак – кожного народу, тобто ці поняття – загальнолюдські. Однак межі цих понять доволі відносні. Підтвердженням цієї думки є здійснена нами зіставна семантична класифікація відповідних фразеологічних одиниць української та польської мови.

У перспективі дослідження – подальше виявлення особливостей специфіки сприйняття докільля українським і польським народами засобами фразеології в контексті міжнаціональної комунікації.

Література:

1. Баран Я.А. Фразеологія у системі мови. / Я.А. Баран – Івано-Франківськ: Лілея – НВ, 1997. – 175 с.
2. Демський М.Т. Три мішки гречаної вовни // Українська мова і література в школі / М.Т. Демський. – 1983. – № 12. – С. 68-71.
3. Сушко О.І. Фразеологія офіційно-ділового стилю як мовний адекват національного мислення // Українське мовознавство: Збірник наук. праць. / О.І. Сушко – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2003. – Вип. 27 /28. – С. 196-200.

LITERATURE

ІНТЕРМЕДІАЛЬНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МАСОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Волошук Л. В.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української літератури і компаративістики

Київський університет імені Бориса Грінченка

м. Київ, Україна

Актуальність запропонованої статті безпосередньо пов'язана зі змінами в оцінці сучасної масової літератури в Україні, яку все частіше визначають як літературу успішну, читабельну, популярну. Спостерігаємо появу наукових напрацювань Т. Гундорової, А. Таранової, Н. Зборовської, Г. Сивоконя, В. Поліненка, Р. Харчук, Е. Франчука, О. Пахльовської, Л. Петрової, В. Медведєвої. Проблема масової літератури означилася у працях М. Чегодаєвої, Ю. Лотмана, Н. Корнієнка, Н. Мельникова, Т. Скокової, Т. Возняк у яких порушується багатоаспектність зазначеної проблеми. Т.Гундорова зазначає, що «найоригінальнішою формою розвитку класичної української літератури стала концепція популярної літератури – особливий народницький варіант культури масової» [3, с. 63].» М. Жулинський наголошує, що «масова література – самодостатнє соціальне й художнє явище» [5, с. 49-50]. А. Таранова стверджує, що «масова література перестає вважатися погіршеним варіантом літератури високої, починаються пошуки варіантів адекватного осмислення місця масової літератури в літературознавчому каноні» [8, с. 53-54]. На думку Н. Зборовської «масова література – це ззовні продукт демократії, коли пропонують численні текстуальні пропозиції, а читач має право вибирати: чинити активно, тобто робити свідомий вибір, або пасивно, тобто ставати об'єктом маніпуляцій» [6].

У 90-х роках ХХ століття традиційне поняття «взаємодія мистецтв» («Gesamtkunstwerk») змінилося на «інтермедіальність». Його автор – німецький дослідник А. Ханзен-Льове помітив різницю між «мультимедійною презентацією», характерною для синтетичних жанрів і номомедійною, що здійснюється внаслідок підпорядкування мові одного виду мистецтва. Теорія інтермедіальності активно розвивається у працях німецьких авторів Юргена Мюллера, Іоакима Пеха, Йенса Шрьотера, але водночас посилюється науковими розвідками про мистецтво Ю. Борєва, М. Кагана, працями про взаємодію літератури і живопису Ю. Адамова,

Б. Галанова, А. Гончарова, К. Шахова, про літературно-музичні взаємовпливи К. Брауна, В. Васіна-Гроссмана, М. Машенко, міжмистецьку кореспонденцію у творчості окремих авторів – Л. Генералюк, Н. Дмитренко, І. Жодані, Г. Клочека, О. Рисака. Важливо наголосити на такому понятті як поліфонія, яка є не просто множинністю самостійних голосів, а й множинністю поглядів.

Українська література сьогодні розвивається в поліаспектному середовищі інтермедіальності і аналіз творів саме з таких позицій є доцільним. В іронічному романі Лариса Денисенко «Сарабанда банди Сари» буденність подій трактується різними персонажами. Багаточисленна родина Сари Полонської вривається в унормований, спокійний, виважений простір Павла Дудника і абсолютно змінює його світогляд. Як відомо, сарабанда – старовинний іспанський народний танець тричастинної будови, який виконується помірно і плавно у розмірі 3/4. Сарабанда у романі виступає як лейтмотив, що об'єднує весь твір і у кожному з десяти розділів знаходить певну інтерпретацію: у першому (увертюра) – згадка про старовинне німецьке піаніно, яке нагадує родинний склеп – «чорне, блискуче прикрашене двома канделябрами» [4, с. 4]. Інструмент дійсно можна вважати мертвим, адже на ньому довгий час ніхто не грав. Виникає асоціація з головним персонажем, який нібито й не жив до зустрічі з Сарою та її родичами. Оживає інструмент (і сам Павло Дудник) коли починає грати Еміль, дванадцятирічний племінник Сари – він розучує партію фортепіано у творі Г.-Ф. Генделя «Сарабанда для струнного оркестру та фортепіано». Еміль іронічно ставить до всього, що так цінує Павло, хлопчик абсолютно серйозно вірить у свою геніальність в музиці і, водночас, зневажає будь-які побутові реалії. Як настроюють фортепіано, так поступово змінюється життя Павла, який розкриває в собі таланти, почуття, ніжність тощо. На думку батьків Емілія «дитина повинна жити твором, який вона розучує, причому протягом всього часу перебування в активному стані» [4, с. 49].

На рівні ось таких відчуттів, іронічного забарвлення, розповідей-аналізу, кумедних пригод, різноманітних настроєвих тональностей і мозаїчних персонажей звучить урочиста, повільна, неперевершена музика вічної «Сарабанди» Генделя, яка у фіналі роману трансформується у звичайний танець, який весело танцювати у порту, наївшись риби. Можна вважати концепт «сарабанда» – камертоном, що рухає події, впливає на взаємовідносини, формулює нову інформацію і, зрештою, підносить спілкування до пізнання одне одного, коли акцентованими у житті є родинні стосунки, що є втіленням філософських універсалій.

Письменниця Людмила Баграт у містичній мелодрамі «Зло» подає свої кольорово-семантичні рецепції поліфонії мов. «Який колір має мова? Синій, – скажете ви. Типова асоціація, бо чорнило, зазвичай, буває синім, ну, ще інколи чорним і червоним, наприклад, у вчителя. Проте це колір

мовних знаків на папері. Я ж запитую про мову взагалі, про всю систему. Якого кольору українська мова? А хінді? А грецька? Кожна мова має свій власний колір, форму, запах, звук, смак. Що довше вивчаєш мову, то краще її відчуваєш всім своїм єством» [2, с. 186].

Роман жахів «Павук» Олега Шміда сповнений філософськими роздумами про глибинну суть між добром і злом, вічним і хвилиним. Цілком закономірним є фінал твору: «Горіла свічкою запалена хата. Жалісно дзенькнула порвана струна, павутина засичала, скручуючись у полум'ї. Дикий вогонь злизав маестро-павука і його жертву. Вогонь, яким Прометей хотів урятувати людство... Вогонь великої любові до ближнього... Всепоглинаючий вогонь...» [9, с. 208].

Роман-притча Ольги Компанієць «Обличчя янгола» наповнений кольорами і звуками, які резонують з відчуттями головної героїні Марго. Автор фокусує увагу на музиці, яка наповнює оповідь і навіть називає конкретні твори – 6-й ноктюрн Ф. Шопена, сонати В.-А. Моцарта, мелодія Salvatore Adamo – «Tombe la neige», що мають сприяти виникненню певних романтичних асоціацій. На особливу увагу заслуговує сірий колір, який виникає в період депресії і постає у вигляді «глибокої сірої ями» [7, с. 17].

Таким чином кольорова семантика, музична насиченість спрямована, насамперед, на поглиблення психологізму, виявлення нових асоціативних рядів, розуміння глибоких творчих процесів автора, і зрештою, на розгерметизацію тексту. Уявлення письменників про характер як процес, нові підходи до зображення внутрішнього світу людини ґрунтуються на інтуїтивному проникненню митців в закони психіки і людської свідомості; при цьому предметна реальність, переломлена крізь призму сприйняття, стає своєрідним індикатором почуттів і переживань. Процесуальність внутрішнього життя людини зумовлює застосування таких художніх засобів, зокрема деталей, які б передавали мінливість, рухливість: саме цим пояснюється увага в тексті до світлотіні та кольору. Отож створення цілісної системи форматів інтермедіальності, надало б нового імпульсу щодо інтерпретації художніх текстів на підґрунті літературознавчо-психологічного симбіозу.

Література:

1. Hansen-Löve A. A. Intermedialität und Intertextualität: Probleme der Korrelation von Wort- und Bildkunst- am Beispiel der Russischen Moderne / A. A. Hansen-Löve // Dialog der Texte. Hamburger Kolloquium zur Intertextualität: Wiener Slawistischer Almanach. – Wien, 1983. – Sonderbd. 11. – P. 291-360.
2. Баграт Л. Зло: Роман. – Львів: Кальварія, 2002. – 288 с.
3. Гундорова Т. Висока культура і популярна культура: Слов'янський контекст // Слово і час. – 2008. – № 9. – С. 52-63.

4. Денисенко Л. Сарабанда банди Сари. Роман. – К.: Нора-Друк, 2008. – 240 с.
5. Жулинський М. Питання теоретичні // Слово і час. – № 11. – С. 49-50.
6. Зборовська Н. Сучасна масова література в Україні як загальнокультурна проблема // Слово і час: // <http://www.bukvoid.com.ua/reviews/books/2008/09/02/130545.html>.
7. Компанієць О. Обличчя янгола. Роман. – Львів: ЛА «ПІРАМІДА», 2003. – 140 с.
8. Таранова А. «Велике нечитоме» і академічний конон: проникнення масової літератури до парадигми літературознавства // Слово і час. – 2008. – № 11. – С. 50-56.
9. Шмід О. Павук. Роман. – Львів: ЛА «ПІРАМІДА», 2004. – 212 с.

ІДЕЙНА ТА ХУДОЖНЯ СПЕЦИФІКА МЕМУАРНОЇ ПРОЗИ ПИСЬМЕННИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

Джигун Л. М.

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри практичної психології та педагогіки

Хмельницький національний університет

м. Хмельницький, Україна

Специфіка літературного мемуарного жанру увиразнює національну своєрідність, гуманізм, складність художньо-документальної прози, про яку М. Коцюбинська писала: «Спогади, листи, щоденники, з усією своєю специфікою, разом становлять напрочуд змістовний і своєрідний інформативно-психологічний феномен на непевній рухомій межі між сьогодні і вчора, між живим і неживим, між документом і сповіддю, реальним фактажем і художнім узагальненням. У са мій природі художньої документалістики закладено синтез двох начал – художнього і документального. Це серйозне пізнавальне джерело і водночас естетичне переживання. У цьому її природа і особливий чар» [2 с. 56]. Нині література перебуває на такому етапі свого розвитку, коли вибагливий реципієнт надто зацікавлений нефікційною прозою, документом факту. Відтак дослідникам необхідно вивчити й переосмислити уроки минулого, спроектувавши на сучасні кризові ситуації з допомогою розкриття проблеми саме спогадової літератури, яка ретроспективно репрезентує документальне віддзеркалення буття в історичному навітленні. Прикметно, що мемуаристи покладаються не лише на власну пам'ять, а й на обставини, що їх оточували, на події і факти, свідками чи учасниками яких вони були.

Так, В. Приходько у листі до І. Огієнка розповідає про безрадісне життя, ставлення німців до українця-емігранта, якому не хотіли з першого разу видати візу: «Справа була так: 12-го я приїхав до Праги, побував у лікаря, переконався (як я і думав спочатку), що в сій цілі мені треба їхати до Берліну і, оглянувши Прагу, 19-го серпня, себто через сім днів, готовий був їхати до Берліну. Але не тут-то було: в німецькім консульстві в Празі (котре мало дати візу) подивились на мій документ, виданий нашим Міністерством Закордонних Справ, оглянули мене з голови до ніг і сказали: «Вам треба мати дозвіл на в'їзд до Берліну від Берлінської поліції». Передо мною і за мною много товпилося в консульстві сила ріжного народу, що теж чекали візи до Берліну – люде ріжних націй, держав і станів, і я спитав консула: «А що ж, цим всім також хіба потрібний дозвіл берлінської поліції?» «Ні, не потрібний» – була відповідь. «А чому ж мені потрібний?» «Бо ви українець» – відрізав консул. Я почув глибоку образу свому національному почуттю, я побачив велику зневагу до нашої держави, пашпорти якої я мав нещастя мати, але я мусів безсило скоритись: я ж згадав і потім се мені потвердили, що се ж є результат державної творчости нашого посла в Берліні д. Порша, представника, поставленого захищати достоїнство республіки і опікуватися про її підданців» [5, с. 472].

Проілюстрований матеріал красномовно стверджує ідею боротьби за незалежну Україну, якою снів кожен емігрант. Адресант звертався до І. Огієнка: «...дуже буду Вам вдячний, коли напишете, оскільки можна, як стоїть наша справа взагалі, бо на Україну хочеться дуже і дуже, а наші дами тільки і мріють про свій Кам'янець» [1, с. 476].

Автором керувала сформована ще з юних літ національна ідентичність, приналежність до великого соціуму. Тому зрозумілою постає його невдоволення ставленням урядовців німецького посольства, які апелювали до національності «бо ви українець», виходить, не такий, як усі люди. В. Приходько апелює до адресата: «А національне самолюбство? Кажу Вам: передо мною пройшли через консульство тисячі людей – жидів, спекулянтів, робітників, селян, поки я, українець, добився свого дозволу. Моє глибоке переконання – наше Мініст. Закорд. Справ повинно зацікавитися сею справою і це ганебне виключення для Укр. Держави – знести (звичайно, коли се тепер можна зробити, бо як мене інформували, в німецьких державних колах страшно не симпатикують Поршу) [1, с. 475]. У листі Міністра юстиції уряду УНР В. Приходька є одна хибна думка автора щодо Миколи Порша і «нашого посольства». Порш на той час (1921) не працював послом. Ним він був в епоху правління Директорії (1919–20), після чого різко відійшов од політичної діяльності, українську справу закинув. Його роль в історії обстоювання незалежності України на цьому завершилась. М. Коцюбинська зауважує: «У художній документалістиці маємо зіткнення двох часових площин, двох реакцій і

бачень – безпосереднє, цюхвилинне, і вчорашнє, але вивірене сьогоднішнім» [1, с. 20].

Як бачимо, спогадова література (мемуари, листи, щоденники, усна оповідь) розвінчує ідеологічні штампи, ідеологічні міфи минулих епох. З погляду О. Галича, мемуарна та біографічна література – це «особливий різновид епічних оповідей про життєвий шлях конкретно-історичної особи на основі справжніх подій і документів свого часу з глибоким проникненням у її духовність, внутрішній світ, соціальну і психологічну природу історичного діяча» [1, с. 23]. Отже, і сьогодні на часі актуальним є аналіз нефікційної прози осмислення ролі і значущості документальної літератури, зокрема мемуаристики з точки зору її ідейної та художньої специфіки зображення певної історичної доби, суб'єктивно-особистісного моделювання реальних персонажів.

Спогадову літературу позначаємо терміном «біографічна», оскільки авторське Я постійно присутнє у формі оповіді щоденника, мемуарів, епістолярному жанрі. У процесі аналізу нами спостережено, що літературознавці не мають сталої думки щодо визначення біографічної літератури, то відносять до життєпису [3, с. 8], то пов'язують її жанрово з документалістикою [9, с. 138], не завжди повно розкриває значення терміна «біографія» й вітчизняна довідкова література. У фундаментальній енциклопедії за редакцією Ю. Коваліва йдеться про біографію як «художнє або наукове відтворення історії конкретної особи на основі задокументованих фактів та свідчень» [9, с. 138]. Американсько-канадський літературознавець І. Нейдел висновує думку про те, що, аналізуючи біографію, треба звертати увагу на композиційний лад, мовний ландшафт твору. Дослідник радить не обминати ані тематичне поле, ані жанрові ознаки, й передовсім – стилістичну організацію наративу, особливості оповідної стратегії, тип біографічного наратора, бо «літературна форма біографічного твору народжується не з дотримання низки правил, не з документалізації життя, а з акту творення композиції й підпорядкування біографа мові як такій, що, зрештою, дає змогу відтворити історію життя» [7, с. 151]. Інший американський дослідник усної оповіді, психологічної антропології та етнічної ідентичності в плюралістичному суспільстві М. Ангросіно в монографії «Біографія, автобіографія й історія життя з точки зору соціальних наук» зацентровує на документі факту, в якому закумульовано високий рівень біографічності, що підсилені спогадами та архівними матеріалами. На думку вченого, літературна біографія – «це розповідь однієї людини про іншу людину, що базується головним чином на записах і архівах» [6, с. 3].

Таким чином, можна констатувати, що ідейна специфіка моделювання прози nonfiction будується за принципом розгортання художнього і документального (на конкретних прикладах) мислення автора із залученням до мемуарного тексту методу зіставлення, який реалізується на

ідейно-стильовому, жанрово-композиційному, образному рівнях, легітимізується етнопсихологічною константою антеїзму, любов'ю до рідної землі. Художні особливості увиразнюються на мовно-оцінному рівні, у єднанні художнього і публіцистичного викладу матеріалу із застосуванням стилістичних фігур, зображально-виражальних засобів. В. Приходько зворушливо переповідає історію побуту на чужині, прочитується внутрішній дискомфорт наратора, хвилювання, неспокій, – екзистенційне виливається на зовні у формі роздумів, риторичних речень, що співзвучні з його світоглядними чинниками у формі духовного протистояння неласкавому тискові чужинців до долі українця-емігранта.

Література:

1. Галич А. А. Современная художественная документально-биографическая проза. Проблемы развития жанров : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.01.06. Донецк, 1984. 23 с.
2. Коцюбинська Михайлина. Історія, оркестрована на людські голоси. Екзистенційне значення художньої документалістики для сучасної української літератури. К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 70 с.
3. Литературный энциклопедический словарь / [под общ. ред. В. М. Кожевникова и П. А. Николаева]. Москва : Советская энциклопедия, 1987. 750 с.
4. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / під ред. Ю. Коваліва. Київ : Академія, 2007. Т. 1. 608 с.
5. Мицик Ю, Тарасенко І. З документів до історії Кам.-Под. держ. укр. університету (ч. 2) // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта : науковий збірник : серія філологічна / [редкол.: Л. М. Марчук (гол. ред.), В. П. Атаманчук (відп. ред.) та ін.]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2017. Вип. XIV. С. 471-481.
6. Angrosino Michael. Documents of Interaction: Biography, Autobiography, and Life History in Social Science Perspective. Gainesville, FL : University of Florida Press, 1989. 118 p.
7. Nadel Ira Bruce. Biography: Fiction, Fact and Form. N.Y.: St. Martin Press, 1986. 248 p.

МОТИВ СВОБОДИ В РОМАНАХ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ

Іщенко О. А.

аспірант кафедри української літератури

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

м. Суми, Україна

Самобутня творчість сучасного українського письменника М. Дочинця перспективна для вивчення в стильовому, проблемно-тематичному, філософському, психологічному, педагогічному, культурологічному та інших аспектах. Письменник акцентує на актуальних і неперепутних питаннях, пов'язаних з буттям людини: патріотизмі, національній ідентичності, прагненні духовного вдосконалення, пошуку гармонії з природою тощо. У романах «Вічник. Сповідь на перевалі духу», «Світован. Штудії під небесним шатром», «Криничар. Діярюш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії», «Горянин. Води Господніх русел», «Мафтей. Книга, написана сухим пером» М. Дочинець приділяє особливу увагу художньому відтворенню онтологічної проблеми свободи.

У сучасній філософії під терміном «свобода» розуміється «одна з основоположних для європейської культури ідей, що відображає таке ставлення суб'єкта до своїх актів, при якому він є їх визначальною причиною і вони, отже, безпосередньо не обумовлені природними, соціальними, міжособистісно-комунікативними, індивідуально-внутрішніми або індивідуально-родовими чинниками» [1, с. 501]. О. Грицанов пропонує наступну дефініцію: «універсалія культури суб'єктивного ряду, яка фіксує можливість діяльності та поведінки в умовах відсутності зовнішнього цілепокладання» [2, с. 935]. Отже, поняття «свобода» – складна філософська категорія, яка визначає сутність внутрішнього світу людини (здатність мислити, здійснювати акт вибору, діяти відповідно до своїх бажань, досягати поставленої мети тощо), а також виявляється в процесі взаємодії особистості й суспільства.

Дослідники творчості М. Дочинця розглядають романи «Вічник. Сповідь на перевалі духу», «Світован. Штудії під небесним шатром», «Криничар. Діярюш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії», «Горянин. Води Господніх русел», «Мафтей. Книга, написана сухим пером» як типологічно споріднений (на рівні архітектоники, жанру, стилю, ідейної спорідненості тощо) романний цикл [див про це: 8]. Головні та другорядні персонажі зазначених художніх текстів – непересічні особистості, які прагнуть накопичувати мудрість, щоб наблизитися до духовної досконалості. Поняття «свобода» має велике значення для формування їх філософських поглядів та є вирішальним чинником у процесі самоідентифікації: «Мудрі кажуть, що чоловік є те, за кого себе має. Я б додав: скільки має в собі свободи. Оце головний хребет людської істоти, головна наповненість,

важніша за силу, багатство і щастя. <...> Все від нашої нутряної волі, від сили жадання, від потреби вибрати й домагатися свого» [5, с. 316]. Герої переконані, що необхідною умовою для вільного життя є подолання духовних і фізичних перешкод: «Ріки течуть, і ми мусимо текти. Бо наша свобода – це постійний рух, дорога кудись, втеча від чогось» [5, с. 254].

Мотив свободи у романах М. Дочинця реалізується у межах домінантної для його творчості ідеї «стягання духу». «Для мене ці слова визначальні, – зауважує письменник про роман «Горянин. Води Господніх русел», – адже у стяганні Духу – наша сила, наш порятунок, наш духовний стрижень, і ось ця книжка про це. Що кожен наш день – це сходження на вершину і падіння в нікуди. Якщо весь світ, здається проти тебе – і люди, і обставини і природа – ти мусиш піднятися і піти» [7]. Письменник уважно простежує шлях духовного самовдосконалення героїв на шляху до свободи. Наприклад, в основу роману «Горянин. Води Господніх русел» становить історія боротьби Старого зі стихією за простір, що належав його Родові протягом багатьох поколінь. Мета героя – священна, адже під загрозою руйнації опиняється найцінніше – «берег із могилами, в яких захований скарб роду і лад старовіку» [4, с. 272]. Досягнення успіху вимагає від персонажа, перш за все, вміння формулювати цілі та досягати поставленої мети.

У прозі М. Дочинця виокремлюються «дві свободи»: свобода мислі і свобода дії [5, с. 225]. Автор вважає, що бути ув'язненим, прикутим ланцюгом «то гірша кара за будь-яку смерть. Людина – дитина вільного простору, який їй потрібен не менше, ніж воздух і вода» [5, с. 206]. У творах письменника зображено місця, які фізично позбавляють волі: тюрми, табори НКВД, гетто, заробітчанські бараки тощо. У романі «Вічник. Сповідь на перевалі духу» М. Дочинець подає лаконічний, проте змістовний опис карцеру, в якому опинився герой: «На стіні, як сталактити, замерзли бурульки, під ногами теж крига. За постіль правила вузька лавиця. І все. Замість вікна – вічко тюремника. Скриня мерця» [3, с. 211]. Вижити й адаптуватися до таких умов Андрію Ворону допомагає терпіння і здатність активізувати набутий досвід виживання в екстремальних ситуаціях. Письменник наголошує на тому, що, навіть якщо людина позбавлена свободи дії, залишається свобода мислі. Гречин, учитель головного героя роману «Криничар. Діяріюш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії» порівнює себе і Овферія з тюремними наглядачами: «Невже ти заздриш тим, хто за решіткою знадвору? Схаменися! Гадаєш, вони вільні? Овва, будь-яка влада – це почесне рабство. Вільні ми з тобою, бо робимо те, що хочемо. А вони роблять те, що мусять» [5, с. 199]. Герої М. Дочинця звикли до аскетичного способу життя – це їх власний вибір, вони вміють поділяти речі на необхідні і зайві, і це допомагає у досягненні духовної досконалості. У романі «Світован. Штудії під небесним шатром» автор подає детальний опис кімнати, у якій живе Андрій Ворон після повернення на Батьківщину: «... дубове ліжко, застелене синьою

солдатською ковдрою; замість подушки обтягнуте рядниною полінце; під ліжком у ночвах насипом сіріла сіль; два образи на стіні; масивний стілець із довгою домотканою сорочкою на спинці; <...> підлога, як і скрізь, глиняна, чисто підметена; стіни тиньковані, але в них густо вмазана солома <...> з умеблювання – єдина самочинна ясенева шафа зі стосами прошитих паперів за склом. Я не одразу збагнув, що це книги» [6, с. 28-29]. На перший погляд, приміщення схоже на тюремну камеру, проте існує суттєва відмінність – це вільний простір персонажа, у якому є свобода мислі і свобода дії.

У романах М. Дочинця мотив свободи тісно пов'язаний із мотивом самотності. Герої не сприймають її як негативне явище, адже «мудра думка і одкровення духу люблять тишу і спокій. І свободу бездіяльності, як стверджував Сократ» [5, с. 231]. Персонажі письменника наділені високим рівнем екологічної культури. Органічне співіснування з навколишнім середовищем допомагає їм відчутти насолоду від споглядання краси природи, віднайти душевну рівновагу, дарує можливість дихати вільно «розкішню самотности». «Вбирив у себе призабуту музику лісу. Душа моя знову була на місці», – зауважує Андрій Ворон [3, с. 219]. Сутність самотності у романах М. Дочинця полягає не в егоїстичному відмежуванні від світу, а у прагненні, за умови усамітнення (за власним вибором чи вимушеного), досягти гармонії з навколишнім середовищем, змінити його на краще, допомогти оточуючим людям віднайти фізичне здоров'я та душевну рівновагу. Самобутність світочуття головних і другорядних персонажів подібна до християнської ідеї чернечого служіння Господу і ближнім: «А дорога стала його сутністю. Водячи світом – вертала до порога; ведучи до Бога – підводила ближче до людей; зводячи з людьми – наближала до самого себе...» [5, с. 250]. М. Дочинець розглядає ідею служіння як творчий акт, що на духовному рівні уподібнює людину Богові.

Мотив свободи у романах М. Дочинця художньо відтворений за допомогою зображення внутрішнього світу героїв та характеру їх взаємодії з навколишнім середовищем. Головні та другорядні персонажі письменника демонструють уміння здійснювати правильний вибір, реалізувати бажання, досягати поставленої мети.

Література:

1. Апресян Р. Свобода / Р. Апресян // Новая философская энциклопедия: В 4 т. – М.: Мысль, 2010. – Т. 3. – 744 с.
2. Грицанов А. Свобода / А. Грицанов // История философии: [энциклопедия / науч. ред. А. Грицанов]. – Минск: Интерпрессервис; Книжный Дом, 2002. – 1376 с.
3. Дочинець М. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Роман / М. Дочинець. – Мукачево: Карпатська вежа, 2013. – 280 с.

4. Дочинець М. Горянин. Води Господніх русел. Роман / М. Дочинець. – Мукачево: Карпатська вежа, 2013. – 311 с.

5. Дочинець М. Криничар. Діяріюш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії. Роман / М. Дочинець. – Мукачево: Карпатська вежа, 2016. – 332 с.

6. Дочинець М. Світован. Штудії під небесним шатром. Роман / М. Дочинець. – Мукачево: Карпатська вежа, 2014. – 232 с.

7. Кашуба Т. Мирослав Дочинець: «Новий роман – про стягання духу: в ньому наш порятунк, наша сила» [Електронний ресурс] / Т. Кашуба. – Режим доступу: <http://zakarpatty.net.ua/News/105618-Myroslav-Dochynets-Novyi-roman---pro-stiazhannia-dukhu-v-nomu-nash-poriatunok-nasha-syla>.

8. Скорина Л. «На своєму березі...»: необов'язкові міркування про книгу Мирослава Дочинця «Горянин» [Електронний ресурс] / Л. Скорина. – Режим доступу: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2013/04/04/083207.html>.

ГРАФІЧНІ СПОСОБИ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ІНШОМОВНИХ ВКЛЮЧЕНЬ У ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ

Ладиненко А. П.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов

Національний університет «Одеська юридична академія»

м. Одеса, Україна

Наше дослідження показало, що із графічної точки зору, іншомовні слова і вирази можуть бути представлені кількома способами:

1. повна графічна автентичність слів іноземної мови зі збереженням усіх буквених діакритичних знаків, а також ієрогліфів та ін.

До деяких випадків автентичної графічної репрезентації ІВ можна віднести практично всі слова французькомовних фразеологізмів у Л. Толстого в романі «Война и мир»:

«Le cosaque ignorant la compagnie dans laquelle il se trouvait, car la simplicité de Napoléon n 'avait rien qui pût révéler à une imagination orientale la présence d'un souverain, s'entretint avec la plus extrême familiarité des affaires de la guerre actuelle, » – говорив Тер, рассказывая этот эпизод [5, с. 400].

Випадки автентичної передачі іншомовних слів і виразів можна знайти у Л. Костенко в романі «Записки українського самашедшого», наприклад:

Якась femme fatale впирається йому в губи, раптом висолоплює язика, як жало, і всаджує йому до самої діафрагми [3, с. 114].

Як бачимо, вираз «фатальна жінка» в українському тексті представлено у своєму первісному французькому графічному вигляді, – *femme fatale*.

2) Транслітерація. Другий спосіб репрезентації ІВ – це транслітерація, якою найчастіше користуються, коли хочуть зберегти графічну однорідність текстової тканини. Під транслітерацією у даній роботі розуміється «передача тексту, написаного за допомогою однієї алфавітної системи, засобами іншої алфавітної системи» [2, с. 479]. Майже так само трактується термін «транслітерація» О. Селівановою: «Транслітерація – спосіб передачі іншомовних слів у мові, що орієнтовано на графічну систему реципієнтної мови. Текст ґрунтується на абетці мови, що запозичує, та припускає умовну тотожність літер у двох мовах» [4, с. 625].

Такий спосіб представлення ІВ, а точніше російських слів і виразів, характерний для Дж. Ріда, який описав революцію в Росії 1917 р. Наприклад:

At a long wooden table were seated some twenty soldiers, eating shtchi (cabbage soup) from a great tin wash-tub with wooden spoons, and talking loudly with much laughter [6, с. 129].

Як бачимо, тут російська гастрономічна реалія «щи» представлена за допомогою транслітерації і супроводжується відповідними поясненнями, поданими у лапках.

3) Ще один спосіб репрезентації іноземної мови – транскрипція. Під транскрипцією тут розуміється «спосіб передачі іншомовних слів у мові, що запозичує, на підставі звукового складу, слова в донорській мові» [4, с. 624].

Слід відмітити, що тут ідеться не про спеціальну систему знаків, затверджену МФА (Міжнародною фонетичною асоціацією), а про використання з цією метою буквених символів, тобто мається на увазі не транскрипція як система фонетичних спеціальних знаків, а умовне використання буквених графем для приблизної передачі вимови у найзагальнішому вигляді, тобто графона. Таким чином, буквені символи у ХТ виконують функцію фонетичних знаків. Однак, на відміну від останніх, вони не дозволяють так детально передати всі нюанси вимови, як фонетична транскрипція. Слід зауважити, що при цьому вибір конкретних букв та їх комбінацій різними авторами є досить довільним. Так, довгий звук, який у фонетичній транскрипції позначає символ [ɔ:] у різних авторів передається за допомогою довільної мультиплікації букви о: о-о-о або о-о тощо.

Таким чином, можна говорити про специфічну, досить умовну буквену транскрипцію в ХТ, яку можна назвати авторською буквеною транскрипцією і що є різновидом графона.

Однак, спроби передати звукову матерію ІВ не завжди бувають досить вдалими. Так, слово «хвост» у згаданому романі Джон Рід передає неточно: *Kvost*. Тим самим він спотворив звук [x] і замінив його звуком [k]. Нагадуємо, що для правильної передачі звука [x] за допомогою латиниці в

англійській мові використовують kh. Замість слова [хвост] у автора з'явився викривлений варіант [квост].

Випадки так званої розмовної транскрипції можна відшукати в українських авторів, де вони застосовують її при репрезентації російських слів. Наприклад, Л. Костенко у «Записках українського самашедшого» передає орфоепічні особливості цілої низки російських слів:

Вже якийсь момент потирає руки: «Щас што-то будєт серйозное» [3, с. 40].

У приведеному російському уривку прислівник «сейчас» передається письменницею у його розмовному варіанті «щас». Репрезентує авторка і особливості вимови таких російських слів, як «что-то» і «серьёзное».

Нерідко автори комбінують транслітерацію і транскрипцію. Наприклад:

«Реактор заглушон ключом АЗ-5, – доповів директор. – Начато расхолождєніє блока, замечаній нет» [3, с. 32].

Явно транскрибованим варіантом у наведеному уривку є, наприклад, «заглушон». Слово «расхолождєніє» скоріше є транслітерацією, так як голосні звуки **о** даного слова у російськомовному розмовному дискурсі зазвичай звучать як [а] → [расхалаждєніє]. Транскрибований україномовний варіант мав би виглядати так: [расхалаждєніє].

Оскільки буквений варіант може співпадати з орфографічним, наприклад, як у випадку зі словом «ключом» [ключом] із вищенаведеного уривка, то стосовно подібних трансформ точніше було б говорити про транслітеровано-транскрибований варіант репрезентації ІВ. Розглянемо ще один приклад:

У своїх багатогодинних вечірньо-нічних одисеях по стекляшках і кнайпах я ладен вислухати всіх <...> [1, с. 17].

У даному випадку йдеться більше про транслітерацію, так як російське розмовне слово «стекляшка» вимовляється як [стикляшка]. Транскрипція українською мовою була б [стікляшка].

Однак треба мати на увазі, що деякі автори вдаються до будь-якого одного способу графічної репрезентації ІВ. Так, Л. Толстой майже завжди використовує автентичну репрезентацію і не вдається до транслітерації та транскрипції. Інколи автори застосовують різні засоби графічної репрезентації ІВ. Так, Л. Костенко та Ю. Андрухович активно вводять транслітерацію і транскрипцію, при цьому обидва способи у них можуть використовуватися у межах тієї самої синтаксичної структури.

Таким чином, можна зауважити, що той чи інший спосіб графічної репрезентації ІВ є ознакою індивідуального стилю письменника, тобто слугує стилетворчим фактором.

Література:

1. Андрухович Ю. Диявол ховається в сирі / Ю. Андрухович. – К. : Критика, 2006. – 318 с.
2. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М. : Эдиториал УРСС, 2004. – 576 с.
3. Костенко Л. Записки українського самашедшого / Ліна Костенко. – К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2012. – 416 с.
4. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
5. Толстой Л. Н. Война и мир / Л. Н. Толстой. – Собрание сочинений в двенадцати томах // Под общ. ред. С. А. Макашина, Л. Д. Опульской. – Т. 3. – М.: Правда, 1987. – 542 с.
6. Reed J. Ten Days that Shook the World / John Reed. – New York : Dover Publications, Inc., 2006. – 374 p.

ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ МОТИВИ ЯК ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ ФІЛОСОФСЬКОГО БАЧЕННЯ СВІТУ У ТВОРЧОСТІ ІВАНА НИЗОВОГО

Манько А. М.

аспірант кафедри української літератури

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

м. Старобільськ, Луганська область, Україна

Постановка проблеми. Творчість І. Низового має потужний філософській струмінь, що особливо чітко простежується в його філософській ліриці. Натурфілософія, філософія любові, філософія екзистенціалізму – такими є основні напрямки ліричної філософії митця. Проблема існування людини в центрі абсурдного світу, що придушує її «Я», вичавлює з неї особистість, є однією з найпоширеніших у світовій та, зокрема, в українській літературах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Н. Ковальчук [3], О. Коломієць [4], І. Нечиталюк [8], М. Янкова [21] у своїх працях дослідили екзистенційний спосіб мислення у творах української художньої літератури. Екзистенційні мотиви у творчості І. Низового досі не були представлені в дослідницьких колах наукової спільноти. Вивченням окремих літературознавчих аспектів у творчості І. Низового займалися Г. Виноградська [1], Н. Кошель [5], А. Манько [6], О. Неживий [7], Л. Низова [8], Т. Пінчук [19].

Мета дослідження. Дослідити особливості прояву екзистенційних мотивів у поезіях І. Низового.

Виклад основного матеріалу. Екзистенційні мотиви у творчості українських письменників і поетів є досить поширеним явищем. Зокрема яскраві екзистенційні фарби можна побачити у творах Івана Багряного, В. Винниченка, В. Підмогильного, В. Стефаніка, Миколи Хвильового та ін. Н. Ференц із цього приводу зазначає: «Екзистенціалізм – підґрунтя української філософії... Тривале проживання на межі ворожого кочового степу виробило в українців специфічне «екзистенціально-межове» світовідчуття...» [20].

У творчості видатного українського поета І. Низового екзистенційні мотиви проходять червоною ниткою. У центрі уваги митця в багатьох поезіях постає особистість ліричного героя (самого автора або інших поетів), скута кайданами меланхолії, страждання, самотності, страху. Це сприяє витісненню ліричного персонажа за межі тогочасної суспільної круговерті та перетворення його на маргінала-нонконформіста, усамітненого, бунтівного чи навпаки песимістично налаштованого: «Справжні поети живуть / поза часом і простором, / адже в реальному вимірі / місця для них / не знаходиться...» («Справжні поети живуть...» [10, с. 20].

Абсурдність світу, проблеми зі здоров'ям, фінансові труднощі породжують у ліричних творах І. Низового меланхолійні настрої, зневіру: «Прогресує моя сліпота / І навколишній світ регресує, /... / Чорна хмара морю суне / На життєві мої літа» («Прогресує моя сліпота...») [11, с. 61]; «Можливо, хоч по другому прищесті / Ізнов закозакують Низові...» («Прошу прощення») [14, с. 157].

Поезії такого ідейно-змістового наповнення часто підсилені гіркою іронією: «Температура бізнесова / В житті моєму, як завжди, / Песимістично-мінусова: / Йдуть холоди – чекай біди! / Біда ж приходить за бідною – / Вже ледь витримую удар...» («Температура бізнесова...») [11, с. 44].

Самотній – один із ключових епітетів, що характеризують образ автора в його поезіях. «Саме існування людини наодинці з «буттям» і є, на думку екзистенціалістів, єдиною достовірною реальністю» [2, с. 424].

Самотність І. Низового має декілька пластів:

1) самотність серед людей: «Прожив життя, немов через війну / пройшов лиш дивом з безліччю контузій / і втратою своїх найкращих друзів, / яких оце самотньо й пом'яну» («Прожив життя, немов через війну...») [16, с. 33]; «Тебе я вигадав знічев'я, / Коли самотньо бідував / Серед юрмовища» («Тебе я вигадав знічев'я...») [18, с. 10]; «Самотній, / Непомітний у юрбі, / Терплячий і негордий» («Все повернулось «на круги своя»...») [18, с. 15];

2) самотність у просторах «холодного» міста: «...вже чекає на мене пропахлий вітрами / потяг Луганський / в якому відчуюсь самотнім / і неприкаяним і непригритим як завше...» («Не люблю я суботньо-недільний Київ...») [10, с. 66]; «Я – сам. / Тісніше обступають стіни. / ... / В душі самотній безіконно / Й безмолитовно так давно!» («Я сам. Вікно. А за

вікном...») [17, с. 59]; «Зіщулилась моя самотня тінь. / Я – в Ірпені. Та це не мій Ірпін!» («Ані жалів ніяких, ні хотінь?..») [15, с. 3];

3) самотність у ворожій державі (варто підкреслити, що поет упродовж усього життя був глибоким патріотом своєї Батьківщини, однак палким борцем проти політичних систем своєї країни): «З мужами державними ручкаюсь нині – / В такому гурті щось і я ніби значу, / Не те що в злиденнім своїм самотинні / В глухому куті, де і світла не бачу. / Всесильні вони – депутати народні, А я, хоч малий, все ж частинка народу...» («З мужами державними ручкаюсь нині...») [13, с. 87];

4) самотність у всьому світі: «Мені – самотньо... / А тепер і ти / До самоти звикай, / До німоти, / До глухоти довкола / І в собі, / До повної безлюдності / В юрбі, / До каяття і до несприйняття / Реальності й примарності / Буття...» («Мені – самотньо...») [18, с. 39]; «І махаю руками, / Мов веслами, / В океані моєї самотності» («Катерино, ти знов приходила...») [12, с. 46].

Висновки і пропозиції. Отже, екзистенційні мотиви безперечно займають одне з провідних місць у ліриці І. Низового. Подальші дослідження цієї теми дадуть змогу більш широко розкрити особливості екзистенційних вкраплень у поезіях митця.

Література:

1. Виноградська Г. Спогади Івана Низового як одне з джерел до вивчення... [Електронний ресурс] / Г. Виноградська // «Поетичні майстерні» – Самвидав. – Режим доступу: <http://maysterni.com/publication.php?id=116519>.

2. Галич О. А. Теорія літератури: підручник для вузів / О. А. Галич, В. М. Назарець, Є. М. Васильєв . – 2-ге вид., стереотип . – К.: Либідь, 2005. – 487 с.

3. Ковальчук Н. Буття на межі: екзистенційна проблематика новел В. Чередниченко (збірка «Жужіль») / Н. Ковальчук // Сучасні літературознавчі студії. – 2015. – Вип. 12. – С. 279-288.

4. Коломієць О. В. Екзистенційна основа образів прірви, безодні як осмислення в літературі кризового стану суспільства / О. В. Коломієць // Література. Фольклор. Проблеми поетики. – Вип. 36. – К.: ВГЦ «Київський університет», 2012. – С. 131-137.

5. Кошель Н. І. «Ніхто й ніщо не похитне моєї віри в Україну!» [Електронний ресурс] / Н. І. Кошель // Краєзнавство Запоріжжя. – 2017. – № 4. – С. 94 – 114. – Режим доступу: <http://zpkrai.jimdo.com/2017/07/17/ніхто-й-ніщо-не-похитне-моєї-віри-в-україну>.

6. Манько А. М. «Україно моя!.. Атлантидо моя!» Творчість Івана Низового [Електронний ресурс] / А. М. Манько // Краєзнавство Запоріжжя. – 2017. – № 4. – С. 122 – 131. – Режим доступу: <http://zpkrai.jimdo.com/2017/07/17/україно-моя-атлантидо-моя>.

7. Неживий О. І. Художній світ і життєва правда Івана Низового [Електронний ресурс] / О. І. Неживий // Сайт Полтавської обласної організації Національної спілки письменників України. – Режим доступу: <http://www.poo-nspu.ltava.org/2015/10/pravda-ivana-nyzovogo-nezhyvuj.html>.

8. Нечиталюк І. В. Літературний мотив смерті в системі екзистенційного філософствування кінця ХІХ – початку ХХ століття / І. В. Нечиталюк // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер.: Філологічні науки. – 2015. – Вип. 7. – С. 232-242.

9. Низова Л. «Життя моє трива!» [Електронний ресурс] / Л. Низова // «Поетичні майстерні» – Самвидав. – Режим доступу: <http://maysterni.com/publication.php?id=123972>.

10. Низовий І. Д. Біла вежа – рідний Вавілон / І. Д. Низовий. – Луганськ: ПП Афанасьєва В.І., 2007. – 116 с.

11. Низовий І. Д. Білолеbedія / І. Д. Низовий. – Луганськ: ПП Афанасьєва В.І., 2008. – 108 с.

12. Низовий І. Д. Горобина ніч / І. Д. Низовий. – Луганськ: Видання автора, 1992. – 64 с.

13. Низовий І. Д. Жура за журавлями / І. Д. Низовий. – Луганськ: Глобус, 2003. – 100 с.

14. Низовий І. Д. Калини жар на полотні снігів / І. Д. Низовий. – Луганськ: Глобус, 2007. – 168 с.

15. Низовий І. Д. Остання електричка на Ірпінь / І. Д. Низовий. – Луганськ: Укрроспромаш, 2001. – 88 с.

16. Низовий І. Д. Під жайворами, під журавлями / І. Д. Низовий. – Луганськ: ЧП Сувальдо В.Р., 2010. – 120 с.

17. Низовий І. Д. Побудь зі мною / І. Д. Низовий. – Луганськ: Шлях, 1998. – 64 с.

18. Низовий І. Д. Свіча на вітрі» / І. Д. Низовий. – Луганськ: Світлиця, 1996. – 46 с.

19. Пінчук Т. С. Мотив рідного краю як смислова домінанта у поетичному доробку Івана Низового / Т. С. Пінчук // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (філологічні науки). – 2014. – № 1 (284). – Ч. І. – С. 96-104.

20. Ференц Н. С. Теорія літератури і основи естетики : навч. посіб. [Електронний ресурс] / Н. С. Ференц. – К.: Знання, 2014. – 511 с. – Режим доступу: http://libfree.com/119004478_literaturaekzistentsializm.html.

21. Янкова М. А. Буття на межі: екзистенційна проблематика малої прози В. Винниченка та Ю. Гудзя / М. А. Янкова // Літературознавчі студії Київського національного університету імені Тараса Шевченка: зб. наук. праць / редкол.: Г. Ф. Семенюк (відп. ред.) та ін. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2012. – Вип. 32. – С. 312-322.

НАРОДНОПІСЕННА ОСНОВА ЦИКЛУ ЯРА СЛАВУТИЧА «ДАЖБОЖІ ВНУКИ»

Накашидзе І. С.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри українознавства

Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту

імені академіка Всеволода Лазаряна

м. Дніпро, Україна

Яр Славутич – поет класичної форми. У його поетичній творчості досить багато різноманітних канонічних жанрів. Осібно серед них знаходиться жанр пісні, до якого поет звертається досить часто.

У «Літературознавчому словнику-довіднику» подається таке визначення пісні: «Пісня – словесно-музичний твір, призначений для співу» [4, с. 535]. Жанровими характеристиками пісні є строфічна будова, повторюваність віршів строфи, розмежування заспіву та приспіву, виразна ритмізація, музичність звучання, синтаксичний паралелізм, проста синтаксична будова. Ю. Клим'юк зазначає, що «авторське йменування вірша піснею ще не робить його саме цим жанром. Про пісенний статус можна говорити лише в тому разі, коли маємо справу з літературною піснею чи наслідуванням народної пісні – творами, пов'язаними з пісенною інтонацією, відповідною побудовою: поділом на куплети, наявністю рефренів, уснопоетичних стильових фігур – зачинів, вигуків, звертань, стверджень і т. д.» [3, с. 54]. Такі пісні нерідко надихали композиторів і ставали шедеврами словесно-музикального мистецтва.

Пісні Яра Славутича різноманітні за своєю тематикою: календарно-обрядові («На Купала», «Зажинкова»), гумористичні («Марш північносяйників»), історичні («Полтавська битва», «Отаман Стрілець»), пісні, присвячені народів Ічкерії («Жіноча пісня»), українцям у Канаді («Дві батьківщини»). Вірші-пісні Яра Славутича є емоційно-логічним виразом переживань ліричним героєм певних життєвих ситуацій. Ліричний пафос межує в них зі смутком і стражданням, що одухотворює переживання ліричного героя. Ліризм змісту визначає видову своєрідність вірша, його «пісенну» тональність.

Стиль літературних пісень Яра Славутича має багато спільного зі стилем народних творів, що насамперед проявляється на лексичному та синтаксичному рівнях. Для таких творів характерна народнопісенна мелодійність. Серед таких пісень Яра Славутича – вірші, стилізовані під календарно-обрядові фольклорні пісні, що є «символом і водночас вірогідним джерелом історії далекої української давнини» [2, с. 54]. Це свідчить про високий рівень обізнаності поета з фольклором. Доречно

навести слова М. Дмитренка з книги «Українська фольклористика»: «Визнання важливої ролі народнопісенних джерел для збагачення професійної народної творчості – одна із характерних естетичних засад українських поетів і прозаїків, яка практично втілювалася кожним з них по-своєму, виходячи з творчих задумів і, звичайно, рівня таланту» [1, с. 262]. Ярові Славутичу таланту явно не бракує. Його фольклорно-літературні пісні увійшли до циклу «Дажбожі внуки» збірки «Гомін віків». Мета цього циклу – художньо підтвердити думу, що корені народу та прадавність його культури. Пісні Яра Славутича можна по групувати за темою в цикли: «Веснянки», «На Купала», «Зажинкова». Звернення до календарно-обрядових мотивів «допомагає автору подолати час», розгортають «простір його уяві у відтворенні праслов'янського світу – витоків української нації та її духовності» [2, с. 54]. Між цими творами та народними веснянками, купальськими та зажинковими піснями простежується насамперед тематична єдність.

В основі мініциклу «Веснянки» Яра Славутича лежить ідея пробудження природи і людської долі, людського кохання. Цей мініцикл складається з двох віршів. У першому «Синю кригу кілками колом...» йдеться про пробудження природи від зими, яка втілюється в образі синьої криги. Її «кілками колять» люди для того, щоб зима остаточно відступила. Яр Славутич вдається до влучного порівняння, з допомогою якого своєрідно розгорнуто мотив боротьби зими з весною за права володарювання: «Білим зайцем зеленим полем / Утікає лиха зима» [5, с. 41]. Образ білого зайця є уособленням зими, антитезою до якого є образ зеленого поля, що є символом весни та рідного краю – України: зеленим полем зайцю доводиться тікати від тепла – змінювати свій білий колір. У вірші втілено ідею циклічності життя. Друга веснянка «Я над Россю коло дуба...» – про почуття любові, яке також прокидається разом з природою. До фольклорної веснянки вірш наближає образ-звертання «весно красна», народнопоетична лексика: «Не жалію мою жоломію», «Привітаю май-зілля гоже», «Навістити ясну гридницю?» [5, с. 42] тощо.

Мініцикл «На Купала» теж складається з двох віршів, сюжет яких пов'язано з традиційними обрядом пускання вінків на воду, шукання квіту папороті. В епізоді святкування дівчата, «замаяні весною, / В екстазі славлять білий світ» [5, с. 44]. «Медова» ніч на Івана Купала у другій частині циклу-означення часу, коли в серце приходить солодке, і водночас болісне, почуття кохання та пристрасті:

Терпка вага

Жадано давить млосні груди,

А вже сужиллями снага

Спішить живицею отрути [5, с. 44].

У «Зажинковій» Яра Славутича виражено стан поля перед початком жнив: «Запишались вусами / Жовті ячмені» [5, с. 45]. Ця пісня є ніби

відповіддю до народної пісні «А ми просо сіяли». Поет вживає персоніфіковані образи, вигук, як у фольклорі: «ой дід-ладо». У зажинковій пісні Яр Славутич, оцінюючи врожай: «Добрий урожай!» [5, с. 45], асоціативно прославляє українців-хліборобів. Мотиви обрядових пісень у творчості Яра Славутича є «своєрідним способом проникнення у саму сутність народної свідомості, розкриття багатства народної душі з метою відновлення життєвої гармонії, порушеної на курних шляхах цивілізації» [2, с. 54], ствердженням думки, що український менталітет сягає корінням у глибину віків.

Таким чином, серед пісенного доробку Яра Славутича важливе місце посідають вірші, стилізовані під народнопісенну традицію українського народу.

Література:

1. Дмитренко М. К. Українська фольклористика: історія, теорія, практика / М. К. Дмитренко. – К.: Ред. часопису «Народознавство», 2001. – 576 с.
2. Долинська С. Історизм і історіографія Яра Славутича / С. Долинська // Визвольний шлях. – 2006. – вересень. – С. 52-59.
3. Клим'юк Ю. І. Лірика Івана Франка як система жанрів / Ю. І. Клим'юк. – Чернівці: Рута, 2006. – 406 с.
4. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Терешка. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 753 с.
5. Славутич Яр. Твори [У 5 т.] / Яр Славутич. – Т. 1: Поезії (1937-1997). – Київ: Дніпро, Едмонтон: Славута, 1998. – 470 с.

ЕСТЕТИКО-ХУДОЖНІЙ СПОСІБ ВІДОБРАЖЕННЯ ДІЙСНОСТІ В ПРОЗІ NONFICTION ЗАСОБАМИ КОМІЧНОГО

Онищенко О. І.

викладач кафедри іноземних мов

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

м. Хмельницький, Україна

Почуття гумору завжди вважалось одним з найблагородніших рис людини, яка здатна сприймати світ, таким як є. Комічне належить до продукту розвинутої культури особистості, її спроможності поглянути на себе збоку. Відомо, що комічне, як і трагічне, пов'язано зі свободою людини, котра властиво може побороти Я-его, піднятися над собою. В естетичній науці до сміху вживають інше позначення «синкретичний»

сміх, що єднає різні форми (гумористичний, іронічний, радісний, злісний, улесливий).

Сприяють творенню комічного ефекту подій, явищ, образів різновекторні словесно-художні функції, яким притаманні викриття негативних фактів, створення сміхової атмосфери, викриття негативних фактів, рис характеру, закономірностей дійсності, сонорної передачі на письмі картини сміху. До засобів комічного відносять різні ступені вираження – сатиру, гумор, іронію, сарказм, пародію, парадокс, анекдот. Широко засоби комічного присутні в таких жанрових різновидах, як комедія, памфлет, фарс, буфонада, бурлеск, травестія, сатиричне оповідання (повість, роман), епіграма. Ю. Борєв характеризує в межах феномену комічного такий його різновид, як «Іронія – особливий різновид комічного й категорія естетичного ставлення, що відображає двоїстість смислу: видимого й прихованого. Це обернене відношення, у якому за зовні позитивною формою оцінки криється знущальний і викривально-заперечний зміст» [1, с. 100].

Володимир Куліш у спогадах згадує С. Щупака, натякаючи на прізвище критика, іронізує з його поведінки: «Приятелював з такими ж «рибами» як сам, не з письменниками, а з партійними. Був жонатий і мав одиначку доньку, над якою дуже трясся» [3, с. 13]. Письменник посилив комічну доміанту тексту тим, що водночас використовує в ньому прізвище і в лапках збірні прізвиська, які мають різну мотивацію, професійну функцію, антитезне реноме (літератор і партійний функціонер). І. Сенченко, який жив поверхом, над квартирою С. Щупака, тішив себе думкою, висловлюючись сарказмом: «Мені критика нічого не зробить, бо я над нею, і я на неї..., – маючи на увазі Щупака» [3, с. 14].

Гумор не заперечує сам об'єкт висміювання, лише частково заторкує окремі суспільні негаразди, окремі вади людини. З погляду Ю. Борєва, «гумор – різновид комічного, що відображає специфіку естетичного переживання суперечливості предмету сприймання: у вигляді поєднання серйозного й сміхового начал. Неспроста поширеним предметом жартів є забудькуватість і неухажність талановитих та геніальних особистостей, зумовлена концентрацією уваги на суттєвому при ігноруванні другорядного та дріб'язкового – несуттєвих подробиць життя. Ситуації, що виникають при цьому, створюють ефект несподіванки, підсилюючи позитивну оцінку явища. Гумористичний сміх доброзичливий, а отже, не відсторонений від предмету, а навпаки» [1, с. 37].

За часів існування СРСР гумор перетворювався в ідеологічну зброю. М. Столяр зазначає: «Тоталітарна утопія пропонувала не просто нову картину світу. Це була сакралізована онтологія, псевдорелігійна картина буття. При цьому контраст ідеологічно піднесеного (комуністичного ідеалу) та низького (реальних практик) був настільки яскравим, що не сміятися радянський народ просто не міг» [4]. У застійні часи навіть побутовали політичні анекдоти на зразок того, що лікарі розширили

генсеку груди, бо, мовляв, уже немає місця, куди можна було б пришпилити державні нагороди.

Сміхова культура художньо-документальної прози увиразнює національний колорит, ментальність, складність життєвих колізій, перипетій долі. Яскравий оповідач В. Куліш описує побутову сценку, коли письменники, йдучи попри балкон Леоніда Чернова (Малошийченка), який жив на першому поверсі першого під'їзду будинку «Слово» в Харкові, ніби грайливо віталися: «Ніколи не забуду, як проходив попід його бальконом Йогансен і гримів на весь двір:

– Здоров, Чернов!

У відповідь лунало:

– Здоров, Йогансен!

За хвилину проходив хтось інший, от хоч би Вишня, і знову гримке:

– Здоров, Чернов!

І на цей привіт відповідав Чернов обов'язково:

– Здоров, Йогансен! – хоч Чернову було видно, що то не він» [1, с. 13].

Образ М. Йогансена, як весельчака, зберігся в цупкій пам'яті наратора: «Йогансен височів понад усіма понад голови. Зрозуміла річ – дотепи, сміх, когось уже «натягають». Найголосніше сміється Йогансен, його сміх чути далеко на вулицю» [1, с. 22].

Дослідниця художнього способу відображення дійсності засобами комічного О. Кузьмич резюмує: «Сміх – завжди особиста реакція і не завжди суспільна. Водночас, на відміну від смішного, комічне має соціальний і суспільний смисл, зв'язане з утвердженням позитивного естетичного ідеалу. Комічне породжують суперечності самої дійсності, тобто суспільні суперечності. Естетична природа, соціальний характер виділяють комічне з широкої сфери явищ, здатних викликати сміх. Розрізняють ситуативний і мовний комізм. Джерелом першого є невідповідність між реальною ситуацією та ідеальним уявленням про неї. Мовний комізм створюється за допомогою виражальних засобів кожної національної мови» [2, арк. 46].

Про сарказм є чимало досліджень як про дошкульну насмішку, але від гумору, іронії він відрізняється тим, що уїдливе висловлювання не замасковане, не приховане, а виражається прямо. Оскільки йдеться про мемуарний жанр, то, відповідно, крайня ненависть чи гнівне презирство до суспільних явищ, конкретної особи є суб'єктивним, текст з дошкульною насмішкою іноді підсилений інвективами, лайливими словами з тим, щоб якомога сильніше вплинути на читача чи особу, до якої звернений твір. Наприклад, В. Чапленко маючи поважні літа, написав «Відкритий лист до Любови Дражевської», дружини Юрія Лавріненка. Вона свого часу працювала пресовим референтом в УВАН (Нью-Йорк). Письменник адресатові пояснює, що «... підбиваючи підсумки мого життя, моєї літературної, наукової та громадської діяльності у нашому «вільному

гетто» (сюди входить і «Вільна Академія Наук») [...] мушу зафіксувати для історії й Вашу нечесну участь у зневаженні отих моїх діяльностей». Дошкульність прочитується уже з першого речення: «Можливо, що Ви неабияк здивуєтеся, одержавши оцього мого листа, а, прочитавши його, й скажетеся від люті. Але, як кажуть, зароблене хоч і з'їж! Звичайно, це «зароблене» не дуже Вам смакуватиме» [6, с. 13]. Підсилюється комічне сарказмом щодо діяльності УВАН в США, перефразувавши назву, автор подав адресатові його як «вільне гетто»; навіювання («прочитавши його, й скажетеся від люті»), однак невідомо, чи справді адресат прочитає, чи після першої фрази викине кореспонденцію в кошик. Для більшого ефекту сприйняття дошкульного тексту письменник вдається до сталого звороту, зілюстрованого з фольклору («зароблене хоч і з'їж»).

Гостро висміює В. Чапленко й людські вади, зчаста об'єктом стають явища негативні чи аморальні. На суб'єктивність викладу матеріалу вказує словосполучення непевності «сарафанного» радіо про другий шлюб під час війни У. Самчука та його участь у звільненні України від більшовиків: «першу жінку – була така чутка – покинув у Празі чеській, а другу вивіз із Харкова, куди їздив за німецької окупації визволяти Україну, тільки через несприятливі обставини зумів «визволити» лише одну тамтешню поневолену жінку-українку» [5, с. 80]. Аби дошкульніше змодельовати образ Вадима Петренка (Віктора Домонтовича) автор спогадів вдається до анекдотичної вигадки, коли вперше прибув В. Петров (у тексті Петренко) до табору діпістів, то М. Ситник пригощав його картоплею, «а до звареної в тому відрі картоплі якийсь нечема, найімовірніше сам Ситник, зварив разом з картоплею гумовий презерватив» [5, с. 58]. Інших письменників характеризує у своєму амплуа: «Петро Кізко був малий на зріст, таранкуватий» [5, с. 56], В. Барка «забув про християнську смиренність» [5, с. 84], «Шерех сказав, що Реалізм себе так уже вичерпав, що може бути тільки «збідненим», а не «збагаченим» [5, с. 94].

Отже, у процесі аналізу доведено, що сміхова культура художньо-документальної прози увиразнює національний колорит, ментальність, як спосіб мислення, складність життєвих колізій, перипетій долі людини. Естетико-художній спосіб відображення дійсності в нефікційній прозі залежить від авторської інтенції, індивідуального художнього смаку, мовної грамотності і стилістичної вправності викладу матеріалу. Звернення автора до сміхової культури спрямовано на актуалізацію найважливіших компонентів висловлення, акцентуацію інформації, що містить висміювання негативних рис людини, суспільних подій і фактів. У такий спосіб мемуарист намагається вплинути на реакцію читача, викликати в нього певні емоції.

Література:

1. Борев Ю. Комическое или о том, как смех казнит несовершенство мира, очищает и обновляет человека и утверждает радость бытия / Ю. Борев. Москва : Искусство, 1970. – 269 с.
2. Кузьмич Олена Ярославівна. Мовні засоби творення комічного в українській прозі кінця ХХ століття – початку ХХІ століття. : Дис... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Луцьк, 2015. – 220 арк.
3. Куліш В. Слово про будинок «Слово»: Спогади. Торонто: Гомін України, 1966. – 68 с.
4. Столяр М. Б. Радянська сміхова культура та ідеологія: опозиція чи конвенція [Електронний ресурс] www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/.../5.pdf.
- 5.(дата звернення 06.10.2017 р.) Чапленко Василь. Його таємниця. Нью-Йорк, 1976. 126 с. Чапленко В. Кому повім печаль мою? Матаван, 1988. – 88 с.

ЖАНР ЕМБЛЕМАТИЧНОЇ ПОЕЗІЇ У ТВОРЧОСТІ ІВАНА ВЕЛИЧКОВСЬКОГО

Пухова І. О.

студентка магістратури

Маріупольський державний університет

м. Маріуполь, Донецька область, Україна

Іван Величковський відомий як один із найяскравіших представників Чернігівського літературно-філософського осередку кінця XVII – початку XVIII століття. Література бароко об'єднала два світогляди – світський та церковно-догматичний. Саме до останнього була наближена творчість І. Величковського, який вважав, що поезія має бути висока, а це значить – у славу Божу, основним предметом поетичної мови має бути Бог та Богородиця. Він творив для читача обраного, навченого, мудрого, який уміє розгадувати словесні загадки, підтексти, ребуси, шифри: велика кількість прихованих значень у тексті стимулювала віднаходити й розкривати символічні знаки з віршованого матеріалу.

Збірка поетичних творів є певним закритим світом, насиченим образами та символами, а ключем для їхнього розв'язання залишається біблійний текст. У творчому доробку Чернігівських Афін значне місце посідає продовження емблематичної традиції у поезії, проповіді, гравюрі, за допомогою якої намагалися матеріалізувати абстрактне поняття чи значення, визначаючи цим одну з головних особливостей мистецтва бароко – синкретизм.

Згадані вище особливості знайшли втілення у збірці «Вірші на Євангеліє для іконописців». Вона якнайкраще репрезентує твори І. Величковського

релігійної тематики, або точніше *христологічної*. Як зазначено ще в назві збірки, прототекстом є Новий Завіт, а саме Євангелія, тож головним постає образ Ісуса Христа, який автор сакралізує, описуються факти з його життя та діяльності. За жанром – це збірка емблематичних віршів, автор пише їх без графічного зображення, згадка про нього знаходиться у тексті та після майже кожної епіграми подає посилання, з якого Євангелія «обігрується» сюжет та номер рядків, з яких потрібно взяти момент для малюнка.

Слід підкреслити тісний зв'язок збірки з малярством, адже вона адресована саме до іконописців, які повинні були довершити задум поета наочним зображенням. Хоча обрано найвідоміші сюжети з життя Христа, відображені у світовому малярстві – це Благовіщення, народження Ісуса й поклоніння волхвів, втеча з Єгипту, хрещення, нагірна проповідь, зцілення, ходіння по воді тощо. Це можна пояснити тим, що вірші могли бути написані вже для готових ікон.

Усього налічується шістдесят чотири емблеми, серед яких двадцять чотири мають посилання на Євангеліє від Матвія, одна – від Марка, двадцять три – від Луки, одинадцять – від Іоана, п'ять без посилань. До невизначених відносимо наступні сюжети: побиття немовлят, яке згадується тільки в Матвія, притча про нерозсудливого багача (тільки у Луки), друге очищення церкви згадується в усіх чотирьох книгах, але структурно Величковський подає цю картину як і в Матвія одразу після в'їзда в Єрусалим, дві останні подаються як висновок до всієї книжки емблем, в яких відображається авторське уявлення про пришествя Христа та Його суд над людством.

Поетом обрано три емблеми Ісуса Христа у зв'язку з посиланням на Біблію: Царя (від Матвія (24), Сина людського (від Луки (23), Сина Бога (Слово, яке визначається синонімом «Бог» з арамейської мови) від Іоана (11), підкреслюючи цим його могутність та величність.

На основі тематичного принципу вірші збірки було угруповано за наступними циклами:

1. Вступ (емблеми на позначення чотирьох євангелістів).

2. «Народження Христа», де описано Благовіщення, Різдво, явлення янгола пастирям, обрізання, преклоніння волхвів, принесення в храм.

3. «Дитинство Христа» – втеча в Єгипет, побиття малюків, дванадцятирічний Христос у храмі.

4. «Пророча діяльність Христа»:

- «Дива»: перетворення води на вино на весіллі в Кані; протистояння дияволу; насичення п'яти тисяч людей п'ятьма хлібами й двома рибинами; ходіння по воді; пророкує своє й учнів майбутнє.

- «Зцілення»: зцілення слуги сотника в Капернаумі; слабого, безсилового чоловіка; єдиного сина вдови, який спочивав уже на смертному одрі; десяти прокажених, сліпих словом, та біля Єрихона, воскресіння Лазаря,

вивільнення бісів у жінки та німого, прощення гріхів блудної жінки, духовне зцілення Закхея.

• *«Повчання»*: нагірна проповідь про заборону осудження, лестощі й пиху, притчі про двох боржників, сіяча, самарянина, робітників й виноградаря, блудного сина, шлюбний бенкет, фарисея й збірника податей, іспит рабів.

5. *«Спокута»*: розпочинається зрадою й викраденням Христа, зречення Петра, розмова з Пілатом, розп'яття, погребіння, Воскресіння, явлення учням, й Страшний Суд.

Складаючи збірку, І. Величковський намагався вплинути на життєві принципи читача, спонукаючи до переосмислення життєвих цінностей, звертає увагу на праведний спосіб буття. Усі ці думки простежено в наступних виявлених мотивах: «віри – каяття – прощення», «смерті і воскресіння», «покарання», «біль і страждання».

Автор опирається на образ Ісуса Христа, тоді як інші, характерні для релігійних творів постаті, згадуються лише задля фону, їх поява спричинена особливістю певного сюжету для ікони. Автор використовує як характерні номени для Ісуса, так і створює свої («Сонце-Христос», «Христос-бог», «син во плоті», «цар», «роду человеческого всеблагий спаситель», «син человеческий», «судья»). І. Величковський сакралізує образ Христа, частин тіла, представляє читачу Його багатогранність, вказуючи на його божественну силу, мудрість та всезнання, вміннями протистояти спокусам, дивувати, учити, спокутувати гріхи, судити та карати.

Характерні риси доби простежуємо не тільки на рівні тематики й мотивів збірки, а й образності мовлення митця, яке характеризується перенасиченістю біблійної символіки, поширенням антитез, що виявляє контрастність сприйняття та відтворення подій. А серед стилістичних фігур широке використання має інверсія, за допомогою якої автор намагався наголосити на виключних моментах.

Обґрунтувавши зв'язок з прототекстом, розбивши на цикли та визначивши головні мотиви збірки, визначивши риси образу, проаналізувавши тропи й фігури, наголосимо на таких особливостях емблематичної поезії І. Величковського: синкретизм, контрастність, алегоризм, символізм, теоцентризм, риторичність, гра словом.

Література:

1. Бадрак Б.М. Творчість І.Величковського. Тематика, барокова образність: Монографія / Б.М. Бадрак. – Донецьк: ДонДУЕТ, 2006. – 155 с.
2. Величковський І. Твори [Текст]: поезія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/>.
3. Семенюк Л. Курйозні вірші Івана Величковського: єдність змісту і форми / Л. Семенюк // Волинь філологічна: текст і контекст. Явище синтезу

Мистецтво в українській літературі: Зб. наук. пр. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2008.– Вип.5. – С. 87-99.

THE FUNCTION OF SYMBOL'S IN HERMAN MELVILLE'S SHORT STORY «BARTLEBY THE SCRIVENER»

Stetsenko D. V.

Student of Faculty of Foreign Languages

Kherson State University

Kherson, Ukraine

Herman Melville is the American 19th century author well – known for his masterpiece «Moby-Dick», full of encrypted concepts and symbols. Nevertheless, the short story «*Bartleby, the Scrivener*» should not be excluded from the sight of scientists' analysis. Written in November 1853 the narration was published in Putnam's Magazine and then republished in the author's almanac «The Piazza Tales». This short story, the same as other Herman Melville's narrations, is full of symbols, metaphors and concepts. This article will analyze in details the symbol of two walls and provide the basic understanding of a symbol of Wall Street [3, p. 25].

The basic aim of this article is to analyze the main symbol in Herman Melville's short story «*Bartleby, the Scrivener*». A central concern will be the function of representing walls as the metaphorical concept, which creates the main plot and reveals crucial values of American society in the 19th century.

The short story «*Bartleby, the Scrivener*», written by Herman Melville in the 19th century, has the second name «A Story of Wall Street», this title provides the main symbol of the whole narration – the street of walls and chambers. Wall Street is the main area where the crucial moments of the story are developing. This short narration is considered to be an allusion on the significant changes taking place in American society of the 19th century. The theme of social segregation and division into upper and lower classes, caused by economic development, goes as a red stripe through the main images of Bartleby and the narrator.

The approaches on which is based the analytical part of the research are method of semantic analysis, contextual-interpretation method, method of conceptual analysis.

The most valuable symbol in the narration «*Bartleby, the Scrivener*» is the concept of walls. In the short story, they embody the image of social segregation into upper and lower classes. Usually, windows from the offices look upon a pleasant view and provide enough light in the room. Nevertheless, the scriveners are surrounded only by two walls:

«At one end they looked upon the white wall of the interior of a spacious sky-light shaft, penetrating the building from top to bottom. This view might have been considered rather tame than otherwise, deficient in what landscape painters call «life.» But if so, the view from the other end of my chambers offered, at least, a contrast, if nothing more. In that direct on my windows commanded an unobstructed view of a lofty brick wall, black by age and everlasting shade; which wall required no spy-glass to bring out its lurking beauties, but for the benefit of all near-sighted spectators, was pushed up to within ten feet of my window panes. Owing to the great height of the surrounding buildings, and my chambers being on the second floor, the interval between this wall and mine not a little resembled a huge square cistern [4, p. 172]».

The skylight provides the symbol of the first – white wall. According to the narrator, this wall embodies the symbol of «deficient life», i.e. the new social differentiation [5, p. 370]. In the 19th century, the principles of social segregation started changing. A division between social classes considerably grew with the establishment of economic monopoly of banks, and exchanges that were mainly located on the Wall Street. The author transformed such innovations into the skyscraper, which looks attractive and blossoms. This symbol provides the crucial notion of prosperity, and higher rank society, which stands high above the common people, and the narrator's chambers [2, p. 183]. Moreover, the skylight shaft possesses a «spy-glass», which takes an eye on everyone. This image proves the powerful influence of banks and exchanges on society, where everyone depends on the processes taking place on Wall Street. That is why the narrator prefers another side of his office with the windows' view on the brick wall.

Another dimension of the story embodies the brick wall, which «requires no spy-glass.» This is a more preferable view for the narrator, because as an «unambitious lawyer» he addicts to traditional and routine life. While on the other side of the chambers upper classes are ruling society, the narrator wants to preserve his humanity and conscience. «A lofty brick wall, black by age and everlasting shade» provides the image of tranquility [4, p. 178]. The old narrator, even though he belongs to upper class society, does not put himself above his workers. Subsequently, the symbol of the brick wall may be considered to be the inner world of the narrator, and the representation of traditional classes' distribution.

Consequently, the symbol of walls plays important role in understanding the implicit meaning of two different sides of new society. On the one hand, people who are associated with the new skyscrapers. They represent a new rank of society, occupied by bankers and exchange workers. This upper class provides visible social segregation and exploitation of lower class people. On the other hand, the brick wall that is associated with the middle or lower layers of society. It is also connected with those upper ranked people who preserve humanity, and prefer not to be a part of new social division standards.

References:

1. Bowen, Merin. The long Encounter: Self and Experience in the Writing of Herman Melville / Merin Bowen. – University of Chicago Press, 1960. – pp. 45-56.
2. Browdin, Stanley. To the Frontiers of Eternity: Melville's Crossing in «Bartleby, the Scrivener», «Bartleby the Inscrutable»: A collection of Commentary on Herman Melville's Tale «Bartleby, the Scrivener» / edited by Thomas M. Inge / Stanley Browdin. – Archon Books, 1979. – pp. 179-96.
3. Desmarais, Jane. Preferring not to: The Paradox of Passive in Herman Melville's «Bartleby» / Jane Desmarias. – Journal of the Short Story in English, vol. 36. 2001. – pp. 25-39.
4. Melville, Herman. Bartleby, the Scrivener / Herman Melville. – Piazza Tales, 1856. – pp. 169-201.
5. Felheim, Marvin. Meaning and Structure in «Bartleby» / Marvin Felheim. – College English, vol. 23, No. 5, 1962 – pp. 369-76.

НЕОСЕНТИМЕНТАЛІЗМ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «ЗВІРОСЛОВ» Т. МАЛЯРЧУК)

Чернишова Т. О.

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри філософії

Харківський національний університет Повітряних Сил

імені Івана Кожедуба

м. Харків, Україна

Збірку Тані Малярчук «Звірослов» переважно оцінено вітчизняними критиками як відродження середньовічної традиції створення каталогів у душі «Фізіолога». Аргументація на користь використання молодою авторкою «онтологічних мотивів поєднання потойбіччя зі світом повсякденного життя» є вельми переконливою [2]. Проте ми вбачаємо альтернативну можливість представити «Звірослов» як репрезентативне втілення такої тенденції в сучасній українській літературі, як неосентименталізм.

Використання стильової естетики сентименталізму стає для письменників ХХІ століття можливістю повернути в літературу почуття. Не відрефлексовані постмодернізмом на різний манер до заявленості й не примітивізовані масовою, розважальною літературою, а саме тонкі почуття, співчуття і співпереживання. В російській літературі появу неосентименталістської тенденції було зафіксовано критиками різної естетичної орієнтації стосовно творчості Л. Улицької, Л. Петрушевської, Т. Толстої,

Г. Щербакової, М. Вишневецької та ін. (з кінця 1990-х років). Вперше термін «неосентименталізм» стосовно російської літератури було використано Наумом Лейдерманом у 2002 році.

У сучасному вітчизняному літературознавстві цей термін використовується епізодично й побіжно. В окремих випадках потрактування неосентименталізму перекручується й примітивізується: «2010-і мають всі шанси увійти в історію української прози як «десятиліття неосентименталізму». Саме цей напрямок набирає оберти останні роки три-чотири, а вже 2017-го і поготів альтернативи не має. Злегка сльозлива нарочита щирість визначається довірливою інтонацією, простою мовою, ба інтимною. Психологічні конфлікти заступають історичні чи соціальні, навіть якщо стають їхньою основою. Нас змушують співпереживати героям – а нам то і не складно» [6]. Але ж справжній потенціал неосентименталізму зовсім не зводиться до банальної сльозливості чи надмірної спрощеності. Зрозуміло, що подібне стильове явище новітньої української літератури нашою критикою не концептуалізоване, хоча потреба у цьому, на нашу думку, вже є нагальною.

Неосентименталізм володіє пафосом, прямо протилежним постмодерністському: замість перетворення на симулякри об'єктивної реальності він повертає останній її онтологічну основу. Тільки тепер, після розчарування у багатьох культурних і соціальних міфах, а також різного естетичного гатунку спробах створення художніх проєктів компромісу із Хаосом українська література потроху звертається до об'єктивної реальності, якою вона є. Усвідомлюючи її релятивність, мінливість, ірраціональність, представники нової української літератури створюють образ людини, що намагається внести сенс в цю реальність із себе, «одухотворити її власними гуманістичними цінностями й насамперед участю в долі іншої, такої самої самотньої душі» [3]. В аналізованій нами збірці Т. Малярчук здатність на подібне «одухотворення» демонструють люди, не переобтяжені досвідом різноманітних стильових -ізмів, навіть не переобтяжені інтелектом взагалі: «лузери», полонені буденністю пересічні люди, розумні почуття яких виявляються розумнішими за найскладніші думки.

Таня Малярчук – представниця молодого покоління українських письменників. Настільки молодого, що в посібнику Р. Б. Харчук «Сучасна українська проза. Постмодерний період» її творчість охарактеризовано у розділі «Найновіша підлітково-дитяча літературна альтернатива» [7]. Виявляється, що саме такий, «дитячий» погляд на світ започатковує альтернативну літературу, в якій відбувається переоцінка масштабів і повернення «маленької людини» з її безпосередністю і щирістю почуттів, безкомпромісністю суджень.

Герої маленьких новел збірки «Звірослов» – незвичні люди. Саме незвичні, оскільки суперечать своїм існуванням звичному порядку існування звичайних людей. Вони дивакуваті, незграбні, нікчемні, примітивні. Нагадаємо, що ще М. Бахтін підкреслював «екстерито-

ріальність людини сентименталізму... поза світом цим, поза життєвою колією» [1, с. 304]. Вони викликають презирство і насмішку в оточення. Проте саме такі герої дозволяють авторці «препарувати» «світ людей злостивих»: «заздрісників, жорстоких та байдужих, наділених владою чи просто сильніших психологічно, злих, мстивих, котрі весь час упосліджують слабку «маленьку людину» [5, с. 41].

Так, героїня новели «Курка» Капітоліна, з якої приготувався насміхатися читач через її інтелектуальну нікчемність і відсутність життєвої мети, раптом виявляє безпосередню щирість і небайдужість, і навіть широту лексики. Саме завдяки їй Наташа, яка нібито впевнено прямувала до своєї «опридільонної цілі», розуміє, що вона курка, у якої «вобщє мозга нема» [4, с. 33]. А продавщиця мандаринів, звикла єством своєї професії бачити обдурювання покупців, раптом, перед обличчям дивакуватої дівчини смиренно визнає свою мерзенну хибу: «Я беру рівно стільки, на скільки обдурюю» [4, с. 37]. З'ясовується парадоксальна річ: людьми без мозку, «курками», виявляються саме ті, хто мав цілковиту певність у своїй адекватності. Натомість Капітоліна, ніби покликана продемонструвати образ людини «без звивів мозку», раптом дистанціюється від подібного образу: в її лексиконі «невідомо звідки» з'являються абсолютно літературні слова; вона виявляється справжнім психологом, коли «читає» руки перехожих у метро, але понад усе вона вирізняється чистотою своєї душі, що не може миритися з безглуздим убивством безмовних тварин, обманом і черствістю. До речі, саме вона звернула увагу на літню сусідку з верхнього поверху, яка, маючи дорослих дітей, не мала при цьому їхньої допомоги та співчуття. Черстві батони, які вона викидала через балкон («щоб твар якась з'їла»), саме цю черствість людську й символізували.

На нашу думку, в уста Капітоліни авторка «Звірослова» вклала ті слова, що можуть бути потрактовані як наскрізний ідейний замисел усього циклу: «Буду допомагати людям» [4, с. 26]. Зауважимо, що й героїні останньої новели циклу «Метелик» продавщиці пиріжків Жанні «спадає думка про потребу допомоги ближньому, а не колування у власних комплексах, а далі більше – відмови від найбажанішого на користь бестії Ірми Іванівни: «Вона не погана, думає Жанка, вона просто любить його, бо інакше чого б їй бути такою підлою. Гнів, що був зібрався всередині, розчиняється в тихій печалі. Вона любить його, думає Жанка. Нехай їй буде ліпше» [5, с. 42]. Тут проявляється найважливіша життєва установка героя сентименталізму: «я існую для іншого», яка в різних новелах циклу має свій прояв.

Отже, «маленька людина» Тані Малярчук, з дитячим, безкомпромісним, примітивним, але правдивим поглядом на світ покликана «допомагати» людям побачити хибність їхнього існування, проявити милосердя і навіть урятувати життя. Так, героїня новели «Заєць» (підкреслимо, що вона теж продавщиця (!) не випадково носить ім'я та прізвище Гальшки Гулевич – відомої української меценатки, фундаторки Київської братської школи, жінки

із християнсько-чистою душею. Гальшка рятує Івана не лише від фізичної, але й від духовної смерті, позбавляючи його від необхідності періодично призначати собі день смерті через цілковиту безглуздість власного існування: «Я більше ніколи, я більше ніколи-ніколи не умру» [4, с. 218].

Звичайно, сучасний неосентименталізм утверджує принципово нову чутливість, відроджену в надрах постмодерної естетики, що пройшла крізь осміяння, дискредитацію та навіть смерть. Народжена заново й зміцніла, загартована, вона не боїться власної банальності, «пропонуючи» визнавати себе новим джерелом людської стабільності «посеред екзистенційного Хаосу» [3]. «Маленька людина» нового сентименталізму – це не колишня «бідна» жертва Долі чи людського свавілля. Вона, звісно, є соціально непримітною й у більшості випадків інтелектуально незрілою, але трагізму її існування читач не відчуває, як, власне, і вона сама. Навпаки, саме ця «маленька людина» проявляє чуйність до чужої біди, безкорисливо допомагає іншим, співпереживає, утверджує свою самодостатність тощо. Нікчемність героїв збірки «Звірослов» та їхні примітивні відчуття й переживання сучасним читачеві й критикові, зрощеним на постмодерних «перверзіях», можуть здатися сюрреалістично безглуздими. Проте, на наш погляд, новий сентименталізм покликаний повернути в літературу безпосередність і щирість людських почуттів, «дитячий», почасти наївний погляд на світ не як на естетичний феномен, а як на онтологічну даність.

Література:

1. Бахтин М.М. Проблемы сентиментализма // Бахтин М.М. Собр. соч. : в 7 т. – М. : Изд-во «Русские словари», 1997. – Т. 5. – С. 304-305.
2. Бровко О. Жанрова матриця бестіарію в сучасній літературі / О. Бровко // Синопис : текст, контекст, медіа. – 2016. – № 1. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/stkm_2016_1_6.
3. Лейдерман Н. Траектории «экспериментирующей эпохи» / Н. Лейдерман // Вопросы литературы. – 2002. – № 4. – Режим доступу : <http://magazines.russ.ru/voplit/2002/4/lei.html>.
4. Малярчук Т. Звірослов / Т. Малярчук. – Х. : Фоліо, 2009. – 281 с.
5. Трофименко Т.М. Сучасна українська проза та християнській вимір буття / Т.М. Трофименко // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Сер. : Філологія. Літературознавство. – 2013. – Т. 222, Вип. 210. – С. 39-42.
6. Улюра Г. Тільки не плач : нова українська проза до Форуму видавців / Г. Улюра. – Режим доступу : https://ukr.lb.ua/culture/2017/09/06/375749_tilki_plach_nova_ukrainska_proza.html.
7. Харчук Р.Б. Сучасна українська проза : Постмодерний період : навч. посіб. / Р.Б. Харчук. – К. : ВЦ «Академія», 2008. – 248 с.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ГРА З ЧИТАЧЕМ У П'ЕСАХ НЕДИ НЕЖДАНОЇ

Чопик Ю. С.

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри мовознавства

Івано-Франківський національний медичний університет

м. Івано-Франківськ, Україна

Кожен автор у своїх творах хоче показати свої думки, почуття, переживання: власні чи чужі, та й просто внутрішній світ. Інколи ми читаємо не задумуючись над тим, яку тему хоче підняти автор, ми не завжди правильно розуміємо те, що хоче нам сказати письменник. на стиль, мету, ціль, впливає час написання, епоха, влада, розвиток тої країни, який належить поет. Важливу й невід'ємну роль у розумінні твору відіграє й вік та досвід самого читача. Наприклад «Гаргантюа та Пантагрюель» Франсуа Рабле реципієнту треба бути обізнаним з традиціями тієї епохи, законами, віруваннями: християнізація, єретизм, церква, королі, Папа римський, інквізиція. Уява, фантазія не може викликати тих емоцій, якими людина проживала в цій чи іншій епосі. Актуальною є фраза Ціерона: «O tempora, o mores!» [1].

«Коли повертається дощ» Н. Нежданої показує світ проклятих, закритої громади, матеріальності думки, ритуалів, ігор. Щодо проклятих, людей, котрі втратили рахунок своїм рокам, згадується історія про титанів: Прометея та Атланта, вони безсмертні водночас для чого їм це. Один нещасливий, тому що хотів зробити добро інший через те, що хотів допомогти братам, ніби теж благородно. Чи насправді вони хотіли зробити добро чи може діяли в своїх інтересах прикриваючись благодійністю.

Про те, що думка матеріалізується вчені довели: ідеосфера, згадаймо В. Вернадського, який досліджував цю проблему: «У бурі та громі народжується ноосфера, під час воєн та голоду вперше буде виражена наша Планета, як цілого і буде першим виявленим перехід Біосфери в Ноосферу, в якому людство стане великою геологічною силою, де зможе геологічно виявити свої думку, свідомість, розум» [1]. Надія Марти про спасіння у вигляді дощу матеріалізувалась, тобто ми бачимо фантом – Тінь. Ритуали завжди присутні у звичаях людей: талісмани; ворожіння; гадання на картах, вогні, кавовій гущі та інші. Герої за ритуали вибрали – похоронний обряд, та ігри над долями людей. Згадуються слова з Біблії: «Бо думка тілесна то смерть, а думка духовна життя та мир» [1].

Ізольована громада довго не проіснує, з часом у них відбуваються психічні та фізіологічні розлади, це й проглядається по націях, які не хочуть влиття чужої крові. Наші герої хоча й все мають: гроші, статус,

будинки, однак у них нема раціонального майбутнього, те що ми простежуємо на сторінках твору – одноманітність. Схожу картину ми пригадуємо в міфології античного світу. Взяти б до уваги олімпійців, теж певною мірою закрита каста, яка не приймала навіть богів. Однак проіснували теж не довго, тому що маючи все вони не знали чим ще себе задовільнити, тому не потрібно відмовлятися від навколишнього світу зі всіма його позитивами та негативами.

Іншу лінію твору ми проглядаємо через призму буденності не як касти, а як життя простих людей зі своїми проблемами, питаннями, бажаннями. Під час перечитування роздумуємо над питанням, щоб зробив на їх місці і чи взагалі б щось робив, можна просто плисти за течією, як це робили головні герої. Більшість творів показують на своїх сторінках героїв та антагоністів, однак у цих роботах Н. Нежданої ми можемо вибрати собі на свій смак: за характером, темпераментом, емоційністю, світобаченням.

Таким показовим прикладом нам слугує твір: „Химерна Мессаліна». Описано епізодично долю великої імперії, яка була іграшкою в руках пару людей: Мессаліна та Нарциса, а такі як Клавдій, Перфект та Сілій вважали, що впливають на ситуацію, однак як бачимо це тільки мана. Також твір цікавий, якщо дивитися через призму історії: хто такий цезар, звідки виник цей термін, чому всім імператорам нашої ери надавали цей титул? Тобто ми заглиблюємося в давнину, а саме правління і смерть Юлія Цезаря 41 р. н. е., тому що саме після його смерті всіх наступників трону величали цим словом.

Крім проблеми керівного апарату імперією, задумуємось над питанням віри в ту чи іншу новину, одразу згадується наступний вислів: «*fide, sed vide cui fidas*» [1]. Однак не треба забувати і про простих людей, які в руках умілих людей відіграють важливу соціально-політичну роль: раби, вільновідпущеники, слуги, жреці, жриці, які мали великий вплив на свідомість громадян. Простежується також і вірність людей, яку не можна купити, а потрібно заробити. Однак всі вбачають в тих чи інших людях тільки користь, яку можна було б використати в своїх цілях. Це чітко видно з діалогу Мессаліни та Кальпурнії: «МЕССАЛІНА (вдивляється в темряву). Хто тут? КАЛЬПУРНІЯ: Не бійтеся мене... Я ваш друг. МЕССАЛІНА (з панікою в голосі). Я не знаю вас. У цю жахливу ніч усі стали вовками...» [4, с. 160]. Хоч і казав Ціцерон: «*O tempora, o mores – О часи, о звичаї*» [1], та минуло багато віків, але нічого не змінилося, щодо характеру людей, світобачення, звичаїв. Сутність залишається та сама. Тому треба завжди пам'ятати слова Святого Письма : «*Nemo sine peccato vivit. – Ніхто не живе без гріха*» [1], але треба завжди прагнути удосконалення та душевного спокою.

Отже, перечитуючи твори Неди Нежданої задумуємось над сутністю життя, проблемами, бажаннями, пристрастями, щастям, тому що світ, який нас оточує прекрасний, однак його спотворюють наші діяння та погані думки, тому що ми не хочемо сприймати наше навколишнє таким, яким створив його Бог, а не будувати непотрібні, злі, інтриги навколо людей,

тому що правило бумерангу ніхто не відміняв, це ми бачимо на прикладі головної героїні Мессаліни. Одночасно ми не повинні забувати про віру, надію, любов, тому що це ті духовні принципи, якими потрібно керуватися в повсякденній діяльності.

Література:

1. Вислови, цитати та фрази [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.petrukiv.te.ua/filosofiya/filosof>.
2. Кун М. А. Міфи давньої Греції. Перекл. з рос. О.М. Іванченко / Передм. Н.Ф. Міщенко. – К.: Котигорошко, 1993. – 207 с.
3. Неждана Неда. Коли повертається дощ. Небезпечна гра на дві дії / Неда Неждана // Сучасна українська драматургія : альманах / Редкол.: В. Фальварочний (голова) та ін. – К. : Укр.письменник, 2006. – Вип. 2 / упоряд. В. Фільварочний. – С. 170-214.
4. Неждана Неда. Химерна Мессаліна : майже еротична трагедія на дві дії / Неда Неждана // У пошуку театру : антологія молодого драматургії. – К.: Смолоскип, 2003. – С. 159-226.
5. Франсуа Рабле «Гаргантюа та Пантагрюель» [Електронний ресурс] / Рабле Франсуа. – Режим доступу: <https://www.litres.ru/fransua-rable/gargantua-i-pantagruel-4/chitat-onlayn/>.

ГЕНДЕРНИЙ ДИСКУРС У ТВОРАХ БОРИСА ТА МАРІЇ ГРІНЧЕНКІВ ЯК ФЕНОМЕН СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ СИТУАЦІЇ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Яковлева І. В.

аспірант кафедри української літератури і компаративістики

Інститут філології

Київського університету імені Бориса Грінченка

м. Київ, Україна

В суспільних рухах інтелігенції кінця ХІХ – початку ХХ ст. разом з ідеями демократії, рівноправності, просвіти та підтримки пригноблених мас цілком логічно розвивалася ідея боротьби жінок за свої права. Так, піднімав у своїй творчості проблему безправ'я жінки ще Т. Шевченко, а серед програмних документів Кирило-Мефодіївського братства знаходимо й працю М. Савича «Визволення жінок» [10], в якій він зокрема наголошує на неможливості побудови нового суспільства без рівності обох статей.

«Жіноче питання»¹ активно обговорювалось у тогочасній пресі, художній літературі та, звичайно ж, у приватному листуванні. Предметом наших студій є малодосліджене досі питання гендерного дискурсу (в розрізі т. зв. власне «жіночого питання») кінця ХІХ – поч. ХХ ст. В центрі нашої уваги перебувало розглянуте крізь призму «жіночого питання» формальне та особистісне спілкування визначних представників освіченої верстви того часу – Бориса та Марії Грінченків – як окремих феноменів соціокультурної ситуації зазначеного періоду. Тут робимо спробу окреслити ставлення родини Грінченків до «жіночого питання» в межах загального соціокультурного контексту того часу, що досі не було предметом спеціального розгляду.

Існує досить багато опосередкованих свідчень того, що боротьба жінок за свої права не лише спонукала Бориса та Марію Грінченків порушувати відповідну тематику у своїх рукописах і частково публікаціях, а й наклала відбиток на їхнє родинне життя.

У рукописній статті «Жінка в допатріархальну добу» [5] (разом із незавершеним рукописом – варіантом цієї праці – «Борня жінки за свою самостійність» [4]) Б. Д. Грінченко простежує проблему «жіночого питання» від давніх часів, проводячи таким чином порівняльний аналіз ситуації з правами жінок від минулого до його сьогодення. Своєрідним продовженням Грінченкової праці є написане М. М. Грінченко власне дослідження історії шлюбу та «жіночого питання», яке продовжує спільні (та частково розкриває власне Маріїні) погляди на роль жінки в суспільстві – «Про одруження на Україні в давніші часи» (1912) [3], в якому вона порушила низку питань, актуальних і досі.

Про те, що Борис Дмитрович вважав жінку рівною товаришкою чоловікові, окрім численних спогадів, свідчить і те, що він виступав за право жінок отримувати освіту нарівні з чоловіками.

Про це також можна дізнатися зі спогадів Марії Грінченко, де вона пише, що своїми прогресивними поглядами Борис був відомий ще до знайомства з нею («...до мене слава дійшла... років за три» [6]); а також із праці «Школи, де вчителював Борис Грінченко» [2]. У цій праці Марія Миколаївна докладно описує конфлікт з Христиною Данилівною Алчевською, яка сама цей конфлікт пояснювала також і тим, що Борис Грінченко був «...чуть ли не противником женского образования». Марія розбиває обвинувачення Алчевської, підкреслюючи, що Борис Дмитрович завжди обстоював рівні права на освіту.

У такому ж «вільнодумному» як на той час дусі виховувало подружжя свою єдину дочку Настю. А. Б. Грінченко відома зараз як письменниця, перекладачка і громадська діячка. Вона стояла біля витоків жіночого руху

¹ Тут маємо на увазі весь комплекс проблем, безпосередньо пов'язаних зі статевою та іншою нерівністю жінок у суспільстві та дискусії, які ведуться з метою пошуку шляхів розв'язання цього питання.

на західноукраїнських землях [9], під час навчання захопившись боротьбою за емансипацію жінок. Проте це питання потребує окремого дослідження.

Література:

1. Грицак Я. Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856-1886) / Я. Грицак. – К.: Критика, 2006. – С. 314.
2. Загірня М. Спогади / Передмова, упорядкування, примітки Неживої Л. Л. – Луганськ : Шлях, 1999. – С. 27-85.
3. Загірня М.[арія]. Про одруження на Україні в давніші часи / [К.] : Вид. М. Грінченко ; Друкарня 1-ої Київської Друкарської Спілки, 1912. – 47 + (1) с. – (Книжки пам'яті Насті Грінченко. № 6).
4. Інститут рукопису НБУВ. – Ф. І, 31449.
5. Інститут рукопису НБУВ. – Ф. І, 31560.
6. Інститут рукопису НБУВ. – Ф. І, 32294.
7. Липа Іван. Пам'яті Насті Грінченкової // Українська хата. – 1909. – Ч. 7-8. – С. 353-355.
8. «Людина без копії – Борис Грінченко: архівні документи, раритети, матеріали до біографії Б. Д. Грінченка, виявлені у 2013-2016 роках» / В. В. Яременко. – К.: Укр. пропілеї, 2017. – 258 с.
9. Клименко Н. П. Львівський період життя Насті Грінченко: сторінки з біографії / Н. П. Клименко // Борис Грінченко – відомий і невідомий: матер. щорічних Грінченківських читань: 5 груд. 2012 р. / за заг. ред. В. О. Огнев'юка, Л. Л. Хоружої, А. І. Мовчун. – К. : [Київ. ун-т ім. Б. Грінченка], 2013. – С. 58-78.
10. Сергієнко Г. Я. Т. Г. Шевченко і Кирило-Мефодіївське товариство // Г. Я. Сергієнко. – К. : Наукова думка, 1983. – 205 с.
11. Швець А. Із секретів «сімейного огнища» Івана Франка: мемуарні одкровення Марії Грінченко / А. Швець // Спадщина: Літературне джерелознавство. Текстологія / Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – К.: ВД «Стилос», 2010. – Т. 5. – С. 181-228.

ROMANIC, GERMANIC AND OTHER LANGUAGES

СПІЛЬНЕ ТА ВІДМІННЕ В ІНТОНУВАННІ ПУБЛІЧНОГО ПОЛІТИЧНОГО МОВЛЕННЯ АКЦЕНТУЙОВАНИМИ ОСОБИСТОСТЯМИ

Андрущенко І. О.

викладач кафедри англійської філології і філософії мови

імені професора О. М. Мороховського

Київський національний лінгвістичний університет

м. Київ, Україна

Відомо, що дані про особливості інтонування публічного мовлення акцентуйованими особистостями широко використовуються у політичній практиці для психологічного дослідження характеру мовців, виправлення імідж-мейкерами вад у мовленні діючих політиків, університетської підготовки культури сучасного політичного мовлення, накопичення додаткової інформації психологами-аналітиками під час практичного встановлення та об'єктивної оцінки типу акцентуації характеру політика, тощо. Водночас вирішення зазначених питань досі стримується відсутністю результатів експериментальних досліджень низки важливих питань, що входять до складу загальної лінгвофонетичної проблеми – вивчення специфіки просодичної організації публічного політичного мовлення (далі ППМ) акцентуйованими особистостями.

Тому метою цієї праці є експериментальне встановлення загального та індивідуального в інтонуванні ППМ акцентуйованими особистостями.

Методологічні обмеження до добору матеріалу для експериментально-фонетичного дослідження базувалися на тому, що, по-перше, аналіз повинен був проводитися на сучасних аудіо– і відеозаписах політичних промов американських президентів і британських прем'єр-міністрів другої половини ХХ століття, по-друге, аудитивний аналіз мав охоплювати два найтипівіші жанри промов, а саме: інавгураційні й партійні. Саме такий підхід дозволяв абстрагуватися від розгляду неминучого з часом впливу мовних змін на оформлення політичних промов.

Одна із складнощів проведення започаткованого дослідження полягала в тому, що запрошені до експерименту експерти-психологи не мали у своєму розпорядженні однозначної методики об'єктивної оцінки типу акцентуації характеру політичних мовців за класифікацією К. Леонгарда [2], оскільки відомі методики були переважно розраховані на живе спілкування з індивідом. У нашому випадку виникала потреба у здійсненні дистанційної

опосередкованої оцінки живого мовлення, зафіксованого лише в аудіозаписі. Для розв'язання цього питання у співпраці з експертами-психологами ми розробили спеціальну методику такої оцінки, що надавала їм необхідну додаткову інформацію про політиків (аудіо-, відео- і фотоматеріалів, біографій, зразків почерку, тощо).

Далі з урахуванням традиційних методів експериментально-фонетичного дослідження [3] була сформована відповідна комплексна методика, що передбачала такі три послідовні етапи: 1) визначення інформантами-психологами типу акцентуацій характеру політичних діячів, промови яких досліджуються; 2) встановлення інформантами-носіями британського та американського варіантів англійської мови природності звучання дібраного мовленнєвого матеріалу, визначення його прагматичної спрямованості та структурно-композиційного членування тексту промов; 3) проведення аудитивного аналізу промов аудиторіями-фонетистами з подальшим узагальненням отриманих результатів.

На першому етапі групою психологів було встановлено, що американським президентам і британським прем'єр-міністрам другої половини ХХ століття притаманні такі домінуючі акцентуації характеру: демонстративна, педантична, застрягаюча, збудлива та їх певні комбінації. При цьому, з огляду на той факт, що за існуючою більш загальною диференціацією [1, с. 7] демонстративна, застрягаюча і збудлива акцентуації характеру прийнято відносити до високоенергетичних (агресивних) акцентуацій, а педантичну вважати низькоенергетичною (дефензивною).

Унаслідок вивчення політичних особистостей психологами за існуючими ознаками було визначено представників таких найтиповіших акцентуацій: *демонстративна* (Едвард Хіт, Рональд Рейган, Вільям Дж. Клітон), *застрягаюча* (Ліндон Б. Джонсон, Гарольд Вілсон, Джон Мейджор), *педантична* (Джон Ф. Кеннеді, Джеймс Каллаген, Двайт Д. Ейзенхауер), *збудлива* (Джеральд Р. Форд, Річард М. Ніксон, Джордж Г. В. Буш).

На другому етапі здійснювався аналіз інформантами-носіями британського й американського варіантів англійської мови (1) інавгураційних промов, (2) програмних промов на партійних з'їздах, під час яких американські політики офіційно погоджуються бути кандидатами на пост президента країни та (3) промови британських політиків, виголошені на партійних з'їздах з нагоди обрання нового лідера партії. Встановлено високий ступінь природності звучання промов, їх жанрову належність і комунікативно-прагматичне навантаження.

Таким чином, було проаналізовано інавгураційні й партійні промови політичних діячів, що мають одну з чотирьох домінуючих акцентуацій характеру й встановлено, що для кожної групи мовців типовим є певний набір інтонаційних засобів, які оформлюють їхнє ППМ. У цілому, в досліджуваних промовах зареєстровано функціонування середнього тонального діапазону з тенденцією до розширення. Так у вступній частині

інавгураційних і партійних промов середній тональний рівень і, відповідно, середній тональний діапазон спостерігаються здебільшого у групі збудливих акцентуєваних особистостей (68,15%), а при підвищенні тонального рівня розширений – у педантичній (52,15%). Подібна ситуація притаманна і для основної, і для заключної частин (61,50% та 49,65% і 68,46% й 45,88% відповідно). Такий розподіл даних тонального діапазону віддзеркалює особливості характеру мовців при вираженні ними прагнення до порядку, принциповості, уважності до деталей, що є притаманними цим групам мовців.

Щодо темпу виголошення інавгураційних і партійних промов, то реєструється превалювання помірною з тенденцією до сповільнення. Так, наприклад, в основній частині зазначених промов педантичних акцентуєваних особистостей спостерігається переважання помірною темпу (74,00%) у комбінації з помірною (61,00%) і підвищеною (32,62%) гучністю, плавним (96,45%), регулярним (93,62%) ритмом, що відображає виваженість і неквапливість у прийнятті рішень і подальше представлення їх громадянам.

Гучність виголошення зазначених промов у всіх їхніх частинах є здебільшого помірною з тенденцією до незначного зростання на важливих смислових центрах. Однак, групі збудливих акцентуєваних особистостей в основній частині промов притаманний майже однаковий розподіл помірної (47,59%) і підвищеної (41,18%) гучності. При цьому, протилежна ситуація спостерігається у заключній частині промов мовців зі збудливою акцентуацією характеру, оскільки тут зареєстроване переважання помірної (72,95%) гучності з тенденцією до зниженої (16,04%) порівняно з іншими групами мовців. Таке інтонаційне оформлення пояснюється бажанням мовців ніби особисто поспілкуватися з кожним слухачем про що свідчить і м'який, приглушений тембр їхнього голосу.

Взагалі у всіх частинах аналізованих промов усіх груп мовців домінує дрібний поділ інтоногруп на ритмогрупи. Найтипівішим є членування інтоногруп на дві ритмогрупи (від 34,07% до 53,98% випадків). Наступним за частотою є поділ інтоногруп на три ритмогрупи, позаяк такий розподіл не є характерним для застрягаючих акцентуєваних особистостей, оскільки у всіх трьох частинах аналізованих промов встановлено інтоногрупи, які складаються з однієї ритмогрупи (28,24%, 20,00% і 31,87% відповідно). Така структура інтоногруп указує на високий рівень контрольованості мовців їхньої мовленнєвої поведінки, з одного боку, та на намагання політиків виокремити кожний семантично вагомий фрагмент промови, з іншого.

В основному інтоногруп досліджуваних інавгураційних і партійних промов у вступній частині здебільшого оформлюються за допомогою усічених і повних шкал з переважанням ступінчастої спадної шкали у поєднанні із середньо-підвищеним і середньо-пониженим висхідними тонами, реалізованими у зоні середньої швидкості зміни напрямку їхнього

руху, що є цілком природно, оскільки висхідний тон вказує на незавершеність висловлення, про подальше представлення важливих тез промов досліджуваних політичних діячів. Для основної і заключної частин промов типовим є майже однакове для всіх груп акцентуєваних мовців функціонування ступінчастої спадної шкали і ступінчастої спадної шкали з перерваною поступовістю у поєднанні з середньо-підвищеним і середньо-пониженим спадними тонами, реалізованими у зоні середньої швидкості зміни напрямку їхнього руху. Саме таке інтонування промов свідчить про намагання політиків заволодіти увагою аудиторії у вступній частині, а в основній – задекларувати свої плани щодо подальшої зовнішньої та внутрішньої політики уряду й переконати аудиторію у доцільності реалізації запропонованих змін у заключній частині.

Таким чином, узагальнюючи дані аудитивного аналізу публічного політичного мовлення, можна стверджувати, що інтонаційні засоби актуалізації публічного політичного мовлення акцентуєваними особистостями комплексно взаємодіють при виокремленні фрагментів промов, що містять важливу інформацію і тим самим допомагають адекватному її сприйняттю слухачами. Окрім того, у мовленні політичних лідерів з різними акцентуаціями характеру реєструється взаємодія і домінування відмінних компонентів інтонації, які відображають психологічні особливості мовців, їхню вербальну і невербальну поведінку.

Література:

1. Бурно М.Е. О характерах людей / М.Е. Бурно. – М.: Изд-во «Приор», 2000. – 62 с.
2. Леонгард К. Акцентуированные личности / К. Леонгард – . К.: Выща школа, 1989. – 375 с.
3. Калита А.А. Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлювання : Монографія / Алла Андріївна Калита. – К.: Видавничий центр КДЛУ. – 2001. – 351 с.

ЕВФЕМІЯ І НАТЯКАННЯ: ПРАГМАДИСКУРСИВНИЙ ПІДХІД

Бєлозьорова О. М.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри німецької та французької мов

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

м. Харків, Україна

Доповідь присвячено актуальній проблемі аналізу прагмадискурсивних особливостей реалізації стратегії евфемізації в сучасному німецькомовному повсякденному діалогічному дискурсі. Об'єктом вивчення є мовленнєві акти натякання, що реалізують стратегію евфемізації у вказаному дискурсі, предмет дослідження становлять прагмадискурсивні характеристики реалізації цієї стратегії. Мета доповіді полягає у визначенні поняття стратегії евфемізації та окресленні спектру тем, які в дискурсі вербалізуються через мовленнєві акти натякання. Матеріал дослідження становлять 700 фрагментів діалогів, які ілюструють реалізацію стратегії евфемізації за допомогою мовленнєвого акту натякання, з художніх творів німецькомовних авторів ХХ – ХХІ ст.

Проведене дослідження свідчить, що мовленнєвий акт натякання як дискурсивно-мовленнєва взаємодія мовця і адресата, у ході якої ними конструюється інтендована імпліцитна пропозиція – натяк [1], у німецькомовному дискурсі успішно реалізує стратегію евфемізації. Говорячи про евфемізацію, ми маємо на увазі не евфемізми як лексичні одиниці [2; 3], у фокус нашої уваги потрапляє, насамперед, стратегія евфемізації, яка є «стратегією вуалювання, затушовування небажаної інформації, яка дозволяє приглушити, зробити менш очевидними неприємні факти» [4, с. 159]. Реалізація цієї стратегії виявляється можливою за допомогою мовленнєвого акту натякання, коли має місце прагнення мовця «говорити евфемістично – тобто використовувати мову як щит проти об'єкта, який викликає страх, ворожість, гнів і презирство» [4, с. 158].

Дослідницький корпус показав, що мовленнєвий акт натякання найчастіше реалізує стратегію евфемізації у таких сферах:

- сексуальна сфера (34%);
- насильство (26%);
- хвороба (15%);
- смерть (14%);
- інше (11%).

Стратегію евфемізації відрізняємо від етичної стратегії з огляду на те, що етична стратегія детермінована соціальними нормами, проте стратегія евфемізації є особистісно-орієнтованою, оскільки не норми етикету, а власні міркування є визначальними для вибору цієї стратегії мовцем. Адже

мовець сам оцінює референтну ситуацію як негативну, керуючись власними негативними асоціаціями або негативним досвідом.

Нижченаведений діалог ілюструє реалізацію стратегії евфемізації в сексуальній сфері:

«Was gibt's denn schon wieder, Hildegard?»

«Ach, Herr Professor...».

«Ja?».

«Es ist nur so, weil ich Sie gerade sehe – und ich will ja auch keine großen Affären machen... <...> Es handelt sich um den Herrn Dr. Schübel».

«Aha?».

«Jawohl, Herr Professor!».

«Und was tut er, der Herr Dr. Schübel?».

<...>

«Es geht, wie soll ich das nennen, es geht um seine sittlichen Auffassungen... Und es geht ferner darum, daß es für mich undenkbar ist, daß hier in einer Klinik, die dem Wohl der Kranken dienen soll, leitende Herren ihren ... nennen wir es Begierden nachgehen».

«So? Begierden nachgehen? Könnten Sie das vielleicht etwas klarer formulieren?».

«Das kann ich! Sobald der Dr. Schübel eine Minute frei hat, wo ist er zu finden? Bei der Laborantin. Bei Anja!».

(Heim P.: Ärzte der Schwarzwaldklinik, S. 344-345).

У наведеному діалозі мовець (медсестра клініки Гільдегард) через сором'язливість і негативне ставлення до позашлюбних сексуальних зв'язків удається до натяку, щоб проінформувати адресата (професора) про аморальну поведінку лікаря Шюбеля. Однак її натяк видається невдалим, тому що адресат не зміг зрозуміти, на що саме натякає мовець, тим більше, що він не став докладати особливих зусиль для цього, адже мовець має репутацію наклепниці, і тому її висловлення не сприймаються достатньо серйозно. Експлікація імпліцитної пропозиції – повідомлення, що лікар Шюбель має любовні стосунки з лаборантом Анею – руйнує натяк.

Об'єкт натякання може також становити насильство:

Alfons: Thomas, ich wollt es eigentlich nicht glauben –

Hudetz: Was? – Ach so! – Ja, das hilft dir nichts, du mußt es glauben. – Ich hab mich mit der Anna «verlobt».

+> Ich habe sie vergewaltigt und umgebracht.

Frau Hudetz entsetzt: Verlobt?

Hudetz nickt ja: Beim Viadukt. Hm. – Er lächelt. Ich hab sie gepackt und geschüttelt, aber sie war nicht mehr da <...> Ja, und dann hött ich euch noch was zu fragen: ich weiß, daß ich sie umgebracht hab, aber ich weiß nicht wie – wie? Er blickt zu Alfons und Frau Hudetz. Wie hab ich sie denn nur?

Die zwei starren ihn entgeistert an.

(Horvath Ö.: Der jüngste Tag, S. 579)

У цьому діалозі мовець (Гудетц) не наважується назвати прямо свої дії, тобто повідомити, що він згвалтував і вбив Анну, він обирає тактику натякання, щоб адресати (Альфонс і пані Гудетц) самі змогли вивести натяк з експліцитної пропозиції висловлення, що мовець буцімто «заручився з Анною».

Так само і хвороба є явищем, яке не завжди підлягає прямому обговоренню:

Lothar: Du wirst zu mir als Arzt kein großes Vertrauen haben.

Moritz: Selbstverständlich. Ein sehr großes Vertrauen. Das weißt du.

Lothar: Ich bin bekanntlich kein verzierter Diagnostiker.

Moritz: Was gibt's? Stimmt etwas nicht mit mir?

<...>

Lothar: Gott, ich wollte nur sagen, was jeder sagt: du hast schon mal besser ausgesehen, alter Freund...

+> *Du bist schwer krank.*

Moritz: Hm. <...>

Lothar: Irgendwelche Beschwerden? <...>

Moritz: Übermüdung, Erschöpfung.

(Strauß B.: Trilogie des Wiedersehens, S. 111).

Мовець (лікар Лотар) підозрює, що його товариш Моріц серйозно хворий. Він остерігається повідомити прямо адресату про хворобу й робить натяк, щоб адресат сам зміг вивести імплікатуру *Du bist schwer krank*.

За допомогою натякання мовці непрямо говорять і про смерть:

Kristine: Ich bin schuld. Ich wußte es, er hält's nicht durch. Ich wußte es ganz genau, diesmal übersteht er's nicht. Ich bin schuld. Ich habe ihn nicht aufhalten können.

+ > *Er ist tot.*

Martin: Wann – wann ist es passiert?

(Strauß B.: Die Fremdenführerin, S. 43)

Мовець (Крістіна) не наважується прямо повідомити адресату (Мартіну), оберігаючи його почуття, що певна особа померла, вона конструює натяк у такий спосіб, щоб адресат зміг його правильно інтерпретувати.

Результати дослідження дозволяють зробити висновок, що мовленнєвий акт натякання, таким чином, уможлиблює реалізацію стратегії евфемізації та характеризується обов'язковою реалізацією імпліцитної пропозиції та інтендованістю. Стратегію евфемізації тактика натякання реалізує в межах таких тематичних груп: сексуальна сфера, насильство, хвороба, смерть та ін.

Література:

1. Белозьорова О.М. Дискурсивні властивості мовленнєвого акту натякання (на матеріалі сучасної німецької мови) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 – германські мови / О.М. Белозьорова / ХНУ ім. В.Н. Каразіна. – Харків, 2007. – 20 с.

2. Москвин В.П. Эвфемизмы: системные связи, функции и способы образования / В.П. Москвин // Вопросы языкознания. – 2001. – № 3. – С. 58-70.

3. Силинский С.В. Эвфемизмы в современной американской прессе // Антропоцентризм в языке и речи / С.В. Силинский. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2001. – С. 168-174.

4. Шейгал Е.И. Эвфемизация в политическом дискурсе / Е.И. Шейгал // Языковая личность: проблемы креативной семантики. – Волгоград: Перемена, 2000. – С. 158-171.

IMO STANDARD MARINE COMMUNICATION PHRASES AS A PART OF MARITIME EDUCATION AND TRAINING

Bialyk O. Ye.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at English Department No. 2
National University «Odesa Maritime Academy»
Odesa, Ukraine*

High level of education, training and certification of seafarers is vitally important for development of shipping industry. The world depends on a safe, secure and efficient shipping industry and the shipping industry in its turn depends on an adequate highly qualified manning to operate the ships that carry the essential cargoes people all rely on. As a truly international industry, shipping needs a global network of specialist education and training establishments to ensure a continuing stream of highly skilled professionals.

The significance of English language, as a working language of the international shipping industry is absolutely uncontroversial. Maritime English has several definitions given by different researchers and academics who are specialized within this aspect, here are two of them:

Maritime English is an entirety of all these methods of the English language in which, being used as a method for communication within the international maritime industry, contribute to the safety of navigation and the facilitation of the seaborne trade [2; 11].

Another definition implies that Maritime English as linguistically, not an independent language but just a unoriginal marker for a subgroup or recognition of English language applicable, in our case, to a specific maritime situation (e. g. in the act of navigation, in a close-quarters situation, a cargo handling operation, an act of reading operational or maintenance manual for the auxiliary engine, etc.), used in a specific context or situation (i. e. in maritime speech community, in

speech events influenced by a number of factors sending / receiving the message or spoken contact with in maritime communication)» [1; 192].

The requirements to the professional training of specialists in the maritime industry are not limited to knowledge of theoretical material and its application in practice, but also include mastering the sublanguage of a specialty, which is based on special terminology and appropriate use of standard maritime language means. The IMO Standard Marine Communication Phrases serve this target being a major asset to the effective international maritime cooperation.

The IMO Standard Marine Communication Phrases have been compiled:

- to assist in the greater safety of navigation and of the conduct of the ship;
- to standardize the language used in communication for navigation at sea, in port approaches, waterways and harbors, and on board vessels with multilingual crews;
- to assist maritime training institutions in meeting the objectives mentioned above [3].

The IMO SMCP require basic knowledge of the English language. Being drafted intentionally in a simplified version of maritime English, its aim is to reduce grammatical, lexical and idiomatic varieties to a tolerable minimum, using standardized structures for the sake of its function aspects, i.e. reducing misunderstanding in safety-related verbal communications, thereby endeavoring to reflect present maritime English language usage on board vessels and in ship-to-shore/ship-to-ship communications.

This means that in phrases offered for use in emergency and other situations developing under considerable pressure of time or psychological stress, as well as in navigational warnings, a block language is applied which uses sparingly or omits the function words *the, a/an, is/are*, as done in seafaring practice. Users, however, may be flexible in this respect. Further communicative features may be summarized as follows:

- avoiding synonyms;
- avoiding contracted forms;
- providing fully worded answers to «yes/no» questions and basic alternative answers to sentence questions;
- providing one phrase for one event, and
- structuring the corresponding phrases according to the principle: identical invariable plus variable [3].

Maritime education and training must be of a high and consistent quality, throughout the world. They must be skills based, competence-based and utilize the latest technology – such as simulators reflecting modern ships and up-to-date bridge layouts. The key to successful progress in any sphere is effective communication and this is the aim of the Standard Marine Communication Phrases. The SMCP include phrases which have been developed to cover the most important safety-related fields of verbal shore-to-ship (and vice versa),

ship-to-ship and on-board communications. The aim is to reduce the problem of language barriers at sea and avoid misunderstandings which can cause accidents.

Due to the increasing number of internationally trading vessels with crews speaking many different languages – this is particularly important to place special emphasis on studying IMO Standard Marine Communication Phrases. Problems of communication may cause ambiguities and misunderstandings leading to dangers to the vessel, crewmembers, passengers on board and the marine environment. Members of the younger generations rely on training and education establishments to help them develop their knowledge base and skills within their chosen career paths.

The global maritime and education network is vital for the continued supply of well-trained and highly-qualified people required to fuel and sustain the shipping industry as it adapts to serve the needs of a growing global population [4].

Communication barrier may arise as a new challenge that they will inevitably face on their professional way. Maritime education and training, quite literally, holds the future of shipping in its hands.

The conclusion we reach implies that in order to ensure the safety of navigation and to exclude ambiguities and misunderstanding, it is important to reduce the lexical, grammatical, idiomatic multiplicity of English to a structured system. There's no doubt that SMCP has made a big difference. Having an agreed set of phrases allows seafarers from many different nationalities to communicate with each other predictably in key areas of health and safety. One of the fundamental factors, assisting the effective communication at sea is the standardization of the language. That's why the appropriate usage of IMO Standard Marine Communication Phrases plays a key role in safety of navigation at sea.

References:

1. Pritchard, B., Kalogjera, D.: On some features of conversation in maritime VHF communications. In: M. Coulthard et al.: *Dialogue Analysis VII: Workingwith Dialogue*. Tübingen: Niemeyer, 2000, pp. 185-197.
2. Trenkner P. The SMCP and the requirements of STCW 78/95. Proceedings of the International Seminar on Maritime English, ITUMF-JIKA, Istanbul, Turkey. – 2002. – pp. 1-15.
3. Resolution and the Other Decisions of the 22 Assembly. International Maritime Organization: London, 2002.
4. [https://edocs.imo.org/Final Documents/English/CIRCULAR LETTER N3578 \(E\)](https://edocs.imo.org/Final_Documents/English/CIRCULAR_LETTER_N3578(E)).

ПРЕФІКС DES- ЯК ЗАПЕРЕЧНА МОРФЕМА В СУЧАСНІЙ ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

Глуцук-Олея Г. І.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри романо-германських мов

Херсонський державний університет

м. Херсон, Україна

У межах частковоспеціалізованих засобів вираження заперечення, окрім заперечних афіксів (префіксів різної семантики і суфіксів із негативною конотацією), розглядаємо заперечні квантори і певні негативні полярні елементи, оскільки їхнє заперечне / негативне значення у цілому тісно з: семою кореня – у випадку вживання тих чи інших морфем, або, безпосередньо, з контекстом.

Заперечними вважаються префікси, що позначають протилежну властивість (*anormal, ilegal*), відсутність дії, сутності, якості (*analfabético, ilegible*), інверсію якоїсь дії чи попередньої ситуації (*deshacer, desordenar*) [NGLE, 716]. Префікс *des-* (*dis-* / *de-*) через легкість приєднання до різних основ (іменників, прикметників, дієслів) вважається найбільш продуктивним в іспанській мові [2; 31; 4, 4716-4723; 5; 5023] через різноманіття сигніфікативних значень і участь не лише у префіксальних, а й у поширених парасинтетичних схемах. Етимологічно походить від злиття латинських префіксів *de-*, *ex-*, *dis-*, *e-* та позначає: власне заперечення (*desconfiar, desacostumbrado, deshonesto*); привативність (*desacuerdo, desagrado, desinformación*); зворотню дію (*deshacer, desvestir, desactivar, desobediencia*); знаходження поза чимось (*descamino, deshora, destiempo*), надмірність та інтенсивність чогось (*deslenguado*), і, навіть, ствердження (*despavorir, deslanguido*) [7; 567; 8; 755]. Від іменників за схемою *des-* + *N* творяться лексеми на позначення дій, ситуацій, властивостей протилежних значенню похідної основи: *desarmonía, descrédito, desdicha, desenfado, desventaja, desvergüenza etc.* а також із привативним значенням – *desorden, desaseo, desempleo, desamor, desmesura*, натомість у схемі *des-* + *Adj* в сучасній іспанській мові зафіксовано небагато прикметників: *desapacible, desconforme, descortés, desfavorable, deshonesto, desigual, desleal, desperejo etc.* [3; 720]. Значно пліднішою є парасинтетична схема *des* + *Adj* / *N* + *-ado* [2; 31; 3; 720]: *desaforado, desalmado, desbravado, desganado, desmelenado, despaidado etc.* Причому, за зауваженнями Н. Д. Арутюнової, більшість іменників із префіксом *des-* (*desorden, desafición, desamor, desuso, desrtozo*) виникають шляхом зворотної деривації від префіксованих дієслів [1; 6-7], наприклад: *orden* → *ordenar* → *desorden* → *desordenar*. Вивчаючи процес дієслівної деривації і парасинтезу

в іспанській мові, Д. Серрано Доладер велику увагу приділив префіксу *des-*, і, аналізуючи семантику парасинтетичних дієслів, утворених за схемою *des-* + *BASE* + *-ar* / *-izar* / *-ecer*, виділив такі поширені групи [SerDol99, 4719-4723]:

– аблативні дієслова (зі значенням віддалення): *descarrilar, desquiciar, desterrar, desgargar, desvainar etc.*;

– інструментальні дієслова попри малочисельність виділені окремо: *deslumbrar, despinzar, desgarrar etc.*;

– так звані ефективні дієслова (*verbos efectivos* [4; 4720]), твірна основа яких позначає долю / частину: *despedazar, descuartizar, despizcar, deshebrar, desportillar, desmigalar, desmigajar*, або щось дрібне / невелике – *desmoronar, desbalagar*.

– привативні дієслова – найчисельніша група парасинтетичних утворень в іспанській мові [4; 4721], яка, у свою чергу, включає:

а) відіменникові парасинтетичні привативні дієслова: *desalmar, desamorar, desboquillar, descaperuzar, desnarigar, descerebrar, destripar, desrostrar, descostillar*, а також певні неологізми – *descorbatarse, descamisarse, descorsetarse, desescamar, desparasitar*;

б) відприкметникові парасинтетичні привативні дієслова: *deslaterizar, deshumanizar, despoetizar, despolitizar, desmoralizar, despolitizar etc.*, що підлягають подвійному структурному аналізу – як префіксовані утворення (*oficial* → *oficializar* → *des-* + *oficializar*) і як парасинтетичні (*oficial* → *des-* + *oficial* + *-izar*); до таких схем творання належать і дієслова *desbravecere, deshumedecer*. У межах цієї групи також продуктивною є схема *des-* + *base* + *-ar* (з основою-прикметником чи ад'єктивованим іменником) – *desbastar, desbravar, desacerbar, desviejar, descabalar etc.*

Дериваційні структури з дієсловами – *des-* + *V* – Королівська Академія розділяє на чотири групи з такими значеннями [3; 721-722]:

- 1) відсутність дії (*desconocer*);
- 2) відміна / ануляція дії (*deshabitar*);
- 3) контрарна дія (*descoser*);
- 4) невідповідна дія (*desinformar*).

До першої групи належать також дієслова *desagradar, desaprovechar, desconfiar, desmerecer, desobedecer, desoir, desacertar* чия інтерпретація іноді видається полемічною, оскільки вони позначають не просто відсутність певної дії, а, як у випадках *descreer, desamar* – певну інтенцію суб'єкта дії, наприклад: *Amé a quienes no tuve y desamé a quien quise* (DMER, 223); *¿Desconfías de tus vecinos?* (ME, 28); *Desconozco esa cita* (ECD, 223). До другої – дієслова типу *desocupar, descuidar, desfavorecer, desproteger, desatender etc.* – *Tras desdecirse, permanecieron en silencio los dos* (DMER, 131). До третьої найпродуктивнішої групи входять віддієслівні утворення – *desabrigar, desarticular, desatar, desclasificar, desempapelar etc.* – *Luego desconfió en Dios...* (ASUHDP, 62); *La desenroscó po el centro (eden, 383); ...un viento enfurecido podía desenterrarla*

(ME, 115). Сюди ж додаються парасинтетичні відіменникові дієслова, утворені за схемою *des-* + *N* + *-ar* – *desaguar*, *desacreditar(se)*, *drescorazonar(se)*, *desequilibrar(se)*, *deshonrar(se)*, *desmelenar(se)* etc. – ...*una marquesita que desaguaba torrentes de lluvia...* (E, 26). Певні дієслова можуть творитися за обома згаданими схемами *des-* + *V* / *des-* + *N* + *-ar(se)* [3, 723], наведемо такі: *descontrolarse*, *desorientarse*, *desacostumbrarse*, *desdibujarse*; чергуються також відіменникові і віддієслівні варіанти – *desbotonar* / *desabotonar*, *descuadernar* / *desencuadernar* etc. Про четверту групу, окрім указанного прикладу, у Граматиці Королівської Академії більше нічого не згадується.

Поширення морфологічних схем із префіксом *des-* вбачається у частому вживанні у масмедійних засобах [2; 31; 5; 5023]: *desnatalidad*, *desgobierno*, *desideología* etc., у військовій лексиці [6; 290-297]: *desnivel*, *desminar*, *despliegue*, *descampado*, *desarme*, etc., гіпотетичними Королівська Академія зазначає слова типу *deslimpiar* (*ensuciar*), *desenfermar* (*sanar*), *desllenar* (*vaciar*), *desampliar* (*reducir*), *desalegrar* (*entristecer*) [3; 723]. Варіант цього префіксу – *dis-* приєднується до небагатьох прикметників – *disconforme*, *discontinuo*, *dispar*, *disparejo*, дієприкметників – *discapacitado* й іменників – *disgusto* [3; 716-717].

У нашій роботі словотворчі засоби ми відносимо до частковоспеціалізованих оскільки, по-перше, вони не завжди однозначно позначають власне заперечення, а протидію, контрарність, захист, негативне ставлення тощо; по-друге, беруть участь в інших морфологічних схемах для створення, наприклад, відіменникових, відприкметникових і віддієслівних каузативних дієслів тощо.

Література:

1. Арутюнова Н. Д. Проблемы морфологии и словообразования: (на материале испанского языка) / Н. Д. Арутюнова. – М. : ЗНАК, Studia Philologica, 2007. – 288 с.
2. Arnal Aznar A. La prefijación negativa en el aula de E/LE / Ana Arnal Aznar. – Girona : Universidad de Girona, 2014. – 104 p.
3. Nueva gramática de la lengua española. Real Academia Española. Tomo I: Morfología. Sintaxis / RAE. – Madrid : Espasa, 2009. – 1960 p.
4. Serrano Dolader D. La derivación verbal y la parasíntesis / David Serrano Dolader // Gramática descriptiva de la lengua española [dirigida por I. Bosque, V. Demonte]. Tomo 3. – Madrid : Espasa Calpe, 1999. – P. 4683-4755.
5. Valera S. La prefijación / Soledad Valera, Josefa Martín García // Gramática descriptiva de la lengua española [dirigida por I. Bosque, V. Demonte]. Tomo 3. – Madrid : Espasa Calpe, 1999. – P. 5019-5023.
6. Булгаков Г. Н. Испанско-русский военный словарь / Г. Н. Булгаков. М. : Воениздат, 1973. – 957 с.
7. Clave. Diccionario de uso del español actual. – Madrid : EDICIONES SM, 1996. – 2056 p.

8. Diccionario de la Lengua Española / Real Academia Española // Vigésima segunda edición. – Madrid : Espasa, 2001. – Tomo I (a-g). – 1180 p.
9. Джерела ілюстративного матеріалу.
10. ME – Freire E. Melocotones helados.– Barcelona : Litografía Rosés, 2001. – 328 p.
11. DMEP – José Millás J. Dos mujeres en Praha. / Juan José Millás. – Madrid : Espasa Calpe, 2002. – 230 p.
12. ECD – Pérez-Reverte A. El club Dumas o La Sombra de Richelieu / Arturo Pérez-Reverte. – Madrid : Punto de lectura, 2005. – 559 p.
13. E – Pascual A. Edén / Andrés Pascual. – Barcelona : Penguin Random House Grupo Editorial, 2014. – 500 p.
14. ASUHDP – Unamuno M. Abel Sánchez: una historia de pasión / Miguel de Unamuno. La Habana : Ediciones huracán, 1970. – P. 9-125.

ТЕМАТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ГРОШІ» В ІСПАНСЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Доброволська-Піпіч І. Є.

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри німецької мови та перекладу

Одеський національний політехнічний університет

м. Одеса, Україна

Гроші є невід'ємною частиною сучасного життя і необхідною її складовою. Гроші відіграють різні ролі в економічній і соціальній сферах життя, вони займають одну з основних позицій в системі національних цінностей. Найважливішими особливостями національної психології іспанців є їх невибагливість щодо матеріальних умов життя, орієнтована на пріоритет духовних і ідеальних цінностей, яка доповнювалась в усі часи культивуванням в суспільстві побожності, релігійності, духу шляхетності, честі і доблесті.

Концепт «гроші» є лише фрагментом картини світу. Дослідження даного концепту через засоби його мовної репрезентації дозволяє реконструювати картину світу в цілому і мовну картину світу зокрема, а саме іспанську мовну картину світу шляхом аналізу концепту *dinero*. Варто зауважити, що концепт *dinero* набагато ширше, ніж сама лексема «*dinero*», що вербалізує цей концепт, так як мовний знак не представляє повного змісту концепту, тому що «мир мислей никогда не находит полного выражения в языковой системе» [3; с. 15]. Однак за своєю природою концепт, безумовно, є лінгвістичним і не може бути розглянутий поза своєю мовною реалізацією.

Обсяг наявних знань про гроші ми отримуємо не тільки завдяки навколишньої дійсності, але також завдяки тому, як даний феномен представлений у мові. Ідеографічний ознака дозволила розділити лексику із загальним значенням «гроші» на шість тематичних груп.

Ґрунтуючись на своїх уявленнях про подібність слів за змістом, ми розділили весь фонд лексичних одиниць на наступні класифікації імен грошей:

1. Готівкові гроші, їх матеріал та якості.

1.1. Металеві гроші.

Імена металів для позначення концепту «гроші»: *metal* (метал), *plata* (срібло), *oro* (золото), *hierro, fierro* (залізо), *lata* (жерсть), *chapa* (листова сталь), *vellón* (сплав срібла та міді).

В якості диференціальної семантичної ознаки в значення слів даної групи входить компонент, який вказує на те, який метал був використаний при карбуванні грошей.

До цієї ж групи слід додати такі назви грошей як *calderrilla* (дрібняки, дрібна монета), *tachacantes* (дуρο, монета, що дорівнює 5 песетам).

Слід відзначити, що деякі назви грошей вказують не тільки на метал, з якого були виготовлені монети, але ще й характеризують гроші як щось мізерне, незначне, нікчемне: *lata, chapa, chapa* (1 peso), *bomba* (1 peso de plata).

Такі якості металу як блиск, дзвін, колір, твердість, кругла форма і маленький розмір виражені наступними синонімічними назвами грошей: блиск: *luz, estrella*; дзвін: *guitarra*; твердість: *duro*; форма і розмір: *redondo* (moneda de oro), *ojo de buey* (duro), *china, pelas, pellas* (pesetas), *pelotes* (duros), *ficha, bolo, bolero* (duro), *mota*; колір: *blanca* (estar en blanca – не мати грошей), *rubia* (moneda de 1 peseta).

Використання назв металів для означення грошей є результатом їх феноменологічного сприйняття. Людина легко розпізнає з чого зроблені гроші за їх зовнішнім виглядом.

1.2. Паперові гроші.

Імена купюр для позначення концепту «гроші»: *billete* (billete de mil pesetas), *billetaje* (fuerte suma de dinero), *papil* (billete de banco; billete pequeño), *pápiros* (billetes de mil pesetas; billete de banco), *papiros chinorris* (billetes pequeños de 25 pesetas).

Такі якості паперових грошей як колір, тонка форма і плоска поверхня, виражені наступними іменами: колір: *verde, verderón* (billete de mil pesetas), *azul, aniles* (billete de 500 pesetas), *marrón, marroncete* (billete de 100 pesetas).

Розуміння значення даних лексем, уживаних найчастіше в розмовній мові, передбачає знання про те, як виглядають паперові гроші. Це шматок паперу витягнутої форми, того чи іншого кольору, який можна легко згорнути і розгорнути. Таким чином, основою для номінації грошей саме цими лексемами з'явився сама елементарна ознака, результат феноменологічного сприйняття – ознака кольору. Ці лексеми особливо

часто звучать у промові сучасних іспанців. Асоціація за кольором є найпростішою, тому що зовнішній вигляд предмета звертає на себе увагу в першу чергу; форма і поверхня: *sabana* (billete de mil pesetas), *media-sabana* (billete de 500 pesetas), *percal*, *telanga*, *pañuelo*, *pañuelito* (billete de 100 pesetas), *hoja de lechuga* (billete de banco).

Перераховані лексеми свідчать, що в мовній свідомості гроші асоціюються з папером. Вид банкнот і матеріал, з якого вони зроблені, звертають на себе увагу в першу чергу.

2. Асоціативні назви грошей.

Відтиски на металевих і паперових грошах надали життя наступним лексемам: *coronas* (moneda de 1 peseta), *fragata* (billete de mil pesetas), *quinas*, *goya* (billete de banco), *cabezón* (moneda de 5 pesetas con la efigie de Franco).

Мотивуючої базою для іменування грошей названими лексемами є досвід. Мовний процес такого роду або дана номінативна модель вельми поширена і перевагу цьому способу номінації віддається багатьма носіями мови. У цьому явищі виявляється конкретний характер мислення людини, типовий для сфери неофіційного повсякденного спілкування.

2.1. Імена власні та персоніфікація.

До цієї групи ми віднесли наступні імена: *carol* (1 real), *carlines*, *charlis* (billetes de 5 mil pesetas), *beatas*, *claudias* (pesetas), *amadeus* (dinero), *bernabea*, *Lea*, *Leandra* (peseta), *macho* (duro), *chavo* (dinero), *chulo* (duro).

2.2. Тварини.

Чотириногі тварини: *borrega* (moneda de 25 pesetas), *candongas* (moneda de 1 peseta), *rucha* (dinero), *perro gorde o grande* (5 o 10 centavos), *perra* (moneda de cobre), *perras* (dinero), *chucha* (moneda de 1 peseta), *chucho* (moneda de 5 pesetas).

Стійке словосполучення *tener buen gato* (tener dinero) співвідноситься не з самою твариною, а з людиною, яка виготовляє монети – *gato de dinero* (monedero – чеканник).

Комахи своєю формою і рухливістю, яка співвідноситься із поняттям «швидко витратити», сприяли утворенню лексем, що позначають монети малої вартості: *mosca* (dinero), *cigala* (moneda de 1 peseta), *cucaracha* (moneda de níquel), *cuca*, *cucanda* (moneda de 1 peseta), *mangana* (moneda de 1 peso), *mariposa* (1 peseta), *liendras* (pesetas).

Птахи: *pavo* (moneda de 1 peseta), *graja* (dinero), *graja esparruá* (dinero suelto).

Морські тварини: *cangrejo*, *cangri* (moneda de 5 pesetas), *congrío* (billete de 100 pesos), *ranas* (billete de mil pesetas).

2.3. Числа.

Назви чисел, що відтиснені на грошах, також сприяли виникненню нових лексем, що вербалізують концепт «гроші»: *estar sin cinco*, *no tener cinco* (estar sin dinero, moneda de cobre).

3. Цінність грошей.

Прикметники і іменники, що характеризують грошову цінність сприяли виникненню наступних лексем: *barro* (duro), *de los grandes* (billetes de mil pesetas), *chanfla*, *chanflón* (moneda de cobre), *morallas* (moneditas).

4. Грошові одиниці і кількість.

До цієї групи імен ми віднесли лексеми, що позначають грошові одиниці і грошову кількість.

4.1. Грошові одиниці:

libra (billete, moneda de 100 pesetas), *media-libra* (50 pesetas), *cuarta-libra* (5 duros), *kilo* (1 millón de pesetas), *medio-kilo* (medio millón de pesetas).

4.2. Кількість грошей:

saco (billete de mil pesetas), *talego* (billete o suma de mil pesetas), *medio-talego* (billete de medio millón de pesetas), *luca* (moneda de 1 peseta), *mazo* (fuerte suma de dinero).

5. Матеріальна цінність.

Використання назв продуктів харчування, злаків і фруктів як синонімів, що вербалізують концепт «гроші», обумовлено вторинною номінацією форми і кольору грошей: *chicharrón* (moneda de 1 peseta de plata), *ganar las garbanzas* (ganar su vida, dinero), *grano*, *trigo*, *panoja*, *panocha*, *harina*, *galleta* (dinero), *galata* (moneda de 1 peseta), *cacao* (dinero), *boniato* (billete de mil pesetas), *castaña* (moneda de 1 peseta), *troncho* (duro), *lechuga* (billete de mil pesetas), *manteca* (dinero).

6. Домашнє начиння та інструменти.

Назви домашнього начиння та інструментів, що людина використовує для роботи руками, також використовуються у мові для вербалізації концепту «гроші»: *candela* (dinero), *pasta* (dinero), *pasta gansa* (mucho dinero), *guita*, *guiton* (moneda antigua), *palo* (billete de mil pesetas).

Деякі імена цієї групи позначають незначну вартість грошей: *viruta* (dinero), *estar sin clavos* (estar sin dinero).

Для виготовлення монет необхідні інструменти, назви яких також стали іменами, що називають гроші: *cal*, *calandrina* (moneda de 1 peseta), *tejo* (duro), *rollo* (dinero).

Література:

1. Кияк Т. Р. Мотивированность лексических единиц / Т. Р. Кияк. – Львов, 1988. – 160 с.
2. Маслова В. А. Введение в когнитивную лингвистику: Учебное пособие. – М.: Флинта: Наука, 2004 – 296 с.
3. Попова З. Д., Стернин И. А. Языковое сознание и другие виды сознания // Язык. История. Культура. – Кемерово: Графика, 2003. – С. 17-21.
4. Словарь Королевской Академии испанского языка [Электронный ресурс] – RealAcademiaEspañola, 2016. – Режим доступа: <http://dle.rae.es>.

5. Alberto Buitrago *Diccionario de dichos y frases hechas*. Espasa Libros, S. L. U., 2012. – 989 p.
6. Julio Casares. *Diccionario ideológico de la lengua española*. RAE.
7. Luis Junceda. *Diccionario de refranes, dichos y proverbios*. España.

SEMANTIC FIELD OF ENGLISH CULINARY PHRASEOLOGICAL UNITS

Kryknitska I. O.

Lecturer at English Language Department

Kyiv National Linguistic University

Kyiv, Ukraine

Our paper focuses on the semantic field theory to English phraseology. We consider that applying the semantic field theory to phraseology first of all allows to explore a semantic structure of phraseological units, and their systemic relations. Phraseologisms are non-motivated word-groups, cannot be freely made up in speech, reproduced as ready-made units, structurally stable, possess stability of lexical components, reproduced as single unchangeable collocations [4, p. 51]. They convey a single concept and their meaning that serves a foundation to build up such kind of field. Phraseo-semantic field is considered by us to be a set of phraseological units which are in certain systemic relations and combined by common topic and common notion. Phraseological units are characterized by different degrees of semantic change: semantic change may affect the whole word-group («complete transferred meaning») [4]. It is necessary to emphasize that phraseosemantic fields are structured according to the following principles: 1) semantic commonality of elements; 2) homogeneous and heterogeneous components; 3) systemic relations inside the group: antonyms, synonyms; 4) division into microfields and subgroups; 5) concise structural arrangement: nuclear area, peripherals; 6) overlay fields [5, p. 11].

Our research is dedicated to culinary notion connected with cooking or kitchens e.g. concoct, cookbook, cream, cube, dice, dredge, dress, fix, flavor, fold, frost, garnish, gastronomic, glaze, boil, ice, ingredient, knead, leaven, malt, marinade, mash, recipe, mince, season, whisk, etc. It must be said that the culinary phenomenon presents rich material for the analysis in linguistics, especially phraseology. English food phraseological units that are considered to be a linguistic heritage tell a remarkable story about the evolution of the English language and culinary history, revealing a collision of cultures from the time Caesar first arrived on British shores to the present day. Five of English most basic food words, words which reveal powerful associations with certain foods are bread, milk, leek, meat, and apple [1]. However, they are still rooted in

English phraseology. English bread phraseologisms are: bread-and-butter letter, a little bit of bread and no cheese, bread always falls on the buttered side, bread and circuses, bread and water, bread is the staff of life, break bread with someone, brown bread, butter (one's) bread on both sides, cast (one's) bread upon the waters, half a loaf is better than no bread, have your bread buttered on both sides, heavy bread, know which side bread is buttered on, long bread man cannot live by bread alone, sliced bread, take the bread out of someone's mouth, the best thing since sliced bread. There are a number of English milk phraseologisms: It's no use crying over spilt milk, milk the ram, land of milk and honey, milk of human kindness, milk someone for something. English meat phraseologisms are represented by: after meat, mustard, all meat and no potatoes, all that meat and no potatoes, be dead meat, be easy meat, be meat and drink to (someone), beat (one's) meat, beat one's meat, fresh meat, God sends meat and the devil sends cooks, it's not the meat, it's the motion, like a blind dog in a meat market, meat and drink to one, meat and drink to someone, meat and potatoes, meat and two veg, meat market, meat puppet, meat rack, meat sweats, meat wagon, meat whistle, mystery meat, One man's meat is another man's poison, pound one's meat, red meat, red meat rhetoric, so cold you could hang meat, the meat in the sandwich, the meat of the matter, the nearer the bone, the sweeter the meat.

Among English apple phraseologisms are: a rotten apple, American as apple pie, An apple a day keeps the doctor away, apple does not fall far from the tree, apple of discord, apple of eye, apple of my eye, apple of one's eye, apple pie order, apple polisher, apple-knocker, apple-pie order, apple-polisher, apples and oranges, apples to oranges, be as American as apple pie, be in apple-pie order, Big Apple, compare apples and oranges, down with his apple-cart, green apple quickstep, How about them apples?, how do you like them apples, in apple-pie order, it takes one bad apple to spoil the (whole) barrel, it takes one bad apple to spoil the (whole) bunch, it takes one bad apple to spoil the (whole) bushel, mix apples and oranges, motherhood and apple pie, one bad apple spoils the (whole) barrel, one bad apple spoils the (whole) bunch, one bad apple spoils the (whole) bushel, one smart apple, polish the apple, road apple, rotten apple, second bite of the apple, she'll be apples, she's apples, square apple, square john, sure as God made little green apples, the apple of (one's) eye, the apple of your eye, trade off the orchard for an apple, upset the apple cart, wise apple.

Since ancient times English food has been influenced by foreign invaders. The Vikings, followed in by the Romans and even the French over time has brought to the English table, a melting pot of ingredients and foods. This influence is clearly seen with the invasion of the Franco-Normans who brought spices of saffron, mace, nutmeg, pepper, ginger and sugar. Medieval English cookery abounds with recipes containing this exotic fare, and these ingredients are still found in the English food of today in traditional recipes such as Plum Pudding, Christmas Cake and Hot Cross Buns: the proof of the pudding, *sit like piffy on a*

rock bun, bun fight, man bun, have a bun in the oven, go to cakes, a piece of cake, cake hole, take the cake, whoopee cakes, you cannot have your cake and eat it, the icing on the cake, cakewalk, etc. The British Empire's colony in East Asia brought tea to England, and in return, the English took it to India another of their colonial outposts. From the English relationship with India came the obsession with curry, spicy sauces and condiments which now are such an intrinsic part of English cuisine. During the Second World War food rationing of the most essential ingredients – meat, sugar, butter and eggs. It is from these years that England gained a reputation for poor cooking and became a gastronomic joke worldwide: Roast Beef and Yorkshire Puddings and Fish and Chips. Pies and Pasties are another English favourite, again sweet and savory: *It's as easy as pie, Pie-eyed, To have a finger in many pies.* The great English breakfast (any combination of fried bacon, eggs, sausages, tomatoes, bread, black pudding, baked beans, grilled kidneys and kedgeree: *He's a bad egg, Don't put all your eggs in one basket, He got egg on his face. It's a hot potato. A carrot and stick. Like two peas in a pod. You can't make an omelet without breaking a few eggs, keep your eye on the doughnut not on the hole, bring home the bacon, wake up and smell the coffee, the first pancake is always spoiled, have egg on your face, to settle one's hash, etc.* Afternoon Tea which consists of cakes, biscuits, scones, sandwiches and, of course TEA: *It's not my cup of tea, I wouldn't do it for all the tea in China, It's as good as a chocolate teapot.*

In our research we have distributed phraseological units into big phraseo-semantic fields according to the semantics of the core culinary component, namely:

1. ingredients; 2. culinary products; 3. culinary process; 4. tastes; 5. beverages.

Let's demonstrate them: As busy as popcorn on a skillet – Very active (1). As easy as apple pie – Something simple (2). As flat as a pancake – Very flat (2). As nutty as a fruitcake – Crazy (4). As sour as vinegar – Disagreeable (4). As sweet as honey – Very sweet (1). As thick as pea soup – Very thick (2). As warm as toast – Very warm (2). Bread and butter – Basic needs (2). Butter up – Flatter someone to get something (3). Chew the fat – Talk (1). Cook his goose – Damage or affect negatively (1). Cook up a storm – Cook a large quantity (3). Cream of the crop – The best (3). Cream puff – Someone easy to overwhelm or beat out (3). Cut the mustard – Do what is necessary (1). Eat humble pie – To apologize (2). Egg on – Urge someone (3). Everything from soup to nuts – A wide variety of items (2). Fat is in the fire – Big problem (1). Finger in the pie – Participating (2). Goose is cooked – Finished or in trouble (3). Gravy train – Well-paying job (4). Greatest thing since sliced bread – Something that is excellent (2). Half-baked – Not thought through (3). Have bigger fish to fry – Have more important things to do (3). Have egg on your face – Be embarrassed (1). Have one's cake and eat it too – Having something both ways (2). In a nutshell – In summary (1). In a pickle – In trouble (1). Meat and potatoes – Basics, simple food (1). Melt in one's mouth – Delicious (3). Nutty as a fruitcake – Crazy (4). Piece of cake – Easy (2). Pie in the sky – A dream (2). Slice of the pie – A share of something (2). Spill the beans – Tell a

secret (1). Take with a grain of salt – Don't take something seriously (1). That's the way the cookie crumbles – Things happen (2).

In conclusion, the language shapes our attitude towards food [2, p. 43]. Moreover, the history of culinary greatly influenced the formation of English phraseological units. According to our statistics, foods mainly used in English phraseology include meat, fats, cheese, butter, milk and eggs, bread, potatoes and vegetables. There is a vast space to conduct scientific research of their communicative-pragmatic potential.

References:

1. Anderson, E.N. (2005) *Everyone Eats: Understanding Food And Culture*. New York: NYU Press.
2. Backhouse, A.E. (1994) *The Lexical Field Of Taste. A study Of Japanes Taste Terms*. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Cowie A.P. (1998) Introduction. In Cowie A.P. (ed.) *Phraseology: Theory, Analysis and Applications*. Oxford: OUP, 1-20.
4. Kunin A.V. (1984, pp. 942) *Anglo-russki phraseologicheski slovar: M*.
5. Schur G.S. (1974, pp. 225) *Teoriya polya v lingvistike, M*.

ІДЕНТИФІКАЦІЙНІ ОЗНАКИ АНГЛІЙСЬКОГО ЗАПОВІТУ ЯК ЖАНРУ ЗАПОВІДАЛЬНОГО ДИСКУРСУ

Кулина О. В.

*асистент кафедри прикладної лінгвістики
Національний університет «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна*

В англійських дослідженнях правового дискурсу чітко розмежують правову мову (*legal language*) та мову закону (*the language of law*). *Правова мова* слугує узагальнювальним терміном, а *мова закону* призначена для формулювання законів та складання документів (контрактів, заповітів, договорів тощо) [17, с. 67-68].

Мова закону є однією з декількох підмов правової мови. Виокремлюють два підходи до поділу мови на підмови: 1) горизонтальний та 2) вертикальний. В основі першого лежить урахування сфери використання (юридична, медична, комп'ютерна та ін. підмови), а в основі другого – розгляд функціональних стилів (науковий, офіційний, публіцистичний, розмовний стилі).

А. Тросборг відносить мову закону до сфери професійного спрямування і вважає її підмовою правової мови. Комунікативна мета та соціально-

прагматичні аспекти мови закону встановлюються на основі аналізу її функціонування в конкретній комунікативній ситуації. [17, с. 67-68].

Правовий дискурс як втілення мови закону має низку підтипів, одним із яких є заповідальний дискурс. Останній має низку характеристик, які визначаються його предметною зорієнтованістю, цілями та учасниками. О. Косоногова розглядає правовий дискурс² як особливий тип інституційного дискурсу, семіотичний простір якого характеризується сукупністю вербальних та невербальних знаків, які формують різні форми спілкування, у яких суб'єкт / об'єкт / адресат / адресант (чи принаймні одна із цих складових) мають відношення до сфери юриспруденції [2, с. 189]. Правове висловлення є фактором, який робить можливим появу певної реальності, а вербалізованими знаками юридичного тексту є знаки категорій, які інтерпретуються як правові категорії, або вагомі характеристики предмета [7, с. 63-64].

Погоджуючись з розглядом правового дискурсу як типу інституційного, розглянемо заповідальний дискурс як підтип правового та встановимо ідентифікаційні ознаки заповіту. Заповіт входить до жанрової палітри заповідального дискурсу. До останньої також відносимо опис майна та підтвердження передачі майна. Виокремлення ідентифікаційних ознак англійського заповіту забезпечують можливість його розгляду як мовленнєвого жанру заповідального дискурсу. До таких ознак відносяться:

а) чітка структурованість тексту. Заповітам притаманна стандартна композиція у такій послідовності: назва (*Last Will and Testament*), представлення заповідача, заповідання, відкликання попередніх заповітів (якщо були), призначення виконавця та посвідчення [4, с. 64];

б) перформативність. Термін «перформатив» упродавив Дж. Остін [10, с. 262] на позначення таких висловлювань, які виконують дію, яку вони називають. Дієслово в першій особі теперішнього часу дійсного способу може виступати як експліцитний перформатив. Дж. Остін виділяє три типи такого перформативу: 1) I x that; 2) I x to; 3) I x [11, с. 68]. Перформативність дозволяє побудувати аргумент таким чином, що додаткові посилення будуть зайвими [3, с. 149], і вона обумовлена культурою, оскільки культура містить перформативні цінності, які здатні породжувати більші контенти [8, с. 223]. Заповіти відносяться до перформативних висловлень, оскільки є дією заповідання. Ця дія має «перформативний ефект» і вимагає врахування ситуативного контексту та вибудовування мовленнєвих стратегій для досягнення бажаного результату [5]. Перформативні висловлення у заповітах є класичним перформативом. Класичний перформатив Дж. Остін називає експліцитним і він повинен містити дієслово теперішнього часу нетривалого

² Дослідниця користується терміном *юридичний* дискурс. Однак, оскільки терміни *юридичний дискурс* та *правовий дискурс* використовуються дискурсологами як синоніми, то у цій статті було обрано термін *правовий*.

виду активного стану дійсного способу. Н. Андрейчук наголошує на часовій віднесеності та позачасовості таких висловлень [1, с. 10 – 11].

Аналіз текстів заповітів, укладених в Англії,³ показує, що вони мають усі три типи експліцитного перформативу, про які говорить Дж. Остін. Наприклад:

1) *I direct that all my just debts funeral expences and the probate of this my will be paid and discharged and subject...; 2) I give devise and bequeath to them their Executors administrators and assigns all the real estate and personal estate....; 3) I leave the three children of the late Mr Richard Bamford(Sarah Beckett, 1849).*

в) вживання стилістично-маркованої лексики. Заповіт є правовим документом, тому йому притаманне використання термінології права: *heir, testator, executor, estate, trustee, seal, last will and testament, bequeath, appeal, assets, bankruptcy, contract, court, damages, discharge, evidence, legatee, copyhold, hereditament* та ін. Ця термінологія вживається для вираження системи правових понять і призначена для забезпечення специфічних потреб у сфері законодавства. Вона відображає екстралінгвальні фактори [5]. Заповіти також містять культурно-марковану лексику, як-от реалії, імена, прізвища, слова на позначення об'єктів дарування та предметів побуту. Ця група лексики визначена історично-культурними обставинами укладання заповіту. Наприклад: *pound, sterling, shilling, quart, acre, rood, lord, manor, George Snodin, Charles Green, John Allen of Belton, Ann Hubbart of Longhan, William Wright, Edward Shuttlewood the young, Charlotte Almond, Langhem village, the county of Rutland, Robinhood field moor.*

г) структурно-граматичні особливості заповітів. Ця ідентифікаційна ознака відображає особливості використання граматичних структур, які є спільними для багатьох жанрів правового дискурсу. Аргументативний характер викладу інформації виявляється у доборі лексико-синтаксичних засобів, які відображають закономірності логічного мислення. Одним із таких засобів втілення логічної аргументації в юридичному англійському тексті є біномна конструкція. Біномну чи поліномну конструкцію витлумачуємо як послідовність двох або більше слів чи словосполучень, що належать до однієї граматичної категорії, мають певну семантичну спорідненість і поєднуються за допомогою сполучників *and* або *or*. Біномні конструкції є невід'ємною частиною англійської правової мови. Біномні (*binomial*) конструкції також називають біномінальними (*binominals*) [12], дублетами (*doublets*) [9] та дублювальними конструкціями (*doublings*) [15].

Заповідальна частина заповітів зазвичай розпочинається з біномної конструкції, яка вводить в дію передачу майна: *I give and bequeath, I give and devise, I give devise and bequeath, I order and direct, I give and*

³ Розглянуто 200 заповітів 1837-2000 років

recommend. Назва заповіту *Last Will and Testament* також належить до біномних конструкцій.

До граматичних особливостей заповітів відносимо також модальність, яку тлумачимо як функціонально-семантичну категорію, яка виражає відношення змісту висловлювання до дійсності і мовця до змісту висловлення. О. Селіванова визначає категорію модальності як репрезентацію різних емотивно-оцінних сигналів, змодельованих авторською свідомістю; реальністю/ірреальністю імітованої референції, яка відіграє суттєву роль в актуалізації змістовно-континуальної організації тексту [6, с. 10]. У заповітах модальність представлена лексичними засобами, головню модальними словами та виразами. Наприклад: *...all other wills which may have been made by me to be considered null void ...* [Francis Williamson, 1852]. Вираження модальності представлене модальним дієсловом *may*, яке послаблює значення головного дієслова і виражає ставлення мовця до предмета обговорення. Варто зазначити, що модальність у заповітах представлена саме модальними дієсловами *shall, may, should*. Лексичні засоби вираження модальності у заповітах не використовують. Заповідальній частині заповітів також притаманне вживанням детермінатора *said*: *said wife, said son, said workshop, said daughter*.

Ще однією особливістю юридичної мови є опускання *who/which*-форм з дієсловом *to be* [16]. У заповітах така конструкція включає форму пасиву і акцентує увагу на дії: *society to be applied for, one to be chosen, ten pounds to be paid, the stocks funds shares and securities to be divided*.

Підсумовуючи констатуємо, що заповіт є жанром заповідального дискурсу, який має чотири ідентифікаційні ознаки: чітку структурованість тексту, перформативність, вживання стилістично-маркованої лексики та структурно-граматичні особливості.

Література:

1. Андрейчук Н. І. Комунікативна значущість лінгвокультурних кодів в англійському парламенському акті епохи Тюдорів / Н. І. Андрейчук // Збірник наукових праць: Лінгвістика, № 1 (25), Частина 2. – Дз «ЛНУ імені Тараса Шевченка», Луганськ, 2012. – С. 5-16.
2. Косоногова О. Юридический дискурс: лингвопрагматика имени собственного / О.В. Косоногова // Знание. Понимание. умение. № 2, 2008. – С. 188-192.
3. Кузнецов В. Перформативность и уровни коммуникации / В. Кузнецов // Логос. – № 2 (70). – 2009. – С. 136-150.
4. Кулина О. Конститутивні ознаки англомовного мовленнєвого жанру заповіту / О.В. Кулина // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. Вип. 21., Одеса, 2016. – С. 107-113.
5. Лучинська О.Н. Перформативність судового дискурсу / Лучинська О.Н. та Сизоненко І.Б. // Весник Адыгейского государственного

университета. Серия 2: Филология и искусствоведение, 2013. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/performativnost-sudebnogo-diskursa>.

6. Селиванова Е.А. Когнітивна ономаціологія. Монографія / Е.А. Селиванова. – К.: Фитосоціоцентр, 2000. – 248 с.

7. Скорофатова А. А. Юридические перформативные высказывания в аспекте лингвистики текста / А. А. Скорофатова // Юрислингвистика. – № 1 – 2012. – С. 61-67.

8. Мид Дж. От жеста к символу / Мид Дж. // Американская социологическая мысль: Тексты / под.ред. В.И. Добренькова. – М.: Изд-во МГУ, 1994. – С. 221-229.

9. Asensio R. M. Translating official documents (Translation practices explained) / Roberto Mayoral Asensio. – Routledge, 2015. – 156 p.

10. Austin J. Performatory utterances / Austin J. // Three ways of spilling ink., L.W. Ferguson (ed.), Philosophical Review, 75(4), 2006. – P. 427-440 reprinted in Austin 1979 P. 272-287.

11. Austin J. L. How to do things with words / J. L. Austin. – Oxford University Press, 1962. – 166 p.

12. Bhatia V. Cognitive structuring in Legislative Provisions / V. Bhatia // Language and the Law. – London: Longman, 1994. – P. 136 – 155.

13. Carvalho L. Translating Contracts and Agreements: Corpus Linguistics Perspective / Luciana Carvalho // Revista Científica, Volume 3. Numero 1. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: janeiro/junho de 2008 / www.culturasjuridicas.com.br.

14. Mellinkoff D. The language of the law / David Mellinkoff. – Boston: Little, Brown and Co, 1963. – 526 p.

15. Trosborg A. The performance of Legal Discourse / Anna Trosborg / – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: download1.hermes.asb.dk/.../H09_01.pdf.

16. Trosborg A. An analysis of legal speech acts in English Contract Law/ Anna Trosborg // Journal of pragmatics. –Vol. 23. – № 1. – 1995. – С. 65-90.

GENDER IDENTITY IN POSTMODERNIST SCHOLARLY DISCOURSE

Marchyshyna A. A.

PhD in Philology,

Associate Professor at the English Department

Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko National University

Kamianets-Podilsky, Khmelnytsk region, Ukraine

Scholarly modeling of the worldview by means of verbal units results in texts as structurally and semantically complete versions of definite aspects of reality. Transformation of social and cultural traditions, resignification of individual experience signal the dynamic nature of present-day knowledge production and acquisition. Thus, scholarly texts function as storage of novel empirical data and represent both the contemporary scientific research trends and society beliefs. Among the burning issues exciting social opinion as well as attracting scholarly interest is gender identity. The expansion of 'gender trouble' [3] into the academia is evident from a short list of journal paper titles containing sex/gender relevant nominations: «**Sexuality, culture and society: shifting paradigms in sexuality research**» (*Culture, Health & Sexuality, Vol. 11, No. 3, April 2009, pp. 251-266*), «**Masculinity and male sexual behaviour in Mozambique**» (*Culture, Health & Sexuality, Vol. 13, No. 10, 2011*), «**The weaker sex? Exploring lay understandings of gender differences in life expectancy: A qualitative study**» (*Social Science & Medicine, No. 67, 2008, pp. 808-816*), «**Bisexual, pansexual, queer: Non-binary identities and the sexual borderlands**» (*Sexualities, Vol. 17 (1/2), 2014, pp. 63-80*), «**On and Off the Pitch: Diversity policies and transforming identities?**» (*Cultural Studies, No. 21 (4-5), pp. 758-778*) etc.

Postmodernism offers new approaches towards the study of a human being as a multifaceted individual. One of the aspects determining the way a person lives in a society is his/her gender. Unlike sex, gender is a culturally, socially constructed phenomenon. Gender identity is viewed as a fundamental sense indicating one's belonging to a definite sex/gender, perception of one's physiological and psychological feeling as feminine, masculine or other. It is the outcome of interaction between biological and socio-cultural, born and acquired qualities which establish the individual's presentation of himself/herself/other in the society.

A scholarly text in its knowledge comprising and presenting differs from other units of the kind. The material is verbalized in the so-called formal-logical way [1, p. 11], which determines the system of lingual means in it. As far as the notion of gender identity has always engendered a heated debate among scholars and critics, there is still some confusion in defining the key terms. The present-day academia does not doubt the fact that the concept of gender identity differs from the similar concept of sexed identity. Sexed identity implies a correlation

between biological sex and identity as far as the subject's identity appears to be embedded in two sexed alternatives, the male and the female.

Traditional interpretation of sex and gender as synonyms is quite frequent in academic discourse. There are studies following conceptual frameworks that perpetuate stereotypes and confuse the biological and the cultural. Considering the pragmatic objective of every text to convince the reader in the suggested opinion, empirical data are employed to verify the results and conclusions. The following fragment may serve to illustrate how the dominant dual-sex approach accounts for recent research results:

There were also gender differences on many of the variables used to identify latent outcome measurements (Table 2), with girls reporting more mental health and concentration problems, transactional sex and older sexual partners, and boys reporting more grade delay, early debut and multiple sexual partners [5, p. 188].

Sex distinctions between *boys* and *girls* are treated as *gender differences*. From this position, gender identity totally relates upon biological criteria. Visual support of the obtained results is referred to as *Table 2* reflecting the procedures and calculations.

The mind/body dualism implies that identity is «grounded» by biology. The concept of gender, on the other hand, allows for a wide range of identities which are not based on biology but on culture. Judith Butler points out that the concept of gender «intersects with racial, class, sexual, and regional modalities of discursively constituted identities» [3, p. 4]. Similarly, Bourdieu's use of the word «performance» suggests that gender is based on doing [2]. Postmodernist scholarly texts abound in new terms nominating diverse gender identities which came out of the traditional patriarchal duality and challenged the existing stereotypes. The contemporary academic mainstream disconfirms the assumption of direct parallelism between sex and gender and makes the first step to ruin the masculine/feminine correlation as the only possible one in identifying a person's gender. Thus, queer theory problematizes the binary sexed concepts. Instead of falling into the epistemological fallacy of using sexed concepts such as «man» and «woman» as identity markers, queer theory reveals the inherent essentialism of such subdivisions and emphasizes the multiplicity of masculinities and femininities. In the texts reflecting the results of sex and gender research, stereotypes and essentialist assumptions are left behind to give way to new ideology denying biologically rooted concepts. Unbiased expression of scholarly grounded conclusions allows the following text to appear:

The polyamorous pansexual, the monogamously married bisexual, and the ex-gay struggling with sexuality can all be read as having borderland sexualities within a shifting binary system. Yet each of these people would understand their identities in completely different ways, and not necessarily feel as though they shared any commonalities with one another. The strength of the borderland construction is its ability to bridge disparate identities and allow commonalities of experience in sexuality, race, ethnicity and class to come to light [4, p. 70].

Here, the scholar doubts the binary system considering it to be «shifting», Combination of sexuality with «*race, ethnicity and class*» generates «*borderland sexualities*» and multiple «*identities*».

A scholarly text often provides explanation of newly-coined terms standing for new concepts. Explanatory potential of an academic narrative aims at unlocking the enigmatic issues disconfirming fears of sex / gender stereotype adherents. Theoretical speculations resolve and bring out important aspects which help understand the dispersed identities:

Heteronormativity and homonormativity are terms that have emerged from the body of scholarship that makes up queer theory. Queer theory is a set of critical practices that seeks to complicate hegemonic assumptions about the continuities between anatomical sex, gender identity, sexual identity, sexual object choice, and sexual practice. Queer theory rejects biological theories of sexual identity and calls into question so-called 'natural' sexuality. Central to these ideas is the challenge to the gender binary system that produces and maintains binary constructions such as male/female and hetero/homo [6, p. 66].

The cited fragment lays the foundations of *heteronormativity* and *homonormativity* as notions of the same nature whereas gender identity is a complex individual embodying combining «*anatomical sex, gender identity, sexual identity, sexual object choice, and sexual practice*». Such combination may result either in «*gender binary system*» or in «*queer theory*».

Lingual signification of postmodernist gender identity employs a considerable variety of monoverbal and polyverbal units serving as terms and terminological combinations. Their semantics is condensed, clear, and motivated; they are stylistically neutral and are used irrelevant of the scientific sphere indicating the transdisciplinary nature of gender identity. Among the most frequently used are the following: *binary, bisexual, bisexuality, borderland, boy, difference, diversity, drag-queen, father, fatherhood, female, femininity, feminism, fluidity, gay, gender, girl, heteronormativity, heterosexism, heterosexual, heterosexuality, homonegativity, homophobia, homosexuality, husband, identity, intersex, lesbian, macho, male, man, manhood, masculinity, minority, mother, motherhood, pansexual, prostitute, queer, role, sex, sexuality, stereotype, transgender, transman, transpeople, transphobia, wife, woman.*

The results of the present research reveal scholarly interest towards the phenomenon of gender identity and the insistence of multidisciplinary approach in its study. The findings uncover recognition of gender as a social, cultural, psychological etc. construct manifesting the selfhood and signaling the conformity of born and acquired properties. The current paper posits the function of postmodernist worldview as undermining sex/gender stereotypes and promoting gender as an option of individual choice.

References:

1. Пумпянский А.Л. Введение в практику перевода научной и технической литературы на английский язык. – М. : Наука, 1965. – 304 с.
2. Bourdieu P. Masculine Domination / Pierr Bourdieu. – Cambridge : Polity, 2001. – 134 p.
3. Butler J. Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity / Judith Butler. – New York : Routledge, 1990. – 173 p.
4. Callis A. S. Bisexual, pansexual, queer: Non-binary identities and the sexual borderlands / April Scarlette Callis // Sexualities. – Vol. 17 (1/2). – 2014. – P. 63-80.
5. Cluver L. Pathways from parental AIDS to child psychological, educational and sexual risk: Developing an empirically-based interactive theoretical model / Lucie Cluver et al. // Social Science & Medicine. – No. 87. – 2013. – P. 185-193.
6. Tilsen J. Resisting normativity : Queer musings on politics, identity, and the performance of therapy / J. Tilsen, D. Nylund // The International Journal of Narrative Therapy and Communitive Work. – 2010. – № 3. – P. 64-70.

**АНГЛОМОВНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС ЗМІ
ЯК КОНТЕКСТ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТУ ПЕРША ЛЕДИ****Набокова І. Ю.***кандидат філологічних наук,**доцент кафедри англійської філології**Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна**м. Харків, Україна*

Спираючись на діяльнісне методологічне підґрунтя, дискурс визначаємо як «ситуативно обумовлену інтерактивну інтерсуб'єктну мовленнєво-розумову діяльність, спрямовану на взаємну орієнтацію у життєвому просторі на основі надання мовній формі семіотичної значущості» [2, с. 11].

Концепція динамічного конструювання мовного значення базується на припущенні, що мовні форми самі по собі не є семіотично значущими; вони стають знаками лише «он-лайн» у процесі концептуалізації (термін Р. Ленекера [9]), тобто «динамічному когнітивному процесі, в якому мовні одиниці служать підказками для низки концептуальних операцій із залученням широкого енциклопедичного знання» [7, с. 164].

Застосовуючи модель дискурсивного контексту вважаємо, що при встановленні диференційних ознак англомовного політичного дискурсу слід враховувати такі критерії, як: 1) комунікативна мета мовця; 2) сфера

реалізації; 3) суб'єктно-адресатні відношення: соціокультурно-рольові та ситуативно-рольові характеристики мовця й інтерпретатора.

Комунікативна мета суб'єктів англомовного, як і будь-якого іншого політичного дискурсу, полягає у боротьбі за владу: «Під політичною комунікацією розуміється трансляція будь-яких повідомлень, які можуть спричинити вплив на розподіл і використання влади в суспільстві» [10, с. 311]. Глобальна комунікативна мета реалізується такими двома протилежно спрямованими стратегіями, як конструювання позитивного іміджу власної політичної сили і руйнація іміджу політичного опонента [4, с. 27]. Як свідчать результати соціологічних досліджень, конструювання позитивного або негативного іміджу першої леді як дружини президента США або майбутньої першої леді як дружини кандидата на пост президента США впливає на вибір електорату.

За **сферою реалізації** англомовний політичний дискурс розглядаємо як дискурсивну взаємодію в соціально-політичній сфері між суб'єктами політики та об'єктами – керованою більшістю (суспільством, електоратом).

Політичний дискурс є інституційним типом дискурсу, що реалізується в суспільних інститутах, і є складовою частиною їхньої організації [6, с. 32]. Інституціональність передбачає, що мовленнєва взаємодія представників соціальних груп реалізується в межах статусно-рольових можливостей, визначених суспільними інститутами [1, с. 190-191].

Щодо характеру **суб'єктно-адресатних відношень**, дослідники визначають такі їх комунікативні конфігурації: *інститут влади-суб'єкт – суспільство-адресат* (постанови, закони парламенту, публічні промови, інавгураційна промова президента); *громадянин-суб'єкт – інститут влади-адресат* (петиції, листи, прохання, звернення до влади); *агент – агент* в рамках інституту влади у: а) внутрішній сфері (службова переписка, кулуарне обговорення, закриті засідання) та б) публічній сфері (переговори, зустрічі політичних діячів, парламентські дискусії, виступи прем'єр-міністрів тощо) [5, с. 118].

Уважаємо, що основою для дискурсивної взаємодії в рамках конфігурації *інститут влади-суб'єкт – суспільство-адресат*, яка й перебуває у фокусі нашого дослідження, також є публікації в ЗМІ, включно з електронними, зокрема, на офіційному сайті Білого Дому, комунікативною метою яких є конструювання / руйнація іміджу перших леді. Матеріалом нашого дослідження є такі медійні тексти, як проблемна аналітична стаття, написана журналістом, колонка коментатора, інформаційна замітка, інтерв'ю з політиком тощо. Відтак, у жанровому аспекті аналізований політичний дискурс перетинається із мас-медійним.

Виділяють дві основні функції дискурсу ЗМІ: інформаційну (її також називають когнітивною) й функцію впливу (аксіологічну або регулятивну).

Інформаційна функція дискурсу ЗМІ пов'язана насамперед з вибором інформації, що тематизується й опиняється у фокусі уваги масової

аудиторії, спричиняючи так званий «ефект гало» (гало – круги в атмосфері, що виникають і розходяться навкруг джерела світла) [6, с. 37]. У нашому випадку вважаємо, що тематизація теж є інструментом впливу: від того, які властивості перших леді замовчуються, а які, навпаки, висуваються у фокус уваги, залежить успішність конструювання їх позитивного іміджу.

Функція впливу пов'язана з регуляцією соціальної поведінки членів лінгвокультурної спільноти через нав'язування їм певних ціннісно-нормативних орієнтирів. Як зазначає А. В. Олянич, «саме в масовому комунікативному середовищі відбувається формування механізмів впливу на суспільство в цілому» [3, с. 59], а мова засобів масової інформації «є базовою зброєю у війні за нав'язування своєї системи концептів (точніше – свого бачення змістового навантаження існуючих концептів) світові» [3, с. 67].

Концепт ПЕРША ЛЕДІ репрезентує одне з явищ, що викликають інтерес представників англомовних лінгвокультурних соціумів і відіграють важливу роль у боротьбі за владу, тож широко актуалізується в англомовному політичному дискурсі ЗМІ.

Література:

1. Карасик В. И. О категориях дискурса / В. И. Карасик // Языковая личность: социолингвистические и эмотивные аспекты : сб. науч. тр. – Волгоград : Перемена, 1998. – С. 185-197.
2. Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики / А. П. Мартинюк. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – 196 с.
3. Олянич А. В. Презентационная теория дискурса : [монография] / Олянич А. В. – Волгоград : Парадигма, 2004. – 507 с.
4. Сідак О. О. Роль комічного ефекту в реалізації конфронтаційної стратегії англомовної політичної образи : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. О. Сідак. – Харків, 2013. – 204 с.
5. Шейгал Е. И. Семиотическое пространство политического дискурса / Е. И. Шейгал // Политический дискурс в России 3 : материалы раб. совещ., 1999 г. : тезисы докл. – М. : Диалог-МГУ, 1999. – С. 114-123.
6. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса / Е. И. Шейгал. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2004. – 326 с.
7. Evans V. Cognitive linguistics. An introduction / V. Evans, M. Green. – Edinburgh : Edinburgh Univ. Press, 2006. – 846 p.
8. Lakoff G. Women, fire and dangerous things: What categories reveal about the mind / G. Lakoff. – Chicago : Un-ty of Chicago Press, 1987. – 614 p.
9. Langacker R. W. Foundations of cognitive grammar / R. W. Langacker. – Stanford : SUP, 1987. – Vol. 1. Theoretical Prerequisites. – 516 p.

10. Schudson M. Sending a Political Message: Lessons from the American 1790s / M. Schudson // Media, Culture and Society. – London, 1997. – Vol. 19, № 3. – P. 311–330.

ВАРІАТИВНІСТЬ ТИПІЗАЦІЇ АБРЕВІАТУР ЯК ПІДКЛАСУ БЕЗАФІКСАЛЬНИХ ДЕРИВАТИВ У ПСИХОЛОГІЧНОМУ ДИСКУСІ

Орлова Н. В.

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов*

Навчально-науковий інститут іноземних мов

*Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
м. Черкаси, Україна*

На сучасному етапі розвитку мови фахового психологічного спрямування, що характеризується зростанням лексичного фонду, надмірністю мови і нерівномірним розподілом інформації у мовному потоці, скорочення слугують засобом мовної економії, що забезпечує передачу максимальної кількості інформації з мінімальним використанням ресурсів мови. Іншими словами, вони підвищують ефективність комунікативної функції мови та оптимізують процес комунікації. Нашою метою є визначення і аналіз особливостей класифікації психологічних скорочень, які входять до складу лексичного мінімуму дворічного курсу «Іноземна мова» (за професійним спрямуванням). Джерелом переліку фахових скорочень, які надаються у Додатку 4 підручника «English for Psychology Students», виступили фахові видання з психології, періодичні друковані матеріали, а також довідники і словники-тезауруси енциклопедичного складу з психології. Перелік скорочень для аналізу був отриманий методом суцільної вибірки.

Скорочення у психологічному дискурсі поділяються на графічні, що застосовуються лише на письмі і не мають відповідного звукового оформлення, графічно-лексичні та на лексичні, що вживаються як у письмовій, так і в усній формі. Таким чином, графічні скорочення представлені наступними прикладами: dept. – department; Dr. – doctor; ex. – example приклад; e.g. – exempli gratia – for example на приклад; Gc – Crystallised Intelligence кристалізований інтелект; Gf – Fluid Intelligence плинний інтелект. Серед графічно-лексичних варто згадати A. M. – ante meridiem (in the morning); i. e. – id est (that is). Лексичні скорочення, в свою чергу, поділяються на ті, що утворені за допомогою вилучення окремих

цілісних елементів, і скорочення, утворені шляхом перетворення. До скорочень, утворених шляхом вилучення, синтаксичного типу можна віднести скорочення поєднань – різновид скорочень, за якого у словосполученні опускається певний лексичний елемент. Приклади подібних скорочень включають *bipolar cell or neuron – bipolar* [6, с. 100]; *Alzheimer’s disease – Alzheimer’s*; *Tourette’s syndrome – Tourettes or Tourette’s*. А також наступне свідчення: «*Down’s syndrome is a genetic condition caused by the occurrence of an extra chromosome in the body that stops normal and physical development. It may be referred to simply as Down’s*». [1, с. 341] Скорочення, що утворюються шляхом перетворення, поділяються на: а) укорочення – скорочення, утворені з початкової частини слова: ; б) слова-бленди, утворені з початку і кінця слів, як правило, їм не відповідає реальна повна форма, вона лише мається на увазі; в) літерні скорочення, утворені з початкових літер або звуків слів, що входять до вихідного, і які поділяються на власне абрєвіатури, що читаються за літерами, та акроніми (звукові абрєвіатури), до яких належать скорочені слова, утворені з початкових літер або складів багатокomпонентного терміна і збігаються за формою і вимовою зі звичайними словами.

Укорочення, або усічені скорочення, як форма скорочення, характеризуються неповним фонетичним матеріалом у похідному слові на відміну від базової форми. Інго Плак (*Ingo Plag*) виділяє три підкласи: укорочені імена, утворення зменшувальних назв на -у і -еі та кліпінги. [4, с. 120-121] Укорочені імені на кшталт *Aaron – Ron*, *Elizabeth – Liz* та зменшувальні імена на -у та -іе як то *Andrew – Andy*, *Robert – Robbie*; а також зменшувальні назви наприклад: *sweetie – sweet*; *auntie – aunt*; *beastie – beast*, мають облігаторне (позитивне або негативне) забарвлення і не виступають термінологічними одиницями психологічного дискурсу. Що стосується кліпінгу, то цей підклас скорочень характеризується тим, що похідне слово без додаткового емоційного навантаження лише виражає ознайомленість промовця з предметом, явищем або поняттям, і не призводить до змін у значенні похідного слова. Приміром: *demonstration – demo*; *laboratory – lab*; *photography – photo*; *examination – exam*; *referee – ref*; *university – uni*; *professor – prof*. Попри відсутність емоційності, цей клас скорочень хоча й широко вживається в психологічному дискурсі, не є характерним видом скорочень для нього. До іншого великого класу відносяться бленди, які залучають до словотвору дві або більше базових слів, і характеризуються масивною втратою фонетичного або/і орфографічного матеріалу, як-то *boom + hoist = boost*; *shopping + alcoholic = shopaholic*; *sex + texting = sexting*; *work + alcoholic = workaholic*; *brain + maniac = brainiac*; *endogenous + morphine = endorphin*; *web + seminar = webinar*. Отже, усі підкласи усічених дериватів є частиною лексичного наповнення психологічного дискурсу та розуміння їх впливає на його якість і успішність.

Окремою формою утворення слів у межах психологічного дискурсу виступають абрєвіатури. Абрєвіатури, як правило, формуються із

залучанням перших літер багатокomпонентного складного терміна для утворення нового слова: BA – Bachelor of Arts; ADHD – Attention Deficit/Hyperactivity Disorder [3]. Деякі аббревіатури складаються не лише з перших букв: BSc – Bachelor of Sciences; ACh – Acetylcholine; Hy – Hysteria [3]. Однією з характеристик аббревіатур є їхні орфографічні та фонетичні властивості, що впливають на коректність написання і вимови. Так, аббревіатури можуть вимовлятися як одне звичайне слово, що відповідає загальним правилам англійської мови, або вимовлятися за кожною окремою літерою. В першому випадку мова йде про акроніми, як-то radar, asar тощо. Акроніми у психологічному дискурсі вживаються у різних контекстуальних ситуаціях:

Acronym BIRG pronounced ‘burge’ stands for «bask in reflected glory». It refers to the act of boosting one’s self-esteem by emphasizing one’s identification with the accomplishments of an in-group [5, с. 101];

Acronym BOLD stands for «blood oxygen level dependent» neural activity in the brain [5, с. 106; 2, с. 857];

ANA stands for Anger, Hostility, and Aggression triad, to describe a Type A behaviour and a Type A personality [2, с. 788, 856];

GABA Gamma-aminobutyric acid (the commonest inhibitory neurotransmitter in the central nervous system) [2, с. 304, 861];

PET scan stands for «positron emission tomography scan», a non-invasive technique of brain imaging that monitors regional cerebral blood flow in the brain [2, с. 567, 867];

SAD – seasonal affective disorder [2, с. 869; 1, с. 310];

TOT – Tip-of-the-tongue phenomenon [2, с. 871].

У другому випадку, ми маємо справу з так званими ініціалізмами: FMS – False Memory Syndrome; SWS – Slow-Wave Sleep; PTSD – Post-Traumatic Stress Disorder тощо [3].

Оскільки об’єктом аналізу виступають психологічні аббревіатури як результат скорочення багатокomпонентних психологічних термінів, ми можемо визначити їх як багатолітерні психологічні аббревіатури і запропонувати власну дефініцію терміну: багатолітерні психологічні аббревіатури – це одиниці письмового та/або усного мовлення, утворені з окремих елементів (початкових букв, частин слів, словосполучень, звуків) вихідних повних форм багатокomпонентних психологічних термінів, що вживаються у психологічній науці.

Акроніми, які вимовляються як звичайні слова, мають відповідати фонологічним зразкам англійської мови, що може створити проблеми під час застосування звичних правил читання до тих акронімів, що підпадають під них і утворюють неправильні і нелогічні фонологічні утворення. Для прикладу аббревіатура ВВС є невдалим кандидатом на акронім, адже звукова комбінація в цьому випадку не буде коректною з точки зору фонологічного зразка англійської мови. [4, с. 128] Проте, інколи промовці

утворюють аббревіатури здатними до вимови, таким чином створюють нові акроніми: АКА – also known as; ВІС – best in class; СО – conference; РАD – Parents against Dyslexia; ED – emotionally Disturbed; FAQ – frequently asked questions; СОСО – Compulsive Consumer; DepEd – Department of Education.

Скорочення, які включають і типи психологічної аббревіатури, є невід'ємною частиною психологічного дискурсу та індикаторами фахово-окресленої диференційованості, а також несуть в собі соціальне значущість. В межах окремих професійних груп промовців або авторів використання аббревіатур слугує маркером соціальної та фахової ідентифікації: лише промовець і слухачі, автор і читачі, крім будь-яких сторонніх осіб, розуміють про що йдеться.

Література:

1. Clark, S., Pointon, G. (2009) Words: A User's Guide. London and New York: Routledge.
2. Colman, A.M. (Ed.) (2009) A Dictionary of Psychology (3d Ed.). Oxford and New York: Oxford University Press.
3. English for Psychology Students: Навч.-метод. посібник з англійської мови для студентів психологічних спеціальностей вищих навчальних закладів/ Автор-укладач Орлова Н.В. – Черкаси: Вид. від. ЧНУ імені Б. Хмельницького, 2010. – 464 с.
4. Plag, I. (2009) Word-Formation in English (5th Ed). Cambridge: Cambridge University Press
5. Reber, A.S., Allen, Rh., & Reber, E. S. (Ed.) (2009) The Penguin Dictionary of Psychology (4th Ed). London: Penguin Books.

ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНІ ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ НОМІНАЦІЇ ОЗНАКОВОСТІ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО ТИПАЖУ «АВАНТЮРИСТКА» В ХУДОЖНЬОМУ ВТІЛЕННІ

Петрова А. В.

*кандидат філологічних наук, викладач кафедри іноземних мов
для інженерно-технічних і природничих спеціальностей
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

Засоби гендерно зумовленої лексичної номінації (далі ГЗЛН) – це слова, які передають якусь інформацію про лінгвокультурний типаж «авантюристка», яким постає головна героїня в авантюрно маркованих контекстах (далі АМК), вилучених із романів Сідні Шелдона, а саме: назву

жінки-авантюристики, опис її зовнішності або характеру, вираження її емоційного стану або думок, характер її дій або наслідки її вчинків тощо.

Застосування ономасіологічного підходу (від поняття до слова) у дослідженні засобів ГЗЛН героїні-«авантюристики» у творах С. Шелдона спрямовано на визначення угруповань слів, що мають однакові лексико-граматичні категорії, – частин мови. Належність засобів ГЗЛН до відповідних частин мови стає підставою для їх розподілу за частиномовною належністю на іменникові, займенникові, дієслівні, прикметникові, дієприкметникові й прислівникові. А категоріальна класифікація мовних засобів за частиномовною належністю має у своєму підґрунті уявлення про три когнітивні категорії, що відрізняються одна від одної: предметності, процесуальності та ознаковості.

Розглянемо останню категорію, а саме – категорію ознаковості гендерно зумовленої лексичної номінації лінгвокультурного типу «авантюристка» в художньому втіленні, оскільки саме ономасіологічна категорія, яка характеризується як «ознаковість», інтерпретує реалії світу, деталізуючи або уточнюючи уявлення про них» [1, с. 239]. Категорія ознаковості лежить в основі значення прикметників (якісних чи відносних), які своїми значеннями виражають властивості, ознаки або якості людей, предметів, явищ, процесів дійсності [2, с. 130].

Засоби *прикметникової* ГЗЛН ознаковості позначають ознаку предметності, виступаючи у функції:

→ атрибута, який характеризує об'єкти, виражені іменниками, наприклад: *She thought of the years during which she had planned to destroy Larry and of the fierce pleasure she had taken imagining his destruction;*

→ оцінного предиката, наприклад: *So it was true: She was free. Tracy felt so weak that she had to steady herself against the arm of the chair. When she finally spoke, her voice was firm.*

За тематичною спрямованістю засоби *прикметникової* ГЗЛН ознаковості на позначення ознаки предметності можливо поєднати у 10 лексико-семантичних груп (далі ЛСГ), які виражають:

→ ознаку статі і віку: *young* «молодий», *old* «старий» та ін., наприклад: *At fifteen Megan had become a beautiful young woman.;*

→ ознаку фізичного стану: *seductive* «спокусливий», *healthy* «здоровий», *pregnant* «вагітна», *sore* «болючий» та ін., наприклад: *Her body felt battered and sore, and she had the feeling that she had returned from a long, wearying journey.;*

→ ознаку зовнішнього вигляду: *pretty* «гарний», *attractive* «привабливий», *beautiful* «прекрасний» та ін., наприклад: *The woman was beautiful, with shiny black hair swept up in a crown, a flawless complexion, intelligent eyes, cat-gray.;*

→ ознаку матримоніального статусу: *married* «одружений», *unmarried* «неодружений», *single* «самотній» та ін., наприклад: *«For Christ's sake,*

Noelle,» he pleaded. «Don't do this! We love each other. We're going to get married.»;

→ ознака емоційного стану: *desperate* «відчайдушний», *hopeless* «безнадійний», *angry* «злий, сердитий», наприклад: *Kate was desperate in her wish to help her favourite son, Tony.*;

→ ознаку характеру: *deceitful* «брехливий», *terrible* «жахливий», *unpleasant* «неприємний», *patient* «теплячий» та ін., наприклад: *She was a wild child, stubborn and opinionated and intractable.*;

→ ознаку понять етики й естетики: *innocent* «невинний», *truthful* «правдивий» та ін., наприклад: *She was free. Tracy felt so weak that she had to steady herself against the arm of the chair.*;

→ ознаку родинних відносин: *reserved* «потайливий, скритний», *friendly* «дружелюбний», *funny* «веселий, кумедний», *pleasant* «ввічливий, задовільнений» та ін., наприклад: *Lara was pleasant to all of the men, but she never permitted any relationship to go further than a good-night handshake at the door.*;

→ ознаку соціального статусу і сфери занять: *free* «вільний», *bossy* «керівничий», *powerful* «владний», *clever* «розумний» та ін., наприклад: *She was free to go anywhere, do anything she pleased.*;

→ ознаку суспільних відносин: *confident* «впевнений у собі», *well-bred* «вихований», *prudent* «розсудливий» та ін., наприклад: *She took one look at the smartly dressed women walking through the lobby and became self-conscious about the clothes.*

Серед прикметникових засобів ГЗЛН ознаковості за кількістю лексичних одиниць та їх контекстних актуалізацій значно превалюють 3 ЛСГ, а саме: ЛСГ на позначення ознаки фізичного стану, ЛСГ на позначення ознаки зовнішнього вигляду і ЛСГ на позначення ознаки емоційного стану.

Прикметникові гендерно зумовлені лексичні одиниці (далі ГЗЛО) унаочнюють образ героїні-«авантюристки» як вродливої жінки, яка притягує своїм чарівним обличчям (*lively, intelligent face* «живе, інтелігентне обличчя», *a full, sensuous mouth* «повний, чуттєвий рот», *sparkling eyes* «блискучі очі» тощо), стрункою фігурою (*a trim, athletic figure* «акуратна, спортивна фігура», *a glamorous figure* «гламурна фігура» тощо); її чудовий смак і вміння гарно одягатися справляють на людей карколомне враження, наприклад: *She wore a white dress circled in by a black velvet belt that accentuated her lovely bosom.*

Але сильні емоції і глибокі почуття (*an overpowering hatred* «гнітюча ненависть», *a sudden fear* «раптовий страх», *strong hatred* «сильна ненависть»), які переживають героїні, зіштовхуючись із життєвими перипетіями (як, наприклад, Трейсі із роману *If tomorrow comes* «Якщо настане завтра», яка стає жертвою інтриг мафії та потрапляє до в'язниці, або Лара Камерон, королева власної будівельної імперії, із роману *The Stars Shine Down* «Зірки сяють з небес», якій доводилось пізнавати зраду друзів і

помсту ворогів на шляху до слави і багатства), викликають у читача співчуття до цих вродливих та успішних, але нещасливих жінок.

Засоби прислівникової ГЗЛН утворюють значно меншу групу, ніж прикметникові ГЗЛЮ, і посідають передостаннє, п'яте місце у системі засобів ГЗЛН героїні-«авантюристкі» за кількістю лексичних одиниць та їх контекстних актуалізацій. Але, незважаючи на значно менші кількісні показники (кількість лексичних одиниць і контекстних актуалізацій), засоби прислівникової ГЗЛН ознаковості на позначення ознаки процесуальності також можна поєднати у 10 ЛСГ за їх тематичною спрямованістю, а саме:

→ ознака мовленнєвої діяльності: *sharply* «різко, категорично», *abruptly* «раптово, різко» та ін., наприклад: *When they returned to the chateau, Teresa said quietly, «Please don't worry about me. I promise you that everything is going to be fine»;*

→ ознака когнітивно-пізнавальної діяльності: *deeply* «глибоко», *completely* «повністю», *dreamily* «мрійливо» та ін.;

→ ознака тривалої дії: *constantly* «постіно», *hauntingly* «нав'язливо», *thoroughly* «ретельно» та ін., наприклад: *The thrill of each daring escapade acted like a drug, and Tracy found that she constantly needed new and bigger challenges.;*

→ ознака події: *successfully* «успішно», *guilelessly* «відкрито» та ін., наприклад: *Lara suddenly looked like a little girl. «Genes.» «Your genes?» «My father's»;*

→ ознака руху: *quickly* «швидко», *decisively* «рішуче», *slowly* «повільно» та ін., наприклад: *Noelle's mind was racing quickly.;*

→ ознака вираження почуттів та емоцій: *impatiently* «нетерпляче», *hopelessly* «безнадійно», *woefully* «похмуро» та ін., наприклад: *Lucia said impatiently: «The mountains. Get up to the mountains. Follow me!»;*

→ ознака кримінальної діяльності: *atrociously* «люто», *carefully* «уважно», *surreptitiously* «таємно» та ін.;

→ ознака фізіологічного стану: *cheerfully* «жваво», *exhaustingly* «знесилююче», *hard* «тяжко, важко» та ін.;

→ ознака психологічного стану: *excitingly* «вражаюче», *wretchedly* «нещасно», *wickedly* «злобно» та ін.;

→ ознака соціально зумовленого стану: *superiorly* «бездоганно», *enviously* «зздрісно», *freely* «вільно, легко» та ін.

Превалювання прислівникових ГЗЛЮ на позначення ознак мовленнєвої діяльності і руху акцентує на енергійності і цілеспрямованості героїнь. Підсилююча функція прислівників у вираженні почуттів та емоцій героїнь, особливо під час їх кримінальної діяльності, справляє враження про героїнь як сильних, вольових і волелюбних жінок, які знають, що саме вони хочуть досягти у житті.

Отже, прикметникові і прислівникові ГЗЛО у вираженні значення ознаковості співвідносяться у виокремлених АМК із конкретними об'єктами і ситуаціями: вони містять процесуальну складову, яка вказує на певний засіб використання відповідного об'єкта.

Література:

1. Кубрякова О. С. Мова та знання: на шляху отримання знання про мову. Частина мови з когнітивної точки зору. Роль мови у пізнанні світу / О. С. Кубрякова. – М.: Мови слав'янської культури, 2004. – 560 с.

2. Шрамм О. М. Очерки з семантики якісних прикметників (на матеріалі сучасної російської мови) / О. М. Шрамм. – Л.: Вид-во Ленінградск. держ. ун-ту, 1979. – 135 с.

ПРАГМАТИКА НОМІНАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ-ДЖЕРЕЛ СТРАХУ ПРИ ТЕКСТОТВОРЕННІ В ДИСКУРСІ ЖАХІВ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТІВ ІЗ ДЖЕРЕЛОМ СТРАХУ ГУЛЕМ)

Сазонова Я. Ю.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри англійської фонетики і граматики,

докторант кафедри української мови

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

м. Харків, Україна

Референція й номінація в художньому дискурсі залежить від інтенції автора, тобто його задум і наміри зумовлюють вибір референтів, засоби їхнього вираження тощо (О. Є. Бразговська) [2]. Прагматична ж функція референції полягає у сприянні вираженню комунікативного смислу цілим текстом (Ф. С. Бацевич) [1], наприклад, коли текст стає зразком дискурсу жахів. Аналіз широкого ілюстративного матеріалу дозволяє стверджувати, що основним критерієм при цьому стає класифікація референта як джерела страху, на що впливають екстралінгвальні (авторська інтенція, психологічні засади сприйняття страшного, спільний із читачем культурний багаж тощо) та лінгвістичні (референція і номінація) чинники. Метою цієї розвідки стало висвітлення актуалізації комунікативного смислу «страх» у процесі вербалізації суб'єкта-джерела страху гуля як основного чинника віднесення тексту до дискурсу жахів. Це джерело страху марковано як «аномальне» щодо реальної дійсності, й суб'єктів-реципієнтів зокрема; природа такого суб'єкта страху руйнує онтологічні засади сприйняття

світу, що стає основою породження смислу «страх» у процесі комунікації «автор-читач» і творенні текстів, що реалізують цей смисл.

Суб'єкт-джерело страху *ghoul* – це істота, що мешкає на цвинтарі й харчується померлою людською плоттю, інші назви цієї міфічної істоти – *gravedigger* або *graverobber*. Гулі прийшли в англійську літературу з арабської міфології, але постійне місце в ній посіли починаючи з 18 століття. З огляду на характеристику комунікативного потенціалу номінація суб'єктів апріорно «страшними» лексичними одиницями (типу *ghoul*) робить текст односпрямованим й однозначним зразком дискурсу жахів, адже світорозуміння, відбите в їхньому лексичному й енциклопедичному значенні, тлумачиться безпомилково, і відповідні атрибути й предикати, притаманні референту цієї номінації, передбачувані, тож і текст стає передбачувано страшним. Конвенційність суб'єкт-суб'єктних відношень у межах цього типу текстів створює конвенційність їхнього сприйняття і, відповідно, конвенційного створення комунікативного смислу «страх», який виступає як апріорний, тобто такий, що базується на широкому соціокультурному підґрунті. Цей тип текстів виокремлений на основі безсумнівної й остаточної класифікації суб'єкта як страшного і його категоризації (приналежності до конкретного типу страхітливих істот) на етапі ініціації читача у жах.

У текстах, що мають назву, в якій ужито лексему *ghoul* («The Serial Killer's Ghoul», «Ghoul»), джерело страху вже марковане, і його потенційні атрибути й предикати, що будуть допомагати розкривати номінативний потенціал лексеми й комунікативний смисл тексту, скеровуватимуть розвиток сюжетної лінії. Тож, відповідно, гуль мешкає на кладовищі (*The grave yard was at rest, a low hanging fog hugged the ground, tombstones showing through like frozen ghosts. <...> The place was miles from town, and off of the main roads. The wild vegetation and rancid odor from the nearby fog kept people away; the town forgetting the long dead. It was the reason Brian Hinkerly, a dentist, had found the ghoul there [3]*), він нежить (*the Undead/the Undeath*) (*Brian marvelled at the creature; something dead, yet alive [3]*) і має винятково відразливу зовнішність (*The creature ambled over, almost limping. Its skin, covered in rot and littered with oozing sores, had an olive tint on it [3]; Then the figure became discernable. Humansized; two arms and legs, and alabaster skin white almost to the point of albinism. Ronny blinked, then realized why he could see it. Whatever this thing was, it gave off its own luminescence. Not much, but enough to make out its features. He willed himself to move, but his feet disobeyed him. The creature drew closer, swinging long, dangling arms that hung down past its waist. On the ends of those monstrous appendages were oversized hands with talon tipped, bony fingers. The thing seemed to be entirely hairless, and in the middle of its pointed head was a tiny face; yellow pinprick eyes, a slit for a nose, nonexistent chin, all dominated by a huge, grinning mouth full of yellow and black teeth. Slime, the same slime that covered the tunnel, dripped from its pores [4, c. 23]*).

Апріорний смисл номінації *ghoul* зумовлює високий ступінь негативної конотації, що маркує його зовнішність і джерело живлення, тому базовий комунікативний смисл актуалізований повною мірою як «страх-відраза», що також можна проілюструвати й іншими прикладами: суб'єкт-суб'єктні відношення, що мають чітко окреслену часово-просторову орієнтацію (ніч на кладовищі) починаються відразу й переляком, спричиненим зовнішністю та іншими рисами, що можна оцінити різними органами чуття, наприклад на слух і на запах (*It smelled like something rotting in an open grave* [3]; *Then, almost lost beneath it, was another grunt, a raspy sort of snuffling sound, like a cross between a bear and a pig.* <...> *Abruptly, the screaming stopped. The tunnel was silent for a brief second, and then footsteps pounded toward him. The stench grew even more overpowering. It was the stench of the creature that broke Ronny's paralysis, a smell so brutally strong and rancid that his eyes watered and burned* [4, с. 35]). Згодом із розвитком як емотивної, так і сюжетної лінії тексту вербалізуються інші атрибути суб'єкта-джерела страху, зокрема, постійне відчуття голоду й ненажерливість, що в християнському світосприйнятті маркує суб'єкт покараним за смертні гріхи: *Since the graveyard was old, the corpses all but decaying skeletons, the creature would need things to eat while waiting for Brian to bring it dead human flesh. It could survive on toads and turtles as long it received dead human flesh once a month.* <...> *It ate fast as if starved. The scene was gruesome* <...> [3]; *It was lonely. It was angry. And above all else, it was ravenous. That hunger gnawed at the ghoul's empty belly, a cold, hollow craving that it had no means of satisfying* [4, с. 118].

У міфології гулі описані як розумово обмежені створіння, тож ними користуються інші міфологічні істоти або люди, тому апріорно комунікативний смисл цього джерела страху буде модифікований на «страх-кооперація» (*And like bleach used at a crime scene, the goul would serve as his undead DNA disposal unit* [3]) із односпрямованою зацікавленістю. Хоча маємо приклади й повного відповідника зреалізованого комунікативного смислу «страх-кооперація», де суб'єкти рівноправні у своїх умовах: *The ghoul handed him three wallets.* <...> *«They had no other valuables. No trinkets or baubles.* <...> *«But you are the caretaker. You are in charge of this necropolis. Who better to stalk its grounds late at night?» «Necro what?» «Never mind.» The ghoul dismissed the question with a wave of its hand. «Show me what you have brought. I can smell it from here»* [4, с. 286]. В обох випадках така співпраця згубна для реципієнта страху.

Висновки аналізу текстів дискурсу жахів із суб'єктом-джерелом страху гулем вказують на те, що їхня конвенційність базується на соціокультурному підґрунті уявлення про втілення зла в певній міфічній зловмисній істоті. Вербалізація суб'єкта, що втілює джерело страху, та його атрибутів і характерних предикатів дозволяє читачеві передбачити творення тексту й очікувати на відповідний розвиток суб'єкт-суб'єктних відношень у

вигаданому світі дискурсу жахів. Дослідження низки конвенційних текстів із метою з'ясування впливу вербалізації суб'єкта-джерела страху на породження смислу «страх» у процесі комунікації «автор-читач» і творення типів текстів, що реалізують цей смисл, дозволило виокремити такі апіорні варіації цього смислу: відраза і кооперація.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. – К., 2004. – 342 с.
2. Бразговская Е. Е. Референция и отображение (от философии языка к философии текста) / Е. Е. Бразговская. – Пермь: Пермск. гос. пед. ун-т, 2006. – 192 с.
3. Bernstein D. The Serial Killer's Ghoul: [short story] / David Bernstein. – Smashwords Edition, 2011. – 59 с. – (Another Man's Wife Plus 3 Other Tales of Horror).
4. Keene B. Ghoul / Brian Keen. – Leisure Books (Dorchester Publishing Co.), 2007. – 322 p.

СЕМАНТИЧНІ НЕОЛОГІЗМИ В АНГЛОМОВНОМУ ДИТЯЧОМУ ФЕНТЕЗІ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРІВ КЕТРІНН ВАЛЕНТЕ)

Сеньків О. М.

кандидат педагогічних наук,

в. о. доцента кафедри практики англійської мови

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

м. Дрогобич, Львівська область, Україна

Питання наявності семантики у онімах завжди викликало дискусії серед дослідників. Наприклад, представники польської ономастичної школи «дотримуються ідеї про відсутність семантики» в власних іменах.

Є. Курилович зазначав, що «замість того, щоб просто означати, як усі загальні назви, власне ім'я називає». Інші дослідники визнають наявність семантики у онімах. А. Критенко, відмічаючи семантичну наповненість онімів, поділяв власні назви «на дві різко розмежовані групи: назви з багатою семантикою і назви з бідною семантикою» [2, с. 10]. У даному дослідженні розділяємо погляди А. Критенка.

Семантичний спосіб відіграє важливу роль у творенні онімів у фентезійному дискурсі. До семантичних способів словотвору відносять: *переосмислення лексичного значення слова, метафоричне та метонімічне*

перенесення. Ці способи реалізуються у наявності *семантичних неологізмів* [1, с. 64].

Під *семантичними неологізмами* зазвичай розуміють нові значення в уже наявних словах, тобто ті котрі утворилися на основі наявних у мові одиниць або які додаються до вже наявних лексико-семантичних варіантів лексичних одиниць [там само].

Серед семантичних неологізмів виділяють такі варіанти: а) старі слова, які змінюють своє значення, втрачаючи ті значення, котрі вони мали раніше; б) в семантичній структурі слова з'являється ще один лексико-семантичний варіант.

Кетрін Валенте – сучасна американська письменниця, що пише твори у жанрі фентезі. Вона відома дилогією «Казки сироти» та серією романів про «Чарівну країну». Варто зазначити, що у своїх творах авторка послуговується здебільшого продуктивними словотвірними моделями сучасної англійської мови для творення онімів власних творів [3]. Однак у ономастиконі романів К. Валенте можна також трапляються okazionalizmi та номінативні одиниці утворені на основі семантичної деривації. Власне, семантичні неологізми, що наявні у творах письменниці і стали об'єктом лінгвістичного аналізу. У ході дослідження виявлено семантичні інновації б-типу.

Переосмислення лексичного може базуватись на метафоричному чи метонімічному перенесенні.

Метафоричне перенесення є найбільш поширеним механізмом *семантичної деривації* серед неологічних одиниць, що зустрічаються у творах жанру фентезі. Метафора допомагає пізнати нові явища вигаданого світу «через асоціативні зв'язки добре відомих фактів та явищ реального світу» [1, с. 68].

Утворення семантичних неологізмів (на основі метафоричного перенесення) відбувається двома шляхами перенесення найменування: наділення неживих предметів властивостями осіб чи інших істот; наділення неживих предметів якостями і властивостями інших неживих предметів. Метафоричне перенесення може базуватись на схожості за: кольором, розміром, формою, характеристиками, функціями [1, с. 67].

Антропонім з роману К. Валенте – Hind:

Hind too wore long strings of beads, but hers were cast from amber pitch, the strange black ruin left behind when amber is burned to make that costly oil which her sister so resembled [7, с. 86].

Лексична одиниця 'hind' має значення «лань» [1, с. 71]. Подібно до лані, героїня є граційною дівчиною. У наведеному прикладі відбувся процес персоніфікації, тобто перехід з категорії загальної назви у категорію власної назви. Антропонім чарівного світу втілює якості якості зооніма – грацію та витонченість.

Персонаж у творі «Казки сироти: У містах монет та прянощів» має ім'я **Seven**, що співпадає з числівником в англійській мові зі значенням «сім»:

...lonely shore came a troubled young man who had but one thin and sallow-elbowed arm, and he was the seventh son of a seventh son, so naturally, he was named **Seven** [7, с. 6].

Вибір імені героя зумовлений контекстом твору. В ірреальному світі згідно традиції кожен сьомий син, в якого народжується сьомий син, називає його **Seven**. Завдяки дії когнітивного механізму асоціації за кількістю лексична одиниця «seven» набула нового значення. Окрім того, у нумерології число сім вважається магічним і часто пов'язане з часом і простором.

Ім'я троля у творі «Хлопець, який загубив Чарівну країну» – Hawthorn, тобто «глід»:

Once upon a time, a troll named **Hawthorn** lived very happily indeed in his mother's house, where he juggled the same green and violet gemstones and matching queens' crowns every day, slept on the same weather-beaten stone, and played with the same huge and cantankerous toad [5, с. 3].

У своїй творчості К. Валенте часто використовує міфологію. Вважаємо, що вибір даного імені є також вмотивованим. Оскільки кельти вважали глід деревом примусової цнотливості. Молодого троля викрадають з Чарівної країни і переносять у місто Чикаго, де він стає «людським» хлопцем. Чикаго для нього – химерне містом, бо все одно він споглядає на довколишню дійсність через «очі троля». Залишений з людською сім'єю, він бореться зі своєю природою троля. Тобто у данному випадку відбувся перехід з назви рослини у власне ім'я.

Ім'я дівчини **Jacquard** з роману «Дівчина, яка мчала Чарівною країною аж додому» означає назву тканини «жаккард»:

Jacquard grinned. Her lips had ribbons carved into them, all tied in smart bows [6, с. 30].

У творі **Jacquard**, це – залізна леді, котра до помає одягатись головній героїні. Жаккард – міцна тканина. Тобто у цьому випадку відбувається перенесення на основі схожості – міцності.

Ім'я «**Mr. Map**» (в перекладі означає «карта») також не є випадковим у творі. Письменниця використовує його, щоб позначити зацікавлення героя – карти:

Mr. Map licked his pen – his tongue was all black with ink, and the pen's bristles filled up with it. He returned to his map [4, с. 168].

В ході дослідження встановлено, що семантична деривація виявилась найменш продуктивним способом творення онімів-неологізмів (12,5%) у творах Кетрін Валенте. Найбільш поширеним механізмом семантичної деривації виступило метафоричне перенесення.

Література:

1. Александрук І. Вербалізація можливих світів у жанрі фентезі (на матеріалі творів сучасних англійських та американських авторів): дис ... канд. філол. наук: 10.02.04 / І. Александрук. – Рівне, 2011. – 255 с.

2. Бока О. Актуалізація власних імен у казковому дискурсі / О. Бока, Т. Барсук // Вісник СумДУ. Серія «Філологія». – № 1. – Суми, 2008. – С. 9-14.
3. Сеньків О. Індивідуально-авторська власна назва у англomовному дитячому фентезі / О. Сеньків // Науковий Вісник МГУ. Серія «Філологія». – Том 2, Вип. 27. – Одеса, 2017. – С. 121-125.
4. Valente C. M. *The Girl Who Circumnavigated Fairyland in a Ship of Her Own Making* / Catherynne M. Valente. – Feiwel and Friends, 2011. – 247 p.
5. Valente C. M. *The Boy Who Lost Fairyland* / Catherynne M. Valente. – Feiwel and Friends, 2015. – 240 p.
6. Valente C. M. *The Girl Who Raced Fairyland All the Way Home* / Catherynne M. Valente. – Feiwel and Friends, 2016 – 308 p.
7. Valente C. M. *The Orphan's Tales: in the Cities of Coin and Spice* [Електронний ресурс] / Catherynne M. Valente. – 2007. – Режим доступу до роману: http://www.greylib.su/?category=englishengfan&altname=the_orphans_tales_in_the_cities_of_coin_and_spice.

LEXICAL MEANS OF REPRESENTATION OF THE CONCEPT *GENIUS* IN THE ENGLISH LANGUAGE

Strochenko L. V.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
of the Chair of Lexicology and Stylistics of the English Language
Odessa I. I. Mechnikov National University
Odessa, Ukraine*

Genius as a phenomenon of the highest creative ability in scientific or artistic activity has long attracted the attention of researchers. Today, there are many works devoted to the consideration of the philosophical and psychological aspects of genius. Modern cognitive linguistics has a great deal of works devoted to the study of related concepts, for example, BRAIN, INTELLECT [1]. However, the phenomenon of genius as the highest manifestation of intellectual or creative activity of a person – genius – remains beyond the attention of linguists.

According to Z. D. Popova and J.S. Sternin, representatives of the semantic-cognitive approach, concept is a basic unit of human mental code, which has an internal structure consisting of conceptual features; it is the result of the individual and social learning of the world. Conceptual features contain comprehensive information about the corresponding object or phenomenon, as well as the interpretation of information of public consciousness and the treatment of the subject or phenomenon [3]. Thus, the representatives of this trend treat language as one of the main tools of cognition and conceptualization

of the world. The study of concept through the language is the most reliable way of linguistic analysis which allows to detect conceptual features and to work out the model of the concept.

Let us consider the etymology of the lexical unit «genius»: «*L. genius, prop., the superior or divine nature which is innate in everything, the spirit, from genere, gignere, to beget, bring forth*» (6).

According to R.O. Budagov, the Latin *genius* was a little-used word, and for a long time maintained links with the verbs *genere, gignere (to give birth)*. «The genius was perceived as somewhat innate, inherent in man, families and even terrain» [2; 160]. Thus, the internal form of this nomination is actualizing the irrational component of the concept. Y.S. Stepanov treats GENIUS in the same way emphasizing that *genius, angel, soul* are parts of one conceptual field – the inner self of a person [5; 581-584].

And only in the second half of the XVIII century there was a turning point in the semantics of this lexical unit. Since then, genius has denoted not only a special ability, but also a person who has this quality [2; 160].

Modern English explanatory dictionaries give the definition of *genius* containing four lexical semantic variants. The first one denotes a genius-spirit that affects the destiny of a person or a place, that is, the original meaning of this lexical unit in Latin is preserved to this day.

1. **Genius** *A good or evil spirit, or demon, supposed by the ancients to preside over a man's destiny in life; a tutelary deity; a supernatural being; a spirit, good or bad. Cf. Jinnee. «The unseen genius of the wood. «We talk of genius still, but with thought how changed! The genius of Augustus was a tutelary demon, to be sworn by and to receive offerings on an altar as a deity» (6).*

The second lexical semantic variant indicates a person with extraordinary abilities. These abilities relate to human intelligence or creative abilities.

2. **Genius** *A man endowed with uncommon vigor of mind; a man of superior intellectual faculties and creativity; as, Shakespeare was a rare genius» (6).*

The third lexical semantic variant indicates the most extraordinary ability. Such descriptive semes as *uncommon, superior, distinguished* are singled out in the given definition:

3. **Genius** *Distinguished mental superiority; uncommon intellectual power; especially, superior power of invention or origination of any kind, or of forming new combinations; as, a man of genius .»Genius of the highest kind implies an unusual intensity of the modifying power» (6).*

Finally, the last lexical semantic variant indicates the natural tendency of a person to a certain type of occupation – *inclination, disposition*, which is inherent in every person and is an individual feature – *peculiar to each man*.

4. **Genius** *The peculiar structure of mind with which each individual is endowed by nature; that disposition or aptitude of mind which is peculiar to each man, and which qualifies him for certain kinds of action or special success*

in any pursuit; special taste, inclination, or disposition; as, a genius for history, for poetry, or painting» (9).

The explanatory English dictionaries used in the study reflect the naive world picture. The scientific picture of the world is presented in our study by medical dictionaries, which define the given nomination as follows:

«**Genius** (psychology).

1) Referring to a marked superiority in intellectual power.

2) A highly intelligent person, whose IQ is > 140 and/or in the top 1% of those subjected to IQ testing» (6).

This definition refers to the nomination of genius to the terms of psychology. The main difference between the definitions of explanatory dictionaries and medical ones is that the latter emphasize the intellectual abilities of a person-genius, while explanatory dictionaries also mention outstanding creative potential. Another feature of the scientific interpretation of the phenomenon of genius is the indication that it can be determined by the IQ test: according to psychologists, a person is considered a genius if its level of IQ is higher than 140. According to official statistics, such people make up only 1%.

Thus, the following conceptual features of GENIUS in the English language have been singled out: *intellectual power; creative power; uncommon, exceptional superiority; originality.*

References:

1. Антология концептов / Под ред. В.И. Карасика, И.А. Стернина. Том 1. – Волгоград: Парадигма, 2005. – 352 с.
2. Будагов Р.А. История слов в истории общества / Рубен Александрович Будагов – М.: Просвещение, 1971. – 270 с.
3. Попова З.Д. Семантико-когнитивный подход как направление когнитивной лингвистики / З.Д. Попова, И.А. Стернин // Vita in lingua: К юбилею профессора С.Г. Воркачева: Сборник статей / отв. ред. В.И. Карасик. – Краснодар: Атриум, 2007. – С. 171-180.
4. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
5. Степанов Ю.С. Константы: Словарь русской культуры: Изд. 2-е, испр. и доп / Ю.С. Степанов. – М.: Академический проект, 2001. – 990 с.
6. Genius. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.thefreedictionary.com/genius>.

PHRASEOLOGICAL EXPRESSIONS RELATING TO LUCK

Filatova O. O.

PhD in Philology,

Assistant at the Department of Foreign Languages of the Faculty of Economics

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Kyiv, Ukraine

The topic of the phraseological expressions was always discussed and investigated by different researchers. First and foremost, these phrases enlarge the word stock of any language, make it more interesting. Those speakers and writers who use idiomatic language very often want to add sarcasm and irony to their speech or novel. As far as the English language has a lot of set expressions, there are a number of different classifications for them. The first classification is based on the motivation, i.e. the ability to be understood or translated by understanding or translating every word from the expression. According to it, R. Ginzburg distinguished among phraseological fusions (completely non-motivated word-groups), phraseological unities (partially non-motivated, their meaning can usually be perceived through the metaphoric meaning of the whole phraseological unit, they are as a rule marked by a comparatively high degree of stability of the lexical components), and phraseological collocations (motivated but they are made up of words possessing specific lexical valency which accounts for a certain degree of stability in such word-groups. In phraseological collocations variability of member-words is strictly limited [Гинзбург, Р. 75-76].

Another approach to classify such phrases deals with the part of speech which they substitute (functional approach). According to it, set expressions can function as nouns, verbs, adjectives, adverbs, prepositional phrases [Гинзбург, р. 79; Арнольд, р. 173]. Those phraseological units which are the whole sentences are called idioms proper [Гинзбург, р. 81] or can be the type of non-motivated phraseological collocations.

The **novelty** of this research is that these phraseological expressions are also characterized according to the connotative meaning, which is conveyed (positive, negative, neutral).

LUCK is one of the main concepts in our lives, because everything we do is done for better. We all have different hopes and wishes, but the main desire is to be blessed with good luck and positive outcome of our actions. In this paper this concept is characterized from the standpoint of the idioms relating to it.

According to the above mentioned classifications, the phraseological units from the concept LUCK can be:

1. Phraseological collocations

✓ Adverb equivalent:

- *off chance* – a slight possibility of success. Positive meaning

✓ Substituting the whole sentence:

- *Tomorrow's another day* – this expression means, that even if everything is not satisfactory at present, there will be opportunity for things to improve.

Positive meaning

- *More by accident than by design* – something is done without deliberate intention. Neutral meaning

2. Phraseological unities

✓ Verb equivalents

- *fall into one's lap* – something happens without any effort on somebody's part. Neutral meaning

- *jump on bandwagon* – the decision to seize the opportunity and do something when it is already successful or fashionable. Positive meaning

- *play a waiting game* – a delay in taking action in order to be able to act more effectively later. Neutral meaning

- *push one's luck* – an attempt to get more than what you have already obtained and risk spoiling the situation. Negative meaning

- *strike (it) lucky* – to run into good luck Positive meaning

- *sitting pretty* – to be in a good or fortunate situation, especially compared to others who are not so lucky. Positive meaning

- *get a second bite at the cherry* – to get a second opportunity to do or try something. Positive meaning

3. Phraseological fusions

✓ Noun equivalents

- *vested interest* – an expectation to benefit or gain an advantage from the situation. Negative meaning

- *fat chance* – something is not very likely to happen. Negative meaning

- *free ride* – to benefit from a collective activity without participating in it.

Negative meaning

- *anyone's call* – the result of a contest or election is difficult to predict.

Negative meaning

- *luck of the draw* – pure chance, with no possibility of choice. Negative meaning

- *pot luck* – to accept whatever is available without knowing what it will be like. Neutral meaning

- *Murphy's law* – an adage or epigram that is typically stated as: «Anything that can go wrong will go wrong». Negative meaning. This expression was firstly used by Edward Murphy, an American aerospace engineer who worked on safety-critical systems. He was sure, that if there is a choice between correct and incorrect actions, the latter will be chosen.

✓ Verb equivalents

- *strike gold* – to find exactly what you need: satisfaction, wealth, happiness, etc. Positive meaning

- *touch wood/knock on wood* – humorous expression, based on superstition, is used to avoid bad luck, often while touching something made of wood.

Neutral meaning

- *waiting in the wings* – waiting for an opportunity to take action, especially to replace someone else in their job or position. Negative meaning

✓ Adverb equivalent

- *while the going is good* – to do something before the situation changes and it is no longer possible. Positive meaning

✓ Idioms proper (Substituting the whole sentence)

- *Make hay while the sun shines* – this expression is used as an encouragement to take advantage of a good situation which may not last.

Positive meaning

- *Strike while the iron is hot* – the expression is used to show the necessity of the immediate action because of the ideal time for it. Positive meaning

- *That ship has sailed* – a particular opportunity has passed by and now it's too late. Negative meaning

The results of the analysis of the phraseological expressions relating to LUCK have shown that most common are verb equivalents (phraseological unities) and noun equivalents (fusions). Each type takes 30% of all expressions. Judging the meaning, most of the phraseological expressions are positive (42%). The perspective for the future research is the investigation of the phraseological expressions relating to other concepts.

References:

1. Гинзбург Р.З., Хидикель С. С., Князева Г. Ю., Санкин А.А. Лексикология английского языка: Учебник для ин-тов и фак. иностр. яз. / Р. З. Гинзбург, С. С. Хидекель, Г. Ю. Князева и А. А. Санкин. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Высш. школа, 1979. – 269 с, ил., табл.

2. Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка: Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Высш. шк., 1986. – 295 с., ил. – На англ. яз.

3. Longman idioms dictionary. – Harlow, Longman, 2004. – 400p.

4. <http://www.learn-english-today.com/idioms/idiom-categories/luck/luck-opportunity1.html>.

FRENGLISH IDIOMATIC EXPRESSIONS IN MODERN ENGLISH**Chumak N. A.***PhD in Philology,**Lecturer at the Department of Foreign Languages**Institute of International Relations**Taras Shevchenko National University of Kyiv**Kyiv, Ukraine*

In the Europe of medieval and modern times, French has exercised an important influence on the other European languages. English has been borrowing words from French since the Middle Ages, and this borrowing escalated after 1066, when William the Conqueror occupied England, and Norman French became the official language of the government, the church and the upper classes in general in England. During the Norman occupation, about 10,000 French words were adopted into English, some three-fourths of which are still in use today. This French vocabulary is found in every domain, from government and law to art and literature. More than a third of all English words are derived directly or indirectly from French, and it's estimated that English speakers who have never studied French already know 15,000 French words [4].

The 19th and 20th centuries saw a steady flow of French loan words into English. An essential characteristic of the English language is that it has a large proportion of French-origin words, which gives it a certain French flavour. That is why, though a Germanic language, English often seems more closely to resemble a Romance language, French, in particular. This is the natural result of close geographical and cultural contact between the two countries over many centuries. French words and expressions like *sang-froid*, *cause célèbre*, *par excellence*, *déjà vu*, have been taken into English wholesale. Others, like *boutique*, *detour*, *nuance*, *amateur*, *entrepreneur*, still look and sound quite French, but most people see them as English words. Some words, although adapted to the English orthography, retain the meaning or meanings of the French original. Here are a few examples of such «true friends» with their French equivalents: *age*/*âge*; *literature* / *littérature*; *vinegar* / *vinaigre*, *authority* / *autorité*; *comfort* / *confort*; *baggage* / *bagage*, etc [2].

In English *Frenghish* / *Franglais* means a mangled combination of English and French, produced either by poor knowledge of one or the other language, native bilingualism, or humorous intent. Sometimes the result of perceived over-use of English loanwords and expressions is called *Franglais*, while *Frenghish* is used to refer to the use of French words in English. As J.-P. Vinay and J. Darbelnet state, the method of creating equivalences is frequently applied to idioms. It happens because «prose abounds in images, expressions, figures, proverbs, etc. which derive in part from the vernacular» and «most convey a meaning or experience that readily finds a parallel image, expression, figure, or proverb in

other languages» [1, p. 295]. In spite of different historical and cultural ethnical experiences, French and English people have something common in their ethnic language pictures of the world. Therefore a great number of Frenglish occasional idioms were picked out from the English newspapers («The Times», «The Guardian» etc.) by means of the sample method. Many of these idioms contain some realia of the integral parts of French culture.

Here are some examples:

– *to go together like **baguettes et beurre**, to be like **pain et raisins**, to be like **brie and baguette**, to be like asparagus without **Béarnaise** sauce* – that means «*to get along like a house on fire*» (English equivalent idiom);

– *to feel like burying one's face in a **boeuf en daube*** – that means «*to put a foot in it*», «*to get egg on one's face*» (English equivalent idioms).

– *to cling like ripe **Camembert** to overall* – that means «*to **cling / stick / hang on / hold on like a limpet (to sth / sb)***», «*to stick like a limpet (to sth)*» (English equivalent idioms);

– *to be like ketchup and **cordon bleu**, to be as unlike as **Roquefort** and **Dolcelatte**, be like crayon and **Camembert**, to be like **baguette** and breadfruit, to be as far from each other as **foie gras** is from a turkey twizzler, to be different as a wedge of cheddar is from a round of **Camembert*** – that means «*as different as chalk from cheese*» (English equivalent idioms);

– *to smell like overripe **Camembert*** – that means «*to stink like a skunk*» (English equivalent idiom);

– *to be as pungent as any **bouillabaisse*** – that means «*as keen as mustard*» (English equivalent idiom);

– *to feel like you're walking into a **casseroles*** – that means «*to feel hot as in the hell*» (English equivalent idiom);

– *since sliced **baguette**, since the **croque-monsieur*** – that means «*from the time immemorial*» (English equivalent idiom);

– *to serve shoe leather with **béarnaise*** – that means «*(can't) polish a turd*» (English equivalent idiom) [3; 5; 6].

In conclusion, it's necessary to say that the number of Frenglish occasional idioms picked out from the English newspapers is about 300 expressions and it is constantly increasing.

References:

1. Berman A. Translationa and the trial of the foreign / Antoine Berman; ed. by L. Venuti // The translation studies reader. – London; N.-Y: Routledge, 2000. – P. 284-297.
2. Bostina-Bratu S. The Clash of civilizations: Franglais and Frenglish / S. Bostina-Bratu // Land Forces Academy Review. – Sibiu : «Nicolae Balcescu» Land Forces Academy, 2010. – № January 1. [Electronic Resource]. – Mode of Access : <http://www.readperiodicals.com/201001/2002253341.html>.

3. The Guardian [Electronic Resource]. – Mode of Access : <http://www.theguardian.com/international>.

4. Lawless L. K. How French has influenced English. Les influences de la langue française dans la langue anglaise [Electronic Resource]. – Mode of Access : <http://french.about.com/od/vocabulary/a/frenchinenglish.htm>.

5. The Oxford Dictionary Online [Electronic Resource]. – Mode of Access : <http://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>.

6. The Times [Electronic Resource]. – Mode of Access : <http://www.thetimes.co.uk/tto/news/>.

PRAGMATIC FEATURES OF EDUCATIONAL TEXT

Shevchik K. Yu.

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor of Translation and Linguistic Training of Foreigners Chair

Oles Honchar Dnipro National University

Dnipro, Ukraine

The term «pragmatic value» is used in modern linguistics in different ways. More difficult is the case with the pragmatic aspects of speech, or connected text, that is the relationship between speech patterns and participants of communication. These relationships are defined not only by pragmatic sign value included in the statement, but also by factual information transmitted in the message, social status, and psychological characteristics of the participants, the extent of their interest in the message, the desire to achieve by means of communicative act any practical results, etc. Taking this into consideration, the choice of language means by author affects the degree of influence to the reader.

G. Jäger identifies four major pragmatic aspects of the text associated with the choice of linguistic resources in the communication process. The first aspect is the decision to create a text in the form of judgments, the question of motivation or wishes. In other words, the existence of the text in a particular linguistic form is already a pragmatic factor. The second pragmatic aspect of the text is determined by selecting the content of the text, taking into account the situation of communication and the nature of participants of communication. And finally, the fourth pragmatic aspect of the text is created by selection of specific linguistic resources which have their own intralinguistic pragmatic values included in their plan of content [3, p. 130-144]. The first two pragmatic aspects are reflected in actual significant meaning of the text, and the third and partially the fourth aspects make its intralinguistic pragmatic value. Intralinguistic pragmatic value include such factors as belonging of language unit to certain

functional style, to the certain stylistic level, and also emotional, aesthetic and evaluation elements in its content.

The pragmatic influence of the language units used in a communicative act is quite different. Here pragmatic relations are fastened after certain formats and on the whole, unambiguous for all members of language group. The characteristic feature of this type relation consists in their convention. They make a part of the plan of content of the language units. In other words, formats serve as denotations of certain types of «influence» or «reactions», and their use gives an opportunity to extract this information, but it does not mean that the reader is influenced or he provides some reaction. In the real communication act the sentence *I love apples* can evoke from the interlocutor exactly such reaction as a direct request *Give me an apple*, but it is known for EFL learners that the structure of the first sentence is simply state facts, and the second is a motive to some actions. The text possesses the ability to influence the recipient; i. e. possesses pragmatic potential that is determined by V. Komissarov as «ability of the text to produce communicative effect, to evoke pragmatic attitudes towards it, to carry out the pragmatic effect on recipient of information» [2, p. 25].

A communicative intention, the decision to create a text appears under the influence of some necessity as a result of influence of environment, in the course of life, as a result of his engagement in what is going on round him. These necessities can be satisfied by means of creation of text. Type of necessity as well as the type of communicative intension determines the text features, its content and form. Simply speaking a man talks and writes in these terms because it is necessary for the most complete realization of communicative aim. As a result different texts are created for different situations, they have different genre characteristics and language material, with its unique form and content. According to Z. Dotmurzieva «every speech genre is a certain model of formation of the meaning, it is a certain system of signs where there are different from other genres rules of combinations, combinations and co-operations of signs» [3, p. 136].

Created for realization of a certain communicative purpose text is provided with certain functions. As a rule, it is always possible to distinguish the main, or dominant function for the text. It is such function that was supposed by the author of text in the process of its creation. If this is a poetic text, then the dominant function is a function of aesthetic influence. For scientific text such function will be a function of transfer of the information. The text of a publicist article or advertisement perform the basic function of influence, influencing on consciousness, persuasions and behavior of the recipient of the text. Besides a dominant function, some texts can execute other functions, it means that the text is polyfunctional. A necessity to distinguish the functional dominants of text ensues from this point of view. Under the functional dominants some linguists mean a complex of functional characteristics, which play a leading role and correspond communicative intention of the author.

Speaking about the methods of influence of the author in educational text, foremost, it is necessary to talk about the language means used by an author for affecting reader, that in most cases is shown at the lexical level of language, rarer we can observe it on grammatical (syntactic) level, and quite rarely it is found at morphological level. Thus, mixing the colloquial and bookish elements of language becomes the leading lexical characteristic of the text which is intended conquest of trust of great masses of readers. Nevertheless, it should be noted that the means of emotional influence, applied in the analytical article, submit to general laws of publicist style and do not possess that freshness and subjective colouring peculiar for style of belles-lettres speech. In publicist style the vividness of speech carries a withstand character. Metaphors, comparisons, periphrases and other means of emotional influence are taken from the general language fund of expressive means. In general sense the dominant function of text consists in creation of certain communicative effect, i.e. in providing the certain pragmatic effect on the recipient of the text. Educational texts are addressed to reader who is not a specialist that comprehends conformities of modern lives in some special fields.

Taking into consideration all mentioned above, a special function of the educational text of the textbook consists in explanation to the reader both public and personal value of contemporary processes, situations, phenomena, their connections of reasons and consequences and in this way it initiates reader's reflections, actions connected with the idea of the text. All of it takes place within the framework of public popularization function, consisting in the report of certain information and agitation function, the aim of which consists in the gradual forming of necessary idea to the certain means of teaching. All these functions will be realized in the educational text by means of literate selection of certain language means that possess its own introlinguistic pragmatic values which are included in their plan of content. Introlinguistic pragmatic values include such factors, as belonging of language unit to certain functional style, to the certain stylistic level, as well as emotional, aesthetic and evaluative elements in its contents. Bookish character of this language is determined by the complete integral information carefully thought out and organized.

Speaking about the methods of influence of the author in the educational text, foremost, it is necessary to talk about the language means used by the author for affecting reader, that in most cases is shown at the lexical level of language, rarer on grammatical (syntactic) and quite rarely at morphological level. Thus, combination of colloquial and bookish elements of language becomes leading lexical characteristic of educational text which is supposed to attract the interest of great variety of readers. Moreover, it should be noted that the means of emotional influence, applied in the educational text, submit to general conformities and possess that freshness and subjective colouring that is peculiar for belles-lettres style. In this style the vividness of speech carries a withstand character. Metaphors, comparisons, periphrases and other facilities of emotional influence, undertake from the general language fund of expressive means.

References:

1. Богословская И. В. Научно-популярный текст: сложность понимания: дис. ... кандидата филол. наук: 10.02.19 / Инна Валентиновна Богословская. – Москва, 2001. – 192 с.
2. Дотмурзиева З. С. Прагматика англоязычного художественного текста и проблемы прагматики его перевода: дис. ... кандидата филол. наук: 10.02.20 / Земфира Сангиреевна Дотмурзиева. – Пятигорск, 2006. – 233 с.
3. Егер Г. Коммуникативная и функциональная эквивалентность / Герт Егер // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. – М.: Международные отношения, 1978. – С. 127-156.
4. Моррис Ч. Основания теории знаков. Текст. / Ч. Моррис // Семиотика. – М.: Радуга, 1983. – С. 37-89.

LINGUISTICS AND LAW – PARADIGMS INTEGRATION

Yulinetska Yu. V.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
National University “Odessa Academy of Law”*

Balabukha K. V.

*Candidate of Pedagogic Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
National University “Odessa Academy of Law”
Odesa, Ukraine*

Recently on the background of socio-political, legal and economic changes taking place in Europe the new function and the linguistic characteristics of the English language are in the focus of linguistic studies.

The effectiveness of state-legal governance depends on interrelation of many factors, among which the legal paradigm occupies one of the leading places. The legal paradigm, mainstream at the moment, sets the direction of the legal development of any state. The study of changes in the basic meaning and verbal concepts of political situation is of interest to linguists, especially in terms of the use of certain verbal techniques to reflect the global political situation.

Currently, the term «legal paradigm» has not been completely established in the legal science in the status of a full concept, so this area of specific scientific issues is characterized by the insufficient study. However, heuristic potential of this category is quite significant, and therefore the legal paradigm structure

reflects not only the philosophical installation of legal thinking, dominant within a particular scientific community, but along with it the linguistic constituents are distinguished, enabling to trace the evolution of the paradigm of a state on the material of specific documents.

Addressing the evolution of documents connected with the life and functioning of a human society, is in line with the anthropological linguistics, which has become an important area of modern linguistics. In the present research the linguistic constituents and means of verbal representation of the texts of the European judiciary are viewed through the prism of changes, in particular, of its legal paradigm. In turn, the description of the linguistic means of representation of the legal paradigm shift occurs within the political discourse.

The theoretical significance of the work is the involvement of the major decisions of the European judiciary in philological research in order to identify a more accurate picture of the implementation of linguistic resources in the legal documents. The practical significance of this research is in line with the opportunity to study the language means of the evolution of paradigmatic concept on the example of the resolutions relating to the issues of vital activity of Ukraine as a legal state.

To date, the legal paradigm shift in terms of the analysis of its implementation by linguistic constituents implies that any use of linguistic resources in the texts of the European judicial system is a strategic choice of the subject of speech – the author of the text. In this regard, at the forefront are such categories as the sender and the recipient of a text message that defines the purpose of the present research – a comprehensive description of the speech influence of the sender on the recipient and the achievement by the sender the required intentions through individual acts of choosing the ways of speech representation on morphological, grammatical, lexical and stylistic, and pragmatic levels. Thus, on lexical and stylistic level the linguistic method may be the choice of stylistically marked tokens, on the grammatical – the use of parallel or repetitive syntax constructions, on the morphological – occasional forming, on the pragmatic – the choice of a particular type of speech act that best expresses the intention of the sender. For example, the use of language, belonging to a certain lexical-stylistic groups due to the cognitive structure of the legal text, which, in particular, requires a careful selection of the semantic groups of verbs: verbs of inclusion and exclusion of the object (accept, acquire), verbs of creation (perform, develop, produce), emotional state verbs (feel), and verbs of positive impact on the target audience of the text (improve, restore, stabilize) are used to construct the situation of impact on the recipient of the necessary legal information.

In addition, modality often plays an important role among the means of verbal representation in the legal texts, in particular the objective, event or factual modality, expressed primarily by modal verbs. In the texts of judicial organizations, the modal verbs are used along with modal words. They enhance

the perlocutionary effect of the statement. Legal communication is inherently the type of persuasive communication, it is obligatory in its execution. In this connection the narrative in the court acts is built around a central theme dominant. The purpose of the legal text (even if not prescriptive in its form) is similar to the purpose of the directive speech act: it is to try to get someone else (or the others) to do something according to the prescription of some regulation. Setting of the sender to actively influence the actions of the recipient as part of the requirements of the texts of the European judicial system largely determines the selection of linguistic means by the author of the message, and the modal constructions lay an important role. Their main task is to enhance the communicative effect produced by the content of the text of the court.

The analysis of the language material implies, first of all, consideration of the linguo-pragmatic characteristics, namely the study of illocutionary force of propositions contained in the documents, to be implemented through one or the other type of speech act according to its intentions. The basic taxonomy of speech acts that satisfies the objectives of this work is considered to be a typology proposed by J. Searle (1976), according to which speech acts are divided into assertives, commissives, declarations, expressives and directives. Perlocutionary effect of the studied materials is associated with the concept of «language of law», which stems from a comparison of a number of categories, namely: (a) «natural – artificial»; (b) reflective (with respect to the language) – conditional (with respect to the language); (c) «spontaneous and sensitive – rational and logical»; (d) «creative and dynamic – conservative and static»; (e) «continuous – discrete». This aspect of the research allows determining the language of law as a specific legal language, which has conditional, man-made, rational and logical, conservative and static, discrete nature that operates in the directive communication stream that is within the scope of exercising legal activity.

In this connection, the study of linguistic constituents in the documents of the European Court of Human Rights, the Venice Commission and the European Court of Justice is carried out, namely in the sections relating to the administration of the activity of the state and legal system of Ukraine. As a subject of analysis, we consider the grammatical, lexical, semantic and stylistic features of judicial texts of the mentioned institutions.

The results can be used in the courses on text linguistics, as well as in other special courses on theoretical grammar, stylistics, lexicology and the development of practical English course for future lawyers (English for specific purposes: Law) in the higher educational institutions of Ukraine. In addition, the results can be further used in the development of the methods of pragmatic monitoring and to describe other types of legal texts, i.e. can be viewed from the standpoint of linguo-pragmatics.

References:

1. Borisenko I.I. (2005). *English of law: international instruments on Human rights: textbook*. Kyiv, Ukraine: Iyrinkom Inter.
2. Fedotova I.G.&Tolstopiatenk,o G.P. (2001). *Legal terminology, textbook*. Obninsk, Russia: Titul.
3. Galdia M. (2013). *Towards global language of law. A review of comparative legal linguistics by Heikki E.S. Mattila, 2nd ed. Comparative linguistics*. International Journal for legal communication, 15. 93-98.
4. Kong K. (2014). *Professional Discourse*. Hong Kong: Hong Kong Baptist University.
5. Kuhn T.S. (1962) *The structure of scientific revolutions*. Chicago: University of Chicago Press.

**ТЕМПОРАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВИСЛОВЛЮВАНЬ
ВПЕВНЕНОЇ / НЕВПЕВНЕНОЇ ЗГОДИ
В АНГЛІЙСЬКОМОВНОМУ БІЗНЕС-ДИСКУРСІ**

Юмрукуз А. А.

*кандидат філологічних наук,
викладач кафедри германської філології
та методики викладання іноземних мов*

Південноукраїнський національний педагогічний університет

імені К. Д. Ушинського

м. Одеса, Україна

Глобальною метою та основною прагматичною спрямованістю будь-якого діалогічного бізнес-дискурсу є досягнення згоди в певному питанні, що й утворює його тональність. Загальна тональність згоди реалізується у конкретному мовленнєвому акті, або висловленні згоди. Під останнім нами розуміється акт вербальної інтеракції мовця і слухача, ілокутивним призначенням якого є маркувати висловлення співрозмовника як таке, що відповідає дійсності, інтересам або можливостям мовця. В офіційно-діловому дискурсі саме висловлюванням згоди найчастіше надається перевага [1]. Не зважаючи на це, згода у діалогічному бізнес-дискурсі може мати різні ступені впевненості, відповідно до чого виділяються такі антиномії висловлювань згоди, як власне впевнена / неупевнена згода (О. В. Архіпова), категорична / некатегорична згода (І. М. Рудик, О. М. Ружникова), сильна згода / слабка згода (strong / weak agreement) (Р. Огден), абсолютна / відкладена згода (absolute / delayed agreement) (Л. Пікеринг).

Впевненість / невпевненість згоди виражається мовними засобами різних рівнів. Так, вченими неодноразово аналізувались лексико-граматичні () та синтаксичні (Н. К. Войцехівська, І. М. Рудик, О. М. Ружникова) засоби вираження згоди – інтенсифікатори та деінтенсифікатори, на кшталт, *definitely, surely, possibly, might be* та ін., в той час як дослідження просодії згоди проводилися переважно у межах конверсаційного аналізу, при якому виявлялась найчастіше висотна узгодженість реактивної репліки згоди по відношенню до ініціальної репліки-стимулу (Р. Огден, Л. Пікеринг). Зокрема, було визначено, що впевненій згоді властиве підвищення просодичних показників, а саме: підвищений у порівнянні з реплікою-стимулом тональний рівень фрази, ширший частотний діапазон, динамічніші мелодійні контури акцентованих сегментів фрази, уповільнений темп. Невпевнена згода характеризується приблизно однаковим з ініціальною реплікою тональним рівнем, вужчим частотним діапазоном та, відповідно, незначною динамікою руху основного тону, прискореним темпом та зниженою інтенсивністю [3, с. 1755; 1762; 1765]. Проте, поряд із тональними, дуже важливими у реалізації різних інтенціональних смислів згоди виступають темпоральні показники, що зумовлює *актуальність* вивчення цієї проблеми.

Метою даної роботи було описати темпоральні характеристики висловлювань впевненої / невпевненої згоди в англійськомовному діалогічному бізнес-дискурсі.

Для досягнення поставленої мети був проведений електроакустичний аналіз 520 висловлювань згоди, що екстрагувалися з автентичних англійськомовних (американський варіант) аудіо– та відеозаписів ділових діалогічних інтеракцій (переговорів, бесід, нарад) та були попередньо розділені аудиторами-фонетистами та носіями мови на висловлювання впевненої (270 висловлювань) та невпевненої (250 висловлювань) згоди. Аналіз проводився з використанням програмного забезпечення Praat версії 6.0.14. Зокрема, досліджувалися такі показники, як середньоскладова тривалість у фразі та її сегментах, середня тривалість наголошеного та ненаголошеного складу, середня тривалість синтагменних та міжсинтагменних пауз. Абсолютні одиниці були переведені у відносні. Верифікація отриманих результатів здійснювалась за *t*-критерієм Стьюдента.

Отже, за результатами аналізу середньоскладова тривалість висловлювань впевненої та невпевненої згоди виявила наступні показники (див. табл. 1.1).

Таблиця 1. 1

**Усереднені показники середньоскладової тривалості
у висловлюваннях впевненої / невпевненої згоди, в. о.**

Фраза та її сегменти	Впевнена згода	Невпевнена згода	K_f
Фраза	1,20	1,40	1,2
Передшкала	0,95	1,30	1,4
Шкала	1,04	1,15	1,1
Ядро	1,60	1,37	1,2
Післяядро	0,99	1,01	1,0

Згідно з даними Табл. 1.1 середньоскладова тривалість фрази у висловлюваннях впевненої / невпевненої згоди майже однакова, хоч показники цього параметру дещо вищі у реалізаціях невпевненої згоди, що вказує на уповільнення темпу; статистична значущість таких відмінностей не має суттєвого значення ($t_{емп}=0,042$ при рівні значущості $t_{кр}=0,05$). Крім того, середньоскладова тривалість фрази невпевненої згоди більш варіативна – $v=28,95\%$ у порівнянні з $v=24,16\%$ впевненої згоди.

Увагу привертає той факт, що невпевнена згода характеризувалась вищими показниками середньоскладової тривалості у всіх сегментах фрази, окрім ядра, де середньоскладова тривалість значно вища у реалізаціях саме впевненої згоди – 1,60 в. о. порівняно з 1,37 в. о. невпевненої згоди. Це підтверджується отриманими раніше даними щодо максимальної тривалості ядерного складу у категоричних, впевнених висловлюваннях [2, с. 163, 143–144].

Певні відмінності виявив також аналіз тривалості наголошених та ненаголошених складів (див. Табл. 1.2).

Таблиця 1. 2

**Усереднені показники тривалості наголошених
і ненаголошених складів у фразі, мс**

Вид складу	Впевнена згода	Невпевнена згода
Наголошений склад	282	258
Ненаголошений склад	148	163
Коефіцієнт відношення	1,9 ум. од.	1,6 ум. од.

З наведеної таблиці стає зрозумілим, що наголошені склади висловлювань впевненої згоди триваліші (282 мс) за склади невпевненої згоди (258 мс), проте у ненаголошених складах помітна зворотня тенденція – ненаголошені склади впевненої згоди менш тривалі – 148 мс у порівнянні з 163 мс. Цей факт ілюструє також коефіцієнт співвідношення тривалості наголошених та ненаголошених складів ($K_{мп}$), що є значно вищим у реалізаціях впевненої згоди ($K_{мп}=1,9$ ум. од.), ніж невпевненої ($K_{мп}=1,6$ ум. од.). Чергування

триваліших наголошених складів у поєднанні з менш тривалими ненаголошеними складами створює ефект підсиленої складовиділеності та прискореного темпу; приблизно однакова тривалість наголошених і ненаголошених складів призводить до сприйняття темпу висловлювання як уповільненого. На підвищену складовиділеність як засіб вираження впевненості, категоричності вказує дослідження А. В. Толстокорової [2].

На сприйняття темпу має вплив тривалість пауз – чим триваліша пауза, тим повільнішим сприймається темп. Загалом, середня тривалість міжсинтагменних та внутрішньосинтагменних пауз у реалізаціях невпевненої згоди вища (258 мс) за впевнену згоду (193 мс) (див. табл. 1.3). У реалізаціях невпевненої згоди фіксувалася, загалом, значно більша кількість заповнених та незаповнених внутрішньосинтагменних пауз різної тривалості – 78,21% у порівнянні з 20,79% (за 100% вважалася загальна кількість пауз у 520 висловлюваннях згоди – 207 пауз). Це пояснюється власне даною інтенцією – невпевненістю, яка вимагає певного часу на продумування, обмірковування, зваження ситуації.

Таблиця 1. 3

**Усереднені показники тривалості пауз
у висловлюваннях згоди, мс**

Вид паузи	Впевнена згода	Невпевнена згода	K_f
Міжсинтагменна	233	328	1,4
Внутрішньосинтагменна	121	188	1,6
Середня тривалість паузи	193	258	1,3

Таким чином, проведений електроакустичний аналіз довів, що висловлювання впевненої згоди в англійськомовному діалогічному бізнес-дискурсі характеризуються прискореним темпом, високим ступенем складовиділеності, коротшою тривалістю пауз. Невпевненій згоді властиві, відповідно, уповільнений темп, слабка складовиділеність, триваліші паузи.

Перспективи подальших розробок вбачаються у дослідженні динамічних характеристик впевненої / невпевненої згоди у бізнес-дискурсі, порівнянні просодичних ознак різного ступеня впевненості з урахуванням гендерного фактору тощо.

Література:

1. Любимова М. К. Интенциональные смыслы согласия и несогласия в русских и немецких дискурсах совещаний и переговоров : автореф. дисс. на соиск. науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / М. К. Любимова. – Тамбов, 2004. – 21 с.

2. Толстокорова А. В. Вариативность просодии просьбы в женской и мужской речи : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Толстокорова Алиса Валерьевна. – Киев, 1991. – 151 с.

3. Ogden R. Phonetics and Social Action in Agreements and Disagreements / R. Ogden // *Journal of Pragmatics*. – 2006. – Vol. 38, Issue 10. – P. 1752 – 1775.

GENERAL LINGUISTICS

ЕКСПРЕСИВНИЙ СИНТАКСИС У «ЩОДЕННИКАХ» ОЛЕСЯ ГОНЧАРА: ПИТАЛЬНІ КОНСТРУКЦІЇ

Вовк А. В.

аспірант кафедри української мови

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

Щоденники – це вид письменницької діяльності, що постійно перебуває в сфері наукових інтересів істориків, мовознавців, фахівців з історії й теорії літератури. Як правило, вивчення структури щоденників дає можливість добре ознайомитись із «синтаксичним почерком» митця та пізнати чимало фактів про автора як мовну особистість.

Дослідниця Катерина Танчин визначає щоденник як жанровий різновид документальної прози, форму оповіді, що ведеться від першої особи у вигляді щоденних записів, від вузько документальних, завдання яких – фіксація поточних справ, до таких, які наближаються до змалювання літературного [4, с. 15-16].

Актуальність дослідження полягає в тому, що «Щоденники» О. Гончара ще не були предметом комплексного лінгвостилістичного аналізу. На думку Ніни Гуйванюк, до аналізу тексту щоденникових записів доцільно застосувати підхід, згідно із яким проблема експресивності синтаксичних одиниць пов'язується із проблемою художності, мовної естетики, емоційної наснаженості творів [1, с. 411].

Запитальні конструкції – це речення з різноманітними інтонаційними нашаруваннями, які становлять «складний комплекс стилістично осмислених побудов» [3, с. 370]. За формальною будовою їх традиційно поділяють на займенникові та незайменникові, залежно від наявності чи відсутності питальних слів, а стилістичне навантаження цих висловлювань у поетичному мовленні залежить від природи поетичного тексту [2, с. 7].

Питальні конструкції є однією з характерних ознак ідіостилю Олеся Гончара. Мета дослідження – проаналізувати особливості вживання питальних конструкцій у мовотворчості письменника (на матеріалі його «Щоденників»).

За *структурою* питальні конструкції «Щоденників» Олеся Гончара діляться на: а) питальні із розповідною частиною на початку: ... **мав бути вночі зоряний дощ. Чи був він? Ніхто й не помітив, всі були схвильовані іншим** (1, с. 403); б) власне питальні: **За що ж дискримінація? Мабуть, за**

те, що виступає десь у Москві... (2, с. 269); в) питальні ампліфіковані: *Справді, чи під силу мистецтву змінити хід подій, відвернути вселюдське просування до катастрофи? За що нас покарано? За відступництво від святих заповітів? Чи це в самій природі людини закладено – шукати ворожнечі й погібелі?* (2, с. 473).

За будовою виділяємо такі питальні конструкції: а) прості (із одним питанням): *Хто скаже, що в наш час подвижників нема? Є вони, є!* (2, с. 422); б) складні (із декількома питаннями): *Повноси́ле життя – чим воно стане тепер? Тлін та й усе? Не віряться* (2, с. 496); в) складені (із декількома питаннями та декількома відповідями): *Але чому ж така тоскнота? Друзі де? Ті – в могилах, а ті заховалися в панцир байдужості... Мінне поле? Іди і по ньому теж* (2, с. 435).

За вираженням питальні конструкції діляться на: а) питально-відповідні: *Чим живе стара жінка в таких літах? Певне ж, що тільки дітьми, онуками* (2, с. 453); б) риторичні питання: *У залі – молоді сфінкси. Що вони думають? Як сприймають? Чи не бачимо ми їх лише зовні?* (2, с. 426); в) риторичні питання із відповіддю: *... як буде? Що з цього буде все це поки тільки можем догадки висловлювати...* (2, с. 136).

За змістом питальні конструкції можуть бути: а) питально-відповідними із великою кількістю потенційних варіантів відповіді: *... росте вгору, жене чимдуж, а власне – для чого? Щоб викинути цвіт* (2, с. 211); б) питально-відповідними, не зрозумілими без відповіді: *Гени? Таж, мабуть, це таки вони голос подають!!* (2, с. 422); в) питально-відповідними із певним чином прогнозованою відповіддю: *Цікаво, чи ще десь цей жанр процвітає так, як у нас? Здається, ніде!* (2, с. 496); г) питально-відповідними, що потребують ствердної або заперечної відповіді: *Що ж – вічність? Ніч, кажуть, птьма? Ні: рух і світло!* (2, с. 11); д) питально-відповідними із очевидною відповіддю: *Днями поховали Мисика, і ось уже не стало Бориса Тена... Такі дві величезні втрати для нашої культури. А хто замінить? Шумливих багато, а роботящих та знаючих – ждати роками* (2, с. 553).

За тематикою можна виділити такі типи питальних конструкцій: а) песимістичні: *Всі розуміють це, але де ж зусилля на порятунок? Вони є, але вони тонуть в отруйних потоках брехні, амбіцій, словесних нечистот...* (2, с. 498); б) глобальні: *В занепаді село, в занедбаності крайній, молодь розбігається, і як усе це змінити?* (2, с. 481); в) філософські: *Для мене звучить переконливо, що життя посіяно. Але хто ж був сівач?* (2, с. 572).

Отже, синтаксис «Щоденників» Олесья Гончара відзначається багатством питальних конструкцій, які у поєднанні із тропікою й риторичними фігурами творять неповторний індивідуальний стиль. Автор використовує питальні конструкції для того, щоб примусити читача задуматись над певною ситуацією, зробити певні висновки, тобто ці конструкції в багатьох випадках містять дидактичні, повчальні елементи. Питальні конструкції

експресивно виражають емоційний стан мовця або його емоційне ставлення до повідомлюваного, при цьому увага читача акцентується на певних явищах, подіях, які не можна пояснити або вони не достатньо знайомі чи зрозумілі.

Література:

1. Гуйванюк Н. Експресивний синтаксис // Слово – Речення – Текст: Вибр. праці / Н. В. Гуйванюк. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2009. – С. 409–478.
2. Кондратенко Н. Питальні речення в українському поетичному мовленні: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Н.В.Кондратенко; Одес. нац. ун-т ім. І.І.Мечникова. – Одеса, 2001. – 16 с.
3. Сучасна українська літературна мова. Стилїстика / за заг. ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка. – 1973. – 438 с.
4. Танчин К. Щоденник як форма самовираження письменника: Автореф. дис. ... канд. філол. наук / К.Я. Танчин. – Тернопіль, 2005.
5. Чабаненко В. Стилїстика експресивних засобів української мови / В. Чабаненко. – Запоріжжя: ЗДУ, 1993. – Ч. 1. – 216 с.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Гончар О. Щоденники. Том 1. 1943 – 1967. – К., Веселка, 2002. – 455 с.
2. Гончар О. Щоденники. Том 2. 1968 – 1983. – К., Веселка, 2008. – 607 с.

**ЕМОЦІЙНО-ЕКСПРЕСИВНЕ ІНТОНУВАННЯ
ЯК РИСА ІДІОСТИЛЮ ЮРІЯ ШЕВЕЛЬОВА
(НА МАТЕРІАЛІ ПРАЦЬ «ВНЕСОК ГАЛИЧНИИ
У ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ»,
«ЧОМУ ОБЩЕРУССКИЙ ЯЗЫК, А НЕ ВІБЧОРУСЬКА МОВА?»,
«ПУРИЗМ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ»)**

Гарюнова Ю. О.

*кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри української мови
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*

Живолуп С. В.

*студент VI курсу філологічного факультету
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна*

Юрій Шевельов – знаний і шанований в Україні та світі філолог. Він зробив значний внесок у розбудову української мови не лише в дослідницькому, теоретичному аспекті, а й у лінгвокреативному. Його праці неодноразово ставали об'єктом досліджень (І. Дзюба, В. Дорошенко, Д. Дроздовський, А. Загнітко, Л. Масенко, В. Мацько, І. Михайлин, І. Муромцев, О. Муромцева, В. Панченко, П. Селігей, С. Романюк, Р. Трифонов, Н. Чернова та багато інших), проте частіше з боку його літературознавчої творчості та епістолярної спадщини. Нас цікавить самотутність та новаторство ученого, виражені у його науковому доробку.

Науковий стиль української мови сформувався як абсолютна антитеза до художнього: такий виклад має відповідати усталеним канонам чіткості, знеособленості, стандартизованості, відтак емоційність та експресивність вважалися йому невластивими, «створювали зайву напругу» [4, с. 186].

Ю. Шевельов переборює науковий стиль як знеособлене мовлення, прагне зберегти себе як особистість, свої почування, емоції. Тому такий виклад може видатися профанним, популістським. Чи справедливо це? Сьогодні потреба інновацій, повернення до наукової мови образних елементів спричинила появу досліджень і розвідок (Н. Зелінської [1; 2], Л. Івасенко [3], В. Приходи [6], П. Селігея [7]), які пропонують оновити науковий текст шляхом орієнтації на потенційного реципієнта, віддання переваги якості, а не кількості, інформативності та простоті викладу, а головне – оприявленню авторської особистості у тексті.

Проаналізувавши низку праць, присвячених феномену наукового стилю Юрія Шевельова, пропонуємо виділяти такі риси його індивідуальні манери письма: змістовність, інформативність; орієнтування на «уявного співрозмовника», читача, а відтак – подолання інтелектуального бар'єру,

доступність завдяки відмові від зловживання іншомовними термінами; уміння не лише заволодіти читацькою увагою, а й утримати її; стислість, ощадливість мовних засобів; чіткість, стрункість викладу; ясність; аргументованість, а отже, й природна доказовість, аналітичність, переконливість; розповідність; іронія; актуалізація понять і термінів із сфери мистецтва для створення порівнянь, що дозволяє читачеві не тільки яскравіше уявити і запам'ятати авторські ідеї та їх трактування, а й усвідомити взаємозв'язок творчості письменника, особливостей його стилю з мистецькими напрямками й особливостями сучасної йому епохи; прагнення в питаннях жанру і композиції відірватися від усталених зразків; скрупульозність щодо посилок не тільки у виголошенні власних думок, а цитованих чи згадуваних чужих; вміння несподівано глянути на окрему деталь, окремий факт і, підкріпивши його численною супровідною аргументацією, зробити з нього іноді навіть парадоксальний, але в цілому правильний і охопний висновок; прозорі й послідовні зв'язки між судженнями; зрозумілі, логічні висновки; діалогізація; відсутність знеособленості, сухості викладу; часте використання метафор; полемічність; динамічність, інтригування; залучення драматургічних прийомів [5].

Емоційно-оцінні експресивні складники наукових текстів Ю. Шевельова найповніше аналізує П. Селігей у статті «Юрій Шевельов – майстер наукового стилю». Автор вважає, що «запальна поетична іскра, що її викресує Ю. Шевельов, оживляє холодні поняття й події – і ми їх краще уявляємо й запам'ятовуємо» [7, с. 14] Ми абсолютно згодні з дослідником, адже виражальність та оцінність – обов'язкові складники текстів Ю. Шевельова. Він не прагне подати сухий, «толерантний» виклад, сховатися за загальними означеннями. Його оцінки часто гострі, ущипливі, проте за ними простежуємо впевнену руку автора, його світоглядні позиції.

Експресію та експресивність Ю. Шевельов реалізує часто через фразеологізми. Але знаходимо її й на рівні словотворення, метафоризації, іронізування: «*Особливу агресивність виявило акання*» [17, с. 11]; «*Коло колиски її стояла церква, а посередньо – держава*» [17, с. 15]. В останньому прикладі автор вдається до фразеологізації, аби уяскрасити факти, інтенсифікувати значення явища. Трапляються і відверто експресивні фразеологізми, використані з тією ж метою: «*Кістяком і м'ясом її на Русі була ця остання*» [17, с. 16].

Часто Ю. Шевельов вдається до ступенювання або безвідносної міри ознаки, щоб надати слову виразного забарвлення, наприклад: «*Далеко прогресивніші позиції посідала інша група українських мовознавців, які теж були свого роду пуристами, але не такими безоглядними, як попередні*» [16]; «*Найконсервативніший з консерваторів Костянтин Победоносцев належав до пізнішого покоління*» [17, с. 22]; «*У грубозному томі його промов «общерусского» взагалі нема*» [17, с. 21]. Автор вдається до синонімічного нанизування компонентів: «*Тяглість живої, «природної»,*

«нерукоотвірної» мови існує коло 1300 років» [17, с. 16]; «Донедавна більшість українців обстоювали різницю/відмінність/відрубність своєї мови споконвіку» [17, с. 17]; «Єдине певне, що маємо, це літературна мова на церковнослов'янській основі, церквою санкціонована, пропагована, культивована, доглядана» [17, с. 16]. Такий прийом нанизування синонімів, коли наступний компонент є більш експресивним, ніж попередній, а тому створюється ефект висхідної градації, автор використовує, зрозуміло, для увиразнення змісту.

Проте найвиразніше експресивність Ю. Шевельова виявляється в оцінках, які він дає явищам та персоналіям. Переважно виразником оцінності стають метафоричні епітети. Шевельовським текстам властива загальна оцінка (хороший-поганий), нормативна (йдеться про суб'єктивну нормативність). Такий тип оцінки реалізується переважно на рівні означень, але їх забарвленість та контекст, вдале поєднання з означуваним словом створюють у читача враження абсолютної впевненості щодо тих чи інших авторових позицій: «Цими словами кінчається гаряча стаття Б. Грінченка» [15, с. 43]; «Але здоровий, нормальний туризм конче потрібний для, як я вже сказав, – життя, існування і розвитку мови» [16]; «Галичанізація» мови молодого покоління посунулася так помітно вперед, що її запеклий ворог І. Нечуй-Левицький зміг дати таку уїдливу й, звичайно, карикатурно перебільшену характеристику мови тогочасного молодшого покоління» [15, с. 56]. Бачимо, що виразно оцінні компоненти, що їх автор додає до викладу, не залишають читачеві сумнівів щодо неприйняття ученим певних поглядів.

Іронія теж є одним з основних виразників оцінки Ю. Шевельова. Розгляньмо приклади: «Хронологічно перед у розгромі (книжки Смаль-Стоцького) вів Алексей Шахматов» [17, с. 3]. Іронічний підтекст досягається накладанням негативного значення лексеми «розгром» на позитивне забарвлення фразеологізма «вести перед». У реченні «Смаль-Стоцький набув слави Герострата у славистиці» [17, с. 3] автор апелює до прецедентного феномена з міфології (Герострат, як відомо, спалив храм Артеміди аби увіковічнити своє ім'я), тому можемо говорити не тільки про увиразнення сказаного, а й про авторську фразеотворчість.

Ю. Шевельов був багатогранним ученим, умів мислити нестандартно, засвідчив тонке чуття слова, а відтак збагатив блискучими працями царину української лінгвістики, став на шлях поступу до розвитку і вдосконалення норм наукового стилю української мови. Учений відступає від класичних принципів побудови наукового стилю на всіх мовних рівнях, що глобально реалізується в емоційно-експресивному інтонуванні. Це робить тексти науковця живими. У його роботах яскраво трансльовано риси ідіостилю. Саме звернення до емоційності й експресивності дозволяє зробити його тексти такими, що не сприймаються однорівнево, для яких властиве багатоголосся.

Література:

1. Зелінська Н. Поетика приголошеного слова (Українська наукова література ХІХ – початку ХХ ст.) : монографія / Надія Зелінська. – Л.: Світ, 2003. – 352 с.
2. Зелінська Н. Який він, науковий стиль? [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://kulturamovny.univ.kiev.ua/КМ/pdfs/Magazine38-3.pdf>.
3. Івасенко Л. Науковий стиль як об'єкт дослідження вітчизняних учених / Л. О. Івасенко // Соціальні комунікації / Social Communications. – 2015. – № 1. – С. 111-120.
4. Лаптева О. О некоторых синтаксических тенденциях в стиле современной научной прозы (по материалам редакторской правки) / О. А. Лаптева // Развитие синтаксиса современного русского языка. – М. : Наука, 1966. – С. 186-223.
5. Муромцев І. Юрій Шевельов – видатний учений сучасності / І. Муромцев // Видатний філолог сучасності : Наукові виклади на честь 85-ліття Юрія Шевельова. – Харків, 1996. – С. 10-15.
6. Прихода М. Український науковий текст : між традицією та інноваціями [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nas.gov.ua/publications/books/series/9789660247048/Documents/2011_05/23_Prikhoda.pdf.
7. Селігей П. Як полонити читача з першого рядка / Пилип Селігей // Стиль і текст. – Вип. 4. – 2003. – С. 150-189.
8. Шевельов Ю. Внесок Галичини у формування української літературної мови. / Юрій Шевельов – К. : Вид. дім «КМ Академія», 2003. – 160 с.
9. Шевельов Ю. Пуризм в українській мові / Передрук В. Вакуленка // [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://movahistory.org.ua/wiki/Шевельов_Ю._Пуризм_в_українській_мові.
10. Шевельов Ю. Чому общерусский язык, а не вібчоруська мова? З проблем східнослов'янської глотогонії : Дві статті про постання української мови. / Юрій Шевельов – К. : Вид. дім «КМ Академія», 1994. – 32 с.

НАБУТТЯ НАЗВАМИ АРТЕФАКТІВ СИМВОЛІЧНОГО ЗНАЧЕННЯ ЗА МЕТАФОРИЧНОЮ МОДЕЛЛЮ «АРТЕФАКТ – ЛЮДИНА» В УКРАЇНСЬКІЙ, НІМЕЦЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

Микитенко А. В.

аспірант

Інститут мовознавства імені О. О. Потебні

Національна академія наук України

м. Київ, Україна

Концепція метафоричного моделювання розвинулася на основі теорії концептуальної метафори, яка виникла як напрям когнітивної лінгвістики у Америці. За твердженнями Ю. В. Кравцової, метафоричним моделюванням можна вважати побудову моделей метафор, які відбивають національні стереотипи образно-асоціативного мислення даної лінгвокультурної спільноти на певному етапі її еволюції. Дослідженням семантики метафоричних виразів і побудова метафоричних моделей, реконструйованих на конкретному мовному матеріалі дає змогу встановити моделі метафоричного мислення окремої мовної особистості або етносу у цілому, характерних для даного історичного періоду, або визначити закономірності відображення певних когнітивних структур знання у мовних структурах [2, с. 43-54].

У ході дослідження було виявлено, що набуття назвами артефактів символічних значень відбувається у досліджуваних мовах шляхом певних метафоричних моделей, серед яких треба виділити модель «артефакт – людина». Хоча кількість символічних значень, що утворені за даною метафоричною моделлю є невеликою, дослідження дасть змогу встановити подібності та відмінності трансформацій українських, німецьких та англійських номінацій артефактів у символи.

Серед назв артефактів, символічні значення яких були утворені за даною метафоричною моделлю, було зафіксовано 7 (8,9 %) номінації в українській мові, 4 (4,1%) – у німецькій та 3 (6,25%) – у англійській. Під час дослідження було виявлено, що за даною метафоричною моделлю спостерігається як подібності між символічними значеннями у досліджуваних мовах, так і відмінності, що виявляються у безеквівалентності символічного прочитання. Розглянемо деякі з них.

Номінація артефакту **машина** / **нім. die Maschine** / **англ. machine** символізує у досліджуваних мовах людину. Треба зауважити, що, якщо в українській та англійській мовах найменування символізує особу загалом, то у німецькій мові був зафіксований компонент символічного значення жінка. Мотиваційною ознакою перенесення є «автоматичність», з якою людина здатна виконувати певну роботу: пор. укр. / / *перен. Про людину*,

що діє автоматично, несвідомо. – Я не можу обернутися в покірну машину, як ота швачка, і затлумити в собі всі поривання [5: 4, с. 657]; англ. 1.4 A person who acts with the mechanical efficiency of a machine «особа, що виконує роботу з механічною ефективністю машини»; comedians are more than just laugh machines «коміки – це більше ніж жартівливі машини» [9]. Німецьке найменування **die Maschine** позначає 4. (salopp) große, dicke Frau «(фамільярно) велика, повна жінка» [8]. Однак, ми вважаємо, що на лексичному рівні символічне значення закріпилося у результаті використання сталого висловлювання *ist das eine Maschine!* «ну й товста ж вона!» [3: 2, с. 45]. Тому, на нашу думку, не слід надавати даного символічного значення окремому найменуванню.

Безеквівалентним в українській мові є символічне значення найменування артефакту на позначення взуття **личак**. Назва виступає символом бідної людини, що засвідчує тлумачний словник української мови: 2. перен., заст. Вбога людина [5: 4, с. 501]. Мотиваційною ознакою перенесення стала «бідність», оскільки даний вид взуття носили лише малозабезпечені особи: *Ходили тогді в кармазинах тільки люде значні да шабльовані, а міщане одягались синьо, зелено, або у горохв'яний цвіт; убогії носили личакову одежу. Через те козаки дражнять було міщан личаками* [4: 2, с. 365].

Цікавою трансформацією набуття артефактом символічного прочитання є метафоричне перенесення лантух – людина. Компонент символічного значення людина був зафіксований для українського найменування **лантух** та німецької назви **der Sack**. В англійській мові подібного символічного значення виявлено не було. Слід звернути увагу на те, що в українській мові є дві номінації для позначення німецького *der Sack* – лантух та мішок. Так, *лантух – великий мішок з грубої тканини* [5: 4, с. 445], *мішок – зшити з шматка грубої тканини вмістище для зберігання і перевезення сипких тіл і різних речей, а також великий паперовий пакет цього ж призначення* [5: 4, с. 762]. Натомість найменування **личак** одним з ЛСВ слова має: 3. перен. Неповоротка, неспритна людина. Як це могло статися, що він досі не помічав, яка Ляля вродлива! А той лантух Василь, бач, помітив; // без додатка, з чим. Уживається як лайливе слово. [Катерина:] Що він собі думає, лантух з половою, що це йому старий режим?! [5: 4, с. 445]. Мотиваційною ознакою перенесення, ймовірно, стала «повільність». У тлумачному словнику німецької мови зазначається, що номінація *der Sack* позначає *vulgär, Schimpfwort Mann, Mensch* «вульгарно, лайливе слово чоловік, людина». Наведемо приклад: *Wenn ihr Farbe habt, ihr Säcke, könnt ihr die Ringe an die Rohre pinseln* «якщо у вас є фарба, ви, мішки, тоді ви можете намалювати кільця на трубах» [7]. Мотиваційною ознакою перенесення стала «грубість», якою характеризується людина, до якої лайливо звертаються.

У всіх досліджуваних мовах найменування лялька / нім. **die Puppe** / англ. **doll** символізує людину, однак були зафіксовані відмінності між мотиваційними ознаками, які покладені в основу перенесення в українській, німецькій та англійській мовах. В українській мові найменування артефакту позначає *2. перен. Безвольна людина або людина, якою розважаються; – Йолопка! – Лялька в руках Плетенецького, – просичав один; Хіба вона прийшла сюди, щоб стати комусь лялькою і розвагою!* [5: 4, с. 579]. В основу метафоричного перенесення в українській мові покладена мотиваційна ознака «іграшковий», яка притаманна людині, з якою граються. У німецькій та англійській мовах відповідні номінації **die Puppe** та **doll** мають більш вузьке символічне значення та символізують переважно людину жіночої статі: пор. нім. *bildlich von einer Frau* «образно про жінку»; *er hatte eine launische Puppe aus der Frau gemacht* «він зробив з жінки вередливу ляльку»; *salopp, veraltend ansprechendes, hübsches Mädchen* «фамільярно симпатична, приваблива дівчина»; *Neuloh war die Heimat einer süßen Puppe, namens Sophie* «Нойлоє був батьківщиною солодкої ляльки, на ім'я Софія» [7]; англ. *a. A person considered to be physically attractive* «фізично приваблива людина», *b. A woman* «жінка» [6]. У даному випадку мотиваційною ознакою перенесення є «привабливість», яка притаманна жінці. Слід відзначити, що у англійській мові номінація позначає також *1.2. A generous or considerate person* «щедра або уважна людина»; *Oh, and be a doll, and leave me a review* «О, і будь лялькою, і залиш мені огляд» [9].

Українська номінація **нитка** має безеквівалентне символічне значення – жінка. Як зазначає В. Жайворонок, артефакт являє собою тоненьку частину шовку, бавовни тощо. В основі найменування закладена символіка молодості, тому нитка визначається як символ стрункості дівчини «*тонка, як нитка*» й коханої: *Ой Боже мій милосердний, ти – шовкова нитка; Гей, всі рибки сюди ходять, Моєї не видно* [1, с. 396-397]. Мотиваційною ознакою виступає «витонченість», як характерна риса фігури дівчини.

Можна підвести підсумки, що методика моделювання дає змогу встановити моделі метафоричного мислення. У ході розвідки було розглянуто одну з таких моделей «артефакт – людина». Результати дослідження показали, що дана модель не є поширеною. Однак, були зафіксовані як подібності, так і відмінності у символічних значення найменувань артефактів в українській, німецькій та англійській мовах, що пов'язано з ментальними особливостями зазначених етнокультур.

Література:

1. Жайворонок В.В. Знаки української етнокультури : Словник-довідник. – К.: Довіра, 2006. – 703 с.

2. Кравцова Ю.В. Семантико-когнітивне моделювання метафоризації / Ю.В. Кравцова // Мовознавство. – 2011. – № 1. – С. 43-54 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MoZn_2011_1_6.
3. НУФС: німецько-український фразеологічний словарь / В 2-х т. / Сост. В.И. Гавриш, О.П. Пророченко. – К.: Рад. школа, 1981.
4. Словарь української мови / Упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко : в 4-х т. – К. : Вид-во Академії наук Української РСР, 1958.
5. СУМ : словник української мови : в 11 т. – К. : Наукова думка, 1979 – 1980. – Т. 1-11.
6. Dictionary. Encyclopedia and Thesaurus [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.thefreedictionary.com.
7. Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.dwds.de>.
8. Duden Wörterbücher [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.duden.de>.
9. English Oxford Living Dictionaries [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://en.oxforddictionaries.com>.

ВЛАСНІ ІМЕНА В КУЛЬТУРІ ПОБУТОВОГО ТА САКРАЛЬНОГО МОВЛЕННЯ

Слабоуз В. В.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

м. Слов'янськ, Донецька область, Україна

Актуальним є, з одного боку, широке розуміння культури як найрізноманітніших проявів людської діяльності, завдяки яким змінюються відносини між природою та суспільством, а з другого, більш вузьке розуміння культури як духовного надбання людства, творчого, мистецького відтворення дійсності. Оскільки духовна культура певний час розвивалася на, так би мовити, неусвідомлюваному рівні й лише пізніше важливими для людської життєдіяльності стали, знову ж таки умовно кажучи, рефлексії щодо культурних явищ і феноменів, які відбувались через осмислення фактів культури в мовленнєво-мисленнєвій діяльності людини, розгляд проблеми, заданої заголовком тез, має сенс також подати у відповідних ракурсах.

Із нашої точки зору, саме в донауковій і дофілософській «передісторії» появи власних імен й розвитку їхніх функційних можливостей у побутовому мовленні приховуються від пильного ока дослідників паростки

«культурного» розуміння значущості онімії як засобу передачі сувої інформації, пов'язаних із тим або іншим об'єктом.

Істотною передумовою теоретичного розгляду проблем функціонування власних назв як носіїв культурної інформації є діалектично суперечливий, історично змінний, але, тим не менш, безперервний інтерес до них протягом усього часу розвитку людства. У нашій роботі ми поговоримо лише про найбільш яскраві фактори, що виявляються з певною чіткістю й забезпечують перетворення власної назви на «транспортний засіб» культурної інформації. Разом із тим торкнемось і деяких моментів з передісторії наукового вивчення онімії, у тому числі й власних імен, які функціонують у текстах з естетичною спрямованістю, оскільки взаємодія та взаємовплив творчої й рефлексуючої стихії утворили той конгломерат уявлень про функційні можливості пропріальних одиниць, із якого виростають і культурно орієнтовані прийоми їхнього використання, і наукові уявлення, і власне теорія онімографії.

На думку О. В. Суперанської, безліч «темних» місць в історії людства, незважаючи на відсутність фактичного матеріалу, можна зробити більш зрозумілими завдяки ономастиці: «Из-за отсутствия фактического материала <...> иногда целые столетия в жизни какого-нибудь народа не имеют удовлетворительной исторической интерпретации. Восполнению этого недостатка может служить ономастика. Правильно проанализированные имена приведут историка на прародину этого народа, расскажут о контактах с различными этно-лингвистическими группами и о многом другом» [6, с. 16]. Авторка теорії власних імен наголошувала на необхідності досліджувати родові імена, які акумулюють інформацію про походження окремих племен, про їхні родинні стосунки з іншими племенами; наполягала на вивченні географічних назв на тій підставі, що вони віддзеркалюють розселення народів, взаємопроникнення етнічних груп.

Давні географічні назви постають своєрідними історичними пам'ятками, навіть якщо вони змінили свою форму, стали подібними до слів сучасної мови. На думку В. І. Абаєва, узагалі кожне слово-поняття (до яких ми відносимо й власні імена зі значним обсягом культурної інформації) є своєрідним історичним документом, свідомством або походження народу, або його відносин з іншими народами [1, с. 15]. Найдавніші археологічні пам'ятки зберегли лише окремі, часом дуже короткі написи, але й вони слугують дослідникам цінним матеріалом. Нашу антропонімну історію зберегли документи, серед яких важливе місце посідають літописи, писцеві й розрядні книги, генеалогічні записи, у яких збереглися й власні імена відповідного історичного періоду. Певний матеріал подають допоміжні історичні науки: нумізматики, сфрагістики тощо. Вивчення названих та інших історичних документів дозволяє певною мірою висвітлити глибини «колодязю часу», у якому й починаються паростки культурного існування власних імен.

Можна знайти багато прикладів, що ілюструють ставлення первісної людини до власних імен. Деякі з них особливо показові, оскільки зберегли й донесли до наших днів паростки формування у свідомості носіїв мови розуміння імені як осередку змістової суті об'єкта і як інструмента, який дозволяє передати естетичні властивості названого чи означеного іменем предмета.

Звернімося до того періоду в історії людства, коли розвиток мислення був пов'язаний із міфологічними уявленнями щодо переконаності в природному зв'язку між іменем і предметом. Ім'я в міфології є найбільш істотним компонентом системи. В. М. Топоров відзначав, що «міфи без імен практично не існують <...>; низка міфологій дійшла до нас головним чином у вигляді окремих імен або цілих списків. <...> Разом з тим саме поняття імені нестійке <...>, відсутня чітка межа між власним іменем і <...> апелятивом. Залежно від мотивованості певного імені його власною внутрішньою формою та ролі позначуваного ним персонажа чи предмета, виявляється тенденція до апелятивізації власного імені <...> або, навпаки, апелятив прагне стати власним іменем, водночас сакралізуючись і міфологізуючись» [7, с. 508]. Культурна антропологія, етнографія й порівняльно-історичне мовознавство дослідили й описали значну кількість фактів, які підтверджують думку про те, що міфологічна свідомість у душі архаїчного реалізму сприймала власне ім'я як певну внутрішню сутність позначуваного ним об'єкта.

Ототожнення слова й денотата, «яке так характерне для міфологічних уявлень й ознакою якого є, з одного боку, всілякі табу, з іншого ж – ритуальна зміна власних імен» [5, с. 286], із найбільшою щільністю відбувається саме у сфері власних імен. При цьому власні міфологічні імена й образи, особливо на етапі архаїчного реалізму, не були умовними. Вони не містили в собі нічого умовно-поетичного. «Міф, – писав Ф. Х. Кессіді, – чуттєвий образ й уявлення, уособлення й художній образ, інтуїтивне сприйняття й чуттєве бачення; міф є не тільки вираженням, позначенням та уособленням чогось, але й тим, що він виражає, позначає та уособлює» [2, с. 42].

Значну роль у формуванні культурної складової в семантиці власних імен відіграли релігійні тексти й традиції. Наприклад, значний вплив на становлення сакральної складової в біблійних текстах і тих, які належать до імен Бога, зіграло ім'яслав'є або оноματοдоксія. Воно зародилося на початку XX століття серед руських монахів на святій горі Афон. Головним богословським твердженням прибічників ім'яслав'я було вчення про «незриму присутність Бога в Божественних іменах». Видатний філолог і філософ XX століття О. Ф. Лосєв, до праць якого ми ще неодноразово будемо звертатися, досліджував ім'яслав'я та залишив велику працю, яка вперше побачила світ лише в 1999 році [4]. У ній О. Ф. Лосєв наголошував, що «ім'яслав'я сягає корінням не тільки в перші віки християнства, але виявляється як характерна риса й у низці давніх релігій, у першу чергу в

релігії Старого Заповіту. <...> Хоча книги Нового Заповіту представлені грецькою мовою, однак розуміти їх слід було б з урахуванням і давньоєврейської традиції. І тоді виявляється, що й Новий Заповіт також повен містики імені. <...> Уся спокутна подорож Ісуса Христа по землі є одкровенням імені Божого <...>. Спокута людям прийде тільки лише через ім'я Боже <...>. Іменем Бога твориться таїнство (Матф. 28, 19; Иак. 5, 14). <...> «Діяння апостолів» взагалі – книга про переможну ходу імені Бога після преславного піднесення на небо Ісуса Христа <...>» [3, с. 226-227].

Оскільки протягом майже 70 років минулого століття значна кількість текстів сакрального змісту, філософсько-богословські праці й певне коло текстів, у яких обговорювались питання ім'яслав'я й боротьби з ним перебували в підцензурному стані, теоретичне осмислення й практичне використання їх було утрудненим, для отримання повної картини розвитку ставлення до власних імен у суспільстві необхідні окремі додаткові розшуки. Вважаємо, що вони відкриють дослідниками нові грані процесу розвитку уявлень про власні імена й відкриють нові аспекти досліджень у цьому напрямку.

Література:

1. Абаев, В. И. О принципах этимологического словаря / В. И. Абаев // Вопросы языкознания. – 1952. – № 5. – С. 11-15.
2. Кессиди, Ф. Х. От мифа к логосу (становление греческой философии) / Ф. Х. Кессиди. – М. : Мысль, 1972. – 312 с.
3. Лосев, А. Ф. Исследования по философии и психологии мышления (1915-1919) / Лосев А. Ф. // Личность и Абсолют ; сост. и общ. ред. Тахо-Годи А. А. – М. : Мысль, 1999. – 514 с.
4. Лосев, А. Ф. Фрагменты дополнений к «диалектике мифа» (1929) / Лосев А. Ф. // Личность и Абсолют ; сост. и общ. ред. Тахо-Годи А. А. – М.: Мысль, 1999. – С. 378 – 514.
5. Лотман, Ю. М., Успенский, Б. А. Миф – имя – культура / Ю. М. Лотман, Б. А. Успенский // Труды по знаковым системам. – Вып. VI. – Тарту, 1973. – С. 28-303.
6. Суперанская, А. В. Языковые и внеязыковые ассоциации собственных имен / А. В. Суперанская // Антропонимика. – М., 1970. – С. 7-17.
7. Топоров, В. Н. Имена / В. Н. Топоров // Мифы народов мира. Энциклопедия в двух томах. – Второе издание. – Советская энциклопедия, 1991. – Т. 1. – С. 508-510.

**ІДЕНТИФІКАЦІЯ ПОЛІТИЧНОГО ІНТЕРВ'Ю
ЯК ОСОБЛИВОЇ ФОРМИ ДИСКУРСУ:
АНАЛІЗ НАПРЯМІВ І МЕТОДІВ ВІТЧИЗНЯНИХ
ТА ЗАКОРДОННИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Стрюк Т. В.

*аспірант кафедри української мови
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна*

Дебати, промови, привітання, публічні виступи та інші типи політичних текстів містять мовні засоби, які мають на меті викликати довіру, вплинути на свідомість реципієнтів. Політичний дискурс (ПД) передбачає серед інших і комунікативно-прагматичний аспект дослідження, тому лінгвальне втілення комунікативно-мовленнєвих тактик маніпуляції, аргументації, переконання привертає увагу науковців. Перетин дослідження політики й лінгвістики спровокував феномен політичного дискурсу, який став предметом зацікавлення українських (О. Зарецького, Н. Шевчука, Р. Попова, Л. Нагорної, А. Прокопенко, О. Шуменко та ін.) та зарубіжних вчених (Т. А. ван Дейка, Е. Бенвеніста, М. Фуко, О. Баранова, О. Шейгал та ін.).

У сучасних студіях з комунікативної лінгвістики широко вживається поняття «політичного інтерв'ю», що уможливорює усталення цього терміна, але в україністиці ще важко знайти ґрунтовні дослідження з питань визначення жанру інтерв'ю із політичними діячами як різновиду політичного дискурсу, що і становить актуальність теми. Мета статті – проаналізувати напрями й методи дослідження політичного інтерв'ю (ПІ).

А. Прокопенко, О. Шуменко розглядають статус неконфліктної стратегії ПІ на матеріалі американського медіаполітичного дискурсу. А. Прокопенко аналізує ПІ у зв'язку з його прагматичною спрямованістю та констатує, що «з точки зору структурної організації ПІ – це безперечно діалог, а в соціальному плані інтерв'ю представляє собою інтерактивне, спеціалізовано-професійне спілкування між інтерв'юером та респондентом» [8, с. 199], визначає його як «багатогранний жанр медіадискурсу» [8, с. 200]. К. Серажим визначає ПІ як розмову журналіста із політиком (у вузькому значенні), ціллю якої є запит інформації та реалізації чітко визначених стратегій і є типовим жанром актуалізації суспільного політичного дискурсу [11, с. 43-51].

Російська дослідниця А. К. Михальська вважає, що ПІ – це високо конвенційний (соціально «умовний») публічний мовний жанр із жорстким розподілом мовних ролей безпосередніх учасників, у якому журналіст розкриває чи намагається розкрити вагомі для суспільства риси політика, у тому числі і «небезпечні», тоді як останній, відповідаючи на питання журналіста, намагається переконати суспільство у своїй «необхідності»

[7, с. 68]. А. М. Чащина трактує політичне інтерв'ю як особливий жанр політичного дискурсу та оперує поняттям «політична лінгвістика». С. В. Чистякова відносить ПІ до «усного діалогічного різновиду політичної комунікації, який повинен бути досліджений у першу чергу з урахуванням характерних особливостей усного діалогічного дискурсу» [13, с. 180].

Орієнтуючись на останні тенденції українських та російських наукових досліджень, можна стверджувати, що ПІ займає перехідне положення між медіа– та політичним дискурсом.

Джордж Лакофф, професор когнітивної науки та лінгвістики Каліфорнійського університету Берклі, у книзі «Політичний розум» («The political mind») (2008) акумулює найновіші лінгвістичні дослідження, пояснює моральні та політичні процеси мислення через біологічні чинники, побудову домінантного дискурсу, емпатію. Науковець говорить, що метафори мають неврологічне коріння та керують громадськістю на психологічному рівні, посилюють роботу відповідних мозкових центрів. Лакофф висуває припущення, що людина мислить не раціонально, а інтуїтивно, емоційно та метафорично. Особливої уваги лінгвістів заслуговують розділи «Слова і політика», «Фрейми і метафори у політиці». Теорія вченого стосується концептуальної метафори, яка реалізує ідеї політиків мовними засобами та прийомами. Варто зауважити, що до його напрацювань із когнітивної лінгвістики, які намагаються пояснити мову як відтворення процесів мислення людини, треба ставитися критично і пам'ятати, що метафори мають тенденцію до деактуалізації.

У 1996 році П. Булл, Дж. Еліот, Д. Пальмер, Е. Уолкер звернули увагу на типологію питань у політичному інтерв'ю та запропонували нову модель послідовних запитань-реакцій у ПІ. У статті «Мікроаналіз політичного дискурсу» (2012) дослідник політичного дискурсу Йоркського університету (Великобританія) П. Булл розглядає інтерв'ю («a broadcast political interview») як жанр політичної комунікації [2, с. 88] і стверджує, що комунікативні навички політика під час телевізійного інтерв'ю безпосередньо впливають на здатність ефективно працювати в різних соціальних контекстах. На відміну від монологу, який може бути написаний попередньо, інтерактивне політичне інтерв'ю має потужний набір мовленнєвих інструментів впливу на маси [2, с. 91].

Праця «Техніки аналізу політичних інтерв'ю» (2009) П. Булла та його колег репрезентує методи аналізу ПІ, які стануть у нагоді лінгвістам для вивчення структурно-конотативних реалій цього жанру. Варто зазначити, що дослідження П. Булла обмежується британським політичним і соціальним контекстом, але подає керівні принципи, за допомогою яких можливе проведення кроскультурних порівняльних досліджень політичного інтерв'ю.

Рама Мартінес Есперанса у монографії «Політичні інтерв'ю, ток-шоу інтерв'ю та дебати на британському телебаченні: порівняльне вивчення

інтерактивної організації трьох телевізійних жанрів» висуває гіпотезу, що «у політичному інтерв'ю інтерв'юер грає активну ускладнюючу роль, що призводить до прийняття позиції подібної диспутанту, як наслідок, генерує значну частку переривань співрозмовника» [10, с. 219]; визначає ПІ як «трансляційний жанр, що складається з офіційної особистої зустрічі журналіста та політика, які детально обговорюють політичні справи» [10, с. 455].

Польська дослідниця М. Давіджяк-Кладочна у статті «Журналістські стратегії у інтерв'ю з політиками» (2007) характеризує найбільш типові ролі журналістів, які проводять інтерв'ю з політиками на зламі ХХ – ХХІ ст., але не дає визначення ПІ.

Французький лінгвіст Патрік Шародо у статті «Політичний дискурс або сила мови» зважаючи на гіпотези М. Вебера, Ю. Хабермаса, Х. Арендт робить спробу пояснити роль мовно-діяльнісних відносин у політичному дискурсі. У нарисі «Політичний дискурс: маски влади» розглядає питання політичного дискурсу з погляду мови. З цієї точки зору, ПД є соціальною практикою, яка дозволяє поширювати ідеї та думки в публічному просторі. К. Гобан у монографії «Основні характеристики сучасного політичного дискурсу» («Des principales caractéristiques du discours politique contemporain») говорить, що сучасна політична логіка має вплив на лексикон політичного дискурсу.

Аналіз цих досліджень дає підстави стверджувати, що інтерес до вивчення політичних текстів засобами лінгвістики беззаперечний, хоча й досі немає чіткої жанрової стратифікації політичного дискурсу.

Отже, виокремлюючи політичне інтерв'ю як самостійний гібридний жанр, варто брати до уваги комунікативні цілі політичного дискурсу, способом вираження якого є мова. На відміну від звичайного інтерв'ю, політичне виступає потужним інструментом впливу, реалізації інтенцій зацікавлених, джерелом актуальних тенденцій і настроїв суспільства.

Література:

1. Bull P. Techniques of political interview analysis / P. Bull. *Discourse and Politics*. ed. / Gloria Álvarez-Benito; Gloria Fernández-Díaz; Isabel Íñigo-Mora. Newcastle-upon-Tyne, UK : Cambridge Scholars Publishing, 2009. – p. 215-228.
2. Bull P. The microanalysis of political discourse/ P. Bull // *Philologia Hispalensis*. – № 26 / 1-2. – 2012. – С. 79-93.
3. Bull P., Judy E., Palmer D. and Walker E. Why politicians are three-faced: the face model of political interviews / P. Bull, E. Judy, D. Palmer and E. Walker // *British Journal of Social Psychology*. – № 35. – 1996. – С. 267-284.
4. Gobin C. Des principales caractéristiques du discours politique contemporain / C. Gobin// *Les langages de l'idéologie. Études pluridisciplinaires*. – № 30. – 2011. – С. 169-186.
5. Dawidziak-Kładoczna M. Strategie dziennikarskie w wywiadach z politykami // *Prace naukowe AJD. Językoznawstwo*, 2007. – № VI. – S. 19-25.

6. Lakoff G. *The Political Mind: A Cognitive Scientist's Guide to Your Brain and Its Politics*. Penguin. – 2009. – 320 s.

7. Михальская А. К. Полевая структура политического дискурса: метод анализа и описания речевого поведения политика в политическом интервью / Михальская А. К. // Журналистика в 1999 году.: тез. науч.-практ. конф. М.: МГУ, 2000. Ч. 5. – С. 28-70.

8. Прокопенко А.В. Місце політичного інтерв'ю на тлі медіадискурсу / А.В. Прокопенко // Вісник ЖДУ ім. І. Франка. – Випуск 45. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Франка, 2009. – С. 198-201.

9. Прокопенко А. В., Шуменко О. А. Статус неконфліктної стратегії в політичному інтерв'ю (на матеріалі американського медіаполітичного дискурсу) / А. В. Прокопенко, О. А. Шуменко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. – № 22. – 2016. – С. 135-139.

10. Rama Martínez, María Esperanza. *Political Interviews, talk show interviews, and debates on British TV : a contrastive study of the interactional organization of three broadcast genres* / María Esperanza Rama Martínez. – Alicante : Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, 2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cervantesvirtual.com/nd/ark:/59851/bmcp425>.

11. Серажим К. С. Інтерв'ю з політиком як типовий жанр актуалізації сучасного політичного дискурсу / К. С. Серажим // Українське журналістикознавство. – К., 2004. – Вип. 5. – С. 43-51.

12. Чащина А. М. Политическое интервью как особый жанр политического дискурса / А. М. Чащина // Вестник Челябинского государственного университета. – Ч.: ЧГУ, 2013. – № 37. – (328). Филология. Искусствоведение. Вып. 86. – С. 60-62.

13. Чистякова С. В. Место политического интервью в жанровой структуре политического дискурса/ С. В. Чистякова // Альманах современной науки и образования. –Т.: Грамота, 2010. – № 11 (42): в 2-х ч. Ч. I. С. 178-180.

14. Charaudeau P. *Le Discours politique: les masques du pouvoir*/ P. Charaudeau. Fac-similé de la 1re édition, Paris, Librairie Vuibert, 2005. – 260 с.

15. Charaudeau P. *Le Discours politique ou le pouvoir du langage* / P. Charaudeau [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.youscribe.com/BookReader/Index/304525?documentId=27719>.

TRANSLATION STUDIES

ГРАМАТИЗАЦІЯ ІДЕОГРАМ У ПРОЦЕСІ АДАПТАЦІЇ КИТАЙСЬКОЇ ПИСЕМНОСТІ ДО РЕАЛІЙ КОРЕЙСЬКОЇ МОВИ (V – XV СТ.)

Аліменко О. С.

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри корейської філології

Київський національний лінгвістичний університет

м. Київ, Україна

Грамматикалізація в цілому є процесом створення граматичних категорій та граматичної системи мови [4, с. 11]. (Грамматизація і грамматикалізація є аналогічними поняттями, однак термін «граматизація» був більш поширеним у радянському мовознавстві [2, с. 196]). Грамматикалізація – це десемантизація лексичного значення слова внаслідок уживання в граматичній функції і формування на його основі граматичного значення [3, с. 354]. Однак якщо у мовах, носії яких користуються алфавітними писемностями, процес грамматикалізації відбувається у напрямку лише від лексичного значення до граматичного, то у випадку з ідеографічними писемностями цей процес може мати декілька різних векторів розвитку. Так, наприклад, при адаптації китайської ідеографічної системи до реалій корейської мови у V – XV століттях спостерігається явище грамматикалізації не лексеми, а графеми.

Оскільки ідеограма покликана графічно відобразити поняття, то процес грамматикалізації відбувається за такими етапами: відхід від поняттєвого значення до фонетичного, а від фонетичного до граматичного. Розглянемо це явище детальніше.

Китайська писемність пройшла декілька історичних етапів розвитку графічних одиниць і приблизно у III ст. ідеограми набули свого сучасного вигляду під назвою «кайшу» [6, с. 334-335]. Саме графічна форма кайшу прийшла на територію Кореї у IV ст. та стала називатися «ханджа» [1, с. 124]. Сама ж китайська писемність отримала корейську назву «ханмун». Однак суттєві структурні відмінності між граматичними і синтаксичними реаліями китайської і корейської мов вимагали модифікації писемності у бік корейзації. Тому у V – VII століттях у Кореї на основі графічної форми одиниць ханмуна формується перша власне корейська писемність «іду». Саме перехід від ханмуна до іду напряму пов'язаний із процесами грамматикалізації ідеограми як графічного знака.

Розглянемо формування значення відмінкових часток 伊, 是, 矣, 良, 中, 乙, 留, 隱, 焉, 置 у писемності «іду» [цит. за пр.: 5, с. 70]:

1) ідеограми 伊 «цей» і 是 «правильний» використовувалися для відображення частки називного відмінку 0 | [i], оскільки обидві ідеограми читалися як [i];

2) ідеограма 矣 «бути» вживалася для відтворення частки присвійного відмінку 의 [ii], оскільки мала фонетичне значення [ii];

3) ідеограма 良 «гарний, милий» функціонувала для відображення частки місцевого відмінку 에 [°i], 애 [°i];

4) ідеограма 中 «всередині» слугувала часткою місцевого відмінка ㄷ [киі];

5) ідеограма 乙 [5, с. 70] «птаха, ластівка» відтворювала частку знахідного відмінку 을 [ил'];

6) ідеограма 留 [5, с. 70] «стояти» використовувалася для відтворення частки орудного відмінку 로 [ро];

7) ідеограми 隱 [5, с. 70] «ховатися» і 焉 [5, с. 70] «яким чином» застосовувалися для передачі додаткової частки з функцією маркування підмета 은 [ин];

8) ідеограма 置 [5, с. 70] «залишати як є» вживалася для зображення додаткової частки 도 [до] зі значенням «також».

Наведені вище приклади демонструють, що початковий підбір ідеограм мотивується лише їх фонетичним значенням, а не поняттєвим, а після переорієнтування ідеограми та набуття нею властивостей фонограми, їй присвоюється граматична функція певної частки.

Отже, явище граматикалізації в процесі пристосування китайських ідеограм до реалій корейської мови реалізується як поетапний перехід від ідеограми до фонограми з подальшим закріпленням за нею граматичного значення.

Література:

1. Аліменко О. С. Вплив піктографічних й ідеографічних форм писемності на становлення фонографічного письма (на матеріалі китайських і корейських письмових систем) / О. С. Аліменко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. – Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – № 9 (268). – Ч. 1. – С. 122-127.

2. Декало В.О. Еволюція інтерпретації терміну «граматикалізація» у граматичних теоріях / В.О. Декало // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир : Вид. центр ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – Вип. 62. Філологічні науки. – С. 195-199.

3. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства : підручник / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Вид. центр «Академія», 2006. – 424 с.

4. Майсак Т. А. Грамматикализация глаголов : опыт типологии / Тимур Анатольевич Майсак // Вопросы языкознания. – М. : Наука, 2000. – № 1. – С. 10-32.
5. Lee K.-M. A History of the Korean Language / K.-M. Lee, S. R. Ramsey. – Cambridge : Cambridge University Press, 2011. – 336 p.
6. 천소영. 언어의 이해 / 천소영 – 서울 : 와우 도서출판, 2000. – 386 쪽.

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІСТЬ КАТЕГОРІЇ «ЕФЕКТ»

Вайноренс І. П.

*старший викладач кафедри філософії мови, порівняльного мовознавства
та перекладу інституту іноземної філології*

*Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна*

Проблема уніфікації та стандартизації термінології, що використовується в процесі аналізу художніх та наукових дискурсів, передбачає вирішення питання стосовно принципів та шляхів такого упорядкування.

На наш погляд, терміни та поняття, які мають універсальний характер, викликають особливий інтерес а також труднощі в інтерпретації, оскільки їм притаманна багатозначність.

Крім того, у процесі аналізу та уточнення значення терміна відсутня необхідність у жорсткому закріпленні їх змісту, до того ж, терміни можуть допускати певну «метафоричність» при використанні.

Якщо звернутися до проблеми використання термінів як окремих слів в цілому, то слід зауважити, що людина не може володіти всією мовою, а користується її більш або менш значним фрагментом. Неможливо знайти двох людей, що абсолютно однаково володіють мовним матеріалом. Загальним для всіх носіїв мови є те, що вони постійно орієнтуються на норми мови та управляють ними [3, с. 155]. Таким чином, можна зрозуміти труднощі, що виникають при складанні словників, тому що виникає проблема однозначно чіткого визначення значення слова, тому що треба враховувати найбільш повну кількість контекстних випадків реалізації даного значення в слові.

Доцільно зауважити, що в сучасних міждисциплінарних дослідженнях наявні дві чіткі тенденції: прихильники першого напрямку досягнення лінгвістичної думки виводять її за межі мовознавства, а сам лінгвістичний аналіз використовується в літературознавчому та філософському розумінні. В інших дослідженнях в якості евристичного додаткового елемента в лінгвістичну теорію імплементуються ідеї з таких наук, як математика,

семіотика мистецтва, літературознавства та інших [8], що дозволяє розширити знання про конкретний предмет наукового інтересу, використовуючи ефект «фасеточного зору» [1].

Метою нашої розвідки є висвітлення міждисциплінарної природи категорії *ефект*.

Це зумовлює вирішення наступних завдань: 1) здійснити дефініційний аналіз лексеми «ефект» та матеріалі словників різних типів; 2) визначити специфіку змістового навантаження поняття «ефект» в різних галузях і сферах застосування.

Але в першу чергу необхідно дати відповідь на питання, чим є ефект: терміном, категорією, поняттям? На нашу думку, найбільш повно та точно описав категорію ефекту Пардучі: «категорія ефекту може бути визначена як взаємодія між різними категоріями та ефектами в залежності від частоти коливання контекстуальних стимулів» [13].

Слово *ефект* прийшло в українську мову від латинського *effectus* «виконання, дія, **ефект**», пов'язане з дієсловом *efficere* «робити, виробляти, спричиняти, започатковувати», потім *ex-* «через-, від – « + *facio* » *facere*, робити» [15].

Оскільки актуалізація лексико – семантичних варіантів відбувається в процесі взаємодії існуючих мовних ресурсів та контекстуальних факторів [1], в своєму дослідженні ми порівнювали визначення, подані в вітчизняних, англійських та російськомовних лексикографічних виданнях, і в межах нашого дослідження ми можемо проаналізувати лише деякі з них.

Наприклад, в Словнику української мови можна знайти наступні значення:

ВРА́ЖЕННЯ (думка, уявлення, оцінка, що складається у когось внаслідок знайомства, зіткнення тощо з ким-, чим-небудь), **ЕФЕ́КТ**, **ВПЛИВ** рідше, **ВРАЖІ́ННЯ** заст. *Кобзар замовк, задоволений справленим враженням* (З. Тулуб); *Юрина заява мала ефект. З суворого тону, яким її було виголошено, всі зрозуміли, що це не жарти, і коли відмовити, то може бути скандал* (Ю. Смолич); *Добре і те, що ваше оповідання робить такий хороший вплив* (Панас Мирний).

НА́СЛІДОК (те, що виходить, впливає з чого-небудь, зумовлюється якоюсь причиною), **ПО́СЛІДОК** заст., **СКУ́ТОК** заст.; **РЕЗУЛЬТА́Т**, **ВІ́СЛІД** рідше (кінець, підсумок якої-небудь цілеспрямованої діяльності; рідше – наслідок узагалі); **ПІ́ДСУМОК** (те, що одержується після завершення чого-небудь); **ПЛІ́Д**, **ПРОДУ́КТ** (результат яких-небудь дій, чиєїсь діяльності); **ЕФЕ́КТ** (результат, перев. бажаний, яких-небудь цілеспрямованих зусиль). Причина і наслідок; Наслідки землетрусу; – *Я зробила аналіз двома способами одночасно. Обидва наслідки збіглись* (Ю. Шовкопляс); Результати наукових досліджень; Одержати результат; *Серце часом болить і почуває втому, але це результат дороги* (М. Коцюбинський); Підсумки життя і творчості; Егоїзм – законне дитя

старого світу, продукт найбільшої його пристрасті (М. Чабанівський); Вибух не дав потрібного ефекту (Д. Ткач). [15].

В сфері економіки існує термін *економічний ефект* – корисний результат економічної діяльності, що вимірюється зазвичай різницею між грошовим прибутком від діяльності та фінансовими витратами на її впровадження [17].

В психології категорія *ефект* інтерпретується як *результат* будь – якої дії [17]. Слід зазначити, що існує цілий ряд психологічних ефектів, наприклад, *ефект активації страху*, *ефект аудиторії*, *ефект Барнума*, *ефект бумеранга*, *ефект хорошого настрою* і багато інших [17].

З огляду на зазначене вище слід наголосити, що в значеннях слів накопичуються та зберігаються знання про світ, який ми сприймаємо, при цьому компоненти значення закріплюються в семантичній пам'яті, що є в свою чергу динамічною системою, що обирає нові та перетворює старі значення. Ці значення процеси призводять до подальшого семантичного розширення слова. Таким чином, лексикографічний опис не відображає факт нечіткості кордонів, і більш того, навпаки, намагається звільнити словникові статті від невизначних прикладів, що може суттєво вплинути на уявлення про семантичну структуру слів, що описуються. В свою чергу, така ситуація визначає перспективу подальшого дослідження категорії «ефект» через призму лінгвістичних засобів на матеріалі англомовних художніх та наукових текстів.

Література:

1. Бахтин М. Вопросы литературы и эстетики / М. Бахтин. – М.: Просвещение, 1975 – 504 с.
2. Вайсгербер Й. Л. Родной язык и формирование духа / Й.Л. Вайсгербер. – М.: ЛИБРОКОМ, 2008 – 232 с.
3. Вінокур Н. А. Внутрішня форма і мотивованість термінів / Н.А. Вінокур // Історія, стан і перспективи розбудови української термінології. – К.: Наука, 1992. – С. 57-65.
4. Ирисханова О.К. Речевые клише: этикет или нечто большее? // Щецин. Изд-во Ун-та слав. филологии, «Język. Człowiek. Dyskurs» – Щецин, 2013.
5. Кочерган М.П. Загальне мовознавство / М.П. Кочерган. –К.: Вища школа, 2003.
6. Леміш Н.Є. Категорія каузальності та специфічності її системної реалізації / Н.Є. Леміш. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:http://philology.knu.ua/files/library/stud-ling/stud-ling-7/17.pdf&gws_rd=r&ei=PQBdWfmUHMap6ATT46nwDA
7. Эйчинсон Дж. Лингвистическое отражение любви, гнева и страха: цепи, сети или контейнеры / Дж Эйчинсон. // Язык и эмоции. – Волгоград: Изд-во ВГПИ, 1995. – С. 76-91.

8. Яусс Х.Р. К проблеме диалогического понимания// Вопросы философии, 1994, № 12, с. 97-106
9. Crystal R. Linguistics / R. Crystal. – Harmondsworth: Penguin Book, 1973 – 230 p.
10. Douglas H. Wedell / Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance 1986, Vol. 12, No. 4, pp. 496-516.
11. Leech G. Semantics. The Study of Meaning (second edition) / G. Leech. – Harmondsworth, England: Penguin Books, 1985 – 380 pp.
12. Parducci A., Wedell D.H. The Category Effect With Rating Scales: Number of Categories, Number of Stimuli, and Method of Presentation Allen Parducci and Douglas H. Wedell / Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance 1986, Vol. 12, No. 4, pp / 496-516.

Лексикографічні джерела:

1. Кондаков Н.И. Логический словарь – справочник Н.И. Кондаков. М.: Наука, 1975. – 717 с.
2. Словник української мови в 11 томах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrlit.org/slovnyk/slovnyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh.
3. Словники української мови онлайн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [<https://uk.worldwidedictionary.org/>].
4. Українська мова. Енциклопедія. –К.: В-во «Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана», 2000 – с. 98.
5. Философский энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1983. – 840 с.
6. Online Etymology Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // URL:<http://www.etymonline.com>.

ОЙКОНІМНІ ТИПИ ЯК СИСТЕМА

Купчинська З. О.

доктор філологічних наук,

доцент кафедри української мови імені професора Івана Ковалика

Львівський національний університет імені Івана Франка

м. Львів, Україна

Мова являє собою систему, всі частини якої можуть і повинні розглядатися в їх синхронічній взаємозумовленості [3, с. 111]. Це безпосередньо стосується ойконімного типу як поняття групи власних назв однакової структури [1, с. 137]. Кожна система, зокрема ойконімна, має свою структуру, яка є способом організації системи, її внутрішньою будовою.

Ойконімні типи як система, сформована у відповідний історичний період. Архаїчні ойконіми з формантами *-ьскъ (Буськ, Луцьк), *-ьп (Дубно, Метельне), *-ану / *-janу (Житани, Вижняни), *-ітjі (Мислятичі, Замисловичі), *-j(ь) (Доброміль, Літогоща), *-овъ / *-евъ (Ожидів, Бердичів), *-іпъ (Малин, Оринин), що належать до загальнослов'янських типів ойконімів та є одними з найдавніших у слов'янському світі. Підтверджує це передусім походження цих суфіксів: усі вони своїми коренями сягають індоєвропейського рівня. В українській архаїчній ойконімії виділяємо три групи назв за формантною належністю: 1) ойконіми, що мають зв'язок з відносними прикметниками: ойконіми на *-ьскъ, *-ьп; 2) географічні назви pluralia tantum, пов'язані з родовим ладом суспільства: ойконіми на *-ану/ *-janу, *-ітjі; 3) посесивні, що утворилися шляхом субстантивації присвійних прикметників: ойконіми на *-j(ь), *-іпъ, *-овъ/*-евъ. У науковій літературі за кожним типом цих назв закріпилася відповідна характеристика: *-ітjі – патронімний, *-ану / *-janу – локально-етнічний, *-j(ь) – присвійний тощо. Однак, як доводять дослідження, є значне «перетікання» з однієї групи ойконімів в іншу: назви на *-ітjі могли набувати посесивного та катойконімного значення, ойконіми на *-ану / *-janу частково долучалися до відродинних, присвійні прикметники через стадію субстантивації набували відносного відтінку в значенні, географічні назви на *-ьскъ, *-ьп, що традиційно споріднені з відносними прикметниками й були своєрідними архетипами в слов'янській ойконімії, втрачають зв'язок з основним значенням суфікса, й тоді назви творяться в пізній період суто формальним способом. Такі явища підтверджують існування чіткої системи, яка формувалася тривалий час. Водночас зафіксовано певні зміщення в цій системі. Це, очевидно, пов'язано зі зміною моделі світу слов'ян, зокрема українців. Так, родовий устрій суспільства зумовив сприйняття людини в колективі, який пам'ятав свого патрона, відповідно, і назва цього колективу переходила на назву території,

де цей колектив осів для проживання. Приватновласницькі відносини зобов'язували людину «увіковічити» своє ім'я в назві поселення і цим закріпити за собою землю. Щодо типів назв на *-ьскъ, *-ьп, то саме відносні прикметники означували територію за відношенням до об'єктивного світу. Людина сприймала себе як частину природи, називала нащадків і територію, на якій жила, тими номенами, які безпосередньо були пов'язані з навколишнім світом. Очевидне те, що саме відносні прикметники були одними з перших назв, бо вони, як і апелятиви на позначення різноманітних природних реалій, номінували територію за відношенням до загальних назв (світова практика засвідчує, що первинними були саме загальні назви, які семантичним способом переходили у *propra* (Холм, Броди). А потім уже з'явилися назви, пов'язані з родовим ладом суспільства і розвитком приватної власності. Ойконімні типи дають змогу пізнати, як людина сприймала світ на відповідних історичних етапах. Виявляються певні тенденції у формуванні системи назвотворення, які мали глибоке підґрунтя: суспільно-історичні умови розвитку суспільства в час виникнення та розвитку типів назв, лінгвальні причини появи формантів, семантичне навантаження твірних основ архаїчних ойконімів, наявність аналогічних онімів і їхніх компонентів на території всіх слов'ян тощо. Щодо мовних аспектів, які повпливали на формування системи архаїчних ойконімів, то, до прикладу, значний вплив на формування відприкметникової ойконімії мала граматична категорія прикметника членного / нечленного. Присвійні прикметники, будучи іменними, дедалі більше втрачали зв'язок із займенниковими прикметниками, які поступово превалювали в системі словозміни. Усі ці чинники сприяли тому, що: а) присвійні прикметники опинилися на периферії функціонування; б) для вираження посесивності в мові активізувалися інші граматичні можливості, зокрема родовий належності. Крім того, серед посесивів найраніше занепали ойконіми на *-j(ь), а цей процес пов'язаний також із загальномовними чинниками: апелятивні прикметники із суфіксом *-jь стають непродуктивними, відповідно й ойконімія від цього також втратила. До того ж, цей тип посесивних прикметників головно зберігає іменникове відмінювання, що сприяло їх занепаду. На слов'янському ґрунті після виникнення займенникових форм прикметників утворення на *-jь, *-ьjь формально збіглися в одній словотворчій моделі. Одним із вагомих чинників занепаду цього типу присвійних прикметників був і такий процес. Поступово втрачалася значення індивідуальної належності і починала домінувати загальна відносна семантика, бо суфікс *-jь приєднувався здебільшого до назв тварин або загальних назв людей. Що стосується антропонімів, то, долучившись до власної назви, означуючи об'єкт за належністю, присвійний прикметник на *-jь субстантивувався і взагалі втратив граматичні ознаки прикметника. Тут позначилася і загальномова

тенденція до занепаду нечленних прикметників, до яких і належали структури на *-jь. Варто пам'ятати й про те, що після спаду активності у творенні імен-комполітів та їхніх скорочених й ускладнених афіксами форм, тип ойконімів на *-j(ь) ще функціонував на базі відапеллятивних та християнських імен. Однак це вже було формалізоване творення ойконімів, за певною схемою-аналогією, віддавалася данина «моді «на назви «вищого «рівня, статус яких вони мали цілком заслужено задля збереження реліктних соціально-історичних підстав. Незважаючи на те, що слов'янська ономастика оперує великою кількістю зібраного й описаного ойконімного матеріалу *-j(ь)-типу, треба визнати, що це невелика за кількістю група назв в українському ойконіміконі. І головною причиною перегрупування сил в посесивній ойконімії була експансія *-інь, *-овь / *-евь-типів. Вони були новішими, а тому пам'ятки їх повніше зафіксували, і, зрештою, вони добре збереглися й донині. Такий перерозподіл у загальній категорії посесивності відбувся ще й тому, що власні імена людей ставали багатокомпонентними, а це призводило до неточностей в означенні осіб, що не допускалося тоді, коли йшлося про приватну власність. Саме родовий належності забезпечував цю точність, на якій залежало власникам, напр., землі. Genetivus possessivus: 1) вільно входить в граматичні зв'язки з іншими словами, а тому зумовлює точність; 2) передає кількість власників, чого не забезпечує присвійний прикметник; 3) утворюється від усіх іменників, зокрема і від субстантивованих прикметників, а це не характерно для присвійного прикметника. Саме те, що родовий належності формувався від субстантивованих прикметників, зумовило перехід цієї граматичної категорії на рівень онімії, зокрема топонімії. Ойконімна система України таке загальнономове явище засвоїла, правда, дещо пізніше. Тими субстантивованими прикметниками були прізвища переважно на -ський, які спочатку творилися здебільшого від назв поселень, а потім ці прізвища у формі родового відмінка вказували на власність носія цього оніма (про детальніше [2]).

Формантний підхід у вивченні архаїчної ойконімії проливає світло на чітку систему, яка зреалізувалася насамперед на словотвірному рівні. Відома думка про те, що оніми формуються в межах рядів, однак сьогодні спостерігаємо вже цілу систему вищого рівня, ніж ряд, – це ряди рядів, що пройшли на своєму функціональному рівні тривалий процес творення. У цьому контексті слова В. Гумбольдта про те, що в мові немає нічого одиничного, і кожен окремий її елемент виявляє себе лише як частина цілого, абсолютно підтверджується онімним матеріалом. У зв'язку з цим формантні типи слов'янських ойконімів можна трактувати як певні універсалиї в ономастиці, які з'явилися внаслідок тривалої дії системи, що сприяло витворенню відносної стрункості в межах загальнослов'янського ойконімікону.

Архаїчна ойконімія України – це струнка система щодо формантів, твірних основ, їхніх способів творення тощо. Вона сформувалася на праслов'янському ґрунті, про що свідчить чимало фактів: 1) самі типи географічних назв (назви на *-itji, *-any / *-janu, *-ьскъ, *-ьп, *-j(ь), *-іпъ, *-овъ / *-евъ) характерні для слов'янських земель; 2) більшість твірних основ архаїчної ойконімії – слов'янського походження. Вичленовані твірні основ-антропоніми мають точні відповідники у слов'янських мовах. Окремі з них зафіксовані лише в ойконімії; 3) історичні, географічні, економічні причини виникнення архаїчних типів назв зумовили розвиток цих географічних онімів у різні часові періоди: першими були назви на *-ьскъ, *-ьп, що відповідали відносним прикметникам, а пізніше з'явилися назви, пов'язані з родовим ладом суспільства (*-itji, *-any / *-janu) і розвитком приватної власності (*-j(ь), *-іпъ, *-овъ / *-евъ).

Література:

1. Бучко Д., Ткачова Н. Словник української ономастичної термінології. – Харків, 2012. – 256 с.
2. Купчинська З. Стратиграфія архаїчної ойконімії України : монографія / Зоряна Олегівна Купчинська. – Львів : НТШ, 2016. – 1278 с.; 56 картосхем.
3. Фердінан де Сосюр. Курс загальної лінгвістики// Фердінан де Сосюр. – К., Основи, 1998. – 325 с.

«ЗООФРАЗЕОЛОГІЯ: ПАРАЛЕЛІ ТА КОНТРАСТИ»

Ланіна Г. М.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов № 2

Національний університет «Одеська юридична академія»

м. Одеса, Україна

Дослідження присвячено зіставному семантичному аналізу зоофразеологізмів у російській та німецькій мовах. Зіставні дослідження різноструктурних мов, що виявляють їхні спільні та відмінні риси, належать до найактуальніших у сучасному мовознавстві. Особливу увагу привертає вивчення фразеології, яка найбільш яскраво відбиває своєрідність кожної мови і культури. Інтенсивний розвиток фразеологічної науки другої половини ХХ ст. характеризується «поліпарадигмальним», або «методологічно еkleктичним станом», що передбачає повернення до «великого методу» антропоцентризму, доповнюючи його етно- і культуроцентризмом [4, с. 7].

Метою дослідження є виявлення спільних і специфічних рис та етнокультурних особливостей семантики зоофразеологізмів у російській та німецькій мовах. Для проведення семантичної класифікації зоофразеологізмів було використано семасіологічний принцип, при якому фразеологізми російської і німецької мов об'єднуються на основі інтегральних сем. Інтегральні семи, або «архісеми» [2, с. 22], виступають загальними й забезпечують можливість уналежнення зоофразеологізмів до певного семантичного класу та / або групи в російській і німецькій мовах. На основі диференційних сем фразеологізмів, які належать до однієї групи, виокремлено спільні семантичні підгрупи в обох мовах.

Дослідження засвідчило, що зоофразеологізми утворюють окрему численну фразеотематичну групу в загальному фразеологічному фонді. Вони виникли у результаті регулярних семантичних перенесень: ТВАРИНА → ЛЮДИНА, ТВАРИНА → АБСТРАКТНЕ ЯВИЩЕ, ТВАРИНА → СИТУАЦІЯ та ТВАРИНА → ПРЕДМЕТ.

Спільною рисою російської та німецької зоофразеології є продуктивність фразеологізмів, що орієнтовані на ЛЮДИНУ й складають майже 88% у російській та 89% у німецькій мовах. Ізоморфізм системи семантичної класифікації фразеологізмів виявляється в наборі основних семантичних груп у мовах дослідження, що зумовлено універсальними типами ситуацій об'єктивної дійсності. Схожість тварини з людиною викликає потребу в суб'єктивному, оцінювальному та емоційно-експресивному відображенні життя людини. Зоофразеологізми, що виникли у результаті семантичного перенесення ТВАРИНА → ЛЮДИНА, розподіляються на 11 спільних семантичних груп: 1) ХАРАКТЕР і ТЕМПЕРАМЕНТ ЛЮДИНИ: рос. *трусливый как заяц* – нім. *furchtsam wie ein Hase* (букв.: лякливий як заєць); 2) ВЗАЄМОВІДНОСИНИ МІЖ ЛЮДЬМИ: рос. *играть в кошки-мышки* – нім. *Katze und Maus spielen* (букв.: у кошки-мишки грати); 3) ФІЗІОЛОГІЯ ЛЮДИНИ: рос. *спать как сурок* – нім. *schlafen wie ein Murmeltier* (букв.: спати як бабак); 4) ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ: рос. *худая как селёдка* – нім. *dünn wie ein Hering* (букв.: худий як оселедець); 5) ПОВЕДІНКА ЛЮДИНИ, ДІЯЛЬНІСТЬ: рос. *вести себя как животное* – нім. *sich benehmen wie ein Tier* (букв.: поводити себе як тварина); 6) ФІЗИЧНІ ДІЇ ЛЮДИНИ: рос. *свернуться ёжиком* – нім. *sich zusammenrollen wie ein Igel* (букв.: скрутитися в клубок як їжак); 7) СОЦІАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛЮДИНИ: рос. *важная птица* – нім. *ein hohes Tier* (букв.: велика тварина); 8) ФІЗИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛЮДИНИ: рос. *живучий как кошка* – нім. *zäh wie eine Katze* (букв.: живучий як кішка); 9) ПОЧУТТЯ ЛЮДИНИ: рос. *разъярённый как медведь* – нім. *eine Hundswut haben* (букв.: собачий сказ мати); 10) ВИГУКОВІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ: рос. *Курам на смех!* – нім. *Da lachen [ja]die Hühner!* (букв.: Тут курки сміються!); 11) ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ

ВЛАСТИВОСТІ ЛЮДИНИ: рос. *мудрый как змий* – нім. *klug wie eine Schlange sein* (букв.: мудрим бути як змія).

Відмінні риси семантичної системи зоофразеологізмів двох мов стосуються ступеня продуктивності певних семантичних груп і / або підгруп. Розташування на першому місці за продуктивністю групи ХАРАКТЕР і ТЕМПЕРАМЕНТ ЛЮДИНИ в російській мові і ПОВЕДІНКА ЛЮДИНИ, ДІЯЛЬНІСТЬ у німецькій зумовлено тісною взаємодією і складністю розмежування самих понять *характер* і *поведінка*, на основі яких у результаті і складається *особистість*. Це підтверджується спільним для обох мов відображенням найбільш характерної риси людини – *хитрості*, що перебуває на першому місці як у групі на позначення ХАРАКТЕРУ (семантична підгрупа зоофразеологізмів із значенням ‘хитрий, виверткий’), так і в групі, яка описує поведінку людини (семантична підгрупа зоофразеологізмів із значенням «хитрувати, лицемірити»).

Контрастна розбіжність за кількісним показником семантичної групи ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ, яка в російській мові майже удвічі перебільшує німецьку, зумовлена пильною увагою російських людей до свого зовнішнього вигляду та одягу. Перше враження від людини формується на стереотипних уявленнях про зовнішність, від якості якої часто залежить успіх у досягненні поставленої мети. Численність німецьких фразеологізмів на позначення ПОВЕДІНКИ ЛЮДИНИ пояснюється високою культурою ділової поведінки німців, що базується на глибокому професіоналізмі та серйозному підході до розв’язання проблем.

Спільною рисою зоофразеологізмів, що виникли у результаті семантичного перенесення ТВАРИНА → ЛЮДИНА, є семантична асиметрія фразеологічної системи, що характеризується переважною більшістю негативних значень, у яких відображено закономірну гостру реакцію свідомості людини на негативні події, явища та індивідуальні риси.

Об’єктна зоофразеологія становить близько 11% у мовах дослідження і характеризує абстрактні явища, ситуації та предмети. Так, зоофразеологізми, що виникли у результаті семантичного перенесення ТВАРИНА → АБСТРАКТНЕ ЯВИЩЕ, об’єднують групи зі значеннями: а) кількісної або якісної характеристики, наприклад: рос. *кот заплакал*; нім. *das trägt die Katze auf dem Schwanz fort* (букв.: це унесе кішка на хвості), тобто «невелика кількість»; б) часу, наприклад: рос. *до первых петухов*; нім. *ehe der Hahn kräht* (букв.: раніше, ніж півень заспіває) «зарано» тощо.

Більшість зоофразеологізмів, що виникли у результаті семантичного перенесення ТВАРИНА → СИТУАЦІЯ, мають у своїй основі цілий сюжет. Наприклад зоофразеологізми рос. *пригреть змею на груди*; нім. *eine Schlange am Busen nähren* (букв.: пригріти змію на грудях) відображають ситуацію ‘віроломної поведінки людини у відповідь на доброту’.

Зоофразеологізми, що характеризуються семантичним перенесенням ТВАРИНА → ПРЕДМЕТ, становлять найменшу кількість в обох мовах. Наприклад, позначення 'недоброякісної їжі' в російській мові виражене зоофразеологізмом *этого и свињи есть не станут*, а в німецькій – *etwas ist ein Schlangenfraß* (букв.: щось є зміїною їжею).

Дослідження доводить, що в кожній мові зафіксовано наявність специфічних зоофразеологізмів, семантика яких не має відповідника в зоофразеології зіставлюваної мови. Так, унаслідок семантичної класифікації встановлено, що російській мові притаманна ціла низка фразеологізмів, значення яких передає різноманітні риси характеру людини через її *погляд*, наприклад: *глядеть орлом*; *смотреть волком* та багато інших. За традиціями російської культури очі віддзеркалюють душу людини, вказують на ступінь її відвертості й чесності, по очах можна «прочитати» та зрозуміти емоційний настрій співрозмовника.

Яскрава особливість німецької зоофразеології виявляється в існуванні численних фразеологізмів зі значеннями: 1) «божевілля людини», наприклад: *Mäuse im Kopf haben* (букв.: мишей у голові мати); 2) «дивні думки, маячня», наприклад: *seine Grillen füttern* (букв.: годувати своїх цвіркунів). Вони пов'язані з образами комах, птахів та навіть деяких тварин у свідомості людини, які провокують божевілля за стародавніми повір'ями германців. Наявність таких фразеологізмів у німецькій мові підкреслює існування характерного для Заходу розумного начала в людині і недопустимість порушення її психічного стану [1, с. 101].

Таким чином, дослідження семантики зоофразеологізмів російської та німецької мов засвідчило про наявність великого спільного пласту. Це зумовлено тим, що мислення людей різних національностей підпорядковується єдиним законам і сприяє формуванню загального фразеологічного фонду.

Література:

1. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая. – М. : Русские словари, 1996. – 416 с.
2. Гак В. Г. Сопоставительная лексикология. (На материале французского и русского языков) / В. Г. Гак. – М. : Междунар. отношения, 1977. – 264 с.
3. Мокиенко В. М. Словарь сравнений русского языка / В. М. Мокиенко. – СПб. : Изд-во Норинт, 2003. – 608 с.
4. Селіванова О. О. Нариси з української фразеології (психологічний та етнокультурний аспекти) / О. О. Селіванова. – К. – Черкаси : Брама, 2004. – 276 с.
5. Фразеологический словарь русского языка. Свыше 4000 словарных статей / [коллектив авторов: Л. А. Войнова, В. П. Жуков, А. И. Федоров] ;

под ред. А. И. Молоткова. – [2-е изд., стереот.]. – М. : Сов. энцикл., 1968. – 543 с.

6. Duden Das große Wörterbuch der deutschen Sprache Idiomatik – 1 эл. опт. диск (CD-ROM).

7. Schemann H. Deutsche Idiomatik : Wörterbuch der deutschen Redewendungen im Kontext / H. Schemann. – 2. Auflage, mit vollständig überarbeiteter Einführung. – Stuttgart / Dresden : Klett, 1993. – 1038 S.

СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА АНТРОПОНІМІВ У РОМАНАХ П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО

Сібрук А. В.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови та культури
Національний авіаційний університет*

Чухліб Т. М.

*старший викладач кафедри української мови та культури
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна*

Дослідження окремих одиниць лексичного фонду та реконструкція семантики слів надзвичайно важливі для вивчення історії української мови, літератури та культури. Останнім часом з'явилося чимало праць, в яких досліджувалися впливи імен на життя їх носіїв, взаємозалежності між ім'ям і характером людини або ж її зовнішності. Читач не завжди замислюється над тим, чому персонаж названий саме таким іменем, що автор хотів цим показати. Проте будь-який художній твір є цілісним утворенням, в якому немає зайвих та випадкових елементів. Недостатня вивченість антропонімів зумовила **актуальність дослідження**, яке здійснювалося на матеріалі романів П. Загребельного про Київську Русь – «Первоміст», «Смерть у Києві», «Диво». Наша **мета** полягає в дослідженні семантичної структури та розкритті внутрішнього наповнення антропонімів, які використовував романіст. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**: виділити та систематизувати антропоніми за певними ознаками, висвітлити їх функціональне навантаження, вказати на їх експресивну та стилістичну конотацію. Ця тема стала об'єктом дослідження багатьох вчених (С. П. Бевзенко, І. М. Железняк, Л. В. Кракам'я, Р. Й. Керста, Л. Т. Масенко, О. Д. Неділько, З. Г. Ніколаєнко, Р. І. Остоли, Г. П. Півторак, Ю. К. Рудько, Л. Г. Скрипник, І. Д. Сухомлин, М. Л. Худаш,

П. П. Чучка). Власні імена можна зараховувати до лексем, які в ізольованому вжитку виступають так званими знаками культури, тобто носіями певної культурологічної інформації, саме ім'я вважають суттєвим семантичним та емоційно-експресивним елементом у цілісній структурі літературного твору. М. Мерфі зазначає, що семантика слова та зміна його значення пов'язані з менталітетом суспільства, в якому воно функціонує [6, с. 8]. Імена людей – це історія кожного народу, вони є відображенням побуту, вірувань, сподівань, фантазії, художньої творчості народу, його історичних, господарських та культурних зв'язків. Власні назви в текстах дають неоціненну інформацію для інтерпретацій тексту, оскільки вони забарвлюють, увиразнюють текст, одночасно виконуючи й текстотвірну функцію. Невід'ємною складовою портретної характеристики кожного персонажа літературного твору є ім'я. Іменам персонажів притаманна вагома ознака натури, ества її власника. Влучними є слова Сивоока з роману «Диво»: «...людина може мати безліч імен. То й що? А цінність її хіба в іменах? Ділами можна возвеличити себе або ж зганьбити» [2, с. 435]. Ономастика в художньому творі завжди красномовна: навіть коли автор намагається надати персонажу звичайне ім'я та прізвище, він завжди додає певне асоціативне поле, що притаманне кожному антропоніму. О. Астаф'єв наголошує на тому, що в художньому творі вибір імен для персонажів є одним із елементів моделюючої системи, ім'я подається як певна передумова розкриття духовного світу героїв [1]. На думку Скороука І. Д., без детального аналізу онімів справжнє розуміння тексту, його під текстових змістовних шарів просто неможливе [5]. Можна умовно поділити оцінно-характеристичні власні імена на такі групи:

1. Власні імена, які дають зовнішню або внутрішню характеристику персонажів. Наприклад, таким постає перед читачем Сивоок: «...очі маєш не сиві, як то нарік твій Родим» [2, с. 37]; «погляд з-під брів, очі мов із туманів сивих, у незвіданій таємничості глибин» [2, с. 561]. Лексема Стрижак нам також постійно нагадує про портретну характеристику героя: «...волосся якимись віхтями, так ніби нашвидкуруч стрижено чоловіка великими ножицями: там вхопили, там вискубли, там відчикрижили, там позоставили» [3, с. 448]. Негативну конотацію має лексема Бурмака завдяки своєму характерові: «...ось пролунала перша лайка, принесена чоловічою спиною на язик, бовкнув він щось лихе й дурне, назвали його за те Бурмакою» [2, с. 443]. Положай отримав своє прізвище завдяки певним особливостям характеру: «відмінний був своєю байдужістю і спокоєм. Про нього було мовлено, що не зворухнувся б він, якби навіть трощився під ним міст або западалася земля» [3]. Про любов до їжі нам нагадує персонаж Ольоша Мордатий «кохався в обжиранні» [3, с. 476].

2. З давніх-давен порядок народження в сім'ї був важливим соціальним показником. П. Загребельний дає такі імена героїням: Первослава – «бо перша і мала прославити рід»; Первиця – «раз народилася перва після

Первослави, то й буде первиця»; Первуля – «була найменша в родині, а найменшому завжди судиться найбільше ласкавості» [3, с. 476].

3. Чітко виокремлюється група антропонімів на позначення назв прізвищ за фізичними вадами. Найменування Безвухий вказує на те, що у людини немає вух: «... немовлям свиня відгризла йому вуха, відтоді злий був на цілий світ, чорно йому було в роті, чорно в очах» [3, с. 238]. Прізвище Плаксій також не потребує додаткового пояснення: «...мав особливий дар – плакати з будь-якого приводу» [3, с. 238], так як і Німий «... приблукався нізвідки і мав би мандрувати собі далі... ревнувши несамовито, глухо, якимось задавлено, мов звір у глухій пущі, з чого всі відразу збагнули, що то – німий чоловік, бо такі голоси тільки в німих» [3, с. 439]. Двозначним за семантичною структурою є антропонім Кудинник: «що звано його Упийником, бо багато пив, а також Убийником, бо багато людей убив» [3, с. 239].

4. Для окреслення негативних рис персонажів романіст застосовує зневажливі або згрубілі слова. Прізвисько Шморгайлик одразу вказує на ставлення автора до цього персонажа: «...лакиза, який вислужувався у воєводи,... щось уже зірив і доніс, когось продав... Ніколи воно нічого не вміло, нічого не робило, тільки шморгало довгим носом та нашіптувало» [3, с. 442]. П. Загребельний також використовує суфікси з негативною конотацією: Петрило («...один з лизоблюдів воєводиних» [3, с. 37]); Гримайло («...був найдужчим з мостищан, дикий, похмурий чоловік» [3, с. 443]); Льопа і Шльопа («... сумне й ганебне для людської натури видовище являли ці недоростки, яким відміряно було так скупю тіла, зате щедро наділені їхні душі злістю, задрощами та нікчемністю» [3, с. 73]); Тюха («...нещасне і затуркане створіння» [2, с. 49]); Боярин Кисличка («...істота, яка всіхнулася з такою кислістю, що стало зрозуміло за віщо бояринові люди припекли йому таке прізвисько» [3, с. 166]).

5. Багато українських прізвищ етимологічно пов'язані з професією або ремеслом пращурів. Наприклад: Коваль, Тесля та інші. П. Загребельний у своїх романах також використовує власні назви за родом діяльності. На позначення вправності у володінні луком з'явився антропонім Лучук: «я – Лучук. І батько в мене Лучук і дід. Бо всі дуже влучно стріляли з лука» [2, с. 61]. Інші герої також отримали свої прізвиська внаслідок своїх професійних здібностей: Ситник («...знався на нелегкому вмінні ситити питво» [2, с. 61]); Дід Кіптілий («...для князя коптить на травах копченину» [2, с. 61]); Вацьо («...князівський розтоптувач чобіт» [3, с. 82]); Мостовик («...виникає у Мостищі Воєвода, який зветься – подібно до всього, що на мосту й коло нього, – Воєвода Мостовик» [3, с. 430]); Розминайло, Розтирайло («...випадки зцілень від доторку хлопцевих пальців множилися з часом» [3, с. 157]); Кібець («...боронити вас мушу від нападів чужинських» [3, с. 157]). До групи позитивних персонажів письменник застосовує функціональний підхід. Він ґрунтується на тому,

що такі художні символи мають характерне коло асоціативних зв'язків або в них наявна якась одна семантична домінанта [4, с. 65].

Таким чином, на прикладі романів «Первоміст», «Смерть у Києві», «Диво» можна стверджувати, що в зазначених творах антропоніми виконують низку функцій – психологічну, індивідуально-емоційну, експресивну, знаково-розпізнавальну. Для автора між прізвищем, іменем і характерними рисами людини, яку він змальовує, встановлюються тісні зв'язки. У різних мовленнєвих ситуаціях вони набувають певної оцінності, передають емоційне ставлення мовця до дійсності через конотативні відтінки значення, пов'язані з характеристикою предметів, явищ, подій, з ідеологією, емоційним забарвленням імені. Власні назви в літературних текстах надають безцінну інформацію для інтерпретації тексту. Виконуючи передусім текстотвірну функцію, вони забарвлюють та увиразнюють текст. У романах П. Загребельного виокремлюються групи лексики на позначення зовнішньої або внутрішньої характеристики персонажів, за фізичними вадами, порядком народження у сім'ї, професією або ремеслом, зневажливі та згрубілі слова. Аналізуючи романи П. Загребельного про Київську Русь, можемо зазначити, що власні імена у цих творах виконують важливі стилістичні функції. Автор наділяє імена характерними ознаками. У прізвиськах, розповсюджених в минулому, є певні переваги над іменами: вони не стільки називають, скільки характеризують або ж оцінюють носіїв цих імен. Отож, наділяючи своїх персонажів промовистими іменами, П. Загребельний вирізняє кожного з них, індивідуалізуючи, надаючи колоритності й особливого семантичного наповнення, а також виразного стилістичного забарвлення. У романах «Диво», «Первоміст», «Смерть у Києві» семантика оцінно-характеристичних антропонімів, їх емоційне забарвлення надзвичайно різноманітні і в кожному конкретному випадку підпорядковані характеристиці персонажа.

Література:

1. Астаф'єв О. Символіка, семантика і функція імені в художньому творі // Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія : Літературознавство / за ред. М.П. Ткачука. – Тернопіль : ТНПУ, 2009. – Вип. 28. – С. 3-30.
2. Загребельний П. А. Диво : Роман. – К. : Дніпро, 1982. – 623 с.
3. Загребельний П. А. Смерть у Києві ; Первоміст : Романи. – Твори. В 2-х т., Т. II). – К. : Дніпро, 1984. – 663 с.
4. Нестерук С. Образи-символи в творчості П. Загребельного // Слово і час. – К., 1999. – № 8. – С. 65.
5. Скорук І. Д. Онiмiя драматичних поем Лесi Українки як засiб здiйснення творчого задуму. Леся Українка і сучасність. Збірник наукових праць. – Луцьк: Вид-во «Волинська обласна друкарня», 2003. – 443 с. – С. 298-305.
6. Murphy M. Semantic relations and the lexicon / M. Lynne Murphy. – Cambridge, 2003. – 278 p.

СЛОВОТВІРНИЙ СУФІКС ІЄ. *AK^wĀ В УКРАЇНСЬКИХ ГІДРОНІМАХ**Якімова І. В.***викладач кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів**факультету романо-германської філології**Одеський національний університет імені І. І. Мечникова**м. Одеса, Україна*

В основі нашого дослідження знаходиться походження одного із індоєвропейських (іє.) суфіксів *ak^wā та його реалізація в українських гідронімах. Назви водних об'єктів становлять собою ту частину мовних фактів, яким притаманна давність і стійкість в їх формальному вираженні, які практично не перейменовувалися, незважаючи на зміну їх мешканців. Формантне нарощення в таких словах дозволяє відтворити в їхній структурі окремі хронологічні пласти, встановити діалектну чи етнічну диференціацію на відповідній території існування давніх племінних угруповань. Як зазначають дослідники (Г. Крає, Й. Удольф, Ю. О. Карпенко, О. М. Трубачов), давні водоназви мають досить просту морфологічну структуру, яка складається із кореня та суфікса, іноді флексії. Пізніші назви водойм є складнішими за структурою, в яких наявні композити з двох і більше складових частин.

Об'єктом нашого спостереження виступають українські гідроніми з суфіксами *-ква*, *-гва*, *-хва*, що походять із іє. кореня *ak^wā. Якщо подивитися на слов'янську гідронімію Правобережної України, то необхідно зазначити наймення річок з формантами: *-awa*, *-kwa*, *-hwa*, *-wa*, *-ka* [4], які вийшли із іє. *ak^wā. Споріднений суфікс зустрічаємо в германському *-aha*. Оскільки зазначений суфікс реалізується також у германських водних об'єктах, постає питання природи відповідних наймень – запозичення чи незалежного розвитку вказаного іє. афікса окремо в українській та німецькій мовах. Ця сторона дослідження утворює предмет спостереження у нашій доповіді.

У результаті нашого повного обслідування «Словника гідронімів України» [1] отримано 13 різних наймень річок на території України, суфікси яких, вважаємо, походять із іє. кореня *ak^wā. До них належать такі словоформи: *Багва*, *Бодаква*, *Іква*, *Лихва*, *Лохвиця*, *Лукава* (*Луква*), *Молохва*, *Піскава*, *Стобихва*, *Танискава*, *Чаква*, *Черхава*, *Шихва*, які засвідчені в регіонах Львівськ., Івано-Франк., Рівненськ., Волинськ., Житомирськ., Черкаськ., Київськ., Чернігівськ. та Полтавськ. областей.

Спершу розглянемо ці гідроніми, в яких чітко протиставляються корінь і суфікс. Аналіз структури водоназв свідчить про досить розвинену морфологічну систему в індоєвропейській прамові (М. Д. Андреев, Е. Бенвеніст). У ході розвитку мов простежується досить чітко тенденція до ускладнення структури слова. Дослідження показали, що в іє. прамові

корінь, наприклад, CVCC історично витворився із SVC+C, де останній приголосний примкнув до кореня у результаті опрощення і морфемного перерозподілу в межах слова (О. П. Димирова). «Перетворення суфікса в елемент кореня, зникнення морфемного шва і утворення нового кореня, – писала М. М. Гухман, – відносяться до найдавніших морфологічних процесів у структурі індоєвропейського слова» [1, с. 25]. У таких випадках спостерігається **атракція** кореня, який притягає до себе приголосний елемент індоєвропейського суфікса (Е. Г. Туманян). Екстраполяція зазначеної тенденції на більш давній період існування індоєвропейської прамови дозволяє прийняти положення про первісну структуру кореня типу CV і слова CVCVCV, у якому складова і морфемна межі **співпадали** (В. Т. Коломієць, В. Г. Таранець). По відношенню до наших гідронімів із суфіксом іє. **ak^wā* в глибоку давнину морфеморозрізнення співпадало з поділом слова на склади, тобто *Бода-ква, І-ква, Лу-ква, Ча-ква*. У наведених словах чітко виділяється суфіксальна морфема *-ква*, яка відноситься до іє. **ak^wā* і має значення ‘річка, потік’. Дослідження в славістиці свідчать, що лабіовелярний приголосний іє. **k^w* у результаті артикуляційного послаблення розщепився на два звуки *k+w* в час утворення мови праслов’ян. Більше того, в цей давній час у слов’янських мовах діяв так званий «закон відкритого складу», як наслідок якого між приголосними появлявся голосний звук, що в результаті приводило до утворення відкритих складів. По відношенню до суфікса це значить, що в українських гідронімах в міжконсонантній позиції вживався голосний, наприклад: *Танискава, Лукава, Піскава*.

Артикуляційне послаблення в суфіксальному складі приводило до зміни початкового зімкненого приголосного в щільний, тобто /k/ > /ch/, в результаті чого у водоназві появлявся задньоязиковий /x/, що має місце в гідронімах: *Лихва, Лохвиця Молохва, Стобихва Черхава, Шихва*. Іноді звук /x/ змінювався в гортанний /ɣ/, як в гідронімі *Багва*. У цілому відзначені фонетичні зміни свідчать про далеку їхню давнину і про становлення гідронімічних форм у слов’ян в праслов’янський час, що можна віднести до 3 тис. до н. е.

До сказаного додамо, що одна річка *Полтва* впадає в Західний Буг, а друга в Горинь і мають у назві іє. базу **pol-* «болото» та граматичний формант **-twa*, що також витворився із суфікса іє. **ak^wā*. Подібні зміни відбувалися на терені Трипілля в давні часи, розглянуті В. Г. Таранцем у дослідженні [3].

У цілому, якщо подивитися на гідронімію Правобережної України, то необхідно зазначити наймення річок з формантами: *-aha, -awa, -kwa*, які О. М. Трубачов та В. М. Топоров відносять до германських суфіксів [4]. Очевидно, що європейські мови – слов’янські та германські отримали ці типологічні риси в час виокремлення їх із єдиного мовного союзу, вперше дослідженого А. Шлейхером. Необхідно пам’ятати, що ці характеристики утворювалися і закріплялися за мовами поступово і був час, коли вони були

притаманні кільком індоєвропейським діалектам, тобто характеризували мову-основу. Як зазначає Й. Удольф, споріднений гідронімічний суфікс *-ava реалізується в слов'янських найменнях *Virava, Vodava, Plava, Jilava, Tynava* та ін. і поширений в регіонах: Південно-східна Польща, Східна Словаччина, Галичина, українські Карпати [5], частково в східній частині України. Очевидно, що слов'янські та германські мови у своїх місцях пізнішого розселення мають наймення водоназви зі спорідненими граматичними формантами, що свідчать про єдині їхні витoki, а отже і спільну в минулому слов'яно-германську мовну єдність.

Література:

1. Гухман М. М. Морфологическая структура слова в германских языках // Сравнительная грамматика германских языков. Т. 3. – М., 1963.
2. Словник гідронімів України (ред. колегія: А. П. Непокупний, О. С. Стрижак, К. К. Цілуйко). – К.: «Наукова думка», 1979.
3. Таранець В. Г. Трипільський субстрат: Походження давньоєвропейських мов: Монографія. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2009.
4. Топоров В. Н., Трубачев О. Н. Лингвистический анализ гидронимов Верхнего Поднепровья. – М.: Изд-во АН СССР, 1962.
5. Udolph J. Studien zu slavischen Gewässernamen und Gewässerbezeichnungen. Ein Beitrag zur Frage nach der Urheimat der Slaven. – Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1979.

INTERCULTURAL COMMUNICATION

ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ ДО ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ – ІНОЗЕМНИХ ФІЛОЛОГІВ

Бегека Д. А.

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри англійської філології

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

м. Київ, Україна

Реалізація змісту назви цієї публікації обумовила побудову відповідної системи процесу підготовки майбутнього викладача іноземної філології до формування англomовної комунікативної компетентності у студентів – іноземних філологів. Англomовна комунікативна компетентність передбачає наявність комунікативних знань, навичок, умінь, володіння якими дозволяє адекватно продукувати і сприймати усне і писемне мовлення у різних сферах спілкування з урахуванням лінгвосоціокультурних особливостей країни, мова якої вивчається [3, с. 24]. У майбутнього викладача іноземної філології окрім мовних, мовленнєвих і лінгвосоціокультурної компетентностей має бути сформована міжкультурна комунікативна компетентність, яка передбачає здатність до спілкування з носіями англomовної культури. Саме спроможність майбутнього викладача здійснювати адекватне англomовне спілкування на міжкультурному рівні засвідчує про сформованість його як вторинної мовної особистості.

Структура названої системи відображає ключові компоненти лінгвістичного і професійно-педагогічного процесу формування англomовної комунікативної компетентності, включаючи набуття майбутнім викладачем умінь виконувати такі функції:

- виявляти в собі та виховувати в студентів професійну свідомість;
- мобілізувати й умотивувати студентів на активну комунікативну діяльність;
- обґрунтовувати мету і завдання та шляхи їх досягнення;
- використовувати сучасні способи і форми у навчальній роботі, у тому числі організувати іншомовне комунікативне середовище у групі [1, с. 145-149];

- проводити комунікативно-орієнтовані заняття на основі комунікативно-орієнтованих засобів;
- формувати мовні і мовленнєві англомовні компетентності;
- формувати англомовну лінгвосоціокультурну компетентність, приділяючи посилену увагу опрацюванню проблем і труднощів міжкультурної комунікації;
- дотримуватись методичної і комунікативної культури у навчальному процесі;
- використовувати критерії і показники оцінювання здобутків студентів;
- добиватися реалізації запланованого результату та самоудосконалюватися.

Мета розглядається як опанування майбутнім викладачем питань планування результату сформованості англомовної компетентності у названих студентів. Визначення майбутнім викладачем кола завдань полягало у використанні вимог, підходів, принципів, змісту, критеріїв і показників оцінювання в контексті формування англомовної комунікативної компетентності у студентів.

Засоби виступали у ролі знаряддя стосовно оволодіння англомовною комунікативною компетентністю. Використовувалися «власне» навчальні (підручники, посібники, технічні засоби навчання, фонограми і відеофонограми та ін.) та загально-методичні засоби. Останні були представлені у вигляді вимог, підходів, принципів, змісту, критеріїв і показників оцінювання. Усі вони мали комунікативно-орієнтовану спрямованість, тобто при формуванні англомовної комунікативної компетентності у центрі реалізації цих засобів був поставлений комунікативно-діяльнісний метод.

Підхід розглядаємо як сукупність відповідних дій і ставлень при формуванні англомовної комунікативної компетентності. Завдяки підходу визначалися стратегія і методи навчання.

Системний підхід передбачав спрямованість на дотримання порядку і послідовності щодо організації дослідження та формування англомовної комунікативної компетентності. Застосування його допомагало взаємопов'язано і послідовно розвивати мовні, мовленнєві і лінгвосоціокультурні знання, навички та уміння у студентів.

Найважливішим з точки зору формування іншомовної комунікативної компетентності був комунікативно-діяльнісний підхід. Слідування за ним допомагало оволодівати реальним англомовним спілкуванням шляхом мовленнєвої діяльності та практичного застосування засобів спілкування у навчальних і природних мовленнєвих ситуаціях.

Компетентнісний підхід ґрунтувався не лише на знаннях, навичках, уміннях; він передбачав наявність особистісного ставлення майбутнього

викладача до цих освітніх компонентів і, головне, практичної спроможності втілювати їх у навчальний процес.

Культурологічний підхід спрямовував майбутнього викладача реалізовувати уміння запроваджувати на заняттях навчання у взаємозв'язку між англійською мовою і культурою її носіїв. Завдяки цьому підходу майбутній викладач урізноманітнював уміння підбирати і вводити у навчальний зміст питання культури країни, мова якої вивчається. Застосування підходу посилювало процес формування лінгвосоціокультурної компетентності у студентів на основі діалогу культур як порівняння надбань культури і способу життя носіїв мови [3, с. 86].

Професійний підхід скеровував майбутнього викладача на набуття як власних професійних умінь, так і умінь формувати їх у студентів. При цьому кожне заняття зі студентами наповнювалось професійним змістом. Це виражалось у використанні профільних текстів, вправ, завдань, термінів, формування лексичного профільного запасу, активізації граматичного матеріалу, організації англомовної комунікації професійного спрямування.

Рефлексивний підхід допомагав формувати у майбутнього викладача усвідомлення і здатність до критичного аналізу якості та результативності своєї діяльності, здійснення самоконтролю, самооцінки та вдосконалення її [2].

Практичною метою підготовки майбутнього викладача іноземної філології є оволодіння іншомовною комунікативною компетентністю на основі накопичених знань, навичок та вмінь і здатності використовувати їх у міжкультурному спілкуванні та набуття професійної компетентності формувати у студентів англомовну комунікативну компетентність, приділяючи належну увагу лінгвосоціокультурній компетентності та практиці міжкультурного спілкування.

До найефективніших шляхів оволодіння англомовною інтонацією належить слухання та говоріння з її носіями [4, с. 134]. Цей постулат можна поширити і на процес оволодіння іншими складовими англійської мови. Зміст і структура навчання міжкультурного спілкування містять у своєму складі не лише компоненти навчального процесу англійської мови, а й особливості культури країни, мова якої вивчається. Для запобігання (зменшення) непорозумінь, усунення розбіжностей за культурною ознакою при міжкультурному спілкуванні майбутнього викладача орієнтували на організацію оволодіння студентами характеристик культурних відмінностей. Зверталася увага на вивчення країнознавчої лексики, а також на те, що мова може слугувати засобом пізнання культури країни, умов та способу життя її народу тощо. У змодельованих комунікативних ситуаціях опрацьовувалися цінності, традиції, звичаї, стандарти поведінки носіїв мови, які спричиняють бар'єри у спілкуванні. Формувалися у майбутнього викладача уміння передавати студентам знання соціальних норм і правил народу, мова якого вивчається, та уміння керуватися ними у ситуаціях

міжкультурного спілкування. Разом з тим опрацьовувалися також фактори перцептивного аспекту спілкування (ідентифікація, стереотипізація, емпатія) при міжкультурній комунікації.

Отже, важливо, щоб майбутній викладач умів організовувати навчання англійської мови на основі взаємопов'язаного комунікативного, соціокультурного і когнітивного розвитку студента. При цьому реалізація особистості студента пов'язувалася з пізнанням і сприйняттям не знайомої для нього дійсності та іншої культури. Такий підхід сприяв підвищенню успішності у формуванні міжкультурної комунікативної компетентності у студента та його як вторинної мовної особистості.

Література:

1. Бегека Д.А. Підготовка майбутніх магістрів іноземної філології до формування фахової комунікативної компетентності студентів педагогічного університету : дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / Бегека Дмитро Анатолійович. – К., 2015. – 256 с.
2. Князян М.О. Самостійно-дослідницька діяльність майбутніх учителів іноземних мов : Теорія і практика / Князян М.О. – Ізмаїл : Сміл, 2006. – 242 с.
3. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних ун-тів / Бігич О.Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г.Е. та ін. / за загальн. ред. С.Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2013. – 590 с.
4. Roach P. English phonetics and phonology. A practical course / P. Roach. – Cambridge University Press. – 1998. – 421 с.

СТЕРЕОТИП В АНГЛО-НІМЕЦЬКОМУ МОВНО-КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ

Білецька І. О.

доктор педагогічних наук,

професор кафедри теорії та практики іноземних мов

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Кирилюк М. А.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри теорії та практики іноземних мов

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

м. Умань, Черкаська область, Україна

У сучасній когнітивній лінгвістиці та етнолінгвістиці термін «стереотип» співвідноситься зі змістовою стороною мови та культури, тобто розглядається як ментальний стереотип, котрий корелює з мовно-культурною картиною світу.

На думку А. Вежбицької, стереотипи акумулюють деякий стандартизований колективний досвід, допомагаючи індивіду орієнтуватися в житті та певним чином спрямовуючи його поведінку [1, с. 180].

Наявність багатьох причин виникнення стереотипів і сама природа стереотипу як когнітивного механізму соціального сприйняття, що функціонує в буденній свідомості і взаємодіє з іншими когнітивними структурами, підтверджують позиції культурних особливостей колективів, і тому є репрезентантами мовно-культурного простору (В. Вундт, І. А. Голубовська, О. В. Городецька).

Особливо вартим уваги є той факт, що процес спілкування в міжкультурній комунікації може зазнавати впливу етноцентричних установок – тенденцій розглядати норми та цінності інших культур з позицій власної. Позитивною рисою етноцентризму є виділення своєї етнокультурної групи від іншої, проте ізолювання одних людей від інших, свідоме чи ні, як і абсолютизація стандартів своєї культури можуть негативно впливати на комунікацію [4].

Етноцентричне бачення світу було розвинуте у всіх народів на ранніх стадіях історії. В античності греки поділяли людей на еллінів та варварів, слов'яни розрізняли людей за мовою, яку вони розуміють чи ні, і в останньому випадку називали людей німцями. Зіткнення з чимось незвичним вимагає інтерпретації і розуміння, а розуміння вимагає порівняння зі звичними явищами власної культури, внаслідок чого інтерпретація чужої культури може бути адекватною або ні [2; 3].

При оцінці арсеналу мовних засобів стереотипізації їх можна розподілити на чотири різновиди: а) проста предикація – найбільш поширена вчених щодо того, що свідомий вплив на стереотипи чинити досить важко, і скоріше, національні стереотипи змінюються під впливом історичних та політичних умов життя, які відповідно впливають на психіку та уявлення людей. Як відомо з теорії «соціальних репрезентацій», наші знання і уявлення невід’ємні від культурного простору, в якому вони виникають. Це стосується рівною мірою і стереотипів, що формуються з урахуванням мовних та основна форма стереотипу (*Der Deutsche ist fleißig* – «німець старанний»; *The Brits are polite* – «британці ввічливі»); б) предикація за структурою речення. (*Der niedersächsische Mensch gilt als wortkarg* – «Мешканців Нижньої Саксонії вважають небагатослівними»); в) речення, в яких мовець виражає стереотипи шляхом висловлювання власної думки (*Ich habe den Eindruck, dass die Amerikaner unserer Geistigkeit nicht entfernt gewachsen sind* – «У мене таке враження, що американці недалеко розвинулися у своїй духовності г) імпліцитні стереотипи, які читач або слухач має інтерпретувати самостійно (*Der ist Italiener, aber er ist sehr ruhig* – «Він італієць, але дуже спокійний»).

В існуючих класифікаціях стереотипів йдеться передусім про опозицію автостереотипи (уявлення комунікантів про самих себе, про своїх) / гетеростереотипи (уявлення про інших). І якщо перші часто містять прецедентні імена (у німців, наприклад, Зігфрід, Барбаросса, Бісмарк та ін.), особливості національного характеру та культурні концепти, то інші виконують ціннісно-захисну функцію, зберігаючи позитивний «Я» – образ для підтримки почуття впевненості в собі.

З-поміж автостереотипів виділяють ще уявні авто– та гетеростереотипи (тобто, що німці думають про те, якими їх уявляють англійці чи навпаки). Якщо прямий автостереотип та уявний автостереотип збігаються, народ відчуває, що його розуміють. Різні нації по-різному ставляться до уявних гетеростереотипів. Так, німців часто непокоїть їхній подвійний імідж у світі, в якому змішуються заздрісне захоплення, страх і зневага. Англійців натомість мало бентежить те, про них думають та говорять за межами Великої Британії, прикладом чого є слоган одного англійського футбольного клубу «*Nobody likes us, and we don't care!*» (*Forum Spiegel Online*, 19.05.2007).

У міжкультурній комунікації ще виділяють квазістереотипи, які вживаються на позначення несправжніх образів етнічних груп, що сформувалися під впливом літературних творів, історичних подій (німців часто називають фріцами через асоціацію до поширеного в німецькій армії імені «Фріц»), оточення та мас-медіа.

Об’єктами стереотипізації можуть бути також елементи національної культури, як наприклад, національна валюта чи традиційний спорт, а також національні герої чи відомі люди, що асоціюються з певною країною завдяки національно-культурному забарвленню.

Позитивні стереотипи використовуються з туристичною або рекламною метою, щоб звернути увагу на певну країну: *Merry England, Deutschland – Land der Dichter und Denker*. Натомість негативні стереотипи викликають більший інтерес дослідників. Негативні риси та якості потребують менше аргументів для підтвердження і більше аргументів для спростування. Це спричиняє те, що негативних стереотипів групи «вони» може існувати більше, ніж позитивних.

Рекламні, політичні, мас-медійні стереотипи представляють сфери суспільного дискурсу. Прикладом адаптації німецького стереотипу в рекламі є кампанія Люфтганза з висловами пасажирів «*Lufthansa is as German as I'd hoped*» (*thorough, punctual, reliable*), «*Lufthansa is not as German as I'd feared*» (*impersonal, reserved, stiff*), завдяки чому образ *Made in Germany* підтвердив ефективність, надійність і водночас дружність [6, с. 111-119].

Історичні, літературні, фольклорні стереотипи утворюються внаслідок безпосередніх контактів націй, часто в силу певних і часто негативних обставин (політичні, релігійні конфлікти, війни та ін.), і зафіксовані в історичних хроніках, літературних джерелах, фольклорі тощо. Вважається, що образ чужої етнічної групи у народній свідомості визначається характером історичних взаємин. Там, де між націями склались відносини співробітництва та кооперації, вироблялась взаємна позитивна установка і толерантне ставлення до відмінностей. Якщо відносини мали ворожий характер, це забарвлення переносилося на всіх представників групи [5, с. 179-187].

Гендерні стереотипи як уявлення про типового чоловіка чи жінку є наступною популярною групою стереотипів у сучасних дослідженнях лінгвістів. Варто зауважити, що національні стереотипи ґрунтуються передусім на чоловічому стереотипі відповідної нації, оскільки саме чоловіки були раніше призначені для зовнішньої діяльності, такої як війни, дипломатія, торгівля тощо. Так, наприклад, дослідження стереотипу англійця виявило три варіанти: 1) джентльмен (до 18 ст.) та його пізній варіант «денді» (19 ст.); 2) незграбний, чесний і прямий Джон Булл; 3) англієць-Фальстаф із схильністю до анархії.

У всіх випадках йдеться про чоловічий стереотип. І хоча існують стереотипи англійської жінки як холодної леді, емансипованої синьої панчохи, або німкені як домогосподарки («3-K» – *Kinder, Küche, Kirche*), ці стереотипи не слугують національній ідентифікації так, як чоловічі. Аналогічно стереотип німця асоціюється з чоловіком та виявляє кілька суспільно закріплених поглядів, наприклад, ворог та злодій і фашист для тих, хто потерпів від війни, і працелюбний та культурний європеєць для молодого інтелігента [7, с. 26-55].

Наведені параметри класифікації стереотипів дозволяють виділити для нашого дослідження соціальні національні англійські та німецькі авто– й

гетеростереотипи, і дослідити їх мовне вираження, так само як і позитивну, негативну чи нейтральну конотацію в різних джерелах, що повідомляють про контекст англо-німецьких відносин.

Література:

1. Вежбицкая А. Сопоставление культур через посредство лексики и прагматики / А. Вежбицкая. – М.: Языки славянской культуры, 2001. – 272 с.
2. Грушевицкая Т. Г., Попков В. Д., Садохин А. П. Основы межкультурной коммуникации [Электронный ресурс] / Т. Г. Грушевицкая, В. Д. Попков, А. П. Садохин // Учебник для вузов. – М.: Юнити-Дана, 2002. – 352 с. Режим доступа: <http://www.countries.ru/library/intercult/mkk.htm>.
3. Дмитрук О. В. Маніпулятивні стратегії в сучасній англomовній комунікації (на матеріалі текстів друкованих та Інтернет-видань 2000-2005 років): Дис. канд. філол. наук / О. В. Дмитрук // Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2005. – 229 с.
4. Квас О. В. Вплив етнічних стереотипів на процес міжособистісного оцінювання: Автореф. дис... канд. психол. наук / О. В. Квас // Інститут психології ім. Г. С. Костюка. АПНУ. – К., 2003. – 20 с.
5. Куликова Л. В. Концепт «чужой» в теории межкультурной коммуникации / Л. В. Куликова // Вестник Московского государственного университета. Серия 19: Лингвистика и межкультурная коммуникация. – М., 2004. – № 1. – С. 179-187.
6. Носова Е. Г. Национально-географические стереотипы в немецком языке / Е. Г. Носова // Вестник Московского государственного университета. Серия 9: Филология. – 2004. – № 2. – С. 111-119.
7. Ольшанский И. Г. Лингвокультурология в конце XX века: Итоги, тенденции, перспективы / И. Г. Ольшанский // Лингвистические исследования в конце XX века. – М., 2000. – С. 26-55.

REALIZATION OF POLITENESS STRATEGIES IN CROSS-GENDER COMMUNICATION

Bohachova M. V.

Lecturer at the Department of Foreign Languages

Kyiv National Linguistic University

Kyiv, Ukraine

In the process of communication the notion of gender plays an important role. Natural differences between men and women influence the nature of communication, its styles, strategies and tonality. These differences are reflected in specific speech situations and cannot be ignored. More and more researches appeared in linguistics in recent times are devoted to gender discrepancies in conversation and relationships between language and gender.

Men and women often understand main communication aims and functions differently that leads to misunderstandings between the representatives of both sexes. Male conversational style is mostly oriented to dominance. Thus, they concentrate more on self-confidence, independence, leadership, status and control. For men communication is a way of accomplishing concrete goals, thus, they can often interrupt their interlocutors, ignore the comments of other speakers or respond unenthusiastically to them. Whereas women, while speaking with others, tend to seek connection by showing involvement, solidarity, sympathy and interest. Therefore, females avoid conflict situations and demonstrate general positive attitude by being polite and supportive. That is why, politeness strategies are predominantly used by women and correspond to female way of thinking and speaking.

The analysis of gender variations in the use of communicative strategies in relation to politeness is based on Penelope Brown and Stephen Levinson's theory of politeness. These linguists define politeness in terms of the concept of 'face' [2]. *Face* refers to a person's public self-image. P. Brown and S. Levinson distinguish two aspects of face: *positive* face, the desire for appreciation and approval by others; and *negative* face: the desire not to be imposed on by others [1, p. 105]. The concepts of positive and negative face provide the basis for a distinction between two different types of politeness: *positive* and *negative* politeness.

Positive politeness include the use of compliments and the polite respond to them. J. Holmes defines a compliment as «*a speech act which explicitly or implicitly attributes credit to someone other than the speaker, usually the person addressed, for someone «good» (possession, characteristic, skill, etc.) which is positively valued by the speaker and the hearer*» [4, p. 96]. They are used to increase or consolidate the solidarity between the speaker and addressee.

Women are mostly complimented on their appearance and respond to them by saying *thank you*:

1) *Grace: She's very pretty. You're very pretty.*

Ana: Thank you.

Christian: Yes, she is pretty (Fifty Shades of Grey).

2) *Margaret (to Elizabeth): You look so beautiful (Crown S01E02).*

Men, by contrast, prefer to compliment each other on possessions or skills:

James: It's a cool car, dad.

Rusty: Yes, it is (Vocation).

Moreover, males try to avoid complimenting each other on appearance. As David Britain comments: «*to compliment another man on his hair, his clothes or his body is an extremely face-threatening thing to do, both for the speaker and the hearer*» [3, p. 99].

So, the way compliments are distributed among the representatives of different genders suggests that women and men use and interpret them differently. Women use compliments as a positive politeness strategy and generally perceive them as ways of establishing and maintaining relationships, while men, on the other hand, may regard compliments as face-threatening acts.

Gender variations can also be found in the negative politeness strategies. One of such strategies is the use of apologies. Apologies are usually associated with the female conversational style as it is claimed that women use them more frequently than men feel comfortable in admitting their faults.

The following example illustrates female profound ability to apologize and decreasing the tension among the participants of the conversation.

Debbie apologizes for having lost her wedding ring. At the beginning of their conversation her husband (Rusty) was very angry because he thought that Debbie lost her ring on purpose, more than that he was jealous, but after her sincere apology his tension has decreased:

Debbie: Yes, Rusty, Stone is an impressive man, okay? But I married you,

Rusty. And I am so sorry that I lost my ring...but I would never, ever, ever take it off on purpose.

Rusty: I know. I know. I just...(Vacation).

Women often exaggerate their offence or fault and apologize even for the slightest offence, as in the example given below:

April cannot fire up her car. Dawson tries to help her, but April is very nervous and constantly says «Sorry» although it is not even her fault that the car is not working:

Dawson: Just try again. Try again.

April: I'm sorry. Tell them I'm sorry.

Dawson: April, it's OK. Put it in neutral. We'll push you out of the way. Come on, Bobby (The Best of Me).

Men, in turn, usually use apologies for more serious offences.

Elizabeth wants her uncle Eduard apologize to her for his abdication. Instead of him, her father, George, became the King of Great Britain, Elizabeth in turn

became the Queen, but she wanted to have just simple life as a wife and a mother:

Elizabeth: You never apologized.

Eduard: To your papa, I most certainly did. To your mother too. I can show you the letters.

Elizabeth: I didn't mean to them. I meant to me.

Eduard: You?

Elizabeth: You don't think I'm deserving of one. You don't think I would have preferred to grow up out of the spotlight? Away from the Court? Away from the scrutiny and the visibility. A simpler life. Happier life. As a wife, a mother. An ordinary English countrywoman.

Eduard: I'm sorry.

Elizabeth: Thank you. You might extend the same apology to my husband the next time you see him (Crown S01E03).

When men do apologize, they use simple syntactic patterns. The following example shows that men do not like apologizing a lot and are not very good at doing it.

Mother makes his younger son (Kevin) apologize for the ruined guitar of his elder brother. Kevin first refuses to do it at all although he is guilty, but then he does it after all but unenthusiastically:

Debbie: Kevin, apologize to your brother, please.

Kevin: What? No.

Debbie: Yes.

Kevin: No.

Debbie: I said yes.

Kevin: Fine. Ok, I'm sorry (Vacation).

So, we may conclude that the politeness strategies are realized mainly by women in cross-gender communication. As communication for females is the way of establishing relations and connections, they tend to be more polite and show their solidarity, involvement and sincere interest in conversation by using compliments, responses to them and apologies in their speech more often than men do.

References:

1. Aries E. Men and Women in Interaction: Reconsidering the Differences / Elizabeth Aries. – N.Y.: Oxford University Press, 1996. – 286 p.
2. Brown P. Politeness: Some Universals in Language Usage / P. Brown, S.C. Levinson. – Cambridge: Cambridge University press, 1987. – 345 p.
3. Coates J. Women, Men and Language. A Sociolinguistic Account of Gender Differences in Language / Jennifer Coates. – London: Pearson ESL, 2004. – 260 p.
4. Holmes M. What is Gender? Sociological Approaches / Mary Holmes. – London: Sage Publications, 2007. – 209 p.

5. Meyerhoff M. *Introducing Sociolinguistics* / Miriam Meyerhoff. – New York: Routledge, 2006. – 320 p.
6. Sunderland J. *Language and Gender: An Advanced resource Book* / Jane Sunderland – London and New York: Routledge, 2008. – 359 p.
7. *Crown* [Electronic resource] / P. Morgan. – Season 1. – Episode 02. – 60 Min. – Great Britain: Sony Pictures Television, 2016. – Access mode: <https://ororo.tv/ru/shows/the-crown#1-2>.
8. *Crown* [Electronic resource] / P. Morgan. – Season 1. – Episode 02. – 60 Min. – Great Britain: Sony Pictures Television, 2016. – Access mode: <https://ororo.tv/ru/shows/the-crown#1-3>.
9. *Fifty Shades of Grey* [Electronic resource] / S.T. Johnson. – 126 Min. – United States: Universal Pictures, 2015. – Access mode: <https://voriginale.tv/video/fifty-shades-of-grey>.
10. *The Best of Me* [Electronic resource] / M. Hoffman. – 118 Min. – New Orleans: Relativity Media, 2014. – Access mode: <https://voriginale.tv/video/the-best-of-me/>.
11. *Vocation* [Electronic resource] / J. Goldstein, J.F. Daley. – 99 Min. – United States, Warner Bros. Pictures, 2015. – Access mode: <https://voriginale.tv/video/vocation/>.

ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИХ ОЗНАК ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ З ПОЗИЦІЙ ГЕНДЕРУ

Гоца Н. М.

кандидат філологічних наук,

викладач кафедри теорії і практики перекладу

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

м. Тернопіль, Україна

Гендер є продуктом розвитку культури й соціуму. Дослідники наголошують на загальнонаукових й лінгвістичних принципах аналізу гендеру. «Лінгвістичними принципами вважаються динамічність і змінність цієї категорії в мові й комунікативних ситуаціях: вона виявляється з різною інтенсивністю й нерідко взагалі зникає в деяких дискурсах» [3, с. 108].

Сьогодні гендер став одним із перспективних й актуальних напрямів соціолінгвістичних, психолінгвістичних, лінгвокультурологічних, текстових досліджень, таких як гендерний аспект, гендерний аналіз. Вивчення мови та гендеру відображає два різні аспекти, а саме мовна

система та мовне вираження. Згідно із послідовниками марксистської теорії, нерівні ролі жінок та чоловіків мають своє відображення не тільки у мовній системі загалом, а й у мовленні. Мається на увазі те, як звертаються до чоловіків та жінок, як вони розмовляють і які ролі вони представляють у мовній взаємодії. Усі ці аспекти можливо прослідкувати у класових, статевих нормах, а також цінностях певного суспільства [5, с. 9-12].

Гендерний аспект відображається саме у особливостях мовлення. Це пояснюється тим, що поява соціолінгвістики у 1970 р. стимулювала розвиток емпіричних досліджень мовних розбіжностей щодо класу, регіону, віку, етнічності, а також гендеру у мовленні. Жіноче мовлення сягає корінням у психоаналіз метамови, системи засобів, що відображають роль підсвідомого у розвитку дівчат / хлопців, так само, як і розвитку культури [5, с. 10]. У межах гендерного напрямку дослідження також функціонує і концепція суб'єктивності, що формує основу для критики мови та суб'єктивності у структуралізмі. Така критика включає в себе структуралістську ідею про те, що значення продукується через бінарні протилежності. Такими протилежностями є чорне / біле, тіло / свідомість, чоловіче / жіноче та ін. Але полюси цих опозиційних пар все-таки структурно пов'язані, адже, наприклад, «маскулінність» набуває свого значення лише за умови наявності «фемінності».

Семантичні протилежності у межах бінарно протилежних пар не є «справжніми» протиставленнями, оскільки у мові кожен термін ієрархічно пов'язаний із протилежним до нього. Один із них вважається кращим, бажанішим чи ціннішим, ніж інший. Саме через такі твердження теоретики гендерних розбіжностей відкидають емансипаторські ідеї рівності. Адже у боротьбі за рівність «фемінні» норми зникнуть за «маскулінними», що претендують на те, щоб бути кращими для суспільства. У межах трактування гендерних відмінностей, «фемінність» приймає значення, негативне до «маскулінності», та трактується як таке, що не має свого вираження і не відображається у культурі. Беручи до уваги таку критику, прихильники жіночого мовлення визначають його як позитивне явище, що має своє вираження у культурі.

Як стверджує І. Кузнецова, дослідження художнього тексту з позицій гендерних особливостей вимагає герменевтичного пояснення. Гендер тлумачиться як міждисциплінарне явище, в основі якого сплітаються різні науки про людину. Авторка має на увазі як біологічну, так і соціальну та культурну особливість [2, с. 172].

У мовознавстві виділяють два основні підходи до проблеми гендеру – підхід домінування (*dominance approach*) та підхід культурних розбіжностей (*cultural difference approach*) [10, с. 18-20], що ґрунтуються на вагомих відмінностях між статями. Існують й інші підходи, серед яких підхід дефіциту (*deficit approach*), а також динамічний підхід (*dynamic approach*). Усі ці підходи виникали у історичній послідовності. Проте поява

нового підходу зовсім не означала відмову від попередніх. Розглянемо особливості кожного з підходів та проаналізуємо основні ідеї їх представників у мовознавстві.

Найвідомішими представниками **підходу (чоловічого) домінування** є Дейл Спендер (Dale Spender) [9], Памела Фішман (Pamela Fishman), які у своїх працях аналізують мовлення жінок тільки у взаємодії із мовленням чоловіків. Гендерні відмінності у мовленні, на їх думку, є результатом домінування чоловіків над жінками у різних сферах [8, с. 21].

На відміну від представників попереднього підходу, прихильники **підходу культурних розбіжностей**, серед яких можна відмітити Дебору Таннен (Deborah Tannen) [11] та Дженніфер Коутс (Jennifer Coates) [7], зовсім не цікавилися особливостями мовлення чоловіків. Їх основною метою є не тільки опис, а й позитивна оцінка особливостей жіночого мовлення. Наукові дослідження у цьому напрямку мають більш соціолінгвістичне спрямування. Згідно із твердженнями прихильників цього підходу, жінки та чоловіки диференціюються через свої відмінності, що зумовлено їх приналежністю до різних субкультур [8, с. 21]. Розбіжності у мовленні чоловіків та жінок вважаються спричиненими відмінностями, що виникали та утверджувалися під час процесу соціалізації [4, с. 97]. Зазначимо, що саме виникнення підходу культурних розбіжностей вважають моментом прославлення фемінізму, що дозволяє переосмислити жіночі культурні традиції [10, с. 20].

Проте під впливом феміністських вчень, у 1990-х роках феміністська лінгвістика почала кидати виклик ідеям однорідності та статичності базових категорій цих двох підходів. Саме тому, припущення щодо категорій «чоловік» – «жінка» як бінарних протилежностей із певною внутрішньою різноманітністю, зазнало нищівної критики. Противники підходів домінування та культурних розбіжностей аргументували це тим, що фокусуючись на відмінних, а не спільних рисах мовлення чоловіків та жінок, ролі та функції гендерних розбіжностей лише підсилюються, що суперечить ідеям фемінізму. Виявлення цих розбіжностей не є метою фемінізму, оскільки відкидає гендер від основних принципів соціального контексту [4].

Також виділяють і **підхід дефіциту**, основоположницею якого стала Робін Лакофф (Robin Lakoff). Прихильники цього підходу виділили мовлення жінок як окреме явище. Проте ця модель вивчення особливостей жіночого мовлення потерпала від закидів про те, що закликала жінок навчитися говорити як чоловіки для того, щоб їх сприймали серйозно [7, с. 6].

І найбільш сучасним є **динамічний підхід**, що отримав свою назву через те, що акцент у ньому поставлено на динамічних (діючих, активних) аспектах взаємодії. Гендерна ідентичність розглядається як соціальна складова, а не статична соціальна категорія. Це значить, що мовці здатні

самі конструювати свій гендер у мовленні, а не нерухомо підвладні певному гендеру [7, с. 6].

Відмітимо, що усі підходи, згадані нами, є взаємопов'язаними, у них немає чітких меж. Саме тому, науковці, що працюють у цій галузі, можуть використовувати не лише один підхід, а синтез кількох чи навіть усіх підходів.

О. Горошко виділяє три основних підходи до вивчення гендеру: 1) перший підхід торкається лише соціальної природи мови чоловіків та жінок та виявляє мовні розбіжності, що пояснюються особливостями розподілу соціальної влади в суспільстві; 2) другий підхід (соціолінгвістичний) зводить мовлення жінок та чоловіків до особливостей мовної поведінки статей; 3) третій підхід спрямований на виявлення когнітивного аспекту розбіжностей у мовленнєвій поведінці статей [1].

У рамках лінгвістичних досліджень гендерної проблематики виділяють шість основних напрямків, розподіл яких насправді є досить умовним: 1) соціолінгвістичні гендерні дослідження; 2) феміністська лінгвістика; 3) власне гендерні дослідження, що вивчають мовленнєву поведінку чоловіків та жінок; дослідження маскуліності; 4) психолінгвістичні дослідження; 5) міжкультурні, лінгвокультурні дослідження, що також включають гіпотезу гендерних субкультур [1].

Як на те вказують дослідження вищезгаданих науковців, вивчення мови у гендерному аспекті може здійснюватися з позицій різних підходів. Проте, іноді лише їх синтез може забезпечити ґрунтовний аналіз певних мовних явищ.

Література:

1. Горошко Е. Гендерная проблема в языкознании. – [Електронний ресурс]. – <http://www.owl.ru/win/books/articles/goroshko.htm>. – (09.04.2015).
2. Кузнецова І. В. Гендерний аспект персонажних описів: когнітивний підхід / І. В. Кузнецова // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка: зб. наукових праць / За ред. П. Ю. Сауха. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2004. – №16. – С. 91-94.
3. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / Селіванова О. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
4. Barrett M. Gender And Communication at Work / Mary Barrett, Marilyn Davidson. – Ashgate, 2006. – 294 p.
5. Buikema R. Women's Studies and Culture: A Feminist Introduction // Rosemarie Buikema / edited by Rosemarie Buikema, Anneke Smelik, 1995. – 231 p.
6. Cluett R. Prose Style and Critical Reading / Robert Cluett. – New York and London : Teachers University Press, 1975. – 310 p.
7. Coates J. Women, men and language: a sociolinguistic account of gender differences in language / Jennifer Coates. – Longman, 1993. – 227 p.

8. Julé A. *A Beginner's Guide To Language And Gender* / Allyson Julé. – MM Textbooks, 2008. – 104 p.
9. Spender D. *Man made language* / Dale Spender. – Routledge, 1980. – 253 p.
10. Sunderland J. *Language and gender: an advanced resource book* / Jane Sunderland. – Routledge, 2006. – 359 p.
11. Tannen D. *You just don't understand: Women and Men in conversation* / Deborah Tannen. – New York : William Morrow, 1990. – 310 p.

РОЛЬ НЕВЕРБАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ВЗАЄМОДІЇ ЗІ СТУДЕНТАМИ-ІНОЗЕМЦЯМИ

Ільків А. В.

доктор філологічних наук,

доцент кафедри мовознавства

Івано-Франківський національний медичний університет

м. Івано-Франківськ, Україна

Комунікативний процес можна диференціювати декількома способами, в тому числі через модуси, за допомогою яких може здійснюватися комунікація. Люди спілкуються, використовуючи дві модальності: вербальну і невербальну. Вербальний модус включає в себе мову з унікальним набором усіх її одиниць, тоді як невербальна модальність – це сукупність екстралінгвістичних поведінкових моделей, в тому числі вираз обличчя, візуальний контакт, голосові інтонації, міжособистісний простір, жести, поза тіла й паузи. На думку більшості науковців, якщо словами можна передати тільки фактичні знання, то почуття не піддаються словесному вираженню і передаються якраз засобами невербального спілкування. У нашому дослідженні під невербальною комунікацією розуміємо систему знаків, що використовуються у процесі спілкування і відрізняються від мовних засобами та формою виявлення [4].

Декодування викладачами екстралінгвістичних кодів студентів-іноземців важко недооцінити у їхньому навчально-виховному процесі, міжкультурній комунікації загалом. Досконале володіння мовою не обмежується лише знанням лексичного матеріалу словника та граматичних законів, а вимагає ще й засвоєння правил мовної поведінки, характерної для носія певної мови. Якщо декодування лінгвістичних та екстралінгвістичних кодів у спілкуванні «викладач – студент» не відбувається, створюються комунікаційні бар'єри – явища деформації комунікаційного процесу, викликані різними причинами, що можуть приводити до неадекватних дій реципієнта.

Вчені виділяють три основні типи бар'єрів – особистісні, фізичні та семантичні [2], і якраз особистісні бар'єри пов'язані із паралінгвістикою. Особистісні бар'єри – це комунікативні перешкоди, що породжуються людськими емоціями, системою цінностей і невмінням слухати співрозмовника, що часто виникають у зв'язку з різницею в расі, статі (особливо при спілкуванні зі студентами Близького Сходу, для яких прикладом і зразком для наслідування є батько, чоловік, а під час навчання в Україні більшу частину викладацького складу складають жінки), культурному та соціально-економічному статусі учасників комунікацій, які хибно розуміють не традиційні для себе паралінгвістичні сигнали (рухи, жести інтонації голосу тощо). У цьому контексті педагогічне спілкування – це професійне спілкування викладача зі студентами, що має певні педагогічні функції і спрямоване на створення сприятливого психологічного клімату, а відтак психологічну оптимізацію навчальної діяльності. Тому недостатня увага до особистості іноземного студента, його емоційного інтелекту, жестикуляції і виразу обличчя може стати великим педагогічним промахом.

Велику роль у підтриманні уваги студентів відіграють жести, зокрема, жести вказівки, жести імітації, жести підкреслення і т.д. Жести можуть ілюструвати розповідь вчителя, з їх допомогою може здійснюватися активізація зорового сприйняття, пам'яті, образного мислення [див. 1].

Не менш важливим індикатором невербального спілкування є дотик (т. зв. тактильна комунікація), однак із тактильною комунікацією варто бути обережним, щоб цей дотик не мав відтінку тиску, сили. За допомогою дотику можна повернути увагу, встановити контакт, висловити своє ставлення до студента. Вільне пересування викладача по аудиторії полегшує використання цього прийому. Однак різні культури розрізняються за нормами, які регулюють допустимий ступінь експресивності й розмір особистісного простору. З невідомих науці причин представники різних культур, у міру наближення до екватора, надають перевагу меншій відстані між учасниками переговорів і контактнішому й тіснішому спілкуванню. Вважається, що в європейців особистий простір – це відстань простягнутої руки, у латиноамериканців – руки від ліктя до кінчиків пальців, у арабів – руки від кистьового суглоба до кінчиків пальців.

Етикетний сенс має не лише відстань між співрозмовниками, а й конфігурація, яку вони творять під час розмов. Коли двоє співрозмовників стоять паралельно одне до одного, то це означає, що вони не хотіли б, щоб хтось до них підходив. Коли ж їхні плечі творять кут – це невербальний знак, що третя особа може приєднатися до розмови. Якщо співрозмовників більш ніж двоє і вони утворюють закриту фігуру (трикутник, квадрат, коло), а в разі наближення сторонньої особи повертають голови, не змінюючи пози, – це знак, що без запрошення підходити до них не бажано. Отже, якщо педагог невимушено переміщається аудиторією, то він,

змінюючи дистанцію, досягає проксемічної різноманітності й рівності в спілкуванні з кожним студентом.

Особливе місце в системі невербального спілкування викладача зі студентами займає погляд, яким він може висловити своє ставлення до їхньої поведінки, поставити питання, дати відповідь і т. д. Зона найбільш ефективного контакту – це перші 2-3 столи. Погляд убік, донизу часом виявляє недовіру, неправдивість, нещирість. Під час розмови слід знімати сонцезахисні окуляри. У Китаї, Японії, інших країнах Південно-Східної Азії, в деяких африканських народів співрозмовники здебільшого уникають прямого погляду. У Франції, Італії, Латинській Америці – навпаки.

Опрацювання 120 анкет, заповнених студентами-вихідцями з неслов'янських країн, зокрема Індії, Гани й Нігерії, дозволяє частково зорієнтуватися в труднощах культурно-комунікативного характеру. Запитання були складені таким чином, щоб студенти могли вибрати кілька відповідей або ж запропонувати власний варіант.

Цікавим є той факт, що представники різних національностей і різних груп відповідали майже однаково. У такий спосіб, найбільші труднощі при порозумінні в цієї групи студентів виникали в транспорті, громадських установах, в магазині, в університеті, на вулиці. Частина респондентів вибрала інший варіант. Такий результат насамперед свідчить про неготовність українського населення до повноцінного сприйняття іноземних студентів і спілкування з ними.

Різниця у правилах поведінки для студентів найбільш відчутна також у транспорті, громадських установах, університеті, на вулиці. Щодо темпу, гучності й емоційного забарвлення мовлення, то думки студентів частково розділилися. Вихідці з африканських країн насамперед акцентують на гучності й темпі, здебільшого віддаючи перевагу голосному й повільному мовленню. Для індійців оптимальним було б мовлення врівноважене й тихе, хоча варто відзначити, що їхнє мовлення на перерві чи в громадському транспорті надзвичайно емоційне і голосне.

Як свідчать відповіді, для іноземних студентів кількість людей в колективі відіграє важливу роль. 90% опитаних вказали, що сприйняття навчального матеріалу краще відбувається в групі до 10 осіб. 7% назвало групу від 10 до 20. І лише 3 % студентів вказали на те, що добре сприймають колектив понад 20 осіб (переважно індійські студенти).

При виборі одягу викладачам слід враховувати, що 80% респондентів зазначили, що віддають перевагу світлій кольоровій гамі (білий, кофейний, світло-сірий тощо). 10% студентів, здебільшого африканців, позитивно сприймають насичену кольорову гаму. Для 10 % опитаних це не важливо.

Щодо негативного сприйняття кольору, думки студентів суттєво розділилися. Приблизно 30% назвали темну гаму. 40% вибрали насичену яскраву кольорову гаму або ж виокремили тільки деякі кольори із

запропонованих. У 30% студентів ніякі кольори не викликають роздратування.

Майже однозначно можна стверджувати, що на рівень засвоєння навчального матеріалу надзвичайно позитивно впливають ілюстрації в методичних рекомендаціях і посібниках. Про це інформувало 98% студентів. Подібна ситуація і з невербальними засобами спілкування. На 96% респондентів жести й міміка діють позитивно, на решту – нейтрально. 80% студентів вважають, що людині потрібно активно жестикулювати під час мовлення. На 20% опитаних невербальні засоби ніяк не впливають.

Отже, невербальний аспект спілкування, зокрема, міжкультурної комунікації, займає значне місце в процесі педагогічної взаємодії викладача із студентами-іноземцями, допомагає побороти ряд імовірних комунікативних бар'єрів. Для того, щоб полегшити свою роботу, вчитель повинен вміти спілкуватися з дітьми навіть не розмовляючи, повинен декодувати не тільки мовний потік інформації, а й вміло стенографувати кожен жест, погляд, кожен рух, у свою чергу строго контролювати свою невербальну поведінку, що допоможе попередити можливість виникнення конфліктного спілкування як на рівні «викладач – студент», так і на рівні різноетнічної мікрогрупи.

Література:

1. Крижанская Ю. С. Граматика спілкування / Ю. С. Крижанская, В.П. Третьяков. – Л.: Вид-во Ленінградського ун-ту, 2002. – 326 с.
2. Леонтьев А.А. Психологія спілкування / А.А. Леонтьев. – 3-е вид. – М.: Сенс, 1999. – 294 с.
3. Манакін В.М. Мова і міжкультурна комунікація: навч. посіб. / В. М. Манакін. – К. : ВЦ «Академія», 2012. – 288 с.
4. Невербальні засоби спілкування / Укл. Поваляєва М.А., Рутерем О.А. – Ростов-на-Дону: Фенікс, 2004. – 352 с.
5. Петрова Е.А. Жести у педагогічному процесі: навчальний посібник / Е.А. Петрова. – М.: Моск. міське пед. суспільство, 1998. – 278 с.
6. Садохин А.П. Введение в теорию межкультурной коммуникации: учебное пособие / А.П. Садохин. – М.: КИОРУС, 2014. – 254 с.

ЕТНОЛІНГВІСТИЧНІ СТУДІЇ: ТРАДИЦІЇ ТА СУЧАСНІСТЬ

Кротенко Л. Б.

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри філософії мови, порівняльного мовознавства та перекладу

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

м. Київ, Україна

Взаємодія культурологічного простору та мови, життєвого побуту та спілкування, перекладознавчої науки та історії, традицій та сучасності у викладанні – аспекти, яких ми торкнемося у даній статті.

Слід зазначити, що в українському мовознавстві все гострішою стає дискусія про ставлення до використання здобутків суміжних наук. Все чіткіше простежується розуміння того, що нове й перспективне в науці перемістилося у своєрідні дифузні периферії, де реалізується симбіоз проблем, концепцій, досліджень, напрямків низки дисциплін. Тому слід погодитися з думкою про те, що загальна тенденція, яку можна спостерігати в сучасній лінгвістиці, полягає в розробці комплексних міжгалузевих проблем, в розвитку суміжних галузей, де мовознавство працює пліч-о-пліч з іншими науками, такими як соціолінгвістика, етнолінгвістика, психолінгвістика; це загальна тенденція у проникненні за мову, у розкритті суттєвих характеристик діяльності людини в цілому, в тому числі і мовленнєвої діяльності; одним словом, у вивченні не стільки мови, скільки людини, що говорить [2].

Вдале вивчення іноземної мови неможливе без занурення у життя та побут іншого народу. Знання лише власних традицій недостатньо для уявлення про іншомовний світ. Порівняння та встановлення паралелей між національними різнокультурними просторами дозволяє краще та в більшому об'ємі запам'ятовувати іншомовний матеріал, легше розуміти одне одного.

Але яка ж із сфер життя найкраще підходить для такого дослідження, вивчення і порівняння? На це питання можна сміливо відповісти – побут та традиції у святкуванні, обряди та звичаї. Занурення у вищезазначений інформаційний простір дозволяє суттєво зменшити психоемоційне навантаження під час навчання, адже у підсвідомості такий інформативний пласт асоціюється із сімейним та дружнім затишком, відпочинком та радістю. Етнокультурний код пращурів дозволяє згадати свою приналежність до певного етносу, нації, держави, відчути своє коріння. На

нашу думку, інформація про найзмістовніші елементи української культури спрацьовує як тригери підсвідомості та вивільняє генетичну пам'ять. А порівняння із народом, мову якого вивчаєш, – вдала нагода підвищувати іншомовну компетенцію та словниковий запас у цікавій формі. І на допомогу у цій справі приходять наука *етнолінгвістика* на основі понять порівняння та комунікації.

Метою порівняльної комунікативної етнолінгвістики є: встановлення міжкультурного мовного мультизв'язку під час дослідження національних мовних реалій (у вигляді найрізноманітніших культурних текстових формувань – як писемних, так і фіксованих усних), культурологічних артефактів, що несуть в собі, закодований етносом, національний код; дослідження з позиції лінгвокультурної парадигми та компетенції культурних універсалій та субкультур, що у масі своїй формують спадкоємство світу; задоволення інтернаціональної потреби у розширенні та поглибленні культурних контактів між різними країнами та етносами, що допоможе вирішити проблеми мовної й національної політики; проблеми вивчення іноземних мов, здійснення літературних, політичних, науково-технічних та усних перекладів; сфера мистецтва і мистецтвознавства; діяльність засобів масової інформації та пропаганди [5]. А також: поглиблення іншомовної компетенції та культурно-освітнього рівня студентів; підвищення рівня національно-патріотичної гідності та свідомості.

Наведемо приклад мовного зіставлення етнолінгвістичних здобутків наших предків (слов'ян) та кельтів, пращурів сучасних жителів Британії. Але чому нас цікавить саме мовне вираження? Тому, що мова відображає менталітет етносу, національну специфіку етнічного світосприйняття. Усе це входить до кола лінгвістичних досліджень, тому предмет етнолінгвістики містить передусім співвідношення національної мови і культури [1].

Наведемо практичний приклад. Порівняймо інформацію із двох аутентичних джерел [3, с. 174-190], що присвячені одному із найтаємничіших та найпоетизованіших українських свят Івана Купала, якому відповідає прадавня кельтська Літа. З'єднаємо лексико-семантичні подібності за допомогою графічних ліній, взаємонаправлені графічні стрілки означатимуть рівність понять та взаємозв'язок. Поділимо інформацію на змістові блоки в межах одного свята. Блок буде складатися із поєднаних між собою за змістом інформаційних частин:

Midsummer is a great time to connect with nature and the outdoors. It is associated with much joy and feasting, including honeycakes and fresh fruit. Flowers, oak trees and sun wheels are common symbols. Bonfires were common, and some would leap over the flames to encourage fertility, purification, health and love. It is also thought that faeries abound at this time, and it was customary to leave offerings for them in the evening. Traditionally on Midsummer Eve, it was said elves, sprites, and faeries are found in great numbers, making this a great time to commune with them if you so choose! In Ireland, this day is dedicated to the faery goddess Áine.

Натомість розпочинались ігри біля вогнищ. Спочатку хлопці по старшині – поодиночі чи парно – **перестрибували багаття**, а як воно трохи прижухало – запрошували й дівчат. Вважалося за честь кожному **«очиститись вогнем»** – тричі перестрибнути через нього. Якщо парубок стрибнув якнайвище, то **це віщувало на гарний врожай у родині, щонайсpritніше – здоров'я прибуде, (...) пошлюбляться і в злагоді проживуть вік.** Тому таким іграм надавали особливого значення. В них, крім молоді, брали участь чоловіки та молодиці.

Отже, зробимо наступний висновок – одразу із початкової інформації можна провести паралель між основними поняттями свята: час проведення, повна відповідність природних циклів, повна відповідність значення та змісту (семантико-когнітивного наповнення) виділених лексем та експресивних конструкцій, тотожність в одному когнітивному полі. Останнє, на нашу думку, реалізується на основі ситуативної синонімії лексем одного когнітивного простору певної дискурсивної ситуації. Адже в контексті нерідко відбувається так звана нейтралізація значень – як синоніми можуть використовуватися слова, які не належать в лексичній системі мови до одного синонімічного ряду. Слова, які наближуються за значенням в умовах одного контексту можуть називатися *контекстуальними (ситуативними, оказіональними, авторськими) синонімами* [4].

Під час порівняння, вищезазначена інформація дозволила нам зробити висновок, що древнє свято Івана Купала, одне із основних для наших пращурів, опoетизоване та демонізоване українськими митцями, та кельтська Літа мають в основі одні і ті самі парадигмальні складові. Паралель можна провести між обрядовими діями, між основними знаками та символами. І кожен із цих аспектів виражений у мові за допомогою національно-маркованої лексики, ідіоматичних виразів.

Зазначимо, що основне завдання перекладача – передати не тільки сутність значень, але й поетику кожного слова, не тільки семантику змісту, але й когнітивні особливості інформаційного пласту. Основне завдання викладача дисципліни *етнолінгвістика* та інших суміжних дисциплін (*лінгвокраїнознавства* тощо) – навчити цього. Навчити не тільки користуватися словником, а відчувати зміст, що можливо лише за умови

глибокої любові та поваги в першу чергу до традицій, історії рідної землі, а також до іноземного етносу, мову якого вивчають.

Література:

1. Дерба С. Письмові форми мови в українській етнолінгвістиці / Світлана Миколаївна Дерба [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.philology.kiev.ua/library/zagal/Studia_Linguistica_6_2/038_041.pdf.
2. Кияк Т. Р. Дискурсивні особливості перекладу поезії [Електронний ресурс] / Тарас Романович Кияк. – Режим доступу : http://www.philology.kiev.ua/library/zagal/Movni_i_konceptualni_2012_42_1/003_012.pdf.
3. Кротенко Л. Б. Britain vs. Ukraine: ethnolinguistic studies (Wheel of the Year, Festivals) – Module II : [посібник для студентів 3-го та 4-го курсу спеціальності «Переклад»] / Лідія Борисівна Кротенко. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2017. – 214 с.
4. Розенталь Д. Э. Лексическая синонимия. Контекстуальные синонимы [Электронный ресурс] // Розенталь Д. Э., Голуб И. Б., Теленкова М. А. Современный русский язык. – М. : Айрис-Пресс, 2002. – Режим доступа к ст. : www.grammar.ru/.
5. Савицька О. В. Етнопсихологія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://westudents.com.ua/glavy/76849-tema-10-osnovi-etnopsiholngvstiki.html>.

ЕТНОКУЛЬТУРА ТА ОСОБЛИВОСТІ МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ В ПРОЦЕСІ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ З ЧУЖОЗЕМНИМИ СТУДЕНТАМИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Набок М. М.

кандидат філологічних наук,

в. о. доцента кафедри мовної підготовки іноземних студентів

Сумський державний університет

м. Суми, Україна

В умовах інтеграційних процесів сьогодення, надзвичайно важливим завданням для кожного народу є збереження, розвиток національної культури. Сучасне життя перенасичене інформаційно, інтернет-ресурси пропонують читачеві та слухачеві різного роду новини, а переміщення, переселення (міграція) народів зумовлюють представника кожної нації в такому різноманітті не втратити унікальність, неповторність свого

духовного світу. В процесі міжкультурного спілкування, відбувається взаємообмін національними цінностями, розкривається природа характеру людини, сформованого впродовж століть. Важливо наголосити, що саме *взаємообмін*, а не *взаємопроникнення* культур покращує цей міжкультурний діалог. Якщо ж етнічна культура виходить за межі етносу і поєднується з культурами інших народів, то вона набуває синкретичного змісту та перестає бути етнічною. Таке *взаємопроникнення* руйнує природну складову національної культури, в результаті чого національне замінюється загальнолюдським, яке втрачає джерела свого розвитку, переростаючи в космополітичне. В процесі ж *взаємообміну*, людина сприймає, осмислює чужорідне на основі національного світовідчуття та світорозуміння, «вбирає» та «пропускає» через себе близьке їй духовно, ментально, етично, естетично. Так, наприклад, японці негативно ставляться до намагань чужоземців перейняти у них традиційний звичай заварювання чаю, адже в ньому закладений глибокий зміст, священнодійство, особлива енергетика, «генетичний код» нації, зрозумілий лише їм, а не представникам інших народів. Тому іноземець може поверхнево відтворити лише форму «чайної церемонії», а не досягнути її зміст. Вже протягом п'ятнадцяти століть японці чітко дотримуються й традицій щодо національного одягу, а приготування їжі для них є великим мистецтвом [5, с. 23]. Відтак, взаємообмін національними цінностями, міжкультурне спілкування має ґрунтуватися на взаємоповазі, усвідомленні своєрідності кожного окремого народу.

М. Степико характеризує етнічну культуру як своєрідну духовну парадигму життєтворення у знаковій, символічній системі (первообразі, архетипі) та відтворену в реальному світі буття етносу через дії та вчинки його представника, що, власне, й відрізняє цей народ від інших [6, с. 34]. Німецький вчений В.Вундт ввів поняття «душа народу», «народний дух» (*volksgeist*) [1, с. 8], в якій психологізм розкривається через ставлення людини до суті культурних явищ, виражених у формі колективних психологічних переживань. Згідно філософських вчень Г. Сковороди та П. Юркевича про людську душу та дух загалом, особлива роль відводилася *серцю*, яке є центром і корінням духовного життя народу. Саме в ньому зосереджуються всі моральні почуття людини [2, с. 5]. Враховуючи це, науковці в галузі сучасної гуманітарної науки все частіше скеровують свої дослідження на виокремлення та потрактування етнічно-культурних первнів, що відіграють важливу роль у формуванні національного характеру і виявляється передовсім у мові, міфах, легендах, традиціях, звичаях [4, с. 181].

Таким чином, в умовах інтеграційних процесів, розвиток національної освіти у вищій школі України потребує якісного підходу не лише до викладання гуманітарних дисциплін, але й принципово нового педагогічного мислення в організації науково-дослідної роботи зі студентами. Особливо це

стосується викладачів вищих навчальних закладів, які працюють з чужоземними студентами. Високий професіоналізм, знання етнокультурних, етнопсихологічних основ національного характеру, відкритість досвіду, самовдосконалення, чутливість до нового та інше покращують міжкультурне спілкування, сприяють творчій взаємодії «викладач – студент», «український студент – іноземний студент». Зокрема, на кафедрі мовної підготовки іноземних громадян Сумського державного університету, ми ознайомлюємо чужоземних студентів з країн Африки, Близького Сходу та Бразилії з українськими народними думами, здійснюємо порівняльну характеристику з їх народною творчістю. В процесі такого ознайомлення відбувається взаємообмін національними культурними цінностями, з'ясовуються психологічні особливості народу, природа національного характеру, основи суспільного та особистісного ідеалу, що є важливими складовими у розумінні прикметних рис характеру кожного окремого народу. Зокрема, студенти прослухали записи українських народних дум «Маруся Богуславка», «Козак Голота», народні пісні «Як би мені черевички», «Ніч така місячна». Глибоко естетичні почуття і переживання висловив у відгуку студент п'ятого курсу групи ЛС-721 Інносент (Танзанія). У прослуханих записах студент серцем відчув *красу* внутрішнього світу українців, на основі якої формується та розвивається здатність людини до естетичного сприйняття та переживання, її естетичний смак та уявлення про ідеал. Маючи природний потяг до краси, танзанієць в гармонійному поєднанні слова і музики в українській пісні та думі вбачає нашу національну прикмету. Для нього мелодії українських народних пісень цілком природні.

У процесі аналізу українських народних дум та пісень інших народів світу, з'ясовуємо своєрідну символіку їх образної системи, адже символи належать до найдавніших систем традиційної культури, в них відтворено еволюцію світоглядів етносів. «Символ, – як зауважує М. Дмитренко, – це потужна категорія культури, духовного розвитку, повсякденного спілкування. Нехтування символами в політиці, релігії, виробництві, торгівлі, освіті, побуті призводить до занепаду суспільства, етики, моралі колективної та індивідуальної, до краху ідеалів загальнолюдських, національних, особистісних, до руйнування, а не створення» [3, с. 217]. Таким чином, в арабській народній пісні «الموت ع ت ساد قوا رجال ت لاث» («Про трьох чоловіків, які ідуть на смерть») (Режим доступу: <http://www.conan-anime.com/t9842-topic#ixzz3zkn9WUYN>) герої уподібнюються трьом зіркам «ذجوم ت لاث», а після страти вони постають в образах трьох птахів «ط يور ت لاث», від яких йде світло «اج سادهم من ي خرج». «А світло – це свобода» – з почуттям гордості пояснює Сайф Хдаір, студент групи ЛС-331 з Палестини. Порівнюючи образи героїв арабської народної пісні з образом убого одягнутого козака Голоти в українській народній думі «Козак Голота», Сейф Хдаір у відгуку зазначає: «Головне для мене є не одяг героїв, а їх любов до рідної землі, бо вони знаходяться в

камері саме через любов і відданість Палестині» (архів автора). Відтак, Сейф добре розуміє прагнення українського козака Голоти не до матеріального збагачення, а до здобуття слави-лицарства.

Прослухавши записи українських народних дум «Маруся Богуславка», «Козак Голота», студенти-курди з Туреччини Діяр Озьгур та Ахмет Ішим (група-229) підкреслюють надзвичайну хоробрість козака Голоти та Марусі Богуславки, порівнюють їх з образом молодої дівчини на ім'я Берітана в курдській народній пісні «Bêrîtana» (Режим доступу: <http://kurtcemuzik.blogspot.com/2012/03/sipan-xelat-beritan.html>). В пісні героїня постає в образі лева «şer», очолює і веде за собою військо. У різних варіантах цієї пісні образ лева змінюється на образ хвилі «rêlan», символ величі та сили. В образі молодої дівчини символічно поєднано чоловіче та жіноче начала: дівчина сильна як чоловік та одночасно жіночна, ніжна як троянда «kulîlka».

Для студентки групи ЛС-405 Марія Елайне Яктук з Бразилії, дії та почуття Марусі Богуславки особливо близькі, адже герой народної бразильської народної пісні «Canção do Expedicionário» («Пісня воїна») (Режим доступу: <https://www.vagalume.com.br/exercito-brasileiro/cancao-do-expedicionario.html>) теж перебуває поза рідною землею. Про героїчні вчинки в бразильській пісні не розповідається, натомість увагу зосереджено на емоційно-символічному світосприйнятті героєм рідної землі. Рідними для нього постають образи джунглів «selvas», кавових плантації «dos cafezais», землі кокосового горіха «da boa terra do coco», місяця, зірок, що по-особливому світять лише на рідній землі «da casa branca da serra E do luar do meu sertão», дерев, види яких ростуть лише на батьківщині «dos rampas, do seringal», морських берегів, що є для нього такими ніжними, як шовк «venho das praias sedosas»). Такі поетичні формули символічно переходять до рівня сакралізації землі, святості у ставлення до неї: «Da Senhora Aparecida» («Це земля святих»).

Отже, усна народна творчість народів світу посідає чільне місце у розкритті міжетнічних світоглядних зв'язків, а це дає можливість у багатокультурному мовному середовищі краще зрозуміти один одного та входити в життя сучасного світу на своїх питомо національних духовних підставах.

Література:

1. Вундт В. Проблемы психологии народов / В. Вундт – М.: «Космос», 1912. (Режим доступу: <http://www.klex.ru/aek>).
2. Голованенко О. Філософія серця П.Юркевича і його педагогіка / О. Голованенко // Філософські обрії. – 2012. – Вип. 28. – С. 33-41. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FiloFilo_2012_28_6.
3. Дмитренко М. Українська фольклористика: історія, теорія, практика / М. Дмитренко. – К.: Ред. часопису «Народознавство», 2001. – 576 с.

4. Корнилов О. Факторы, формирующие национальную языковую картину мира // Корнилов О. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов. – М.: ЧеРо, 2003. – С. 181.

5. Мозгова Т. Контекстуальні особливості концепту «буття» в японській культурній традиції / Т.Мозгова // Філософські обрії. – 2012. – Вип. 28. – С. 15-23. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FiloFilo_2012_28_4.

6. Степико М. Філософсько-методологічний аналіз становлення та буття етнонаціональних спільнот: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д. філософських н. : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / М. Степико. – Київ, 1999. – 34 с.

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЗА КОРДОНОМ (1945–1995 РР.)

Рибак Т. М.

аспірант кафедри педагогіки

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

м. Хмельницький, Україна

Першу школу українознавства в Нью-Йорку 1949 р. для дітей-емігрантів організував Кость Кисілевський (18 учнів поділено на три класи), де навчання проходило тричі на тиждень по п'ять годин. Чисельність школярів зростала із прибуттям нових емігрантів. Уже наступного 1950-51 навчального року школа значно поповнилась, у ній здобували знання 94 учні в п'яти класах навчання проводили 15 учителів. Згодом навчальні заклади подібного типу засновано в Чикаго, Нью-Гейвені, Детройті, Клівленді, Денвері, Рочестері, Нью-Арку, Балтиморі, Йонкерсі, Філадельфії, Бостоні, Гартфорді, Пассейку. Педагогами працювали досвідчені, креативні особистості, з вищою європейською освітою. Скажімо, в Рочестері українську мову і літературу викладав Кирило Сітько (1896–1991), він сам багато читав, писав рецензії на твори письменників, володів мистецтвом слова.

Наприкінці 1952 р. в Нью-Йорку та Чикаго діяло по дві школи українознавства. Про існування школи в полікультурному середовищі у 50-х роках минулого століття, заснованої при катедрі св. Володимира (Чикаго), О. Коновал зауважив: «На початку школа мала 9-ро дітей, згодом – 12. Школа не мала жодного бюджету. Перші книжечки, крейду, тощо купував сам учитель» [3, с. 14-15]. Однак труднощі в організації навчального процесу долалися завдяки благодійності та самовідданості самих батьків, українців-патріотів. Спочатку навчалися в тісних, непристосованих приміщеннях, а восени 1951 р. курси українознавства перенесено до парафіяльної школи св.

Миколая, на директора (управителя) запросили професора Осипа Левицького (1886–1973). Він працював у школі до 1957 р., водночас був інспектором Шкільної ради Українського конгресового комітету на райони Чикаго-Детройт-Огайо. Були і приватні школи. Так, письменник Олекса Кобець (сравжне прізвище Варава; 1889–1967), вийшовши 1953 р. на пенсію, вчителював в українських школах м. Баффало (США), згодом заснував власну школу українознавства. Вчителі за прочитані лекції одержували винагороду.

Для дітей емігрантів і біженців з України поза історичною батьківщиною і в Європі, і за океаном зорганізовувались суботні школи, недільні (парафіяльні), що їх Л. Кисілевська називає «доповняльною», пояснюючи, що під терміном «доповняльні школи» слід розуміти українські школи або класи, в яких заняття відбуваються у вільний час від обов'язкового загальноосвітнього навчання певної країни» [2, с. 93]. В. Мацько наводить конкретні цифри, зокрема в Австралії 1950 р. з'явилися перші народні суботні українознавчі школи, де як і в Канаді, США, тут вивчають українську мову і літературу. При великих школах є дошкільні заклади та одно-дворічні вчительські курси. На 1-му Всеавстралійському з'їзді вчителів українських суботніх шкіл (Мельбурн, 1956) утворено Українську центральну шкільну раду з осередками в Мельбурні та Аделаїді. При великих школах є дошкільні заклади та одно- дворічні вчительські курси. Найбільше українських шкіл було в 1959 р., а саме: 39 із загальною кількістю учнів – 2072. На 1990 р. їх стало значно менше (12 шкіл, в яких навчалось 412 учнів). У початкових класах вивчають усі предмети за австралійськими підручниками (автор – Марія Дейко). У 90-х рр. кількість учнів в Австралії значно скоротилась. Для порівняння: якщо на 1990 р. їх було 412, то у 2013 р. – менше 300 українських дітей [5, с. 9].

У Бразилії діяв Католицький папський університет, при якому відома українська письменниця Віра Вовк (Селянська) 1952 р. успішно захистила дисертацію «Про структуру містично-куртуазної поеми «Парціфаль» німецького поета епохи Середньовіччя Вольфрама фон Ешенбаха, отримавши ступінь доктора філософії й місце викладача в університеті св. Урсулі, в якому пропрацювала тридцять років. Читала лекції із середньовічної літератури, поезики і літературознавства на філософському факультеті, згодом – в державному університеті Ріо-де-Жанейро викладала поезику й германістику (1987–96) [1, с. 47].

Перекладач з Австралії Юрко Ткач (1954 р. н.) у 60-х роках ходив до суботньої школи. За його свідченням, «вивчав українську мову спочатку вдома, а потім в суботній школі. Вдома розмовляли тільки українською, і мав невелике коло друзів, з якими спілкувався українською. Про систему українських шкіл в Австралії описано в збірниках «Українці в Австралії», може вони вже є на сторінці Diasporiana. Нині головою українських суботніх шкіл в Австралії є Оріся Стефин» [4]. Насправді посада звучить так: голова Української центральної шкільної ради в Австралії. Щодо стану

шкільництва О. Стефин в листі (8.10.2015) до В. Мацька повідомляє: «На сьогоднішній день діють школи в Пн. Мельбурні, Нобл Парку (пд.-сх. район Мельбурна), Джілонгу, три в Сідней, одна в Аделаїді та одна в Перті. В минулому було їх приблизно 40, але з часом деякі об'єдналися, а інші закрилися з огляду на переселення українців у міста, де були більші скупчення земляків» [5, с. 9].

Проаналізувавши діяльність українського шкільництва упродовж 1945–1995 рр., спостерегли, що українську мову і літературу вивчали при вузах, гімназіях, школах українознавства, на курсах та кафедрах східнослов'янських студій при державних університетах. Еміграційне шкільництво структурно вкладається у три періоди.

Перший період (1945–1953 рр.) характеризується відновленням функціонування українських шкіл, гімназій при тимчасових таборах переміщених осіб (Австрія, Німеччина), а згодом – у США, Канаді, Австралії, куди українці масово емігрували наприкінці 40-х років. Піонерами у цій справі були педагоги Б. Романенчук, Е. Жарський, М. Дейко, Д. Нитченко, М. Смирненко, Л. Білецький, К. Кисілевський, О. Копач, Д. Кислиця, І. Пеленська, М. Стратієнко та інші. У 1945-му відродилась діяльність Української Вільної Академії Наук (Мюнхен, Німеччина, а згодом у США і Канаді), 1947 р. – діяльність Наукового товариства імені Тараса Шевченка (НТШ), яке функціонувало в Західній Німеччині, США, Канаді, Австралії. Українські науковці, педагоги, стали на захист української національної культури, української мови, добре усвідомлюючи свою патріотичну місію, розвінчуючи міфи радянських ідеологів про спільність походження російської та української мови. Якщо йти за послідовністю відновлення та заснування діяльності вищих навчальних закладів, то 1945 р. в Західній Німеччині започаткували роботу: в червні – Український технічно-господарський інститут (Регенсбург, ректор Борис Іваницький); в серпні – Українська висока економічна школа (Мюнхен, ректор Михайло Величківський); в листопаді – УВУ (Мюнхен, ректор Андрій Яковлів); листопад – Греко-католицька духовна семінарія (Баварія, ректор о. Василь Лаба); листопад – Богословська педагогічна академія УАПЦ (Мюнхен, ректор Пантелеймон Ковалів).

Другий період (1953–1985) навчання дітей в школах українознавства та вузах набуває системного характеру. 1953 р. була створена Шкільна рада при Українському конгресовому комітеті Америки (УККА), а отже, суботніми школами українознавства стала опікуватись «Рідна школа» під керівництвом Шкільної ради. Діяли і нижчі класи, і середні: в 11 класі складали матуру (екзамен) і видавали свідоцтво. Шкільна рада щороку проводила крайові, регіональні учительські конференції, семінари, двотижневі учительські курси, співпрацювала з Українським Вільним Університетом, де вчителі проходили підвищення кваліфікації, видавала підручники для шкіл (США, Канада, Австралія). З початку 1964 р. на

допомогу вчителям почав виходити педагогічно-методичний журнал-бюлетень «Рідна школа» спершу як кварталник, від 1969 р. – як двомісячник, а згодом – журнал «Рідна школа» видавався тричі на рік (редактори Е. Жарський (до 1977 р.), Р. Дrajнньовський (1977–1983), Є. Федоренко (1983–2016)). У країнах соціалістичного табору (Польща, Румунія, Чехословаччина) кількість українських шкіл значно скоротилась, а в Румунії із середини 60-х років і зійшла до нуля.

Третій період (1985–1995) позначений значним скороченням шкіл українознавства (Канада, Австралія, США), в Канаді і США практикувалося навчання дітей у двомовних школах (англійською і українською) по 5-6 годин на тиждень. Українознавчі студії діяли при державних університетах на факультетах слов'янської філології, кафедрах східнослов'янських студій (Альбертський, Манітобський, Торонтський в Канаді, Гарвардський, Колумбійський, Канзасський, Сиракузький, Пенсильванський університети у США). Українська мова і література серед українознавчих предметів посідала домінуюче місце в УВУ (Мюнхен), УТГІ (Регенсбург, Мюнхен), Українському інституті при католицькому університеті (Лондон).

Література:

1. Григорчук Ю. Проза Віри Вовк: виміри сакрального. Брустурів: Дискурсус, 2016. 364 с.
2. Кисілевська-Косик Л. Українські доповняльні школи західної діаспори // Товариство «Рідна школа»: історія і сучасність : Наук. альм. Ч. 5. / Упоряд. і наук. ред. Д. Герцюк, П. Сікорський. Львів: Вид-во Львів. край. т-ва «Рідна школа»; кафедра загальної та соціальної педагогіки ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. С. 93-140.
3. Коновал О. Школа Українознавства при Катедр. Соборі Св. Володимира в Чикаго (1949–1986) // Пам'ятна Книга з нагоди 50-ліття Школи Українознавства при Правосл. Соборі св. Князя Володимира. Чикаго, Ілліной. Чикаго, 1999. С. 14-15.
4. Лист Юрія Ткача зберігається в родинному архіві В. Мацька.
5. Мацько В. Тенденції розвитку еміграційного шкільництва упродовж ХХ століття // Наукові записки Тернопільського нац. педаг. ун-ту ім. Володимира Гнатюка. Серія : педагогіка. 2015. № 3. С. 5-12.

ЕТИКЕТНІ ФОРМУЛИ ПРОЩАННЯ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА БОЛГАРСЬКОЇ МОВ)

Циганок І. Б.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови та літератури

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

м. Ізмаїл, Одеська область, Україна

В ході комунікації співрозмовники повинні дотримуватися правил конвенційної поведінки і відповідно до суспільних норм використовувати етикетні формули ввічливості на позначення вітання, прощання, побажання, вибачення тощо. Їх різноаспектному описові присвячені праці таких учених, як Н. Баландіна [1], С. Богдан [2], В. Литовченко [4], О. Миронюк [6], О. Мельничук [5], Н. Плющ [7], М. Стельмахович [8] та ін.

Особливе зацікавлення для дослідників становить функціонування етикетних вигуків у поліетнічних, а відтак мультикультурних і полілінгвальних регіонах, серед яких Українське Подунав'я – південно-західна частина Одещини, де компактно проживають понад 100 різних етносів.

Мета дослідження здійснити спробу зіставного опису етикетних формул, використовуваних для прощання українцями та болгарами, котрі мешкають на означеній території.

До нашої вибірки увійшли як кодифіковані одиниці, так і говіркового походження, зафіксувати котрі вдалося шляхом опитування респондентів. Представимо найцікавіші приклади прощальних формул української та болгарської мов у порівняльній таблиці.

Як бачимо, більшість із зіставляваних одиниць є кодифікованими в обох мовах, наприклад: *на все добре* (укр.) і *всичко добро* (болг.), *до побачення* (укр.) і *довиждане* (болг.) тощо.

Зафіксовано також випадки етикетних моделей, що виражають прощання в українській мові у вторинному значенні, як-от: *всього доброго*. Ця формула використовується насамперед для побажання добра, позитиву, водночас її можна сказати й на прощання. В болгарській мові одним із її відповідників є лексема *успех*, за допомогою якої бажають співрозмовникові успіху в усіх справах.

Етикетне висловлення *до зустрічі* має таку ж семантику як і *до побачення*, в них очевидна вказівка на подальші зустріч/побачення. У болгарській мові зафіксовано їх етикетні еквіваленти, що також передбачають зустріч співрозмовників, наприклад: *доскоро, даотговарят*.

Таблиця 1

Українська мова	Болгарська мова
До зустрічі! (літ.)	Доскоро! (розм.) Даотговарят! (діал.)
До побачення! (літ.) До свідання! (діал., сурж.)	Довиждане! (літ.) До свідання! (діал.) Дувиждане! (діал.)
На все добре! (літ.)	Всичко добро! (літ.)
Бувай! (розм.-літ.)	Много здраве! (діал.)
Доброї ночі! (літ.), Спокійної ночі! (літ.)	Лека нощ! (літ.) Лека нош! (діал.)
Надобраніч! (літ.)	Лека нощ! (літ.) Лека нош! (діал.)
Добраніч! (літ.)	Лека нощ! (літ.) Лека нош! (діал.)
Прощавай! (літ.)	С богом! (літ.)
Пока! (розм.)	Чао! (італ., літ.) Пока! (розм.)
Всього доброго! (літ.)	Успех! (літ.)
Гуд бай! (англ., розм.)	Гуд бай! (англ., літ.)
Чао! (італ., розм.)	Чао! (італ., літ.)

Український етикетний вигук прощавай(те) мовці використовують при розставанні на довгий термін або назавжди. В болгарській мові з цього приводу віддається перевага пр ощальній формулі с богом, що свідчить про релігійне походження вислову.

Побажання *надобраніч* в українській мові сприймається як прощання на ніч у спілкуванні людей будь-якого віку і статусу. Болгари з цією метою скажуть *лека нощ (літ.), лека нош (діал.)*. Так вони зичать співрозмовникові спокійної, легкої ночі без вказівки на вікові розмежування.

Помітно, що етикетна формула *лека нощ* у болгарській літературній мові та її діалектна форма виступає відповідником для кількох українських літературних моделей, як-от: *спокійної ночі, доброї ночі, добраніч*.

Етикетні вислови *бувай, будь* – розмовні, перший – з фамільярним маркуванням, другий – з грубувато-зниженим забарвленням, обидва частіше почуєш у чоловічому товаристві.

Офіційно-ділові форми прощання *дозвольте відкланятися, дозвольте попрощатися* використовуються людьми старшого покоління, в українську мову вони, очевидно, потрапили шляхом калькування з російської, порівняймо: *разрешите проститься, разрешите откланяться*.

Етикетна формула прощання *чао* (італ.) використовується як в українській, так і в болгарській мовах, однак в українській до неї зафіксовано ще синонім *бувай* українського походження. Дана формула вживається між добре знайомими людьми і частіше помічена в діалозі молоді.

У болгарській мові майже всі вислови прощання мають нейтральне забарвлення, це свідчить, що болгари при спілкуванні не розмежують людей за віком і статусом.

На думку Е. Ветрової, вербальні засоби українського мовного етикету, використовувани при прощанні, диференціюються на такі, що позначають: а) прощання на короткий термін, як-от: *До побачення! До зустрічі! До завтра! До вечора!* б) призначені для офіційної ситуації: *Прощавай(те)! Дозвольте попрощатися! Дозвольте попрощатися!* в) використовуються в неофіційній ситуації: *Бувай!* [3].

Прощання виражається як вербальними, так і невербальними засобами на кшталт рукостискання, кивка головою, помахів руками, поцілунку, обіймів тощо.

Наприклад, для болгарського мовного етикету властиві такі вербальні засоби при прощанні: *довиждане* (нейтральна одиниця), *до утре, до вторник, чао* (в неофіційній ситуації), *з Богом* (прощання при немаркованих часових ознаках), а також ряд вторинних одиниць (так зване доповнення до прощання), наприклад: *так си живий и здоровий, за жваво, по здраво* (по відношенню до здорової людини), *скоро оздравяване (до хворого)*; різні побажання: *всички добро, на добър годин, на добър път* тощо.

Український мовний етикет щодо висловлення прощання характеризується переважно нейтральними одиницями типу *на все добре, до побачення, прощавайте* і под. Однак при неофіційному спілкуванні добре знайомі співрозмовники на прощання скажуть: *бувай* (літ.-розм.), *пока* (розм.) тощо.

Як бачимо, формули прощання болгарської та української мов дуже подібні, хоча у болгари використовують значно меншу кількість висловлень на прощання і переважно діалектного походження. Виявлена система українських прощальних моделей представлена здебільшого літературними кодифікованими одиницями, вона розгалужена у варіативному плані, натомість носії болгарської мови послуговуються меншою кількістю літературних і діалектних власне болгарських і запозичених відповідників.

Подальші дослідження вбачаємо в зіставному описі системи етикетних вигуків у різних мовах та діалектах Наддунав'я.

Література:

1. Баландіна Н. Ф. Побажання в мові та мовленні (на матеріалі чеської мови) / Н. Ф. Баландіна // Мовознавство. – 2006. – № 2-3. – С. 137-146.
2. Богдан С. К. Мовний етикет українців: традиції і сучасність / С. К. Богдан. – К.: Рідна мова, 1998. – 475 с.
3. Ветрова Е. С. Звертання пане, пані, добродію, добродійко в українському мовному етикеті / Е. С. Ветрова // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. — Донецьк: ДонНУ, 2007. – Вип. 15. – С. 351-355.
4. Литовченко В. М. Структури речового етикета в сучасному українському мовному етикеті: Автореф. дис. канд. філол. наук / В. М. Литовченко. – К., 1989. – 21 с.
5. Мельничук О. М. Український мовленнєвий етикет: синтаксично-стилістичний аспект: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / О. М. Мельничук; Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2005. – 20 с.
6. Миронюк О. М. Історія українського мовного етикету (засоби вираження ввічливості) / О. М. Миронюк: автореф. дис. ... канд. філол. наук зі спеціальності 10.02.01. – К., 1993. – 22 с.
7. Плющ Н. П. Формули ввічливості в системі українського мовного етикету / Н. П. Плющ // Українська мова і сучасність. – К., 1991. – С. 90-96.
8. Стельмахович М. Український мовленнєвий етикет / М. Стельмахович // Дивослово. – 1998. – №3. – С.20-21.
9. Українсько-болгарський словник / К. К. Потапенко.– К.: Либідь, 2001. – 288 с.

International research and practice conference «Modern philology: relevant issues and prospects of research»

October 20-21, 2017

Izdevniecība “Baltija Publishing”
Lacplesa iela 41A, Rīga, LV-1011

Iespiests SIA “Izdevniecība “Baltija Publishing”
Parakstīts iespiešanai: 2017. gada 31. oktobris
Tirāža 100 eks.